

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MEKAN TASARLAMA EYLEMİNİN HUSSERL FENOMENOLOJİSİ
EPOKHE KAVRAMI ÜZERİNDEN SOYUMU**

DOKTORA TEZİ

Kaan AŞER

Anabilim Dalı: İç Mimarlık

Programı: İç Mimarlık

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Esin SARIMAN ÖZEN

TEMMUZ, 2023

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MEKAN TASARLAMA EYLEMİNİN HUSSERL FENOMENOLOJİSİ
EPOKHE KAVRAMI ÜZERİNDEN SOYUMU**

DOKTORA TEZİ

Kaan AŞER

Anabilim Dalı: İç Mimarlık

Programı: İç Mimarlık

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Esin SARIMAN ÖZEN

TEMMUZ, 2023

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

....

ÖNSÖZ

Okumakta olduğunuz bu çalışmada tasarlama eyleminin erkleri ve var olanlar ontolojik ve ontik bir kavrayışla öze yönelik bir soyuma tabi tutulmaya çalışılmıştır. Tasarlama eyleminin eyleyicisi olan öznenin ve eylene nesnenin kendi varlığına uygunluğu var olmanın minvali üzerinden irdelenmek istenmiştir. Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan, her durumda güler yüzü ve engin bilgisiyle bana kıymetli zamanını ayıran tez danışmanım sayın Doç. Dr. Esin SARIMAN ÖZEN’e teşekkürlerimi sunuyorum. Tasarıma Giriş I-II dersini aldığım ilk günden beri düşüncesiyle yoğrulduğum, çalışmanın öncesinde ve her satırında var oluşunun izi olan, sayısız sarhoşluklarımızı *mikro cennetiyle* buluşturan, akademi ve yaşam yolculuğumda en büyük destekçilerimden biri olan, sanatı, tasarımı, yaşamı, var olmayı, kendinde tazeleyen kaynağım, mentörüm, hocam, abim sayın Prof. Özkal Barış ÖZTÜRK’e teşekkürlerimi bir borç biliyor, şükranlarımı sunuyorum. Duruşuna, beyanına sinmiş şiirselliğinden, engin akademik tecrübesinden etkilenmemenin imkansız olduğu, tasarımcı olmanın var oluşsal hassasiyetini her durum ve şartta üzerinde taşıyan ve öğreten, hocam sayın Doç. Dr. Saadet AYTIS’a şükranlarımı sunarım. Tez sürecinde tanıma şansına eriştiğim, değerli zamanını ve bilgisini bir an olsun esirgemeyen sayın Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ERDİL DİNÇEL’e teşekkürlerimi sunarım. 2016 yılının eylül ayında bu yolculukta beni tek cümlesi ile motive eden, tek bedende iki zihin olarak *birlikte var olduğum*, farklı disiplinlerde de olsak yaşamı bir potada eritebildiğim, çalışmanın her satırını mesele eden, düşünsel ve fiziksel yolculuğumun vazgeçilmez paylaşımcısı, yaşam motivasyonum, dostum, kardeşim, ikizim Mete AŞER’e şükranlarımı sunarım. Bu yolculukta her daim yanımda olan, desteğini ve lezzetli aperiatiflerini hiçbir zaman esirgemeyen, editörüm, yol arkadaşım, oğlumuzun annesi, sevgili eşim İdil AŞER’e anlayışından, güçlü duruşundan ve sevgisinden dolayı çok teşekkür ederim. Dünyaya gelmeden önce bitmesini planladığım ama iyi ki o geldikten sonra başladığım çalışmamın molası, tarifsiz mutluluğum oğlum Batu’ya varlığı için hayata teşekkür ederim. Beni yetiştiren, destekleyen, sevgisini hep hissettiğim annem Nurten AŞER’e ve bana imkan veren, gölgesinde soluklandığım babam Murat AŞER’e şükranlarımı sunarım.

Var olmanın özgünlüğüne ve özgürlüğüne...

Kaan Aşer
İstanbul, 2023

MEKAN TASARLAMA EYLEMİNİN HUSSERL FENOMENOLOJİSİ “EPOKHE” KAVRAMI ÜZERİNDEN SOYUMU

ÖZET

Mekan tasarlama eylemi ve felsefenin birbirleri ile ilişkisi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Her iki disiplinde etki alanı, estetik, etik, eleştiri, tasarım, küreselleşme gibi konularda birbirleri ile kesişmektedir. Bu çalışma, mekan tasarlama eylemini, felsefenin alt disiplini olan fenomenoloji üzerinden okumaya çalışmıştır.

Bu çalışmada tasarlama eylemi insanın var olma tarzı (saf ben-doğal tavır, sahil-gayri sahil var olma, kendi için varlık-başkası için varlık) ile ilişkilendirilmiştir. Tasarlayan özne içinde var olduğu, temas ettiği yaşamı yorumlayan, yorumladığı yaşantının anlamına göre yeni bir deneyimin imkanını arayan bir eyleyicidir. Dolayısıyla tasarlayan özne yaşamı şeffaf bir tenle deneyimlemeli, yapısına bürünebilmeli ve bahsedilen etkileşimler yaşanırken kendisini tahakküm altına alan, çerçeveleyen egemen alışkanlıklarından kurtulmalıdır. İnsanın ve dolayısıyla tasarlayan öznenin bilinci bahsedilen alışkanlıkların gölgesinde kalmıştır. Yeni bir deneyimi var etme, tasarlama eyleminin özüken, tasarımcının tahakküm altında var olması, tasarımcının tasarlanması, nesneleştirilmesi ve var olma imkanlarına kendini kapatması anlamına gelmektedir. Bahsedilen var oluşsal sorun, tasarım eğitimi kapsamında stüdyo derslerinde ve tasarımcı adayları olan öğrencilerde görülmektedir. Dolayısıyla tasarlama eyleminin öncesinde, tasarlayan öznenin özne olabilmesi için bilincin temel edimlerinden olan anlam verme ediminin felsefi soruşturmasına başvurmak gerekmektedir. Çünkü Dünya’ya fırlatılan insanın duygulanışını, duyumsamasını, görüsünü, yaşamını eyleme tarzını belirleyen anlam verme edimi, tasarlama eyleminin hem eyleyicisi olan tasarımcıyı hem sürecini hem de tasarlanan real veya irreal nesnenin var olma tarzını çerçevelemektedir.

Çalışmada özellikle vurgulanmaya çalışılan konu, tasarımın (mekan, real, irreal nesne, olay, durum vb.) yeni bir deneyimin imkanını var eden bir eylem olduğudur. Bu bağlamda çalışma var olma, imkan, mekan, tasarlama eylemi, tavır değişikliği, anlam gibi kavramlar üzerinden felsefeye başvurmuştur.

İnsan bilincini felsefi bir zeminde inceleyen fenomenolojiden hareketle, tasarlayan öznenin fenomenolojik indirgemeye yani epokhe aracılığıyla kendi saf benliğine erişmesi, bilincin yaşantısı, öznenin yöneldiği ilgili nesnenin noema ve noesis kutupları, nesnenin özü üzerinden yeniden konstitute edilmesi gibi konular incelenmiştir.

1. bölümde insanın yaşamını tesis eden anlam verişlerin hakikatle ilişkisi incelenmiştir. Bu bağlamda hakikati arayan insanın kendi varlığına uygun olarak var olma ehliyetinin otorite, kamu, efendi vb. erkler tarafından çerçeve içerisine alınarak elinden alındığı görülmüştür. Bu yaklaşımın, varoluşu tasarlanan tasarımcının

ortalama olana mahkum edilmesine, vasatlaşmasına, homojenleşmesine, nesneleştirilmesine neden olduğu ve tasarım eğitmenini efendileşirken tasarım öğrencisinin müritleşmesine yol açtığı ifade edilmeye çalışılmıştır.

Kendi yaşamını tesis etme, tasarlama imkanına sahip olan insan, alışık olduğu “doğal tavrı”, “herkes benliği”, “başkası için varlık” olma hali üzerinden nesneleşirken, yaşama karşı mesafe aldığı bilincinde olmadan, yaşamına seyirci kalmaktadır. Bu bağlamda yaşamın ve dolayısıyla tasarlama eyleminin özgünlüğünü, tasarlananlar üzerinden var olma imkanını kapatan, örten tavrın askıya alınması gerekmektedir. Bu nedenle tasarlama eyleminin eyleyicisi olan tasarlayan özne fenomenolojinin en temel kavramlarından biri olan epokhe ile ilişkilendirilmiştir.

2. bölümde tasarlayan öznenin bilinci ve tavrı, fenomenolojinin kurucusu olan E. Husserl’in felsefi bakışı üzerinden yorumlanmıştır. E. Husserl’in tasarlayan öznenin bilincine temas ettiği düşünülen bilinç felsefesine ait olan kavramları (yönelimsellik, noema, noesis, konstitüsyon vb.) incelenmiştir.

Tasarlayan öznenin tasarlama eylemiyle ilişkisini tesis eden anlam verişi şekli, fenomenolojiden hareketle soruşturulmaya çalışılmıştır. Tasarlayan öznenin tasarlama eylemi ile ilişkisinin epokhe üzerinden okunması amaçlanmıştır. Epokhe kavramı, M. Heidegger’in fundamental ontolojisinde sahil var olan müferitleşmiş özne ile, J.P. Sartre’in varoluşçuluk felsefesindeki “kendi için varlık” olabilen özne ve M. Foucault’nun kendilik politikası’nı kurabilen öznesi ile ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda tasarlayan öznenin yöneldiği, nesne, mekan vb. fizik gerçeklikler epokhe kavramı üzerinden soyulmaya çalışılmıştır.

3. bölümde tasarlayan öznenin tasarlayacağı imkan ile var olmanın imkanı ilişkilendirilmiştir. Bahsedilen felsefi bakışların ışığında MSGSÜ Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü 1. Sınıf Tasarıma Giriş II dersi kapsamında 4 adet konut projesi incelenmiştir. Bu çalışmada literatür taraması yapılmış ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

UNCOVERING THE SPACE DESIGN ACTION THROUGH CONCEPT OF “EPOKHE” IN HUSSERL PHENOMENOLOGY

ABSTRACT

The relationship between the act of designing space and philosophy dates back to ancient times. Both disciplines intersect with each other in subjects such as impact area areas of influence, aesthetics, ethics, criticism, design, and globalization. This study aimed to read the act of designing space through phenomenology, a sub-discipline of philosophy.

In this study, the act of designing is associated with the way of existence of human beings (pure self-natural attitude, authentic-unauthentic existence, existence for oneself-existence for others). The designing subject is an agent who interprets the life in which he exists and contacts and seeks the possibility of a new experience according to the meaning of the life he interprets. Therefore, the designing subject should experience life with transparent skin, be able to take on its structure and get rid of the dominant habits that dominate and frame him while the mentioned interactions are experienced. The consciousness of the human and therefore the designing subject remained in the shadow of the mentioned habits. While creating a new experience is the essence of the act of designing, the designer's existence under domination means that the designer is designed, objectified, and closed to the possibilities of existence. The mentioned existential problem is seen in studio classes and in students who are designer candidates within the scope of design education. Therefore, for the designing subject to become a subject before the act of designing, it is necessary to apply to the philosophical investigation of the act of giving meaning, which is one of the basic acts of consciousness. Because the act of giving meaning, which determines the emotion, perception, vision, and way of acting of the human being thrown into the world, frames both the process of the designer, who is the agent of the act of designing and the mode of existence of the real or unreal designed object.

The subject that is especially emphasized in the study is that design (space, real, unreal object, event, situation, etc.) is an action that creates the possibility of a new experience. In this context, the study applied philosophy through concepts such as existence, possibility, space, the act of design, change of attitude, and meaning.

Subjects that design human consciousness based on phenomenology, which examines human consciousness on a philosophical basis, have been examined, such as the subject's access to his pure self through phenomenological reduction, that is, epoche, the experience of consciousness, the noema and noesis poles of the object to which the subject is directed, and the reconstitution of the object through its essence.

The first chapter examines the relationship between the meanings that establish human life and the truth. In this context, it was seen that the capability to exist by his existence as a truth-seeking person was taken away from him by taking it into a frame by the powers such as authority, the public, and the master. It has been tried to express that this approach causes the designer whose existence is designed to be condemned to the average, to become mediocre, homogenized, and objectified, and it causes the design student to become a disciple while mastering the design instructor.

Having the opportunity to establish and design their own life, human becomes objectified through their accustomed “natural attitude”, “everyone's self”, and “being for someone else”, and without being aware of taking a distance from life, becomes the audience to their own life. In this context, the attitude that closes and covers the originality of life and therefore the act of designing, and the possibility of existing through the designed, should be suspended. For this reason, the designing subject, which is the agent of the act of designing, is associated with epoche, one of the most basic concepts of phenomenology.

In the second chapter, the consciousness and attitude of the designing subject are interpreted through the philosophical perspective of E. Husserl, the founder of phenomenology. E. Husserl's concepts (intentionality, noema, noesis, constitution, etc.) belonging to the philosophy of consciousness, which are thought to touch the consciousness of the designing subject, were examined.

The way of giving meaning, which establishes the relation of the designing subject with the act of designing, has been tried to be investigated based on phenomenology. It is aimed to read the relation of the designing subject with the act of designing through epoche. The concept of epoche, with the authentically existing subject in M. Heidegger's fundamental ontology, is associated with “being for itself” in J.P. Sartre's existential philosophy and M. Foucault's subject which can establish the politics of the self. At the same time, physical realities such as the object, place, etc., towards which the designing subject is directed were tried to be stripped through the concept of epoche.

In the third chapter, the possibility that the designing subject will design and the possibility of existence is associated. In the light of the aforementioned philosophical perspectives, 4 housing projects were examined within the scope of MSGSÜ Faculty of Architecture, Department of Interior Architecture, 1st Year Introduction to Design II course. In this study, a literature review was conducted and a qualitative research method was used.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xv
ŞEKİL LİSTESİ	
ÖZET	ix
SUMMARY	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin İkincil Amacı	3
1.3 Tezin Kapsamı	4
1.4 Tezin Yöntemi	4
2. EGEMEN ANLAYIŞ	5
2.1 “Doğal Tavrın Genel Savı” ve “Hergünkülük” Kavramlarının Tasarlama Eylemindeki İzdüşümü.....	14
2.2 Efendi-Mürit İlişkisi Üzerinden Tasarım Eğitmeni ve Öğrenci İlişkisine Bakış	23
2.3 Ontik ve Ontolojik Kavrayışın Tasarlama Eylemindeki İzdüşümü	38
2.4 Bölüm Değerlendirmesi	48
3. FENOMENOLOJİ	51
3.1 Husserl'in Fenomenolojisi.....	53
3.2 Fenomen	59
3.3 Yaşantı.....	63
3.4 Yönelimsellik	68
3.5 Noesis ve Noema.....	70
3.5 Konstitüsyon	73
3.7 Epokhe ve Tasarlayan Öznenin Soyumu; “Saf Ben”	76
3.7.1 Tasarlayan öznenin “otantik” varoluşu	81
3.7.2 Tasarlayan öznenin “kendilik politikası”	87
3.7.3 Tasarlayan öznenin “kendi için varlık” olması	94
3.8 Epokhe; Nesnenin Soyumu	99
3.8.1 Fenomenolojide eidetik indirgeme ve nesnenin Özü.....	100
3.8.2 Fundamental ontolojide nesnenin ilintilik tümlüğü	108
3.9 Bölüm Değerlendirmesi	113
4. VAROLUŞ ve TASARLAMA EYLEMİNİN İMKANI	118
4.1 Mekan ve Nesne Tasarımının Varoluşa İmkanı	122
4.2 Yeni Bir Deneyimin İmkanı Olan Mekanı Tasarlamak	125
4.3 Tasarıma Giriş II Dersi; Konut Projeleri	127
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	145
KAYNAKLAR	152
ÖZGEÇMİŞ	161

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.7.1 : Herkesleşmiş öğrencinin tasarladığı lavabo örnekleri	106
Şekil 3.7.2 : Yazar tarafından tasarlanan “lavabo”(!)	107
Şekil 4.3.1 : Öğrencinin seçtiği plan	121
Şekil 4.3.2 : Öğrencinin kavram paftası	122
Şekil 4.3.3 : Öğrencinin tasarladığı mekan	123
Şekil 4.3.4 : Kesitler	124
Şekil 4.3.5 : Öğrencinin seçtiği plan	125
Şekil 4.3.6 : Öğrencinin mekan örnekleri	126
Şekil 4.3.7 : Öğrencinin kavram paftası	127
Şekil 4.3.8 : Öğrencinin tasarladığı mekan	128
Şekil 4.3.9 : Kesitler	130
Şekil 4.3.10: Öğrencinin seçtiği plan	131
Şekil 4.3.11: Öğrencinin kavram paftası	131
Şekil 4.3.12: Öğrencinin tasarladığı mekan	132
Şekil 4.3.13: Kesitler	133
Şekil 4.3.14: Öğrencinin seçtiği plan	134
Şekil 4.3.15: Öğrencinin kavram paftası	135
Şekil 4.3.16: Öğrencinin tasarladığı mekan	136
Şekil 4.3.17: Mekan perspektifleri	137

1. GİRİŞ

Tasarlama eylemi insanın var oluşu ile doğrudan ilintili olup farklı disiplinlerin bakışı üzerinden soruşturulabilen bir eylem sahasıdır. Heidegger'in ifadesiyle, dünyaya fırlatılan Dasein'in deneyimleri ışığında yapıp etmelerinden meydana getirdiği hem düşünsel hem de pratiksel bir eylem sahasıdır. Çağın ruhu, topluma ait kültür ve egemen gelenek tasarıma yönelik düşünceleri etkilemektedir. İfade edilen sosyolojik alışkanlıklar herhangi bir eylem öncesi insanı ele geçirmekte, kendi sınırlarını dayatmaktadır. Aynı zamanda bu sosyolojik alışkanlıklar tasarlama eyleminin öz ölçüğünde sanatlaşma imkanını da tehdit etmektedir. Bu tür dayatımlar eylemin kendi özünü ya da herhangi bir şeyin özünü / anlamını örtmektedir. Tasarlama eylemi kendi varlığına uygun şekilde kavranmalıdır. Eğer eylemin varlığına / anlamına yönelik soruşturma hakikate yönelik değilse tasarlama eyleminin kendisi imkan değil başkalarının (öteki, kamu, otorite) çerçevelediği bir meta üretim sahası olmaya başlayabilir. Bu bağlamda çalışma, ele aldığı konuların anlamına /varlığına / özüne yönelerek fenomenlerini ifşa etmeye çalışacaktır.

Herhangi bir olgunun ya da algının varlık nedeni soruşturulduğunda akla gelen cevapların öze yönelik olması hakikate uygun bir zemin oluşturma açısından oldukça önemlidir. Tasarım ve sanat disiplinlerinin varlığının nedeni düşünüldüğünde ise her iki disiplini bir araya getiren fenomeni Öztürk (2018), "(...) varları birbiriyle ilişkilendirerek bir var olmayana ulaşma çabasıdır." şeklinde ifade etmiştir. İfade edilen aritmetik bir "mathesis universalis" değildir. Tasarlama eylemi her durumda değişkendir. Dolayısıyla her duruma uyan bir formülü de yoktur. Ural'ın (2000) aktardığı gibi mimari bir obje, onu tasarlayan ve onu algılayan açısından form'a anlamlar vermektir. Anlam vermek, insan bilincinin temel edimi ve varoluşsal eylemlerinin dayandığı ittirici güçtür. Bu bağlamda çalışma, anlam veren bilinci psikolojiden, antropolojiden ve biyolojiden ayrı tutmaya çalışan fenomenoloji üzerinden okumaya çalışacaktır.

Çalışmanın 2. bölümü, tasarlama eyleminin varoluşa yönelik bir imkan olduğu gözetildiğinde bu eylemi çerçeveleyen, potansiyelini sınırlayan, tahakküm altına alan

güçlülere yönelik çıkarımın yapıldığı bölümdür. Bu bölümde tasarımcı adayının hali hazırda içinde bulunduğu gündelik, doğal halin / tavrın tasarlama eylemi için engel oluşturup oluşturmadığı üzerine bir soruşturma yapılacaktır. Tasarım eğitmeni ve öğrencisi arasında gerçekleşen stüdyo dersinin kendi varlığına uygun olarak icra edilmesi de yine bu bölümde yorumlanacaktır.

Çalışmanın 3. bölümünde, tasarlama eylemine yönelik bir tavır değişikliğine imkan sağlayacağı düşünülen fenomenolojiye ait kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır. Fenomenoloji felsefenin ontoloji, estetik, epistemoloji, etik gibi alt disiplinlerinden biridir. Edmund Husserl'in kurduğu fenomenoloji; Martin Heidegger, Gadamer, Merleau Ponty, Emanuel Levinas, Jean Paul Sartre, Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi filozofları derinden etkilemiş ve bu filozoflar kendi fenomenolojik yaklaşımlarını ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda, fenomenolojiye ait kavramlar Edmund Husserl başta olmak üzere Martin Heidegger, Michel Foucault ve Jean Paul Sartre üzerinden yorumlanarak ele alınacaktır.

Çalışmanın 4. bölümünde, tasarımın varoluşsal eylem ile ilişkisi ve anlam, tasarım, imkan trilojisinin mekan ölçeğindeki iz düşümü ele alınacaktır. Nesne ve mekan, fenomenoloji'nin epokhe kavramından hareketle okunmaya çalışılacak, ardından ifşa edilen fenomenler üzerinden mekan ve nesne tasarımına yönelik önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmanın 5. bölümünde, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İç Mimarlık bölümü 1.sınıf öğrencilerinin 2.dönem Tasarıma Giriş II dersi kapsamında tasarlamış oldukları konut projeleri fenomenolojik bakış üzerinden irdelenecektir.

1.1 Tezin Amacı

Tasarlama eylemi sadece fiziki var olanlar üzerinden gerçekleştirilen bir eylem değildir. Tasarlama eyleminden fiziki var olanlar askıya alındığında tasarımın varlık nedeni diğer bir ifadeyle anlamı / özü kendisini daha net açımlayabilir. Tasarım varoluşsal bir eylemdir. Dünyaya fırlatılmış insan ölüme giden bir var olan olması nedeniyle sonludur. İnsan kısıtlı zaman içerisinde kendi kapalılığını açtığı takdirde kendi geleceğini, kendi imkanlarını tasarlama olanağına sahip bir var olandır. Tasarım disiplinine bu açıdan bakıldığında insanın kendi yaşamını tasarlaması fiziki var olanlara göre önsel bir durumdur. Tasarlama eylemine dahil olan her insan

tasarlanılası bir imkan sahasına sahiptir. İfade edilen imkan sahasının yani yaşamın kendisinin en temel kaynağında ise anlam / öz / hakikat olduğu söylenebilir. İnsan anlam veren ve anlayan bir var olan olarak dünyada ikame etmektedir. İnsanın ikame ettiği ve kendi tasarladığı yapay fizik mekanı da anlam kavramından ayırmak pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla tasarlanan mekanların, nesnelerin anlamlarından / varlık nedenlerinden bahsetmek mümkündür.

Tasarlama eyleminin varlık nedenlerinden biri de “yeni”yi deneyimlemektir. Tasarım varoluşsal bir zeminden hareketle eylemleştğinde bir yeninin, yeni durumun, yeni deneyimlerin imkanına ulaşılabilir. Tasarım, sanat gibi özgün bir inşa sürecini eyleyicisinden talep etmektedir. İnsanın varoluşu kendine has, otantik ve özgün bir deneyim olmasıyla birlikte yeniyi yaratma, meydana getirme kendiliğinden gerçekleşir. İfade edilen “yeni”yi yaşamının ve yaşantının anlam zemininde bulmak mümkündür.

Çalışmanın amacı, öncelikle fizik var olanların (mekan, nesne) özüne yönelik bir soruşturma gerçekleştirirken kazanılması gereken tavrı ortaya koymak, sonrasında insana anlamlı yeni deneyim imkanı sunan bir mekanın varoluşsal bir zeminde nasıl inşa edilmesi gerektiğine yönelik bir bakış önermek olacaktır.

1.2 Tezin İkincil Amacı

Tasarlama eylemi yeni bir imkanı meydana getiren bir disiplin ise tasarlayan öznenin kendi yeni'sini bulması oldukça önemlidir. Eylemin kendisinin özgün olması eyleme dahil olan öz-ne'nin ne olduğu ile ilgilidir. Sonuç ürünün en başta çerçeve içine alındığı, arzuların genel geçer doğrular üzerinden teknikleştirildiği, birlikte var olmanın ötesinde birbirini örten monologların hüküm sürdüğü bir şekilde eylenen tasarım eğitiminin bu yönlerinin tasarımcı adayının önündeki en büyük engeller olduğu düşünülmektedir. Tasarım eğitiminin aktörleri olan eğitmen ve öğrencinin arasında gerçekleşmesi beklenen diyalogun monoloğa dönüşmesi eğitmen tarafından öğrencinin tasarlanması, nesneleştirilmesi ve varlığının örtülmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla tasarlama eyleminin yeni'ye ulaşma talebini

gerçekleştirme imkanı tanıyan tasarım eğitiminin; varlık nedeninin, dersin anlamının / özünün ne olduğunu soruşturmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

İfade edilen engellerin ortadan tamamen kalkması her şeyin olumsal olduğu dünyada pek mümkün gözükmemekle birlikte tasarlama eyleminin anlamını ifşa edecek, tasarımın varlığına uygun bir dersin imkanına yönelik düşünceler önermek bu çalışmanın ikincil amacıdır. Bu minvalde tasarım eğitimi iktidar-özne ilişkisi üzerinden değerlendirilecek ve oluşan olumsuz unsurları M. Foucault'un felsefi bakışı kavramı üzerinden ortadan kaldırmaya yönelik düşünce eskizleri paylaşılacaktır.

1.3 Tezin Kapsamı

Bu çalışma, fenomenolojinin kurucusu Edmund Husserl'in kavramlarının rehberliğinde hazırlanmaya çalışılmıştır. E. Husserl'in yanı sıra fenomenolojiden etkilenmiş ve kendi felsefelerini fenomenolojinin zemininden kalkarak inşa etmiş Martin Heidegger, Michel Foucault ve Jean Paul Sartre okumalarıyla çalışmanın kapsamı genişletilmeye ve amacı desteklenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın fiziki kapsamında, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İç Mimarlık bölümü 1. sınıf öğrencilerinin 2. Dönem aldığı Tasarıma Giriş II dersi kapsamında tasarlamış oldukları konut projeleri fenomenolojik bakış üzerinden irdelenecektir.

1.4 Tezin Yöntemi

Çalışmada konuyla ilgili literatür araştırması yapılmış, yazılı ulusal ve uluslararası pek çok kaynağa ulaşılmış, araştırma kapsamında kitap, makale, bildiri, video vb. akademik metinler incelenmiştir.

Çalışmada betimsel tarama yöntemi kullanılarak MSGSÜ Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü öğrencilerinin Tasarıma Giriş II dersi kapsamında gerçekleştirdiği

konut projeleri, fenomenolojik bakış ışığında yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

2. EGEMEN ANLAYIŞ

Tasarlama eylemi ve eğitimi her dönemde kendisinden zaman olarak önde olan geçmişin çerçeve içine aldığı paradigmaların esiri olmak durumunda kalmıştır. Tasarım disiplini dünyasal bir eylem olduğu için dünyayı algılama biçimini değiştiren kuramcılar ve bilim adamların ortaya koydukları epistemolojik ya da deneyimsel bilgilerden oldukça etkilenmiştir. Çünkü tasarım disiplini dünyaya fırlatılan insan tarafından dünya zemininde gerçekleştirilmektedir.

Mekan tasarlama eylemine yön veren, tasarlayan öznenin düşünsel ve pratiksel deneyimi, arzu edilen “yeni”nin, anlamlı olanın yaşanmasına imkan tanıyan mekan için oldukça önemlidir. Yeni’ye ulaşmak, arzuları karşılayan bir deneyimi inşa etmek hali hazırda var olan yaklaşımların yorumlanmasını tasarlayan öznenin talep etmektedir.

Sonlu bir varlık olan tasarlayan özne kendisinden önce oluşturulmuş, çerçevelendirilmiş, hatta tasarlanmış bir dünyaya doğmaktadır. Kendisinden önce var olagelmiş ve kemikleşmiş egemen gelenek, insanın tarihsel yazgısı halini almıştır. Bir yeni durumun imkanını yaratan tasarlama eylemi, tasarlayan özne ile tasarlanan nesne arasında gerçekleşiyor gibi gözükse de tasarlama eylemini derinden etkileyen dünyayı algılama biçimi de bu minvalde oldukça önemlidir. Bu nedenle tasarlanan mekan veya nesnenin onu tasarlayan öznenin dünyayı algılama biçiminden bağımsız olmadığı söylenebilir.

İnsanın ikame ettiği dünyayı kavrayışı, bilimdeki gelişmeler ve felsefi kuramlar aracılığıyla değişmiştir. İnsanın algılama biçimini sadece duyular aracılığıyla elde edilen veriler belirlememektedir. Algılama biçimine duyu verilerinin haricinde etki eden unsur “episteme” yani bilginin kendisidir. İnsan deneyimlediği ya da akıl yoluyla bildiği, sezebildiği bir çerçeve içerisinde dünyayı algılamaktadır.

Foucault (1994)'a göre insanın şeyleri nasıl anladığı ve onlarla nasıl ilişki kurduğuyla ilgili şartları tesis eden episteme kavramının tanımladığı çerçeve değiştiğinde insanın şeylerle olan ilişkisi ve anlamlandırması da değişmektedir. İnsanın dünyayı dolayısıyla birlikte var olduğu diğer var olanları kavrayış biçimini inşa eden birçok gelişme meydana gelmiştir.

Ancak insan, yaşadığı dönemin sosyolojik, kültürel, bilimsel vb. durumlarından dolayı etkileşime girdiği veya girmedikleri var olanların kökensel nedenlerini anlamadan sanırlaştırabilmektedir. Bu nedenle insanın tüm yaşam pratiklerini belirleyen, onun var oluşunun zeminini tasarlatan anlam veriş yapısı oldukça önemlidir. Bu bağlamda insanın dünyayı anlamlandırma biçimini ve onunla ilişkisini temelden etkileyen bazı akımlara bakılması gerekmektedir.

İnsanın dünyayı algılama biçimlerini evrensel düzeyde etkileyen 17 yy. düşünürü Descartes'tir. Descartes, bilginin kesinliğinden emin olma arzusuyla, şüphe etmeyeceği temel noktaya erişene kadar dünyanın kendisinden şüphe etmiştir. Descartes'in bu metoduna metodolojik şüphe yöntemi denmektedir.

Aldemir (2017)'in aktarımıyla Descartes: “Böyle her şeyi yanlış olarak düşünmeyi isterken, gene de bunu düşünen benim bir şey olmam zorunluydu. Ve düşünüyorum, öyleyse varım, ‘je pense, donc je suis’ gerçekliğini (...) aramakta olduğum felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım.” savıyla kendi felsefi zeminini inşa etmiştir. Hiçbir şeyin kesin olmadığına dair olan şüphecî tavır en sonunda kendisini şüphe duyduğundan şüphe etmediği noktaya kadar götürmüştür. Descartes'in kesin zemini düşünen ben'in bilinci olmuştur. Dolayısıyla bilinç ve bedenin yani özne ve nesnenin kesin bir şekilde birbirinden ayrıldığı kartezyen felsefe meydana gelmiştir. Woodruff (2013)'a göre Descartes'in ‘ego’ su ya da “düşünen ben”i dünyaya ait tüm bilgiyi barındırdığı inancı gerekçesiyle dünyanın ve felsefenin matematikleştirilmesine yol açmıştır.

Descartes'in şüphe yoluyla ulaştığı “cogito ergo sum” yani “düşünüyorum o halde varım” savının ben'i ontolojik bir ben değildir. İfade edilen ben “düşünen ben”dir. İfade edilen “ben” Öktem (2005)'in de vurguladığı gibi Sokrates, Platon ve Descartes gibi rasyonalistler için, arzu ettikleri hakikat bilgisini deneyimden önce yani a priori olarak elde edebilecek kabiliyete sahip olan bir “ben”dir. “Düşünen ben”, dünyanın merkezinde konumlanmış dolayısıyla doğayı nesneleştirmiş, var olanların bilgisini

matematiksel önermelerle elde etmeye çabalamıştır. Doğa “ben”in konumuna göre ötekileştirilmiş, yaşam dünyasına karşı mesafe almıştır.

18 yy.’da ise Emanuel Kant, kendisinden önce gelen felsefi yaklaşımları uzlaştıracı bir tavır sergilemiştir. Mengüşoğlu (1976)’na göre Kant felsefesi öncesi felsefeler ya rasyonalist (akılcı) ya da empiristtir (deneyci). Kant ise bilginin hem önsel bilgiyle bilinebileceği hem de süreç içerisinde bilginin evrilebilme durumu söz konusu olduğundan akıl ve deneyimi bir araya getirerek felsefi zeminini oluşturmuştur. Kant, aklın neyi, nasıl bilebileceği üzerine felsefi soruşturmalar yapmıştır. Öktem’e (2005) göre Kant bilginin ne olduğu ve nasıl elde edildiğini, aklın ve deneyin bu süreçte ne işe yaradığını dolayısıyla aklın bilme sınırlarını araştırmış ve kritiğini yapmıştır.

Sözer (1976)’e göre felsefe tarihinde ilk kez Kant tarafından “ding an sich” (kendinde nesne) denilen bir kavram kullanılmaktadır. Bu “kendinde nesne” esasen fenomenin tersi numen’dir. Tanrı, ölümsüzlük, hiçlik gibi kavramlar duyu verileriyle algılanmadıkları için tam anlamıyla bilinemezler onlar ancak akıl yolları ile anlaşılabilen kavramlardır o nedenle Kant bu kavramlara numen demektedir. Dolayısıyla Kant bilinen (fenomen) ve tam anlamıyla bilinemeyen (numen) kavramlarını birbirinden ayırmıştır. Kant’a göre, yalnızca duyu verileri üzerinden algılanan yani numen olmayan fenomenlerden hareketle kesin veriye ulaşılabilir. Manav’ın (2020) aktarımıyla Kant’ta fenomen insanın bilme sınırlarını oluşturan varlık alanı olarak tanımlanmaktadır. Kant, metafizik evrene ait olan numen gibi kavramların bilgisine tam anlamıyla erişilemeyeceği için bu kavramlar üzerinden bilim yapılamayacağı savını öne sürmüştür.

Şan (2020)’ın yorumuyla dünya, Kant’a göre bir düzen, düzen kurucu ise insandır. Descartes’in kartezyen felsefesindeki düşünen ben ve doğa ayrımı Kant’ın dünyaya bakış açısında da yatmaktadır. Kant’a göre dış gerçekliğin kendinde olduğu haliyle bilinmeyeceği için yargıların dış gerçeklikle eşleşip eşleşmediği de bilinemez. Bu anlamda yargıların evrensel olarak tüm insanlar için geçerli olup olmadığına bakılması gerekmekte ve herkes için geçerli olan yasalara gidilmesi gerekmektedir. Kant’a göre insan değişmeyen ve kendisinden emin olunan bilgiye yani evrensel ve zorunlu bilgiye ancak sentetik a priori yargılar üzerinden ulaşacaktır. Sentetik a priori bilgiye örnek olarak “üçgenin iç açıları toplamının 180 derecedir” bilgisi verilebilir. Bu örnekteki bilgi, deneyim bilgisinden önce a priori bir bilgidir ve bu bilgi matematiksel bakışa göre değişmez bir bilgidir. Öktem (2005) “her olayın bir nedeni vardır” yargısı

sentetik a priori bir yargıdır, bu yargı deneyle temellendirilemez ve onun için a priori'dir ve bu yargı deneyin yapıldığı her zeminde geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla Kant nesnel veriler ışığında nesnenin a priori bilgisine yönelerek herkes tarafından kabul edilen bilgiye ulaşmaya çalışmıştır. Dünya ve var olanlar, Kant felsefesinde aklın bilebilme sınırları üzerinden soruşturulmuş ve evrensel genel geçer yani sentetik a priori bir hazine arayışına girişmiştir. Çünkü Kant'a göre dünyada var olanların uyduğu değişmez anayasa veya kurallar bütününe matematiksel olarak ulaşmak mümkündür.

Öktem'in aktarımına göre 18 yy. da yaşamış empirist filozof David Hume ise "akıl ve deneyin yardımı olmadan gerçek varlık ve olguya ait şeyler hakkında hiçbir sonuç elde edilemez" (Öktem,2005) savında bulunmuştur. Hume'un bilgi kuramı ise doğrudan algılara dayanmaktadır. Hume, algının duyu verilerinin toplamından ibaret olduğunu ve duyuların içermediği hiçbir şeyin zihinde de bulunmadığını iddia etmiştir. Dolayısıyla bir var olanın yani nesnenin bilgisi, duyu verileri üzerinden sınırlandırılmış olacaktır. Diğer bir ifadeyle kesin bilgiye ulaşma yolu doğrudan algının kendisidir. Hume'a göre bilgi, doğa bilimlerinin yöntemleriyle yani gözlem ve deneyle kazanılmak zorundadır.

Ancak sadece duyu verilerinden hareketle var olanlar hakkında hakikat/öz/köken anlam sahibi olunamaz. Çünkü Öktem'e göre "Duyularla bize gelen duyular belirsizdirler; onların değişmeyen, aynı kalan bir ölçüleri yoktur. Algılar ve duyu verileri daima duyu organlarına bağlıdır; dolayısıyla görelidir. Pek çok duyu aldanmaları ile karşılaşılır ve böylesine yanıltıcı olabilen duyuların ise kesin bilginin kaynağı olmasına imkân yoktur" (Öktem, 2005) şeklinde ifade etmiştir.

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere kesin bir bilgi arayışı için araştırılmış doğrudan algı eleştirilmeye başlanmıştır.

Bununla birlikte dünyanın olumsuzluğunu ortaya koyan yani dünyada olup biten şeylerin rastlantısal olduğunu öne süren Hume "Olaylar dünyasının değişmeye ve tesadüfe maruz bulunması yüzünden, hiçbir zaman olaylarla ilgili bilgilerimizin matematik kesinliğe ulaşamayacağını göstermiştir. Yani, ona göre, olaylar dünyasında mantık ve matematiğin kanunları değil, olasılığın kanunları hakimdir." (Öktem 2005) şeklinde ifade etmiştir. Hume, çekim kanuna dayalı olaylar arasındaki bağlantıları kesin matematik formülleriyle dile getiren klasik Newton fiziğini sarsmıştır. Hume olayların

gerçekleştirdiği yaşam dünyasından ya da gündelik dünyadan edinilen duyuşsal verilerin bilgisiyle bilimin yapılamayacağını savunmuş, pratik hayatın getirdiği bilgilerin lakırtı olduğunu düşünmüştür.

Pozitif bilimde ise Newton fiziği 20.yy. başlarında ortaya atılan Einstein'ın kuantum fiziğine kadar insanların dünyayı algılama biçimlerinin temelini oluşturmıştır. Klasik fiziğe göre mutlakçı bir anlayış söz konusudur. Modern bilim ve felsefe, her şeyin tek bir nedeni yani "arkhesi" olduğu yönünde öngörüye sahiplerdir. Nedensellik ilkesi ise bu öngörünün zeminidir.

Capra (1992)'ya göre Newton klasik fiziği kendisi gibi 4 ismin yaklaşımını bir araya getirerek oluşturmıştır. Bunlar Galileo, Descartes, Bacon ve Newton'dur. Newton gözleme ve deneye dayalı tümevarımsal bilgi metoduyla, akla ve analize dayalı rasyonel tümünden gelimci bilgi metodunu birleştirmeyi başarmıştır.

Çünkü Newton yasalarına göre bu materyalist dünya görüşü, doğa ve yaşam olaylarını mutlakçı, belirlenimci, tek yönlü, noktasal, nedensellik ilkesi içinde açıklamaya çalışmıştır. Klasik fizik ve altında yatan felsefi altyapı fiziksel gerçekliğin mutlak değişmeyen bir olgu olduğu ve buna ulaşılabilceği inancındadır.

Bir araya getirilen düşünce sistemi tüm bilimi ve metotlarını etkilemiş ancak insanın yaşamla kurduğu var oluş minvaline uymayan mekanik bir dünya anlayışı ortaya çıkmıştır.

17yy.'dan 20.yy. başlarına kadar gelen paradigmlar, doğanın makinaya indirgenmesine, var olanların var olma hallerinin matematik kesinlik üzerinden okunmasına, formel mantığa hapsolan bilginin doğallaşmasına, her bir arada var olanın tümünden gelimci ya da tümevarımcı ispatlarının yapılmasına, neden sonuç ilişkisinin rastlantısal olan yaşamı örtmesine, insanın kendisini doğadan ayırarak doğayı tahakküm altına almasına, insanı bilimsel bir nesneymiş gibi araştırıp onun tarihselliğini göz ardı etmeye, kökeni mutlak olması amacıyla oluşturulan sistemlerin yapılaşmasına, insanın yaşam dünyasında temas ettiğı, karşılaştığı var olanları kodlanmış çerçeveler üzerinden okumasına neden olmuştur.

İnsan, kendisini inceleyen pozitivist bilim karşısında tıpkı bir materyalmiş gibi değerlendirilmiştir. İnsanın salt fiziksel bir varlık olmadığı, onun varoluşsal bir anlamı da olduğu göz ardı edilmiştir. Nasıl ki romantizm, empresyonizm, ekspresyonizm, kübizm, suprematizm vb. sanat akımlarında olgulara yönelik anlam verme biçimleri

birbirlerinden farklı ve etken ise, modernizmin düşünsel tavrı insanın yaşam dünyasındaki var olanları, eylemleri, real, irreal nesneleri dolayısıyla sanatı, tasarımı derinden etkilemiştir.

Her dönemin paradigmasına göre var olanın, dünyanın anlamının farklı veçheleri ifşa edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla mekan ve onunla ilgili olan tasarlama eylemine yönelik anlayış ve anlamlar da değişikliğe uğramıştır.

Curtis'a (1996) göre mekan tasarlama eylemini etkileyen modernizm oluşumları, Arts & Crafts, Art Nouveau, Weimar Okulu ve Werbund, Bauhaus okulu ve Konstruktivism'dir. Bahsedilen bu oluşumlar, değişmeyen sabit bir öz arayışının temelinde var olduğu ve bu anlayış üzerinden nesnelerin ve mekanların anlamlandırıldığı bir dönemi meydana getirmiştir.

Mekan tasarlama eyleminde süslemenin bir suç olduğu, formun işlevi takip ettiği ve konutların içinde yaşanılan bir makine olduğu görüşlerinin yapılaştığı bir dönemin ileri gelen mimarlarından biri Le Corbusier'dir.

Mimari mekanın bütünü evrensel bir sistem olarak gören Le Corbusier'in "modular"ı evrensel bir insandır. Modular'ın kültürü, tarihi, zamansallığı yoktur. O ideal insanın temsilidir. İdeal insan, mekanın işlevsel açıdan işlerliğini test etmeye yarayan birim insandır. Modern mimarlık pürüzün kabul görmediği, saf formların ve saf yaşantıların tanımlandığı ideal düzenin kendisini arzulayan tanrısal tasarım anlayışının oluşumu olarak ifade edilebilir.

Modernizm anlayışının mekan tasarımındaki izi sürüldüğünde nesne ve mekan matematiksel ideal olana ulaşma uğruna inşa edilmiş, dolayısıyla nesne ve mekan kendi anlamını öznenin yaşantısı üzerinden kuramamıştır. Diğer bir ifadeyle mekanı tasarlayan özne, matematiksel evrenin kusursuz işleyen platonik kavramlarıyla tasarlanmıştır. Tasarlayan ideal özne, nesne ve mekanı, matematik evrene ait nesneymişçesine ontik bir anlayış üzerinden tasarlamaya çalışmıştır. İnsanın dünyanın içinde var olmaklığı, dünyanın eylemselliği, insanın zamansallığı, onun diğer tüm var olanlarla etkileşimi ve gerçekleştirebilecek imkanlar, yukarıda ifade edilen modern anlayış nedeniyle örtük kalmıştır. Bu bağlamda insanın mutlak olana duyduğu inanç, tasarlayanın tanrısal bakışa sahip olduğu sanrısı ve matematiğin bu bakışı destekleyen kesinliği, mekan ve nesneleri yerin bağlamından kopartarak bunların matematiğin saf formlarıyla var olmasına neden olmuştur.

Norberg-Schulz (1988)'in ifadesine göre varoluşun deneyimlenmesi bağlamından uzaklaştırılarak anlamsızlaşmış, insan evsiz, yurtsuz hale getirilmiş ve anlamlı bir bütünlüğe ait olamamıştır, modern paradigmanın beslendiği bilimsel yaklaşım yaşam dünyasını salt ihtiyaçlara ve kaynakların karmaşasına indirgemıştır.

Egemen geleneğin insana dolayısıyla tasarlayan özneye dayattığı mutlak, doğrusal, neden-sonuç ilişkisi ve pürüzsüz bir matematik görüşü üzerinden dünyayı anlama biçimi, insanı dünyada yersizleştirmiş, zamansızlaştırmış, dünyasızlaştırmıştır. Aynı zamanda bilimsel bakış yani dünyayı anlamak için sadece bilimin yöntemlerinden yararlanarak dünyayı anlama, bu sayede var olanların gerçekliğine ait aşkınsal bilgiyi ifşa etme her ne kadar değerli ve var olmak için zorunlu da olsa insanın dünyayla etkileşimini ve var olmanın anlamının ifşası açısından bu ontik kavrayış yetersiz kalmıştır.

20.yy. başlarında ise kuantum mekaniğinin bulunmasından sonra klasik fizik terkedilmiştir. Plank'ın kuantum mekaniği teorisi, Bergson'un yaratıcı evrimi, Heisenberg'in kararsızlık prensibi ve Einstein'ın görecelik teorisi sayesinde klasik fiziğin mutlakçı anlayışı sorgulanmıştır. Klasik fizik aracılığıyla algılanan dünya ile kuantum mekaniğinin ortaya çıkışından sonra algılanan dünya arasında farklılıklar meydana gelmiştir. Kartezyen esaslı düşüncede temellenen mekanik görüş organik görüşe, doğrusal olandan doğrusal olmayana, parçaların birbirleriyle uyumlu olma zorundalığından zıtlıkların bir arada olabilme durumuna evrilmiştir.

Bozkurt (1998) atom ve atom altı parçacıklarla ilgili gelişmelerden hareketle, fiziği olguların gözlemlemesinden ziyade olgularla gözlemcilerin arasında gerçekleşen ilişkilerin incelenmesine dikkati çekmiştir. Çünkü gözlemciye göre değişen bir olgu durumu söz konusudur. Dolayısıyla klasik fiziğin “gerçekliğin kesinlikle bilinebileceği” sanrısı yıkılmıştır.

Erkan ve Erkan (2007)'a göre kuantum mekaniği sayesinde dünyanın algılanışı değişmiş, kesinleşmiş kurallar kadar kuralsızlıkların da var olduğu, statik işleyişler yerine değişen ve dönüşen dinamik bir işleyişin hakim olduğu anlayışı yer edinmiştir.

Capra (2000), zıt kavramların, olguların aynı anda bir arada bulunduğunu ve kendi özlerini değiştirmeden ve birbirlerini manipüle etmeden bütünlemekte olduğunu ifade etmiştir. Kwinter (1998)'e göre doğrusal olmayan, alışıldık olan genel mantık

ilkelerini aşan sistemler, kendisine özgü özellikler meydana getirmekte ve beklenmedik yönlerde yeni özellikler, örüntüler oluşturmaktadır.

Bu bağlamda bilim ve felsefenin gelişmesiyle insanların içinde bulunduğu yaşam dünyasına yönelik algılamamanın hem gündelik-pratik yaşamda hem de bilimsel-nesnel yaşamda değiştiği söylenebilir.

Gausa (2003), postmodernist yaklaşıma göre mekanın, doğayla etkileşim içinde, önceden çerçevelendirilmiş olmayan, açık, sonlanmamış olan, süreçsel bir mantığa sahip olup herhangi bir kompozisyona göre stratejisi olmayan, saf formlardan çok fraktal olarak farklılaşan düzenlere yakın, çeşitli ve zamanın kültürel işaretlerini destekleyen özelliklere sahip olduğunu ifade etmiştir.

Foster'e (2011) göre modern ve post modern mimarlık arasındaki temel fark modern mimarlıkta strüktür ve mekana verilen değer post modern mekanlarda sembol ve 2 boyutlu yüzeylere kaymasıdır.

Postmodernizmin içinden filizlenen dekonstrüktivizm ise form, işlev ve anlam arasındaki alışılmış ilişkileri bozmaya yönelik bir tavrı meydana getirmiştir. Modernizm sonrası dönemde post modern anlayışla sarsılan mutlak yapı artık tamamen parçalara ayrılmıştır. J. Derrida'nın "yapı bozum" kavramıyla ortaya çıkan ve mimarlıkta dekonstrüksiyon kavramıyla bilinen yaklaşım, dilin mutlak olduğu düşünülen bütünsel yapısını parçalara ayırmış, kelimelerin (parçaların) yerlerini değiştirerek söküme uğratmış ve bütünün anlamının değişebileceğini göstermiştir. Dekonstrüktivizm, yapıyı oluşturan öğelerin (merdiven, duvar, döşeme vb.) kendilerinde mutlak bir anlamı barındırmadığını yani kendinde varlık olmadıklarını ortaya koymuş, onlara atfedilen anlamların sorgulanmasına yol açmıştır.

Yukarıda insanın dünyayı algılama biçimlerini etkileyen gelişimler kısaca aktarılmaya çalışılmıştır. Modernizmin oluşturduğu bütüncül yaklaşımdan hareketle insan dizgeci bir yaklaşımı benimsemiştir. Mutlak olanın aranması ve bulunan mutlaklığın üzerine inşa edilen sistem sanrısı, tasarlayan özneyi, kendi deneyimlerini ve duygu durumlarını matematiksel bir dizge içerisinde ifade etmeye zorlamıştır.

Diğer yandan modernizm eleştirisi olan postmodernizm ise modernizmin inşa ettiği matematiksel evrenin soyut formlardan oluşan anlam yapısını yıkarak yerine bütüncül bir anlam inşa edememiştir. Postmodernizmin düşünsel belirleniminin temelinde yatan "belirsizlik", "görecelilik", "kaos teoremi" gibi kavramlar, bireylerin kendi

kavramlarını inşa edebileceği özgürleşme alanlarını yaratmış olsa da bu sefer de ortaya çıkan belirsizlik kapital otorite tarafından doldurulmuştur.

Modernizmden sökülen yapının yerine kapitalist iktidarların yani dönemsel erkin dayattığı anlamlar geçmiştir. İktidarın dayattığı kodlanmış hazır kavramlar üzerinden tasarlanan mekanlar, mekansal yaşantıyı var olmanın sahilliğinden algısal boyuta indirgemıştır.

Her paradigma hakikatin farklı yüzlerini ifşa etmiş ve kendisinden sonra gelen var olanlarla temasa geçen tasarımcıları etkilemiştir. Tasarımcı bütüncül bir yaklaşımla yapısal olanı kutsarken sonrasında bu yapıyı yıkmaya çalışmıştır. İnsanın her durumda dünyayı anlamlandırma tarzı birbirinden farklıdır ve dolayısıyla ortaya çıkan anlamlar da birbirinden farklıdır. Ancak birbirlerinden farklı paradigmalar olsa dahi her paradigma, insanın dünyayı anlamlandırma şeklini ve ona katılma şeklini belirlemektedir.

Günümüzde tasarlama eylemine dahil olan tüm var olanlar, içinde olduğu, ikame ettiği, var olanlarla etkileşime girdiği yaşam dünyasının anlamını / özünü / hakikatini bilimden devşirmiştir. Dolayısıyla kendi gerçekliğini de otoriteden (bilimsel gerçekler, kapital iktidar, egemen gelenek vb.) devşiren tasarlayan özne, karşılaştığı, temas ettiği mekana da bu minvalde anlam vermeye alışmıştır. Tasarımcı veya tasarım eğitmenlerince tasarlama eyleminin kendisine yönelik kesin bilim üzerinden ya da bilimsel yöntemler üzerinden güvenli bir zemin arayışı anlaşılabilir olsa da güvenin devşirildiği sahanın kendisi ontolojik bir zemin değildir. İfade edilen paradigmalar her ne kadar kendi içlerinde yapısallaşan ya da yapı yıkan paradigmalar olsalar da bunlar tasarlama ya da herhangi bir eylemin kaynağını, varlık nedenini ontik bir kavrayışla örtmektedir.

Çalışma, herhangi bir paradigmaya yönelik olumlu ya da olumsuz eleştiri amaçlamamaktadır. Ancak paradigmaların insan-mekan yaşantısıyla dolayısıyla tasarlayan ve tasarlananla ne denli ilişkili olduğunu soruşturmak adına bu bölüm bir sonraki bölüm için giriş mahiyetindedir.

2.1 “Doğal Tavrın Genel Savı” ve “Hergünlük” Kavramlarının Tasarlama Eylemindeki İzdüşümü

Bilimin ve felsefi kuramların paradigmaları, tasarımcının eylemini, anlama ulaşmasını, deneyimleme sürecini, anlam arayışını ve anlam verişini etkilemiştir. Ancak tasarlayan özne henüz tasarım eğitime yönelmeden önce de kendisini her ne kadar birey olarak düşünse de toplumun normlarına ve iktidarın kodlarına uyan, kamulaşmış doğal ve genel bir durum içerisinde. İnsanın içinde bulunduğu huzurlu ve alıştığı yaşantı kendisi dışındaki var olanları ontolojik bir kavrayışla kavramasını engellemektedir. İnsan, kamulaşınca yani “herkes benliği”ne ait var olunca, etkileşime girdiği, deneyimlediği var olanları kendine has deneyimi üzerinden yorumlayamamaktadır. Dolayısıyla insanın kendi yaşam tarzını ve temas ettiği diğer var olanları kavrayışı varoluşsal bakıştan uzaklaşmaktadır.

Tasarlama eyleminin kendi varlığına uygun olan anlamını ya da anlamlarını soruşturmadan önce tasarım eğitimi öncesi tasarımcı adaylarının yani sıradan insanların yaşam dünyasında kendi özgürlüklerine ve varlıklarına olan mesafesi, kendi varlıklarına uygun minvalde var olup olmadıkları ele alınmalıdır. Çünkü sanat gibi tasarım da yeni bir deneyimin imkanını var etmek için yaşamı yeniden ele almak ve özgünce yorumlama eylemidir. Eylemi gerçekleştiren özne de özgün olabilmeli ve kendi deneyimlerinden, yaşantısından sezip süzdüğü imkanı -deneyim ve yaşantı zaten özgün olmak zorundadır- öznelararası dünyaya bırakabilmelidir.

Bu bağlamda insanların içinde bulunduğu normatif kodlarla çerçeveslendirilmiş “hergünkü” “doğal tavrıları” Husserl ve Heidegger’in felsefi bakışları üzerinden ele alınacaktır.

Fenomenolojinin kurucusu olan E. Husserl’in felsefesinde ortaya çıkan “doğal tavrı” Husserl’in kendi felsefesini inşa etmek için oldukça etkili bir zemin ve mevcut durum okumasıdır. Doğal tavrı Çağlıyan’a (2018) göre insanın kendi dışındaki dünyanın alışlageldik biçimde varlığını sürdürdüğüne yönelik olan inancın kendisi, insanın doğal tavrıdır.

Sözer (1976) ise Husserl’in doğal tavrı’nı “Sağduyu insanı ve pozitif bilimci olarak bu dünyanın gerçekten var olduğuna inanmamız ama tüm pratik ve teorik davranışlarımıza, tüm dünya görüşlerimize erek ve değerlerimize temel olacak, onları olanaklı kılacak biçimde yaratıcı bir ana tutumla inanmamız doğal-tavrı almadır”

şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla doğal tavır içinde olmak eleştirel bir tavır askıya alan, alışıldık olan temel paradigmanın içinde var olma halidir. Aynı zamanda Husserl'in bahsettiği doğal tavır, doğrudan doğruya pozitif bilimin ortaya koyduğu şekliyle ona inanmak ve bu minvalde yaşamak olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

Husserl'in baş yapıtı olan İdea I: Saf Fenomenolojiye Genel Giriş kitabında Husserl 'in (1983) ifade ettiği gibi doğal tavır; kimi zaman uyanık, kimi zaman yarı uyanık olunan, her gün içinde süregelen yaşayışta takınılan davranışın kendisidir. İnsanın içinde bulunduğu bu tavra yönelik olan sarsılmaz güven ise doğal tavrın genel savını oluşturmaktadır. Doğal tavır ve doğal tavrın genel savı kuram değildir, onlar her türlü kuramlaştırmadan öncedir yani a priori'dir.

Doğal tavrın ve onun genel savının her türlü kuramdan önce geldiğini ifade etmek onun bir ön kabul olduğunu ortaya koymaktır. İnsanın var olanları anlaması, hakikatini gör(ü)lemesi, kaynağını, kökenini ortaya çıkarması, fenomenlerini ifşa etmesi için önce var olanlara yönelik olan ön kabullerin soruşturulması gerekmektedir.

Öktem (2005)'e göre doğal tavır, araştırıp soruşturmadan kendisine verilenle yetinen ve bu nedenle dogmatik olan yani bir bakıma alışıldık ve huzur bulunan bir yaşam biçimini ifade etmektedir. Diğer yandan sarsılmaz bir güvenle pozitif bilimin ortaya koyduğu deneysel bilgilere teslim olan ve öznel yaşantı deneyimine başvurmaya cesaret edemeyen insanların içinde bulunduğu tavır, insanın alışıl gelmiş doğal hali olduğu söylenebilir.

Husserl'in öğrencisi olan E. Levinas'a göre doğal tavır, naifliktir. Doğal tavrıdaki bu naiflik, "şeyleri var olan ve verili şeyler olarak kabul etmekten bu varoluşun, bu verili olma olgusunun ne anlama geldiğini sormadan kabul etmekten ibarettir" (Levinas 2016). Levinas (2016)'a göre naiflik, var olanların anlamını kazandığı yaşamın işleyişi karşısındaki bilgisizliğe dayanır. Doğal tavrın naif bir bakış olduğunu iddia eden Levinas anlam veren bilincin naif bakışın içerisinde doğrudan ve refleksif olmayan bir bakış olduğunu ve bilincin nereye varmak istediğini bilemeyeceğini ifade eder. Dolayısıyla doğal tavır içerisinde insan, karşısındaki var olanın (doğa, insan, olay vb.) anlamının derin strüktürünü okuyamamaktadır.

Doğal tavır, hali hazırda bireyin öznel düşüncülerinin tekinsizliği yerine huzurlu bir genel kabule dayanmaktadır. Doğal tavır kavramı esasen alışıl gelmiş kabullerden oluşan bir bakışı ifade etmektedir. Doğal tavrın kendisini inşa eden olaylar, gelişmeler

toplumca bir şekilde kabul görmüş normların temelini oluşturmaktadır. Diğer yandan doğal tavır, insan herhangi bir var olana anlam verirken, yönelirken kendisini dayatmaktadır. Bu anlam verişin temelinde yatan genellikle derinlemesine düşünülmeden kabul görmüş doğal halin rehberliğindeki bir yaşamdır. Anlam veren bilinci tahakküm altına almaktadır.

Fenomenolojinin kıta felsefesi haline gelmesinde önemli bir rol oynayan filozof M. Ponty, Zahavi'nin (2019) aktarımıyla, doğal tavır ve sağduyunun kesinliklerinin reddedilemez olduğunu hatta bu konuların felsefenin de konusu olduklarını ancak doğal tavır ve sağduyunun her düşüncenin ön varsayımları olarak sorgulamadan kabul edildiğini ifade eder ve bu görüşünü “Normalde, doğal ve hemhal olmuş bir dünya-ilişkisi içinde yaşarız. Ancak bir felsefeci olarak böyle naif bir dünyaya-tutulmuşlukla yetinmem.” şeklinde belirtmiştir.

Sağduyu pozitif bilimin ortaya koyduğu kesin değişmez verilerdir. Bu verilerin dışında başka türlü düşünebilme imkanı kamulaşmış insan açısından ortadan kalkmıştır.

Zahavi (2019) doğal tavrın yalnızca pozitif bilimlerde geçerlilik kazanana kadar değil, aynı zamanda güncelik teori öncesindeki yaşama da sirayet eden bir tavır olduğunu, temel ve her yana nüfuz eden bir tavır olmasından dolayı Husserl'in onu doğal tavır olarak adlandırdığını ifade etmektedir. Zahavi'ye (2019) göre doğal tavır, karşılaşılan dünyanın insandan bağımsız olarak da var olabileceğinin kabaca sorgulamaksızın kabul edilmesi demektir.

Sözer'in (1976) aktarımıyla, Husserl doğal tavrı insana önceden verili olan doğal nesnelerin dünyasında, onların insanlar için geçerliliklerine dayanarak pratik ve teorik yaşam sürdürme hali olarak ifade etmektedir. Husserl, doğal tavrın genel savını temellendiren şeyin sadece pozitif bilimler olmadığını aynı zamanda dünya kaynaklı kültür birimlerinin de olduğunu belirtmektedir. Doğal tavır pozitif bilim, kültür, gelenek gibi genelde kabul görmüş olguların ya da algıların kendisine dayanmaktır.

Husserl'den sonra kendi fenomenolojik bakışını “fundamental ontoloji” felsefesi üzerinden ortaya koyan Heidegger, insanların içinde bulunduğu doğal tavrı “hergünlük” ile ifade etmiştir. “Hergünlük” ve “doğal tavır” kavramları tamamen aynı anlama gelmese de bu kavramlar insanın kendi varlığına uygun olarak var olmasını ve içinde var olduğu yaşam dünyasını derinlemesine okumasını örttüğü için bu çalışmada birbirleri ile ilişkilendirilmiştir.

Heidegger'in felsefesinde insan, dünyaya fırlatılmış ve "orada olan" anlamına gelen Dasein olarak kavramlaştırılmıştır. Aynı zamanda baş yapıtı olan Varlık ve Zaman eserinde Heidegger (2021) Dasein'ın kendi varlığının anlamına ilişkin soru sorma olanağına sahip tek varlık olduğunu belirtmekte ve var olanların varlığının anlamını Dasein üzerinden okumaya çalışmaktadır. Heidegger (2021) Dasein kendi varlığını mesele ettiği için diğer var olanlardan ayrılmaktadır. O, dünyaya fırlatılmış olanaktır. Varlık esasen varoluştur diğer bir ifadeyle Dasein'nın kendisini açması, kendi var oluşunu kendi özüne uygun bir şekilde eyleme dökmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Yıldızdöken'in (2017) ifadesiyle hergünlük Dasein'ı her günkü yaşantı içinde tutan bir var olma biçimidir ve bu yönüyle Dasein'nın eylemleri diğer var olan herkes gibidir.

Heidegger (2021) hergünlük Dasein'ın öncelikle ve çoğunlukla 'herkes' içinde soğurulduğunu ve 'herkes'in hakimiyeti altında olduğunu belirtmektedir. Heidegger 'herkes' sözüyle toplumu, kamuyu kastetmektedir. Hergünlük içinde olan Dasein kendi varlığına uygun bir açılmışlıkla var olmamaktadır.

Heidegger'in deyimiyle; "Hergünlüğe düşen Dasein kendi varlığının en zati, irtibatsız ve atlatılamaz olanağını çoğunlukla örter. Bu olgusal örtme eğilimi, şu tezi doğrular: Dasein olgusal olarak 'hakikatsizlik' içinde vardır." (Heidegger 2021)

Heidegger, varlığın anlamının unutulmuş olduğunu ve tekrar ele alarak soruşturulması gerekliliğini felsefesinin temeline oturtmuştur. Heidegger, varlığın anlamından hareketle hakikatin (alethia) ya da Husserl'in ifadesiyle apaçıklığın ne olduğunu, onu açımlayan Dasein üzerinden okumaya çalışmıştır. Dasein esasen mutlak olmayan dünyaya fırlatılmış fenomenolojik bir "saf ben"dir. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen her günkü haliyle Dasein'ın hakikatsizlik içinde olması, onun kendi varlığına uygun var olmamasıyla ilgilidir. Heidegger, hakikatin aranması için öncelikle onu arayan, bu soruyu kendisine mesele edinen Dasein'ın sahil bir şekilde yaşam dünyasında var olup olmamasını soruşturmuştur.

Heidegger (2021) hergünlüğe düşmüş olan Dasein'ın varlık türlerinin lakırtı, merak ve müphemlik olduğunu belirtmiştir. Dasein, tıpkı doğal tavırda olduğu gibi yaşamını kendisine dayatılan kültürel kodlar (gelenek, inanç vb.) ya da pozitif bilimlerce elde edilen veriler üzerinden yaşamak durumundadır. Varlığın anlamını, var olmanın ne

olduğunu bu veriler üzerinden hareketle anlamaya alışık olan Dasein esasen lakırtı'nın peşinden sürüklenmektedir.

Heidegger (2021) lakırtıyı, varlığın açılanmışlığını örten, zeminsiz, dayanaksız, sığ, söz söyleme ve laf taşıma olarak ifade etmektedir. Sahih bir şekilde söz söylemenin, konuşulan konunun anlamına yönelik, hakikati ifşa edecek niyette ve bilgide olması gerekliliğini belirtmiştir. Sözün (logos), var olanların (olay, nesne, vb.) varlığının anlamına ilişkin olması yani sözü edilen ile sözün birbirini karşılaması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak lakırtıya düşen Dasein, hergünkü haliyle yöneldiği konunun hakikatini örtmeye başlar.

“Dolayısıyla lakırtı, tabiatı gereği (hakkında konuşulanan kaynağına inmeyi ihmal ettiği için) bir örtmedir.” (Heidegger 2021)

Heidegger (2021) Hergünkülükteki Dasein yöneldiği konuya dair içi boş ürettiği yargılarla kendisi ve çevresindeki muhataplarını etkilemektedir. Aynı zamanda lakırtının zeminsizliği, kamuya dahil olma yollarını kolaylaştırmaktadır. “Lakırtı, konuları önceden kendimize mal etmek zorunda kalmadan her şeyi anlama olanağıdır.” (Heidegger 2021). Dolayısıyla lakırtı, mal etmenin sorumluluğunu söz söyleyenin üzerinden alır. Lakırtının içine düşen Dasein esasen kendi kulağına çalınanlardan, arkasından konuşulanlardan temelleniyor değildir. Lakırtı yarım yamalak okunanlardan beslenmektedir. Lakırtının muhatabı olan ortalama anlayış, konuşulan ya da yazılan meselenin özünü anlamamakta, onu talep de etmemektedir. Çünkü ortalama olan kamulaşmış anlayış zaten her şeyi anlamış olmak demektir. Her şeyi anlamış olan ortalama anlayış kendi varlığının anlamından emin, tekinsiz ve muallaklığını örten bir şekilde yaşamaktadır. Hergünkülük içinde olan *herkes* her zaman neye nasıl bakacağından emindir.

Herkesleşme Dasein'in otantik var olmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Herkesi oluşturan toplumun kendisi nicel çoğunluğu oluşturması nedeniyle nitel olan değerlerin üzerini örtmektedir. Hergünkülüğe düşmüş olan Dasein herkesleşme tehlikesi içerisinde gayri sahih varlık modusunda yaşamaktadır. Heidegger aynı zamanda herkesten ‘onlar’ olarak bahseder.

Ergül'ün (2003) aktarımıyla “Ama işte ‘onlar’ (man) kavranamaz, algılanamaz olduğundan her şeyin içine girer, her şeye egemen olur. Biz eğlenildiği gibi eğleniriz; okunulani okuruz; biz sanat üzerinde yargılama yapıldığı gibi yargılama yaparız.

Öfkelenildiği gibi öfkeleniriz. Büyük bir kitle karşısında gerilendiği gibi gerileriz. Bu ‘onlar’ olağan dışına yer vermez. Direnmek isteyen herkesi durdurur. Olağanüstü olmak isteyenizi hizaya getirir, sıradan insan yapar onu da. Herkesi bir sıraya sokar. ‘onlar’ sorumsuzdur. Sorumluluk gerektiren yerde ‘onlar’ sıyrılıp gitmiştir. ‘Onlar’ vardı, ama yine de ‘hiç kimse’ yoktu denebilir. Böylece ‘onlar’ hiç kimsedir, kitledir, ‘publikum’dur, kamusal ya da kolektiftir, ortaklaşadır.’ (Ergül, 2003)

Herkes içerisinde kendisi olma imkanını örten, kapatan Dasein’in öznel edimleri bile (arzu, fantezi, hayallerini vb) “onlar” tarafından tasarlanmakta, normlaşmakta, yüceltilmekte ya da görülmemektedir. Dolayısıyla arzu bile öznelliğini yitirir, kitlelerin normatif değerlerine bürünür. Arzunun temelinde yatan öznelilik örtüldükçe, arzu ediminin anlamı ortalama anlayışla belirlendikçe arzulama edimi kendi varlığına uymayan bir şekilde sanrılaştırılır.

Heidegger’in tespit ettiği hergünkü varlık moduslarından bir diğeri ise “merak”tır. Heidegger (2021) merak edimini “bakma” üzerinden açıklar. Merak’ın özü yani fenomeni insanın kendisinden uzak olana bakmasıdır. İnsan kendi yakınında olana merak duymamaktadır. Heidegger’e göre hergünlük içinde yaşanan merak, hep daha yeninin ve sürekli değişen karşılaşmaların rahatsızlık ve heyecanını aramaktır. Merak içinde olan hergünkü Dasein duraksamamaktadır. Dolayısıyla Dasein var olanlar ile ilişkisinde derinlemesine, refleksif düşünmeye imkan tanıyacak sakinlikte değildir. Heidegger’e göre merakın özü, var olanı hayretle temaşa etmek ve hayrete düşerek anlayamamanın durumunda kalmaktır. Ancak Dasein’in böyle bir meselesi de yoktur. Hergünlük içindeki merakı oluşturan iki fenomen, çevreleyen dünyada eğleşmeme ve yeni imkanlar içinde dikkat dağıtıp oyalanmadır. Dolayısıyla herkesleşen Dasein’in merakı, her yerde ve hiçbir yerdedir, kendi varlığına uygun bir şekilde tesis edilmemiştir. Merak, yöneldiği eylemin ya da olayın doğurganlığına dolayısıyla derinliğine isabet etmediği için herkes tarafından öz anlamı örtülmüştür.

“Baktığını anlamak yani onunla tek bir varlık içinde olmak için değil, yalnızca bakmak için.” (Heidegger 2021) bakmayı görüden ayırmaktadır. Dolayısıyla Dasein hergünlük içinde baktığı var olanların sözüm ona anlamlarını açılımlar, temas ettiğini sandığı var olanların kapalılıklarını açtığı sanrısına düşüverir.

Heidegger'in ifadesiyle; "Hiçbir şeyin kapalı kalmadığı merak ve hiçbir şeyin anlaşılmaz olmadığı lakırtı, bu minvalde var olan Dasein'a sözüm ona sahici bir 'capcanlı hayatın' teminatını sağlar." (Heidegger 2021)

Hergünkülük içindeki Dasein'ın yaşadığı bir diğer varlık modusu ise müphemlik yani diğer bir ifadeyle belirsizliktir. Heidegger'in müphem kavramını ifade etmeden önce 2. paragrafındaki giriş cümlesi şudur;

“ Her şey sahiden anlaşılmış, kavranılmış, ve konuşulmuş gibi görünse de aslında öyle değildir” (Heidegger 2021)

Heidegger'e (2021) göre müphemlik içindeki durumlar ve olaylar hakkında herkes bir şeyler bilmekte ve söylemektedir. Yapılması gerekenler, olması gerekenler, aslında neyin doğru neyin yanlış olduğunu ileri sürenler hep vardırırlar. Başkalarının tahmin ettiği veya hissettiklerini herkes tahmin etmiş ve hissetmiştir. Kulaktan dolma şeylerden hareketle oluşan bu belirsizlik Dasein'ın imkanlarını yani varoluşsal eylemlerine yönelik olma durumlarını baştan boğuvermektedir.

İnsan kamu içinde özü belirsiz olan bir tahakkümün içinde kendisini özgürleştirememektedir. O da herkes gibi bilir, söyler, duyar, eleştirir, inanır. Dolayısıyla Heidegger'e göre “Dasein'ın herkes içindeki anlayışı, kendi tasarımlarını sahici var-olabilirlikleri bakımından hep gözden kaçırmaktadır” (Heidegger 2021)

Dolayısıyla Dasein'ının hergünkülük içinde herkesleşmesiyle ortaya çıkan bu varlık modusları, Dasein'ın varoluşsal imkanlarını elinden almaktadır. Lakırtı, merak ve müphemlik öyle temel fenomenlerdir ki içine aldığı bireyin çoklu imkanlarını kitlenin tekil yapısına indirgemıştır.

Lakırtı, bireyin kendi dünyasına, başkalarına söz üzerinden yönelse de bu bir şeye yönelik olma bireyi zeminatsız ve muallakta bırakmaktadır. Diğer yandan merak sürekli yeniye yönelik olma özelliğinden ötürü her şeyi açımlasa da, hem her yerde hem de hiçbir yerededir. Müphemlik ise bireyin her şeyi kavramasını sözüm ona sağlasa da bireyin dünyayla kurduğu ilişkisini kökünden koparmış, bireyi herkes tarafından yaşanan belirsizliğin huzurlu eminliğine bırakmıştır.

Dasein hergünkülük içinde herkesleşerek esasen hiçkimseleşmiştir. Kamusal yorumlamalar yüzünden Dasein kendi düşmüşlüğüne huzurla bağlanır. Herkesin kendinden emin oluşu ve kararlılığı nedeniyle Dasein'ın kendisine yönelik sahih olma ihtiyacı ortadan kalkar. Herkesin sözde capcanlı ve sahici bir yaşamı yaşıyor ve

yönetiyor olduğu sanrısı, herkesleşen bireye ayartıcı bir huzur sağlamaktadır. Dasein için her şey yolundadır çünkü kendi varlığından emin kılınmıştır.

Dasein hergünlükte lakırtı, merak ve müphemlikle karakterize olmaktadır. Bunlar ise huzur veren, ayartan, kendi varlığına yabancılaştıran ve Dasein'in kendisine dolanmasını sağlayan düşmüşlük ile ifade edilebilir. Dasein kendi varlığına uygun bir şekilde var olmamakta, gayri sahih bir şekilde var olmaktadır. Heidegger'e (2021) göre sahih bir şekilde var olmak için öncelikle hakikati Dasein'in kendi üzerine mal etmesi gerekmektedir. Hakikat ise keşfetmekle, kendi üzerindeki örtüyü kaldıran Dasein'in etkileşime girmesiyle açılacak bir yaşantıdır.

Dasein'in var olanların anlamına yönelik araştırmasını kendi nesnel yaklaşımı üzerinden cevaplayan pozitif bilimler, her ne kadar "yerinde" veya "isabetli" de olsa doğurgan değildir. Bu antropolojik yaklaşım varlığın sadece ontik nesnel veçhelerini, onun ne olduğunun malumat bilgisini vermektedir. Çünkü bilimsel yöntemler her şeye nesnel bakma tavrı içerisindedir. Zahavi (2019) pozitif bilimler gerçekliğe yönelik belirli bir tavır değişmezliğidir.

Şan (2020)'a göre doğalcı tavır, realist tavır öyle temeldir ve derinlere kök salmıştır ki bu tavır pozitif bilimler tarafından kabul edilmekle kalmaz, gündelik yaşama da hakim olur. Zihinden ve deneyimden bağımsız gerçekliğin var oluşuna dair örtük inanç doğal tavidir. Husserl'e göre böyle bir varsayım ne kadar açık ve doğal görünürse görünsün -bu duruma Husserl itiraz etmez- bu tavrın geçerliliğinin sorgusuz sualsiz kabul edilmesi düşünürü felsefi anlamda da yanlış yola sokacaktır. Bu tavır bilinci doğal şeyler gibi görmeye başlayacak ve onu nesnelleştirecektir. Ancak bilincin kendisi kendisinden başka olana doğru yönelen bir şeydir. Şan (2020) 'a göre Husserl'in gördüğü problematik tavır aslında pozitivist bilim tarzının çalışma yöntemidir. Bu yöntem fiziki doğadan başka hiçbir şey görmez. Var olan her şey fiziki doğanın bütünlüğüne ya da psişik'e aittir. Pozitif bilimin bakışıyla her şey nesnelleştirilir hatta psişik olan durumlar bile kümelendirilip bilincin anlamı, özü örtülür. Bu şeyleştirme ile bilince özgü olan edimler kendi habitatında incelenmez. Pozitif bilimlerden biri olan psikoloji, psişik olanın yasalarını ampirik bilincin yasaları ile kavramaya çalışmaktadır. Husserl, bilinci inceleyen pozitivist bilim tavrının ampirik yaklaşımının (bilimsel tavrın) bakış açısıyla tamamen kavranamayacağını savunmaktadır.

Benzer şekilde Heidegger de hergünlükte lakırtı, merak, müphemlik ve onunla gelen yabancılaşma, huzur ve ayartma sonrasında Dasein'in kendi varlık anlamını pozitif bilimlerce tanımlamaya çalışmaktadır. Antropoloji, psikoloji ve biyoloji insan üzerine eğilen ve insanı tanımlamaya çalışan bilimlerdir. Ancak her biri yukarıda ifade edildiği üzere insana herhangi bir şeymiş gibi yaklaşır, onun anlam veren dünyasını görmez. Heidegger'in ifadesiyle;

“En yabancı kültürleri anlamak ve bunları kendi kültürleriyle ‘sentezlemek’ Dasein hakkında eksiksiz ve tam bir açıklık sağlar sanılır. Kapsamlı merak ve durmak bilmeyen bir her şeyi bilme, evrensel Dasein anlayışı vehmini doğurur. Oysa temelde, aslında neyin anlaşılması gerektiği belirlenmemiş ve sorgulanmamış kalır. Bizatihi anlayışın var olabilirlik olduğu ve en zati Dasein’ımızda serbest kalması gerektiği anlaşılmamış kalır. Dasein bu huzurlu, kendini her şeyle kıyaslayıp ‘anladığı’ karşılaştırma içinde öyle bir yabancılaşmaya sürüklenir ki burada en zati var-olabilirliğinin üzeri örtölüp gizlenir.” (Heidegger 2021)

İnsan kendi varlığının anlamını soruştururken ampirik bakışla kendi sahih- benliğini herkes-benliğine, evrensel bir insan tanımına çekerek huzur bulmaktadır. İnsan tanımı, bilimsel bir çerçevenin kendini kendi sınırları içinde doğrulayan tanımı olsa da bu çerçevede insanın varoluşsal yanı unutulmuş var olmasının anlamı örtük kalmıştır.

Her günkü doğal tavırda kendisini sessizce dayatan “onlar”ın ya da Sartre’in ifadesiyle “başka”larının tasarladığı arzuları isteme, öznel değerlerin nesnel bir şeymiş gibi herkes tarafından tahmin edilmesi ve sözüm ona çoktan yaşanmış ve bilinmiş olması, daha önceden tasarlanmış çerçeve içerisinde yaşanan huzurlu evin hapisleşmesi, Dasein’in kendine has bir şekilde var olmasının önündeki engellerdir. Dasein şüphesiz toplumun bir ferdidir ve herkesleşmekten kendisini tamamen sıyıramamaktadır. Ancak kendi yaşamına kavuşabilme, kendi sorumluluğunu alabilme imkanına sahip bir birey ve ölüme doğru giden bir varlık olarak vicdanının çağrısına kulak vermesi gerekmektedir.

Husserl’in felsefesinde bilincin anlam veren yapısını tahakküm altına alan doğal tavır ile Heidegger’in hergünlük içerisinde kendisine yabancılaşan Dasein’i bu anlamda ortaktır. Çalışmanın sonraki bölümünde incelenecek olan Husserl’in ifadesiyle “bilinci transendental saf ben”e geri götürmek, Heidegger’in ifadesiyle “otantik olmak”,

“münferitleşmek”, Sartre’in ifadesiyle “kendi için varlık” olmak, esasen bu dayatmaya yönelik bir tavır almaktır.

Tasarlayan öznenin tasarlama eyleminin varoluşsal bir imkan olduğunu ancak bu imkanın görülebilmesi için kendisinin bir imkan olduğunu bilmesi gerekmektedir. Henüz bir eğitim almamış ya da tasarım eğitimi almakta olan tasarımcı adayı yukarıda belirtilen doğal tavrın içerisinde var olmakta, herkesleşmektedir. Kendini pratik gündelik yaşamının ampirik tavrı içinde veya lakırtının içinde bulan tasarımcı adayı ortalama olana hapsediği için ve bilincinin anlam veriş edimi yukarıda ifade edilen otoriteler tarafından tahakküm altına alındığı için yeni’nin imkanını fark edememekte, görememektedir. Bu tahakkümler tasarımcıyla tasarlanacak olan mekan arasında ve tasarımcıyla kendi benliği arasında engeller oluşturmaktadır. Tasarımcının mekana dair olan imkanları görme ihtimali yok olmakta, ezberlenmiş, egemen geleneğin kodları üzerinden örtülmekte, görülenememektedir.

2.2 Efendi-Mürit İlişkisi Üzerinden Tasarım Eğitmeni-Öğrenci İlişisine Bakış

Eğitmenin çoğu disiplinde (pozitif bilim vb.) öğrencisine aktardığı bilgi evrensel, genel geçer, zorunlu, epistemolojik bilgidir. Ancak tasarım, sanat gibi öznel bir yaşantıdan beslenen disiplinlerde eğitmenin deneyim bilgisi en az epistemolojik bilgi kadar önemlidir. Günümüzde mekan tasarlama eyleminin bilgi zemini genellikle ontik kavrayışa uygun pozitif bilimin yöntemlerine öykünerek inşa edilmiştir (1960’lar). Bu minvalde ortaya çıkan bilgi ortalama olanlar (“herkes”, “onlar”, “kamu”) üzerinden yapılaşmış istatistiki bilgidir. Dolayısıyla istatistiki bilgi tasarlama eyleminde ve eğitiminde evrenselleşmekte, genel geçer ve zorunlu olmaktadır. Ancak evrenselleştikçe heterojenlik ve otantiklik ortadan kaybolmakta, sübjektifliğin parıltısı ortalama olanın objektifliğiyle sönümlenmektedir.

Tasarlama eyleminin eğitmeni de genellikle kendisini huzurlu hissettiği sosyolojik deneylerle yapılaşmış ontik bilgi setine kendisini adamaktadır. Eğitmen öğrencilerine mekan, nesne, tasarım, tasarlama, tasarlanan vb. konular hakkında görüşünü bu kavrayış doğrultusunda paylaşmaktadır. Ancak tasarım eğitmeninin pozitif bilim tavrı üzerinden edindiği bilgi öznel deneyim bilgisi değildir. Tasarlama ve sanat eyleminin değeri ortalama olanın yapılaşmış görüşü ile örtülmektedir. Dolayısıyla nesnel olan ortalama veri tasarlama eyleminin vasatlaşmasına neden olmaktadır.

Pozitif bilimsel yöntemler ve yaklaşımlar, mekan ve muhatabı arasında yaşanacak olan oluşun imkansızlığını örtmektedir. Pozitif bilimin sunduğu veriler üzerinden tasarımcının, herkesleşmesi dolayısıyla da hiç kimseleşmesi, aynı zamanda mekanın kullanıcıyı da nesneleştirmektedir. Mekan ve kullanıcısı arasında gerçekleşme ihtimali olan yaşantıların oluşabilmesi için var olan tasarlama eylemi, aksine tek tipleştirici, homojenleştirici bir dayatma makinasına dönüşmektedir.

Mekan, deney ortamına alınarak oluşun (olay vb.) zemini olmaktan çıkartılmaktadır. Çünkü eğitmen kendisinin arzuladığı evrensel, genel geçer, doğru ön kabullerinden hareketle (pozitif bilimsel tavır) öğrencisine soruşturulmaya imkan tanımayan mekansal bilgiyi dayatmaktadır. Çalışma, tasarlama eylemi ile bilimin ortak noktalarını eleştirmemektedir. Ancak mekan tasarlama eyleminin eğitiminde kullanılan bilimsel yöntemlerin ve bu yöntemler doğrultusunda edinilen ontik bilginin tam anlamıyla mekan-insan arasında gerçekleşen yaşantının tüm boyutlarını ortaya çıkartan bütünsel bir veri olamayacağını vurgulamaktadır. Eğitmen, tasarlama eylemine her ne kadar pozitif bilimsel yaklaşımla bilgi elde etmeye ve bu bilgiler üzerinden öğrencilerini eğitmeye çalışsa da herkesleşmiş ve ortalama olmaktan kurtulamamaktadır. Eğitmenin ontik bilgisinin dışında var oluşundan hareketle kendi deneyimlerinden edindiği mekanın yaşantısına ait olan veriler bilimsel olmanın verdiği huzura terk edilmektedir.

Bu bağlamda herkesleşmiş ve yapılaşmış bilgiye sahip olduğunu düşünen tasarım eğitmeni verdiği bilgi üzerinden öğrencisini müritleştirmektedir. Çünkü öğrenciye sunulan kesin ve soruşturulmaz veri eğitmeni tanrılaştırmakta, yorumu ortadan kaldırmakta, öğrenciyi ezbere sürüklemektedir. Eğitmen hem tasarlama eylemine hem de eğitimin özüne yabancılaştıkça kendisini mutlak bir efendi gibi görmeye başlamaktadır. Tasarlama eylemini gerçekleştirmeye aday olan öğrenci kendisini kuşatan zorunlu bilgi seti üzerinden tahakküm altına alınmaktadır.

Eğitmen tasarım eğitiminde konumu itibariyle, bilgi veren ve öğrenciyi bildiği *hakikatler* doğrultusunda çerçeveleyen bir erktir. Bu bağlamda eğitmen ve öğrenci arasında iktidar ve özne ilişkisi meydana gelmektedir. Foucault'nun Özne ve İktidar yapıtında ifade ettiği üzere 2 tip özne vardır.

“Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış özne.” (Foucault 2021)

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere kendisini iktidar olarak gören eğitimci her hafta gerçekleşen tasarım stüdyosu derslerinde öğrenciyi denetleyerek kendisine bağımlı hale getirmek ve öğrenciyi nesneleştirmek gücüne sahiptir. Öğrencinin tasarlama eylemi içerisinde kendisi için bir yeniyi ulaşma çabası eğitimcinin huzurlu ve emin beyanlarıyla sınırlandırılmaktadır. Öğrenci kendi var oluşundan uzakta tutularak herkesleşmiş bilgiler üzerinden tasarlanmaktadır. Başka bir ifadeyle öğrenci kendi habitusundan uzaklaşmış, kendi imkanlılığını keşfedeceğine kalıplaşmış ve sınırlandırılmış, potansiyelsiz bir ortalama anlayışın kurbanı olmaktadır.

Ancak insan bir var olan olarak hakikate yönelen bir var olandır. Hatırlanacağı üzere Heidegger’e göre (2021) hakikat, insanın onu kendi üzerine mal etmesiyle ulaşabildiği bir apaçıklıktır. *Hakikat, insanın ilgilendiği konunun anlamını kendisinde keşfetmesiyle ulaşabileceği bir deneyimdir.* Heidegger’e (2021) göre hakikat örtük olmama, açılmış olma halidir. Bunu da ancak ve ancak kendisini hergünüklüğe düşüren umumi merak, lakırtı ve belirsizliklerden çekip çıkarabildiğinde görülebilecektir. Eğitimcinin ve öğrencinin kendi hakikatine uzak olması tahakkümün ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Hermenötiğin Kökeni adlı eserinde Foucault öznenin “kendi kendisini tanıması, kendisini keşfetmesi, kendisi hakkındaki hakikati beyan etmesi, kendi için olduğu kadar başkaları içinde bilgi nesnesi olarak kendi kendini oluşturmak” (Foucault, 2018) olduğunu ifade etmiştir.

Kendi hakikatine yönelemeyen ve eğitimci tarafından çerçeve içerisine alınan öğrencinin Sartre’ın felsefesindeki “başkası için varlık” türüne isabet ettiğini ifade etmek bu bağlamda yanlış olmayacaktır. Aşar’ a (2014) göre başkalarının varlığı kişiyi kendisi için varlık olma imkanından çıkartmakta, özneyi nesneleştirerek “kendinde varlık” haline getirmektedir.

Çelebi’nin (2014) aktarımıyla Sartre’ın başkası için varlık olan “kendinde varlık”ın (nesne) özü, varoluşundan önce gelmektedir. Bu varlık kategorisinde var olan şeylerin (öğrenci, nesne, vb.) nasıl var olacakları önceden tasarlanmıştır. Dolayısıyla öğrenci oluşturan bir var olan olması nedeniyle, kendi varlığına uygun olarak, kendi keşfediciliği üzerinden kavradığı hakikatle, bilincini tahakküm altına alan otoriteden kurtulabilir. Ancak öğrenci deneyimlerine ve gözlemlerine hassas bir şekilde kulak veren, anlama yönelen ve refleksif bir şekilde düşünen bir var olan iken eğitimci

otoritesi üzerinden nesneleştirilme tehlikesi altındadır. Aşer'e (2022) göre tasarım eğitmeni öğrencinin kendi hakikatine ulaşmasını engellemekte ve öğrenci kendi hakikatini (sahih var olma) kavrama imkanından uzak tutulmaktadır. Dolayısıyla öğrenci tarafından tasarlandığı sanılan mekan, nesne vb. öğrencinin arzu ettiği bir yerinin değil; önceden eğitmen tarafından çerçeve içerisine alınmış, sınırlandırılmış, dondurulmuş, hazırlanmış yaşantıların eseridir.

Bu bağlamda öğrencinin hakikat bilgisine ulaşma imkanı eğitmen tarafından örtülmektedir. Öğrencinin var oluşu yani özünü kuran oluşu eğitmen tarafından tasarlanmaktadır. Kendisini yeni imkanlara tasarlama olanağına sahip olan öğrenci, eğitmen tarafından nesneleştirilmekte, müritleştirilmektedir. Genellikle bu durum eğitmenin emin ve huzurlu olduğu alandan çıkmaması, kaygısız her şeyin bilindiği bir ortamda var olma istenciyle ilgilidir. Diğer bir ifadeyle eğitmen öznel deneyim bilgisine yönelmediği ve kökensel düşünümünden yoksun olduğu için eylediği dersin varlığına aykırı bir tutum sergilemektedir.

Sartre'ın nesneleştirme kavramı Foucault'da özneleştirme kavramına karşılık gelmektedir. Özneleştirme (başkası için varlık olma) iktidarın yönetim biçimiyle öznenin özünün tasarlanmasıdır. Özneleştirme, öznenin her an her şeyin imkan dahilinde olduğu dünyada kendi öz bilgisine yönelerek hakikatini yani var oluşunun anlamını yakalama imkanının elinden alınmasıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda öğrenci de eğitmen tarafından özneleştirilme tehlikesi altındadır. Öğrencinin arzuladığı ve ulaşabileceği yeni deneyim imkanları eğitmenin çerçeveleyici mutlak görüşü üzerinden yaşam dünyasından kopartılmaktadır. Öğrenci eğitmenin tahakküm engelini aşması gerekmektedir. Bu durum tasarlayan öznenin etiği olarak soruşturulmalıdır.

Öznenin hakikatle ilişkisini okuma fırsatı veren Foucault'nun "kendilik teknikleri / teknolojileri" olarak kavramlaştırdığı etik tasarım erklerinin yeni ile ilişkisini kurma açısından oldukça önemlidir.

Foucault kendilik tekniklerini "Bireylere, kendi kendilerine kendi bedenleri, kendi ruhları, kendi düşünceleri, kendi tutumları üzerinde bir dizi işlem gerçekleştirme ve bunu kendi kendilerini dönüştürecek ve değiştirecek, belli bir mükemmellik, mutluluk, saflık, doğaüstü vb., seviyesine ulaşacak davranışlarda bulunmalarına izin veren tekniklerdir. Bu tür tekniklere 'kendilik teknikleri' ya da 'teknolojisi' diyelim."

(Foucault, 2018) şeklinde ifade etmektedir. Aynı zamanda Foucault'nun (2018) kendilikten anladığı, insanın özne olarak kendisine sahip olabildiği ve kendisiyle örtüştüğü ilişki biçimidir. Kendilik, insanın özne olarak kendisiyle sürdürdüğü politik bir ilişkidir. Bu bağlamda kendilik teknikleri üzerinden öğrencinin kendisiyle kurduğu yani kendi hakikatine yönelik ilişki biçiminin oluşturulması önemlidir.

Fenomenoloji ve Fundamental ontoloji felsefelerine göre eylemin, düşünümün, nesnenin vb. var olanların kaynağı, kökeni olan hakikat yani o var olanın özü, fenomeni ona yönelen insan tarafından ifşa edilebildiği ölçüde anlaşılmaktadır. Her sahil var olan insan gibi öğrenci de hakikati anlamaya yönelik var olmaktadır.

Foucault insanın/öznenin tarihte hakikat kavramı üzerinden nasıl özneleştirildiğini (nesneleştirme) incelemiştir. Bu bağlamda Foucault öznenin soy kütüğü araştırmalarında M.S. 4. yy.'a kadar stoacılar, manastır ve Hristiyanlık öğretisi ve modern kendilik tekniklerini incelemiştir.

Foucault'nun (2018) araştırmalarına göre manastır ve klise öğretilinde hakikate ulaşmak için günahkarın kendisini kendi benliğinden soyması ve tüm saklı olan kötülüklerini efendisine, topluma itiraf etmesi gerekmektedir. Benliğinin en gizli yanlarını ve duygularını itiraf eden özne yani kendi doğasını itiraf eden insan günahkar (!) benliğini ortadan kaldırmaktadır. Papaz ya da efendi günahkar olarak gördüğü müridini özünden ve var oluşundan soyarak müridi tanrının ışığına, tanrının hakikatine hazırlamaktadır. Dolayısıyla mürit kendi öznelliğini bu hazır verili, mutlak hakikat için soymaktadır. Geriye öznenen bir şey kalmayınca kadar soyulan benliğin kalıntısı tanrının hakikatiyle dolmaya hazır boş bir kaptır (mürit).

Foucault'ya göre “Kişinin kendiliğinden vazgeçışı, kendiliğinden kopuşu ile efendinin söylemlerini yerine getirmesi ve hakikate hazır hale gelmesi ama öncelikle kendisinden feragat etmesi gerekir.” (Foucault, 2018)

İfadeden de anlaşılacağı üzere günahkar olduğunu kabullenmiş, mutlak hakikate ulaşmayı arzulayan insan hakikatin / anlamın / öz bilginin kendisinde tezahür etmesi için önce kendisinden koparılması yani öznenin kendini terk etmesi gerekmektedir.

Foucault'ya (2019) göre hakikate ulaşmak için günahlarının toplum önünde ve teatral bir şekilde bağışlanmasını isteme kendilikten vazgeçildiğinin, uzaklaşıldığının gösterilmesidir. Kilise öğretilinde insanın günahlarının açığa çıkartılmasıyla insana ait hiçbir giz kalmamakta ve dolayısıyla insanın kendi var oluşundan hareketle kuracağı

“ben” yok olmaktadır. Manastır ve kilise öğretisinin hakikati insanın kendinden çıkarak keşfettiği, deneyimlediği bir hakikat değildir. Bahsedilen hakikat, sorgulamadan kabule, inanmaya dayalı bir kilise öğretisidir. Çalışmada olumlanan hakikat ise metafizik ve dini söylemlerden uzak felsefi düzlemde aranan var oluşla, deneyimle, düşünmeyle açığa çıkan bir hakikattir.

Kendisini kurma imkanı elinden alınan insan, otorite tarafından doldurulmaya hazır bir boşluktur. Otorite ancak kendisine uyduğu sürece insanı hakikate(!) kavuşturacaktır. Çünkü Foucault’ya (2018) göre iktidar insana gerçek, doğru ve iyi olarak sunulan şeyleri hareketsiz ve dokunulmaz kılmaya eğilimlidir.

Bu bağlamda tasarım eğitmeni de iktidar olduğunu bilerek öğrencinin karşısındadır. Hergünkülüğe hapsolmuş tasarım eğitmeni, nasıl tasarlanacağını, yaratılacağını bilen, tasarlama eyleminin hakikatini bilen papazdan farklı değildir. Eğitmen içinde bulunduğu eylemin hakikatini elinde tutmaktadır. Eğitmen, müridinin / öğrencinin kendisine tamamen teslim olmasını beklemekte ve tasarımın hakikatine ermiş birisi olarak öğrencinin kendi hakikatine ulaşmasını kendi dayattığı hakikat üzerinden engellemektedir.

Foucault’a göre (2021) iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğini belirleyerek, kimliğini tasarlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak bireye müdahale etmektedir. Bireyi kendisine bağlayan ve bu şekilde diğerlerine tabi kılan durum bir anlamda boyun eğdirme biçimidir.

Örneğin eğitmen tasarım stüdyosunda öğrencisinin anlama yönelen özgün ve özgür bir bilinç olduğunu görmezlikten gelerek bir mekanın nasıl tasarlanması gerektiğini buyurmakta ve çizmektedir. Çizdiği şey projenin kendisiymiş gibi gözüксе de proje öğrencidir. Eğer öğrenci eğitmeninin buyurduğu yoldan ilerlemez, çizdiği şekilde çizmez ve düşünmezse diğer bir ifadeyle eğitmeninin beklentisini karşılamazsa tasarlama eylemini gerçekleştiremediğine dair bir inanca düşme tehlikesindedir.

Eğitmen tarafından hakikatin (mutlak, sanrı, yapılaşmış, vasat vb.) öğrenciye dayatılmasıyla öğrencinin mekan ve yaşantı üzerinden ulaşılabilceği, deneyimleyebileceği, yaratabileceği imkanların varlığı örtölmeye başlar. Eğitmeninin

gözünde kurtuluşa ermek isteyen öğrenci (mürit), eğitmenin dayattıklarını harfiyen uygularsa “iyi bir tasarımcı” olma sanrısına düşebilmektedir.

Öğrenci içinde bulunduğu eylem gereği bir yeni’nin nasıl var edileceği bilgisine duyduğu *sığ merak* nedeniyle eğitmenin rahatlıkla doldurabileceği bir boşluk olarak var olmaktadır. Tasarlama eyleminin hakikatine, anlamına, erişmiş eğitmen(!) karşısında duran boşluğu kendi huzurlu ve emin olduğu yapılaşmış hazır tasarım bilgisiyle doldurmakta, yamalamaktadır.

Foucault’ya göre (2018) kendisiyle ilişkisi örtülmüş, uzaklaştırılmış özne, bilgiyi iradeyle birleştiren bir özne olmaktan çıkartılmıştır.

Anlaşılabacağı üzere eğitmenin tasarlama eyleminin nasıl olması gerektiğine dair mutlak görüşü öğrencinin hakikati olmaya başlamaktadır. Eğitmenin iktidar olduğu tasarım stüdyolarında hakikat öğrenciye hazır verilmektedir. Böylece tasarlama eyleminin anlamı, eyleyicisi olan öğrenci tarafından artık ifşa edilemez hale gelmektedir. Çünkü eylemin kendisi her ne kadar anlama, deneyim bilgisine dayansa da hazır sunulmuş ya da dayatılmış veriler üzerinden öğrenci refleksif, yoruma dayalı, eleştirel bir ortamdan uzaklaşmaktadır. Kendi hakikatini aramaktan uzaklaştırılan öğrencinin anlam veren bilinci tahakküm altına alınmaktadır.

İnam’a göre “Dünyayı belirleyen, biçimleyen, ona anlam veren ‘öznellik’ olmadıkça insan anlamsızdır. İnsanın ‘ben’inin anlam veren özelliği olmadan, ben’in etkin, kendinden veren niteliği olmadan bilgi oluşmaz.” (İnam, 1995).

İnam, bilincin anlam veren temel edimini ve ‘ben’in deneyim bilgisi ile ilişkisini bu şekilde ifade etmektedir. Bilgi, öznenin / öğrencinin nesneleştiği ortamda eğitmen tarafından şekillendirilmektedir. Eğitmenin tasarlama eyleminde verdiği malumat bilgisi (malzeme, teknik vb.) dışında tasarlama eyleminin varlığına dair verdiği bilgi esasen eylemin anlamına, hakikatine yönelik bilgi olmalıdır. Ancak eğitmen tanrılaşma sanrısıyla bu hakikati kendisine göre şekillendirmekte ve dayatmaktadır.

İnam’a (1995) göre öznenin bilinç yaşantıları “özgün olanı” verir ve “her özgün olanı veren görü” bilginin, anlamın, özün dayanağı, haklılık kaynağıdır. Bilginin doğruluğunun ve geçerliliğinin yalnızca kendini sağlayan refleksif düşünümü gerektiren “görü” de olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilgi, deneyim bilgisinin bilince

alınarak akıl yolu ile ulaşılan, görünün bilgisidir. Dolayısıyla öğrencinin tasarlayacağı özgün ve yeni durumun bilgisini üreten bilincin, kendi varlığına uygun olarak özgünce iş başında olması ve yöneldiği kavram, mekan, nesne, olay vb. bu minvalde soruşturması gerekmektedir.

Eğitmenin efendi öğrencinin müritleştiği tasarım eğitime benzer olarak eğitimde *geleneksel yaklaşım* tutumu örnek verilebilir. Aydın (2015) eğitimdeki geleneksel yaklaşımın, öğrenci deneyimlerinden bağımsız olduğunu, eğitmenin rolünün; otoriter bilgi kaynağı ve bilgi aktaran olduğunu, öğrencinin ise bilgiyi soruşturmadan pasif bir şekilde aldığını ifade etmiştir. Öğrencinin zihinsel durumunu kolayca doldurulabilen boş bir kapa benzetmektedir. Eğitmenin öğrenciyi değerlendirmesi yalnızca sonuç ürünler ve doğru cevaplar üzerinden gerçekleşmektedir.

Heidegger'e göre hakiki öğretme ve öğrenme; var olanın anlamının kendisinde deneyimlenmesi, var olanın öz bilgisini görülemek için üzerinde refleksif düşünülmesi, açılması, ifşa edilmesi ve elde edilen bilginin özgünce yorumlanması, beyan edilmesiyle gerçekleşmektedir.

“Öğretmede sunulan şey öğrenilebilir değildir. Çünkü öğrenci zaten sahip olduğu şeyi kendisine alması için eğitilir. Eğer, öğrenci, yalnızca sunulan bir şeyi devralıyorsa, öğrenmez. O, ancak aldığı şeyi bizzat kendisinin, gerçekten sahip olduğu bir şey olarak deneyimlense, öğrenmeye başlar. Hakiki öğrenme, insanın zaten sahip olduğu şeyi almanın bir kendini verme/kendinden verme (self-giving ing.) olduğu ve böyle deneyimlendiği yerde ortaya çıkar. Dolayısıyla öğretme, başkalarının öğrenmesine izin vermekten, yani birbirini öğrenmeye getirmekten başka bir anlama gelmez. Öğretme, öğrenmeden daha güçtür, çünkü yalnızca hakikaten öğrenebilen -ve ancak bunu yapabileceği sürece- hakikaten öğretebilir. Sahici öğretmen, öğrenciden sadece şu bakımdan farklıdır; o daha iyi öğrenebilir ve daha sahici biçimde öğrenmek ister. Tüm öğretmede, öğreten daha fazla öğrenir. En güç öğrenme, zaten bildiğimiz şeyi bilfiil olarak ve ta temellerine kadar bilmeye başlamaktır.” (Heidegger, 1998)

Kendi var oluşundan uzaklaştırılmış öğrenci yukarıda ifade edilen öğrenmeyi gerçekleştirememektedir. En güç öğrenmeden kaçan eğitmenin öğrenciye sunduğu şey de öğrencinin öğrenmesi için, yani konu üzerinde sahیح düşünbilmesi için oluşturulmuş bir zemin olmaktan çıkmaktadır. Eğitmen bahsedilen zeminde

öğretmenliğin özünü efendileşerek örtmekte, manipüle etmektedir. Esasen bahsedilen efendileşme bir var olma sorunudur. Eğitmenin efendileşmesi kendi var oluşuna, hamuruna uzak olmasından kaynaklandığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu var oluş tarzına Heidegger gayri sahih var olma yani herkes benliğinde var olma demektedir. Eğitmen yaşam dünyasında herkesleşmekte, stüdyoda ise efendileşmektedir. Dolayısıyla eğitmen öğrenciyi müritleştirerek rahatlıkla kontrol edebildiği bir anlayış çerçevesinde tutmaktadır.

Foucault'a göre (2021) geçmişten gelen egemen geleneklerin ya da anın otoritesinin dayattığı “gerçeklik” algısı bireyi şekillendirmektedir. Foucault, dayatılan gerçekliğe karşı, bireyin bu gerçekliği değiştirme çabasına *sınır tutum* demektedir. Sınır tutum bireyin marjinde, sınırdaki olması, merkezleşen, kabul edilmiş ve normlaşmış olandan uzakta olması, mutenalaşmayı reddetmesi şeklinde yorumlanabilir.

Sınır tutum, Husserl'in “doğal tavrından” ve Heidegger'in “hergünlülüğünden” sıyrılan, Sartre'in “kendinde varlık” olma modusundan çıkıp “kendi için varlık” olma imkanına erişilen, ara mekandır denilebilir. Sınırdaki olmak, sınırı yaşamak, sınır dışında olanla, “yeni” ile temasa geçme imkânında olmak demektir. Dolayısıyla bir yeni deneyim imkânının peşinde olan tasarlayan öznelere de kendisine dayatılan sınırların içerisinde hapsolmayan, bir ara mekanda var olmalıdır. Dolayısıyla stüdyonun düşünsel iklimi sınır tutuma uygun heterojen bir örüntüye sahip olmalıdır.

Yürekli'ye (2007) göre mekân tasarlamının öğretilecek bir şey olmadığı esasen deneyimlenecek bir şey olduğu yönündedir. Öğrencinin deneyim bilgisi kendi bilgisi olması nedeniyle evrensel, genel geçer, zorunlu bilgi ile sınır tutumunda ve çatışma halindedir. Deneyimin bilgisinden hareketle, tasarımcı kendi yöneldiği konunun hakikatine erişme imkânı bulabilmektedir. Tasarlama eylemi teorik ve dolayısıyla diğer disiplinlerdeki gibi formüllerle öğretilebilecek bir şey değildir. Tasarlama eylemi yaşamın deneyimlenmesi ve yorumlanmasıyla var olmaktadır. Dolayısıyla deneyim bilgisi tasarlayan özne için oldukça önemlidir. Ancak genellikle tasarımcı/insan gerçeklik, hakikat vb. kavramların mutlak, değişmez olduğuna inanmaktadır. Foucault (2021) hakikatlerin olumsal olduğunu ve bu hakikatlerin bireye dayattığı sınırların aşılabilir olduğunu, bireyin kendisini dönüştürebilme imkânı olduğunu ifade

etmektedir. Dolayısıyla tasarlama ve sanat disiplinlerinde alışlageldik öğrenme ve eğitmen ilişkisi anlayışının yıkılması gerekmektedir.

Deneyim bilgisini edinme yani var olmak, bireyin kendi özünü keşfedebilmesi, keşfettiği anlamları deneyimlediği kadar ifşa edebilmesi, özgürlüğe muhtaç olarak kendisini yeni imkanlara tasarlamasıyla gerçekleşmektedir. Tasarım eğitiminde ise *birlikte var olmak* söz konusudur. Birlikte var olmak (mevcut olmak değil) birlikteliği oluşturan eğitmen ve öğrencinin karşılıklı var olma imkanlarının açılması ile meydana gelmektedir. Tasarım stüdyosunda dayatılanlar nedeniyle potansiyelinin farkına varamadan öğrencinin kendini kendine kapatması kendi varlığını, yöneldiği mekanı, nesneyi, kavramları sahih bir şekilde ifşa edebilmesini engellemektedir. Heidegger’e (2021) göre birlikte var olmak, var olanların birbirlerinin varlıklarını, anlamlarını yani var oluşlarını karşılıklı örtmeyen, kapamayan bir ilişkide var olmak demektir. Heidegger, anlama yönelen insanın kendisini hergünlükten, hakikatsizlik içinde var olmaktan (lakırtı, merak, müphemlik, kendine yabancılaşma) kurtardığında diğer bir ifadeyle kendi kapalılığını açtığında birlikte var olduğu insanın da kapalılığını açmaya yönelik bir birliktelik içinde var olabilme imkanına erişebildiğini ifade etmektedir.

“Kendine yönelik kapalılığı-açma-kararlılığındaki Dasein, birlikte-var olduğu başkalarını kendi en zati var-olabilirlikleri içinde “vardırma” olanağına kavuşturmakta ve bu olanağı ileriye-atılıp özgürleştiren itina-gösterme dahilinde birlikte açımlayabilmektedir” (Heidegger, 2021).

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere eğitmen ve öğrenci birbirlerinin kapalılıklarını açan, birlikte var olabilen bir ilişki olmalıdır. Eğitmen kendisini başkasından soydukça kendini bulmakta ve bu öznel deneyimi tasarlama eylemi zemininde öğrencisine aktarabilmelidir. Karşılıklı olarak soyma başladığında temas edilen kavramlar, beyan edilen yaşantılarda çıplaklaşmaya ve özgünleşmeye bir yeni imkanın logosu olmaya başlayabilecektir. Ancak egemen ve geleneksel eğitim anlayışı her iki tarafı matematik evrene ait iki nesneymiş gibi kurmakta yani her iki taraf birbirlerinden bağımsız, etkileşimsiz şekilde mevcut olmaktadır. Şüphesiz efendileşen eğitmen öğrenciyi etkilemektedir. Tarafların birbirine etki etmediği ya da etkileşime girmediği söylenemez. Ancak eğitmen de öğrenci de kendi var oluşlarına karşı etkileşimsiz ve yabancılaşmıştır. Bu nedenle onlar kendi habituslarının dışında gayri

sahih var olmaktadırlar. Halbuki ontolojik bir kavrayışla iki var olanın yan yana gelmesi onların *birlikte var olmasını*, yönelinen konunun yapısına bürünerek içinde olmalarını, açıklamaktadır. Zaten eğitmen ve öğrenci arasında yaşanan deneyim yaşamın kendisi gibi ontolojiktir.

Eğitmenin beyanı (logos) ile birlikte var olmak birbirleri ile ilişkilidir. Eğitmenin tasarlama eylemine yönelik ilgili konu üzerinden anlam beyanı, tasarlama eyleminin anlamına ve eylemin öz bilgisine ulaşılmasını açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla eğitmenin sözü (logos), lakırtıya düşmemelidir.

Bu bağlamda söz'ü (logos) Heidegger'in felsefi bakışı üzerinden ele almak faydalı olacaktır. Heidegger *söz ile logos* arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Logos'un antik dönemde kullanımı "Logos hep akıl, yargı, kavram, tanım, neden ve ilinti olarak 'çevrilmekte' yani hep yorumlanmaktadır." (Heidegger, 2021) Heidegger, logos kavramını "Söz olarak logos daha ziyade deloun gibi bir şey demektir yani 'sözü edilenin' söz etme sırasında apaçık hale getirilmesi." (Heidegger, 20121) şeklinde yorumlamaktadır. Sözü edilen şey, ilgili var olanın varlık nedeni ya da hakikati / öz anlamıdır.

Heidegger "Söze dayalı bildirimde dile getirilen, dile getirilişi içinde açığa çıkarılmakta ve başkasının erişimine açılmaktadır." (Heidegger, 2021) şeklinde ifade ederek söz söylenenin sözü edilen var olanın fenomenlerini ifşa etmek demek olduğunu belirtir. Sözü edilenden kasıt konunun yani var olanın kendisidir.

Ancak sözü edilen var olan söz söyleyen tarafından örtülebilir. Tatar'a (1999) göre konunun özü, söz söyleyenin (konuşmacı, yazar) niyetiyle örtülmemelidir. Gadamer (1999) konuyu anlamanın, söz edenle aynı görüşü paylaşmak demek olmadığını belirtmektedir. Dinleyici ya da okuyucu, sözü söyleyenin bakış açısının dayandığı zemini yani konuyu kavraması gerekmektedir. Sözü edenin niyeti konuyu anlamaya

nispette ikinci derece olmalıdır. Öğitmen öğrenci ile konu arasında şeffaflaşması gerekiyorsa niyetiyle konuyu manipüle etmemelidir.

Anlamak ise zemini yani konuyu paylaşmak demektir. Dolayısıyla aynı *konu zemininde var olmak*, konuya dair olanı (sözü edilen şey üzerine) açık uçlu ve refleksif bir tavırla yorumlamak “birlikte var olmak”la mümkündür.

Gadamer’e (Tatar, 1999) göre konunun anlamı geçmişten gelen, geleceğe yönelik zamansal bir varlıktır. *Anlam*, bugünün okuyucusuna ulaştığında okuyucunun o anlamla kurduğu güncel bağlam üzerinden anlam tazelenir ve konunun henüz keşfedilmemiş, “yeni” olan veçheleri de okuyucunun baktığı perspektife, duruma göre açılır. *Dolayısıyla anlam, okuyucusu sayesinde geleceğe taşınır*. Anlam, onu okuyan, dinleyen ve konuya hakim olan birey tarafından yorumlanarak çoğaltılır.

Bu bağlamda bir durumun ya da nesnenin hakikat bilgisi, onun varlık nedeninin ne olduğuna yönelik soruşturmaya ve ilgili var olanın birçok açıdan deneyimlenmesiyle çoğaltılabilen açık uçlu bilgi setinin tesis edilmesiyle meydana gelmektedir. Var olanın özünün ifşası söz edenin sorumluluğundadır. Söz edenin niyeti konunun izini sürmüyor ve konunun anlamını örtüyorsa, lakırtıdan başka bir şey değildir. Gadamer’in ifadesiyle, beyan edilen bilginin oluşumu “Öznel ve duyumsal şartlanmalar bir yana itilirse ve akıl, nesnelerdeki genel ve kurallı olanı anlarsa, o zaman bilgidен bahsedilebilir” (Gadamer, 2017) şeklinde ifade etmektedir.

Bu bağlamda Barthes, “Nesnelerin gösterilenleri, bildirinin vericisine değil de büyük ölçüde alıcıya yani nesnenin okuruna bağımlıdır. Gerçekten de nesne çok anlamlıdır, yani kendini birçok anlam okumasına sunar. Bir nesnenin karşısında hemen her zaman için birçok okuma olanağı vardır; bu da yalnızca bir okurdan öbürüne değil ama kimi zaman aynı okurda da gerçekleşebilir.” (Barthes, 2005) şeklinde ifade ederek anlamın okunabilir çokluğuna gönderme yapmaktadır. Barthes, anlamın, anlama yönelen bireyler tarafından çoğaltılabildiği ve anlamın değişmez olmadığı, konu temelinde kendini ona angaje edenler üzerinden tekrar tekrar yaratıldığını ifade etmektedir.

Sayın’ın (2007) ifadesine göre anlama, hem epistemolojik hem de ontolojik kavrayışla gerçekleşen bir edimdir. Yorumlama, anlama sonrasında bireyin anladığı şeyin

hakikatine isabet eden şey hakkında doğru yargıyı açığa çıkarma faaliyetidir. Anlama yönelik düşüncülerde ve deneyimlerde var olanın anlamı, yaşamın eylemselliğinde, insanın yöneldiği nesne ile kendisi arasındaki ilişkide ortaya çıkmaktadır.

Umberto Eco Açık Yapıt eserinde, sanat eserlerinin anlamlandırılması açısından bitimsiz olduklarını çünkü her türlü yoruma açık olmaları nedeniyle, esere temas eden izleyicilerin yorumlamasıyla kendilerinin de esere anlam kattıklarını ifade etmektedir. (Eco, 2001) Bu bağlamda anlamın çoğaltılabilir bir potansiyele sahip oluşu mutlakçı anlayışı aşmaktadır.

Eğitimde Özden'e (2013) göre hakikati ya da gerçekliği açıklamaya çalışan pozitivist yaklaşımın terk edilmesiyle, öğretme yöntemlerinde birey merkezli, çoğulcu bir paradigma ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda öğrenme, bireyin çevresindeki durumlara, olup-bitenlere, var olanlara bir *anlam verme* sürecidir. Dolayısıyla doğru tek değildir. Bireyin anlam veren yapısından kaynaklı kendi deneyimlerine ve değerlerine göre şekillenen doğrular olduğunu ifade etmektedir.

Özden'e (2013) göre öğrencinin, bilgi edinmeye yönelik tutumu, bir müridin kutsal metinlere gösterdiği tutuma benzemektedir. Öğrenci verilen bilginin değişmediğine inanarak o bilgiyi ezberlemektedir. Ancak günümüzde bilgi her yerde ve yeni açılımlarla yeniden yapılandırılmaktadır.

Aydınlı (2015) gelecekte işe yarayacağı varsayılan bilginin, eğitmen tarafından öğrenciye hazır sunulması mı değerli, yoksa dünyanın olumsal oluşunun kabulü ile geleceğin kestirilemeyeceği varsayımlar okullarda öğrenme mi öğretilmeli? Sorusunu sormakta ve bu minvalde bilginin, anlamın yaşantı içerisinde değişebildiğine yönelik bir gerçeği işaret etmektedir.

Yürekli ve Yürekli'nin de (2004) ifade ettiği gibi tasarlama eylemi ortamla ilgilidir. Eylemin gerçekleştiği eğitim ortamının bireyin eleştirel bakış açısını ve entelektüel birikimini geliştirmesi gerekmektedir.

Uluoğlu'na (2000) göre ise tasarlama eylemi, doğrusal süreç içerisinde, bireyden talep edilen belirli yetilerle gerçekleştirilebilecek bir eylem değildir. Aksine, akıl yürütmeyi ve zihinsel faaliyeti içermektedir.

Yücel ve Aydınlı'ya (2015) göre tasarlayan bireyin ideal olan ile gerçeklik arasında ilişkisel düşünebilme becerisine sahip olması gerekmektedir. Mimarlık anın içinde

başkası ile oluşturulan doğrusal olmayan, asimetrik bir iletişim sürecidir. Her “öteki” ile kurulan iletişim, tasarlama eyleminin kendisini yenilemesine, sorgulamasına, eleştirmesine sebep olan ucu açık bir sistem olmasını sağlamaktadır.

Aydınlı’ya (2001) göre bilgiyi “yeni” olana dönüştürebilen, tasarlarken karşısına çıkması muhtemel çelişik ve karmaşık sorunlara karşı sabırlı olabilen bir tasarımcı yetiştirmek, tasarım eğitiminde öncelikle kazanılmalıdır. Aydınlı’nın ifadesinde yer alan “bilgiye her bağlamda farklı durum kazandırabilme”nin var olanların örtük kalan ya da unutulmuş yanlarının birey tarafından ifşa edilmesiyle gerçekleşebileceğini ifade etmek isabetli olacaktır. Çünkü Aydınlı’ya göre (2014) tasarım stüdyoları bilginin keşfedildiği, içselleştirildiği, eleştirildiği, tasarlama eylemi için kullanılabilir hale getirildiği yerlerdir.

Eğitmenin beyanı sözünü ettiği şeyin hakikati ise hatırlanacağı üzere hakikatte ilgili konunun anlam çerçevesine dayanmak zorundadır. Eğitmenin beyanını dinleyen ancak deneyimi birbirinden farklı olan öğrenciler hakikati kendi ontolojik kavrayışları ile zenginleştirmekte ve eğitmenle beraber açık uçlu bir bilgi seti tesis ederek, birlikte var olabilme imkanına erişebilmektedir. Bu nedenle özellikle tasarım eğitmeninin beyanı kendi ontik ve ontolojik kavrayışlarının ifşasıdır. Ancak muhataplarını tahakküm altına alan bir tavırla ifade edilen bilgi kendi öz fenomenini yani doğurganlığını yitirmekte, vasatlaşmakta, ezberlenmektedir. Çünkü eğitmenin beyan ettiği bilgi ilgili konunun hakikatinin ifşası ise zaten muhatap tarafından yeniden yorumlanan ve yeniden anlamlandırılan bir veri olacaktır. Bu durumda da tasarım eğitiminin muhatapları birbirlerinin kapalılıklarını açarak anlamın henüz ifşa edilmemiş fenomenlerini meydana getirmelidirler.

Bu bağlamda var olanın fenomenlerine / özüne yönelik ifşalar, var olanların unutulmuş ya da henüz açığa çıkmamış “yeni” veçhelerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tasarım eğitmeni, tasarlanacak olan potansiyel deneyimin henüz düşünülmemiş fenomenlerini tasarlayan öznenin yani öğrencisinden ancak bu ara kesitte (sınır tutum, birlikte varolmak, özneler arası) talep edebilir.

Öğrenci, tasarım stüdyosu dersinde geçmiş ve geleceğin diğer bir ifadeyle egemen gelenekle, henüz gerçekleşmemiş “yeni”nin sınırında durmaktadır. Yeni imkanları tasarlayabilmek için eğitmen ve öğrenci, birbirlerini geçmiş “ben”lerinden soyarak

birlikte var olabilmekte, bu sayede kendi varlıklarına, var oluşlarına uygun bir şekilde özgünleşebilme, sahih bilgi edinebilme imkanını erişebilmektedir.

Aksi takdirde eğitimci söz ile hakikati örtterek kendi psikik sancılarının kurbanı olurken efendileşmekte dolayısıyla öğrenci de aynı söz üzerinden müritleşmektedir. Sözün söz ettiği şey yani konunun anlamı, söz söyleyenin tasarlama eylemini hangi kavrayışla kavradığını açığa çıkartmaktadır.

Tasarlama eyleminin iç dinamiği, devingen yapısı, her daim “yeni” arayışı ve devrimci karakteri nedeniyle, eğitmenin kendisini dayadığı mutlak bilgi seti yersizleşmektedir. Hazır sunulan ve ezberlenmesi beklenen proje tahsihleri (söz), öğrencinin özgünce ve özgür düşünme süzgecinden geçmediği müddetçe, öğrenci kendi “yeni”sini tasarlama imkanına sahip olamayacağı gibi öğrenme sürecinin kendisi de ortadan kalkmaktadır.

Tasarım eğitimi içerisinde mekan, nesne, zaman vb. olgular hem ontik hem de ontolojik bir kavrayışla irdelenmesi gerekmektedir. Bu sürecin eğitmen ve öğrenci tarafından yeniden yapılandırılması, refleksif bir düşünüm ile ifşa edilecek (söz, betimleme, yorum) fenomenler üzerinden tasarlanacak olan imkanların yeniden özgünce ele alınması gerekmektedir. Ancak öğrenci, mekana dair “yeni” olanın ifşasına özgü özgün fikirlerini ifade etmeden önce kendisini bulunduğu çevrenin söz üzerinden dayatılandan (lakırtı) kurtarması gerekmektedir. Dayatılan mutlak yapısal bilgi seti hali hazırda ontik bir eğitim anlayışının eseridir. Geleneksel eğitim anlayışının “lakırtısı” üzerinden öğrenci kendisini çerçeveleyen anlayışın esiri olurken özgünlüğünü yitirme tehlikesine düşmekte, eğitmen öğrencinin gözünde efendileşmektedir. Diğer yandan günümüzde tasarım eğitimi öncesinde öğrencilerinin almış olduğu eğitim göz önünde bulundurulduğunda, pozitif bilimin kategorileştirdiği, soruşturulmaya açık olmayan bilgilerin sunulduğu, konuların üzerinde felsefi çıkarımlara imkan vermeyen, sadece doğru cevabın işaretlenmesiyle tasarım bölümlerine girmeye hak kazanan bir sistemin varlığı da soruşturulmalıdır. Bu bağlamda merkezi sistem üzerinden tasarım bölümlerine girmeye hak kazanan öğrencilerin, üniversitenin 1. sınıfında karşılaştıkları tasarım stüdyosu derslerinde yukarıda ifade edilen ezberlenmiş bilginin huzurlu ortamından çıkartılması, öğrencinin tekensizleştirilmesi gerekmektedir. “Yeni”, tasarımcı adayının çevresindeki var olanların özünde, yani var oluşlarında gizlidir. Eğer öğrencinin, çevredeki var olanlara yönelik yaklaşımı, tavrı değiştirilmezse, öğrencinin de bir var olan olarak çevresindeki var olanlarla teması ontik seviyede kalır. Dolayısıyla ontik kavrayışın hüküm sürdüğü

anlayışta eğitimci konuya belli bir mesafeden herkes'in bildiğini, ortalama olanı söylemeye mahkum olur, öğrenci var olanlarla etkileşimini ontolojik olarak kavrayamaz. Efendileşen eğitimci ontik olanı beyan ederken tasarlama eyleminin sözde hakikatini ifşa ettiğini düşünme sanısına kapılabilir. Eylemin hakikati eğitimci tarafından yapılaştırıldığında ise öğrencinin bu mutlak hakikat sanısına boyun eğmemesi oldukça güçtür. Dolayısıyla tasarım eğitimi süresince ilgili konu üzerinden sözün(logos) kendi varlığına uygun olarak lakırtıya düşmeden icra edilmesi ve her daim eleştirel bir tavrın oluşması için başta eğitimcinin kendine özgü, münferit var olması, herkes'in inşa ettiği ortalama olma varlık halinden sıyrılması gerekmektedir.

2.3 Ontik ve Ontolojik Kavrayışın Tasarlama Eylemindeki İzdüşümü

Tasarlama eyleminin öznesi, yaşam dünyasında var olan “anlamların” “yeni” yüzlerini ifşa ederek tasarımın kullanıcılarına yeni deneyimler ve imkanlar sunar. Tasarlayan özne, tasarlayacağı imkanı onunla ilintili olduğunu düşündüğü var olanların anlamına ulaşmaya çalışandır. Tasarlayan özne var olanlara ve henüz var olmayana anlam vermekte ve anlamaya çalışmaktadır. İfade edilen anlam, sembolik mantığın ortaya koyduğu kapalı uçlu, çerçeveli bir anlayışla ortaya çıkan bir kavram değildir. Çalışmada, tasarlayan öznenin ulaşmaya çalıştığı anlam, insanların oluş sürecine dahil olan, yaşantılarından edinilen, kendilerini var olma zeminine bağlayan yani anlamlı olanın kendisidir. Bu bağlamda tasarlayan özne, var olanların öz bilgisine yani anlamına diğer bir ifadeyle varlık nedenine ulaşmaya, düşünmeye, yönelmeye çalışmalıdır. Mekan tasarlama eyleminde tasarlayan öznenin temaşa ettiği, yöneldiği var olanlar nesnel ve ideasal var olanlardır. Tasarlayan özneyi var olanların öz bilgisine yönlendiren kavrayış tarzını soruşturmak bu açıdan oldukça önemlidir. Nesnenin, olayın, dünyanın ya da öteki'lerin anlamı, pozitif bilimin yöntemleri üzerinden ifşa edilmeye çalışılsa da, yaşantının bilgisi ile örtüşmeyebilir. Mekan tasarımı, somut olarak yapı öğelerinin yani nesnelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelmektedir. Ancak mekanı sadece nesne bilgisi üzerinden düşünmenin ve mekan kullanıcılarını bilimsel anketler üzerinden ortalama olana çekilmesi doğurgan değildir. Bu kavrayışla elde edilen veriler sanatlaşabilme imkanını özünde taşıyan mekan tasarlama eylemi için soruşturulmalıdır. Mantığın anlamla ilişkisi anlamı çerçevelemiş, dünyasızlaştırmıştır. Nitekim metaforlar, sembolik mantığın ortaya koyduğu formülasyonu aşmıştır. Diğer yandan “Yaşamın şiirselliği” ile ifade edilen

anlam hangi bilimsel yöntemle ifşa edilebilir? Dolayısıyla her ne kadar mekan tasarlama eyleminde yapının, malzemenin, statığın, elektromekanığın bilgisi, deney bilgisine yani pozitif bilimin bilgisine dayansa da (ampirik) onları bir anlam üzerine inşa eden tasarımcı, bu bilgilerin ötesinde, kendisinin ve “başkası”nın yaşantı deneyiminin (ontolojik) duyumsal bilgisine başvurmaktadır. Bu minvalde tasarlayan özne, tinsel diğer bir ifadeyle duygu ile düşünebilen bir özne olmak zorundadır.

Durumun durağan sabit bilgisi ile yaşamın olagelen oluş bilgisi ya da yaşamın hakikati birbirinden ayrılır. Bilgi genellikle bir durumun, bir yerden bakışın, koşullar sabitken ortaya çıkmasıyla meydana gelir. Ancak yaşamın kendisinin hamuru belirsiz, tutarsız ve olumsaldır. Her şeyin her an olabilme ihtimali dünyanın hamurundandır. Alain Badiou’nun yaşamın hakikatine yönelik tanımı yukarıda ifade edilen olumsuzluğu desteklemektedir. Hakikati yeniden değerlendiren Badiou felsefenin post yapısalcı dönemde tahrip olan hakikat anlayışını geçmiş anlayışlara kıyasla yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Badiou’dan aktaran Etil (2013) hakikat, yargı, uygunluk ve doğruluk sorunu olmadığını, aktarılabilen, öğretilen ve tekrarlanan “bilgi” ile “hakikat” arasında kesin bir ayrım olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Badiou hakikati, tutarlı hale getirilmiş bilginin öncesindeki *tutarsız olanın kendisi* olduğunu belirtmektedir. Hakikat olaysallıkla örtüşmektedir. Olay bilinemez ve öngörülemezdir. Bu ifade aynı zamanda Heidegger’in (2021) Varlık ve Zaman eserinde belirttiği dünyanın olumsal olmasına paralel bir düşüncedir.

Bu bağlamda öznenin nesne, olay, dünya ve ötekine yönelirken ki kavrayışı oldukça önemlidir. Mekanı tasarlayan öznenin sadece tutarlı hale getirilen bilgiden hareketle tasarlama eylemini gerçekleştirmesi, tasarlama eyleminin kendi varlık nedenine uymamaktadır. Çünkü var olanların hepsi olumsuzluğa tabi olarak var olmaktadır.

Durumun bilgisi, tutarlılığı, kesinliği ve netliğini sabitleyen anlayış henüz ifşa edilmemiş bir tutarsızlık sahasının üstünü örtmekte değil midir?

Tutarsız olanın unutulmuşluğu ya da tutarlı olanın varlık sferinin dışına çıkacak şekilde henüz derinlemesine düşünülmemişliği, öznenin içinde bulunduğu huzurlu alanın tekinsizleştirilmesiyle aşılabılır.

İnsanın doğal tavrı ya da hergünkülüğü tatmin edici sabitlikler yani emin olduğu ve tekrar soruşturmaya gerek duymadığı bilgiler üzerinden yaşanmaktadır. Halbuki tasarımın “yeni” imkanları ve deneyimleri oluşturabilmesi için olumsuzluğu sabitlemek

yerine sürecin değişkenliğini kavrayan bir bakışla var olanların hakikat bilgisine yönelmenin tasarlama eyleminin açık uçlu karakterine daha uygun olduğu savlanabilir. Barret'in (2008) ifade ettiği gibi, Grek düşünürler var olanların varlığını açık ve güvenilir bir biçimde anlayabilmek için var olanları açık ve belirgin formlar olarak etraflarını saran arka plandan koparmışlardır. Var olanları ait oldukları habitus'u askıya alarak dünyasızlaştırmaları var olanın öz bilgilerini örtmeye neden olmuştur.

Var olanların, dünyasızlaştırılarak düşünülmesi bireyin yaşamı nasıl kavradığı ile ilgilidir. Felsefi düşünme, aynı zamanda var olanların anlamlarına yönelen bir edimdir. Heidegger'in fundamental ontolojik bakışı üzerinden Gray (2008) düşünme; meselenin köküne, o kökü besleyen güneşe ve toprağa ulaşmakla ilintilidir. Özne düşünme edimini sahih bir biçimde gerçekleştirmek istiyorsa düşündüğü şeyin, yapısına bürünmeli, ona katılarak sıkı bir şekilde düşünmelidir. Düşünme, öznenin kendisini konuya bırakması ya da katılmasıyla gerçekleşmektedir. Özne kendisini konuya bırakmazsa, konuya yönelik kişisel bir dünya görüşüyle, "herkes" gibi doğal tavırdan çıkmadan düşündüğü şeyi eğip bükebilir.

Gray'e (2008) göre özgün düşünme bilincin ve hafızadaki bütün güçlerin bir araya getirilmesiyle var olanların anlamını, varlığını, düşünerek insanın kendisini bu minvalde açmasıdır. Var olanlar üzerine düşünmek o var olanın gerçekliğini, var olduğu gibi kavramaktır. Bu anlamıyla düşünme, bilimin bilgisini açığa çıkartmaya yarayan, bilimler gibi bilgi türeten, işe yarar ampirik, pratik bilgeliği kuran, evrenin belirsizliklerini çözen bir edim değildir. Çünkü Heidegger'e (2008) göre bilim düşünmez ve bu onun talihli yapısını oluşturur.

Kökensel düşünme, "Gözün ve zihnin şeylerin kendi başlarına nasıllarsa o şekilde olmalarına izin verecek ve böylelikle onların bizimle değil de bizim onlarla olmamızı sağlayacak yeni bir masumiyetini keşfetmek için daha geniş bir tecrübeye dayalı derin düşünme kabiliyetidir." (Gray, 2008)

Bartky (2008) düşünmeyi yeniden öğrenmenin gerekli olduğunu ve varlığın talebine karşılık verebilmek için diğer bir ifadeyle var olanların anlamını ifşa edebilmek için mevcut düşünme tarzlarını askıya alınmasını önermektedir. Burada ifade edilen düşünme, Heidegger'in kökensel ya da esaslı düşünme olarak ifade ettiği düşünme tarzıdır. Heidegger'e göre "Üzerine düşünülecek ne ise ona kulak kesilerek düşünme öğrenilebilir." (Heidegger, 2008).

Heidegger'e (2008) göre günümüzün insanı kökensel düşünme yerine başka minvallerde düşünmüştür. Bu düşünme tarzı hali hazırda düşünülmüş olana yönelik yani daha önceden hafızaya emanet edilmiş olanın düşünülmesi ve ona bağlı kalınmasıdır. Heidegger insanın özü / anlamı ifşa edebilmesi için kökensel düşünebilmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Düşünme ediminin bu veçhesi, mantık biliminin doğrusal düşünme yönteminin ötesine uzanmaktadır. Bu durum tasarlama eylemi üzerinden daha iyi anlaşılabilir çünkü mantık, doğrusal ve nedensellik üzerine kavrayışı geliştirir ve "herkes" tarafından kabul edilmeyi talep etmektedir. Herkes tarafından kabul görülmeyi talep eden mantık paradigmasına göre tasarım faaliyetini gerçekleştirmek tasarlananın herkes tarafından kabul gördüğü ve dolayısıyla her tasarımcının uymak zorunda olduğu yasaların olduğunu belirtmek anlamına gelmektedir. Şüphesiz böyle bir anlayışın temelleşmesi, tasarımı sanatsızlaştırmaktır. Sanatsızlaşan bir tasarım ise "yeni" yaşantıların zemini olamayacaktır.

Tasarlama eyleminde tasarlayan öznenin, kökensel düşünmeyi rehber edinmesi onu var olanların anlamlarına yönlendirmektedir. Anlam, kökenin doğurgan bilgisidir, diğer bir ifadeyle kaynağın kendisidir. Öz bilgisi "isabetli" önermelerden ziyade "doğurgan" olanın varlığıdır.

Aydınlı'ya (2002) göre mekan tasarımında, tasarlayan öznenin mekanın özüne yönelik karakterini ele alarak mekan ve özne arasında yorumsal bir ilişki kurulmaktadır. Mekan duyusal verilerin ötesinde, yaşantısal izini kendi bilincinde ve bedeninde yorumlayan özne üzerinden ifşa edebilir. Bu ontolojik kavrayıştır. Düşünülecek olanın hali hazırda duyusal veriler üzerinden edinilen bilgi olmadığı açıktır. Hatırlanacağı üzere duyusal veriler yanıltıcı olabilir ve duyu verileri Husserl'e göre ölü verilerdir. Aydınlı'nın (2002) ifade ettiği üzere mekan tasarımında düşünülecek olan mekanı algılayan bireyin yaşantısı üzerinden yani yaşantı (erlebnis) kavramı üzerinden anlamlandırılır. Yaşantı kavramı ontolojik bir kavrayışla anlaşılabilir. Çünkü ontik kavrayış olayların, olguların, durumların vb. var olan şeylerin daha çok epistemolojik çerçevede değerlendirme sonucunda edinilen bilginin kavranmasıdır. Dolayısıyla ontik ve ontolojik kavrayışın bilginin ya da hakikatin kavranması ile ilgili yön çizeceğini kabul ederek soruşturmak gerekmektedir.

Bu bağlamda öznenin var olanlara yönelik kavrayış farklılığını ontik ve ontolojik kavrayışlarla ortaya koymak için öncelikle ontik ve ontolojinin ne anlama geldiğini ifade etmek gerekmektedir. Heidegger'in fundamental ontolojisi geçmiş felsefi

gelenekteki ontolojiden ayrılmaktadır. Çünkü felsefi gelenekte ontoloji varlığın nasıl var olduğu ile ilgilenir ancak Heidegger'in temel ontolojisinde, ontoloji var olanların varlığı ile ilgilenir. Çünkü Heidegger'e göre varlık Platon'dan beri unutulmuş, soruşturulmamıştır. Ontik ise Heidegger'e göre var olanlarla ilgilidir. Yani ontik olan Sartre'ın ya da Kant'ın “kendinde şey”, “kendinde varlık” dediği nesne bilgisine yönelik olandır. Dolayısıyla ontik var olanın aşkın tarafının kategorik bilgi alanıdır. Ontoloji ise var olanların oluşlarına yöneliktir. Çünkü var olanların varlığı ifadesinden anlaşılması gereken o var olanın anlamının ne olduğudur. Heidegger'e göre var olanların varlığının ne olduğuna yönelik soruşturma yapıldığında var olanın “kendinde şey” hali aşılarak onun kaynağına yönelik hakikat bilgisi elde edilebilir. Heidegger'e göre “Dasein varlığın temsil edici soyutlanması bakımından var olanın bir olayı değildir, varlık anlayışının yuvasıdır” (Heidegger, 2021) Heidegger, varlığın var olanlara göre temel bir araştırma konusu yapılmasını ifade etmektedir.

Bu bağlamda ontik olana yönelik kavrayış antropolojik bir tanım doğurmaktadır. Heidegger'e (2021) göre Dasein kendisine ontik anlamda en yakın ancak ontolojik anlamda en uzak olandır derken ontik olanın kategorik, antropolojik ya da kendini bilimin nesnesi haline getirmesi itibarıyla sadece aşkın bilgiye sahip olduğunu iddia eder. Ancak var olanın varlığının ne olduğu sorusunun cevabını henüz düşünmemiş ve verilmemiş olduğunu belirtir. Sonrasında görülecektir ki Dasein'in varlığı diğer tüm var olanlarda olduğu gibi onun var oluşundadır.

“Dasein'in şu veya bu tutum içinde olduğu, öyle ya da böyle her daim belirli bir tutum gösterdiği varlığına varoluş diyoruz” (Heidegger, 2021). Anlaşılacağı üzere varlığın var oluş olduğu, Dasein'in kendisinin de bir var olan olması nedeniyle varlığını anlamasının ancak oluş ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Oluşsal olan ontolojik olanın konusudur. Ontik ise nesnenin kategorileri ile ilgilidir.

Bu bağlamda ontik olandan hareketle derinlemesine refleksif düşüncülerle ontolojik olanın ifşa edilmesi mümkün olabilir. Aktok'un (2012) makalesinde konu ettiği Heidegger modern, teknik ve gelenekselleşmiş teknik arasındaki farkı ontik ve ontolojik olarak yorumlar. Bir olayın ya da bir kavramın ontik olarak yorumlanması o kavrama dair antropolojik bir bakışla ilk akla gelenin beyan edilmesidir. Tekniğin ontik kavrayışa göre “araçsallık” tanımını “yerinde” bir ifadedir. Ancak tekniğin özünü derinlemesine ifşa eden kökensel bir tanım değildir. Aktok'un (2021) aktarımıyla Heidegger tekniğin, ontolojik kavrayışla ele alınarak tekniğin özünü diğer bir ifadeyle

“doğru”, doğurgan (hakikat) olanın ifşa edilmesi mümkündür. Ontolojik kavrayışla teknik; var olanların anlamlarını, varlığını ortaya çıkartan, meydana getiren bir yöntemdir. Bu bağlamda meydana getirmek, tekniğin varlık nedenidir.

Diğer taraftan var olanların ontik kavrayışla kategorilerinin ifade edilmesi yukarıdaki örnekte olduğu gibi kökensel düşünümün yani ontolojik kavrayışın ifşa ettiği hakikatin üzerini örtebilmektedir. Ontik kavrayışın bilgisi (tekniğin bir araç olması) ontolojik kavrayışın açılmadığı, ifşa ettiği fenomeni (tekniğin, var olanların varlığını açığa çıkartan ya da meydana getiren bir yöntem olması) kapatmaktadır. Aktok’un (2021) aktarımıyla Heidegger’e göre ontik kavrayış, egemen geleneğin felsefesinde ontolojinin var olanın varlığına yönelik kapatıcı, unutkan durumunu ifade eden bir kavramdır. Heidegger için var olanın ontik kavranması, var olanı varlık ile açık bir biçimde ilişkilendirilememesinden ortaya çıkan anlama, sorgulama, yorumlama sorunudur.

Ontik kavrayış, varlığın var olanla bağlamının unutulmasından hareketle yukarıda ifade edilen hergünlük’e ya da doğal tavırla soruşturmadan yaşayan insanın kavrayış biçimidir. Heidegger’e göre ontik kavrayış, felsefede ve çoğu bilim disiplindeki teorik üretim alanlarında mevcuttur. Ontik kavrayışla icra edilen bilimin ulaştığı sonuçlar çok değerlidir ancak maddenin yapısına dair ulaşılan ontik bilgi ile maddenin var olmasının anlamının ne olduğu sorusunun cevabı ontolojik olarak düşünülmeden verilememektedir. Çalışmada her iki kavrayışı karşılaştırarak hangisinin kullanılmasının doğru olduğunu tespit etmek felsefenin işidir ancak ontik kavrayışla, var olanların varlığı, anlamı örtük kalmakta ve varlığın açığa çıkması için var olana ontolojik kavrayışla da yönelmek gerekmektedir.

Ontolojik kavrayışın doğurgan olanı açmaması, tasarlama eylemi içerisinde tasarımcının ilgilendiği var olanların (kavram, nesne, olay, durum, vb.) “unutulmuş”, “örtölmüş”, “kapanmış”, henüz ifşa edilmemiş fenomenlerini ifşa ederek bir “yeni” yaşantının kurulmasına imkan tanıyabilir. Yaşamın olaysallığını, tutarsızlığını örtmeyen, kullanıcıların yaşam pratikleri ve duyumsamaları üzerinden kendisini açık uçlu bir örüntüyle tekrar inşa eden tasarlama eylemi zaten ontolojik kavrayışla ele alınması gereken bir disiplindir. Bu bağlamda tasarımcının yaşam dünyasında kendi varlığını görmezden gelmesi ya da unutulması, ilgilendiği var olanların bilgisini ontik kavrayışından hareketle okuması, var olanların hem mevcut anlamını hem de imkansızlığını örtecektir.

Bu bağlamda mekan tasarımında mekanın ontik bilgisi diğer bir ifadeyle antropolojik bilimsel bilgisi her ne kadar mekanın kendilik bilgisi olsa da tasarlayan öznenin duyumsayarak deneyimlediği anlamların bilgisinden farklıdır. Tatar'a (1999) göre özne ile nesne arasında gerçekleşen ayrım (ontik kavrayış) öznenin nesneyi bilmesi için aldığı mesafeyi de beraberinde getirmektedir. Nesneyi, öznenin duruma göre değişken bakış açısından korumak gerekmektedir. Ancak özne ve nesne arasındaki mesafe, yabancılaşma, öznenin daima nesneyi kendi habitatında yeterince anlayabilecek durumun dışına itmektedir.

Şüphesiz mekan kavramının matematiksel düzlemde “uzay parçası” olarak tanımlanmasına “herkes” katılsa da esasen mekan üzerinden “yeni” deneyimi sunacak olan tasarımcının “herkes”in katıldığı beyandan uzaklaşması gerekmektedir. Eğer bu mekan ontik değil, ontolojik bir kavrayışla ele alınırsa, mekanın varlık nedenleri ona yönelen tasarımcının deneyimleri, gözlemleri ve henüz yaşamadığı ancak yaşantı deneyiminden hareketle açığa çıkarılabilir. Bu bağlamda ontolojik olarak mekan, “var olanın bir diğer var olanla karşılaştığı zemindir” olarak betimlenebilir.

Betimleme, tasvir etme; çerçevelenmiş durum bilgisini teorikleştirmekten farklıdır. Çünkü betimleme hermenötik bir beyandır.

Heidegger'e göre “hermenötik” fenomenolojik betimlemenin yönetsel anlamı, tefsirdir. Dasein fenomenolojinin logos'u hermeneuein karakterine sahiptir. “Onun sayesinde Dasein'in kendisine ait varlık anlayışı içinde varlığın sahil anlamı ve onun kendi varlığının temel yapıları ifşa edilir. Dasein fenomenolojisi sözcüğün asli anlamıyla hermenötiktir yani tefsir etme işini ifade etmektedir. ...buradaki hermenötik her türlü ontolojik araştırmanın olanak koşulunun çalışılması demek olan “hermenetutiğe” dönüşecektir.” (Heidegger, 2021). Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere ontolojik yani oluşun izini süren kavrayış, tefsirin kendisiyle dile getirilir.

Hermenötik yani yorumlama, bir konuyu anlamada aklın doğru kullanımını öğretir. Gadamer'e göre “hermeneutiğin görevi, tercümesini yaptığı tartışmanın partnerlerinden birinin söylediği basitçe tekrarlamak değil, söylenmiş olan şeyi, tartışmada kullanılan her iki dili de yalnızca o bildiği için yalnızca kendisinin bildiği reel diyalog durumunu dikkate almak suretiyle, kendisine en uygun görünen tarzda dile getirmektir.” (Gadamer, 2009)

Gadamer'e (2009) göre hermenötik, *anlama*, *yorumlama* ve *uygulama* edimlerini bir araya getirir. Yorumlama, esasen anlamının kendisidir. Bu bağlamda ontolojik kavrayış izini sürdüğü varlığın ya da var olma hallerinin kendisini yorumlayarak ifşa etmektir.

Yorumlamanın, özne-nesne arasında anlamayı mümkün kılacağı düşünülürse, algılanan ile algılayan arasında açık uçlu bir anlam verme dolayısıyla anlamı indirgeyecek ya da genişletecek / zenginleştirecektir. Aydın (2002) Gadamer'in yorumlama edimini yaşantı kavramıyla ilişkilendirmiştir. Aydın'ya göre *yaşantı*, - bilincin içine alınan nesnenin üzerinde deneyimlenen refleksif düşünme eylemi- aslında anlama ve yorum bilgisini elde etme zeminidir.

Yorum bilgisi, ontolojik bir etkinliğin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü var olanlara (nesne, olay, özne, vb.) angaje olan bireyin etkileşime girdiği an anlama başlamaktadır. Var olanların varlığı ya da anlamı, ona yönelen bireyin ilintililiği ile ilgilidir, diğer bir ifadeyle bağlam anlamın duyumsanabilmesini mümkün kılar. Aynı zamanda anlam durağan sabit bir kavram değildir. Anlama temas eden, etkileşime giren bireylerin anlamı betimlemesiyle zenginleşebilen ya da daralabilen canlı bir organizma gibidir. Aksi takdirde klasikleşen ve dolayısıyla zamansızlaşan bir eser veya Wittgenstein'in felsefi söyleminde olduğu gibi "değer-anlamın" ortaya çıkması imkansızlaşır.

Ontoloji özü itibariyle oluş hallerini görülemeye çalıştığı için öznenin değişkenliğini, yaşamın rastlantısallığını, olumsuzluğunu ortaya koyan anlayıştır. Eco'nun *Açık Yapı*'ı gibi esere eklenen veya eksilen yorumlarla anlamın kendisi zenginleştirilebilir, indirgenebilir ya da ortadan kaldırılmaya çalışılabilir. Başka bir ifadeyle Gadamer'in *oyun*'una evrilir. Çünkü oyun tasarlanılan bir sanat eseri ile ona katılan özne arasında yapıya bürünülerek yaşantılanan bir eylemdir. Bu bağlamda Gadamer'in ifadesi yerinde olacaktır; "Dehanın yaratması olarak sanatın belirlenimini, alımlayana ait dehadan gerçekten ayıramayız". (Gadamer, 2017)

Bu bağlamda var olanı anlamaya çalışan, onun hakikatine yönelen, etkileşime girmek, oyuna katılmak zorundadır. Gadamer'e (2017) göre oyuna katılan yani kendi katkısını ortaya koyarak esere temas eden özne, eserin hakikatini, anlamını ifşalayan deneyimi kendinden hareketle mümkün kılmaktadır. Var olanın anlamı sabitlenemez. Var olanın farklı veçhelerine temaşa eden, yönelen, yapısına bürünen özne her durum ve şartta

“yeni” veçhelerle karşılaşabilir. Tüm bu yaşanan profillerin ortak yapısı anlamın alanını ifşa eder.

Anlam bilimi (mantık) dilin kendisinde var olan metafor kavramını görmezden gelmektedir. Halbuki metafora başvurmak yaşam dünyasının doğasında vardır. Bu anlayışa göre anlam, objektif ve onu anlamak için mantığın ortaya koyduğu doğruluk teorisi üzerinden okunmaktadır. Bir diğer ifadeyle anlam kullanımdan bağımsızdır. Burada bahsedilen anlam Lakoff ve Johnson’ında ifade ettiği üzere “... objektivist, bir cümlelerin (lafzi) anlamını anlamaktan söz ederken, bir cümleyi objektif olarak doğru yahut yanlış yapan şeyi anlamaktan söz ediyordur. Genelde, objektivist anlama nosyonu doğruluk yahut yanlışlık şartlarını anlamakla sınırlıdır. ”(Lakoff ve Johnson, 2015)

Lakoff ve Johnson’ın (2015) Donald Davidson’ın savını, “anlam objektif ise anlama yönelen bireyin bağlamı, kültürü veya anlama tarzı gibi öznel unsurlar dışarıda bırakılmalıdır.” şeklinde ifade etmiştir. Objektivist anlayış, çalışmanın başında ifade edildiği üzere Carnap gibi mantıkçı pozitivistlerin formel bağlamda evrensel olanı (mathesis universalis) arama arzusunun bir sonucudur. Formel olan anlayış yukarıda ifade edilen ontolojik kavrayıştan uzaktır.

Evrensel dili dayatan anlayış askıya alınmalı ve yaşamda olduğu gibi metaforlar yani henüz bilinmeyen bilinenler üzerinden açık uçlu anlatımı öne koşulmalıdır. Birey temas ettiği eserin hakikatini kendine özgün (kendi bilinç yaşantısından hareketle) dil kullanımıyla anlatabilmelidir.

Bu bağlamda özne, etkileşime girdiği var olanın (eser, nesne, mekan, vb.) anlamının ifşasını yaşantısı üzerinden özgünce yapabilir. Bu var olanı bu minvalde anlama ve beyan etme (dil) tasarlayan öznenin etkileşime girdiği canlı cansız her var olan için oldukça önemlidir.

Aynı zamanda tasarım eğitmeni metaforlar üzerinden dayatılan dili aşmaya çalışırsa eğitmen ve öğrenci arasında anlamın başka veçheleri üzerine düşünme imkanı ortaya çıkabilir ve bu durum tasarım sürecini besleyebilir. Çünkü sanatlaşan tasarım, henüz deneyimlenmemiş, görülmemiş, tartışılmamış, duyulmamış olanın peşinde olma eylemidir. Bu bağlamda tasarlama eylemi daimi bir oluş ve devinim olan yaşam dünyasının özüne paralel olduğu için o aynı zamanda ontolojik kavrayışla okunmalı ve bu kavrayışa uygun dille tazelenmeli, yenilenmelidir. (Deleuze).

Anlamli olanin imkanini mmknleştiren tasarımcı, kendi eyleminin motivasyonunu ve kullanıcının yaşamına kattığı değeri tasarladığı mekan, nesne, durum üzerinden ortaya koyabilir. Değerli olan anlam, tasarlanan var olanın kendilik yapısını aşmaktadır. Bu minvalde Badiou'nun aktarımıyla Wittgeinstein anlamı ikiye ayırmaktadır. Anlam Wittgeinstein'a göre (2022) dünyanın rastlantısallığında ikame eden nesnenin mantıksal çıkarımlarıyla ulaşılan kategorik anlam değildir. İfade edilen anlam değerden yoksun formel önermelerin anlamıdır. Ancak formel önermelerin anlamını aşan anlam yani yaşamın kendisinin ötesinde değerli olanın, sanatla ya da meta bir düşünümle elde edilen anlam "değer-anlamdır". Değer-anlam sanat aracılığıyla ulaşılan, teorik mantık tanımlamasının ötesinde metaforik bir dille beyan edilen, betimlenen anlamdır. Çünkü değer-anlamın ifşası kolay kolay dile getirilemeyebilir. Mevcut bakışla ya da teorik bir tavırla ifade edilemeyen anlamın eylemle birlikte deneyimlenmesi tasarım ve sanat aracılığıyla meydana gelmektedir.

Mekanla (herhangi bir var olan) etkileşime giren özne, edindiği deneyimi kategorik olarak beyan etmesi ya da mekanı nicel yüklemler üzerinden anlaşılır mantık diline indirgeyerek ifade etmesi ontik bir kavrayışı dolayısıyla ortalama olanı ortaya çıkartmaktadır. Mekanın kendisinin ontolojik kavrayışla özneye açımlanması açık uçlu ve uzlaşımsal bir yaşantıyı beraberinde getirmektedir.

Tasarımcının ve tasarlananın yani özneyi ve nesneyi birbirinden ayırmak suretiyle kategorileşmesi yaşamın kendisini matematikleştirmektedir (mevcut olma). Duyulabilir olanla, (duyu verileriyle algılanan) duyumsanabilir olan (algılanan verileri canlandıran, değerli anlama) arasında geleneksel bir ayrım vardır. Bu ayrımın genelleşmesi öznenin içinde bulunduğu somut yaşamın yapısına brnememesine, ona mesafe almasına, kendisine yabancılaşmasına neden olmaktadır. şüphesiz duyumsanan ya da duyulan var olanların yapılarında ontik olarak farklılıklar vardır ancak tasarlayan öznenin anlam veren bilinci duyulan somut nesne potansiyel soyut var olana, düşünüm nesnesine yani duyumsanabilen bir varlığa dönüşebilir. Çünkü bilinç zaten yönelinen durum, olay, nesnenin bilincidir.

Ontolojik kavrayış sayesinde var olanın ifşa edilen doğurgan / kaynak fenomenleri, tasarlayan öznenin değer anlama ulaşmasında etkin olduğu düşünülmektedir. Aksi takdirde tasarlayan öznenin ontik kavrayışı, yöneldiği var olanlara karşı yabancılaşmasına, yapısına brnememesine, olumsal olan yaşam içerisinde var olanların potansiyelini görememesine, duyumsamadan uzaklaşan bir bilincin teorik

tanımlara sıkışmasına, dolayısıyla değerli-anlamlı olanı tasarlama imkanının ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.

2.4 Bölüm İçi Değerlendirme

Öznenin, yani kendisini inşa etme potansiyelinde olan tasarlayan bireyin hakikate yönelik düşünümlerinden, eylemlerinden hareketle arzuladığı deneyime ulaşma imkanını çerçeve içerisine alan egemen paradigmlar soruşturulmaya çalışılmıştır. Modernizm, postmodernizm, dekonstrüktivizm vb. akımların temelinde yatan düşünümelerin felsefi ve bilimsel gelişmeler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz kısa bir kesit olarak sunulan bu tarihsel gelişimler, insanın evreni anlama, anladığı kadarıyla anlam verme edimini gösteren bir kesittir. Modern düşünce sistemi, var olanı ontik yapısı üzerinden inceleyerek formel sistemler inşa etmiş, anlamı da bu sistemler üzerinden kurmaya çalışmıştır. Merkeze insanın, marjine ise doğanın konumlandığı anlayışta, matematiğin görevi anlamı mantık bilim üzerinden soruşturmuştur. Matematiğin, doğanın, evrenin anlaşılma zemini olması nedeniyle ve kurucusunun da insan olması nedeniyle kartezyen bir görüş ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kendisinden başka var olanları anlama imkanı ancak ve ancak matematiğin dizgelerine, çerçevelerine yerleştirilmiştir. Bununla birlikte doğrusal ilerleyen nedensellik anlayışı ortaya çıkmış bu anlayış mutlakçılığı da beraberinde getirmiştir.

Özne, matematikle doğayı anlamlandırırken dünyasızlaşma tehlikesine düşmüştür. Dünyaya fırlatılmış olan özne dünyayı salt bilimsel, araştırılması zorunlu nesne olarak görme sanrısına kapılmıştır. Halbuki bilgi veya anlam hermenötik bir yaşantıyla ortaya çıkması gerekirken, yaklaşımın duyumsal ölçeği bilimsel tavırla ontikleşmiştir. İnsan kendisini yaşadığı toplumun ortalama anlayışına teslim ederek (hergünlük ve doğal tavır) nedeniyle var olanı anlamada yetersiz kalmıştır.

Postmodern paradigma ise modernizmin oluşturduğu doğrusal yapıyı bozmuştur. Modernizmin bütüncül yapısı, sistemin doğrusallığına yarık açan bilimsel gelişmeler (görecelilik, kaos, belirsizlik teoremleri vb.) sayesinde var olanın anlamı da oluşan paradigmaya göre yeniden anlamlandırılmıştır. Ancak postmodernizm yapının kendisini ortadan kaldırınca ortaya çıkan boşluğu kapital erkler doldurmaya başlamıştır. Değerli olan sistem aracılığıyla metalaştırılarak süreç içerisinde değerini yitirmiştir. Yeni'nin değerliliği askıya alınmış, yeni sadece ontik bir kabuk değişimi olarak anlaşılmış ve seri üretimin dışlısı haline getirilmiştir.

Tasarım disiplinin “yeni” imkanları kurma, oluşturma, ifşa etme, meydana getirme eylemselliği, var olanları ontolojik bir zeminden hareketle kavranmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla anlamada ya da anlam vermede kendi ön kabullerini egemen, yaygın, normlaştırmış, kodlanmış tahakkümden kurtaramayan tasarımcıların bir “yeni” imkanının olamayacağını savunmak yanlış olmamakla birlikte özellikle çalışmanın vurgulamak istediği bir yeniliktir.

Tasarlayan öznenin henüz tasarımcı olmadan önceki yaşantısında var olanlarla ilişkisi bu ön kabullerden hareketle kurulmaktadır. Geleneği egemen hale getiren işerliğin, geçerliğin, şimdinin durumundan hareketle soruşturulmadan kabul edilmesi, bilimsel olduğu için kanıtlanabilir olan ya da kanıtlanabilir olduğu için bilimselleşen tavrın doğallaşması, tavrın doğallaşmasıyla doğasını örten bireyin varlık nedenini yani anlamını unutuşu, tasarlayanın yani bir “yeni”nin peşinde olan öznenin nesneleşmesi anlamına gelmektedir.

İnsanın anlama ve anlam verme edimi, anlamı kuran bilinci tahakküm altına alan doğal tavır ve hergünlük kavramları üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Husserl’in felsefesinden yararlanılarak doğal tavır içerisinde olan bilinç, bilimin bilinci nesneleştirme görüşünden hareketle ortaya çıkmıştır. Bilincin var olana yönelik doğal tutumu, bilimin deneğine yöneldiği tutumdan farksızdır. Dolayısıyla Husserl’e göre bilincin özgürleşmesi için doğal tavır aşılması gereken bir engeldir. Doğal tavırda bilinç yani düşünen insan, var olanları doğal haliyle yani gündelik yaşantısında olduğu gibi yeteri kadar soruşturmada kavramaktadır. Bilincin var olana yönelerek, transendent varlığı (aşkın) immanent bir varlık (içkin) haline getiren yani dışsal varlığı bilince alarak üzerine düşünülen bir nesne haline getiren ve sonrasında ortaya çıkartılacak olan öz (eide) fenomenlerinin betimlenmesinin önüne geçen doğal tavır “yeni”nin peşinde olan tasarımcı için aşılması gereken bir engeldir.

Bu minvalde benzer bir engel, Heidegger’in fundamental ontoloji felsefesindeki hergünlük kavramı üzerinden incelenmiştir. Paradigmalar, normlar, kodlar vb. çerçeveler, kendi uğruna var olan fenomenolojik ben olan Dasein’in otantikliğini, kendine özgünlüğünü ortadan kaldırmakta, onu herkesleştirmektedir. Hergünlükte Dasein, lakırtı, müphemlik ve merak girdabının içerisinde düşmüştür. Herkesin esasen hiç kimse olduğu gündelik yaşamın, var olanların anlamına yönelik sahih bir iklim oluşturamaması “yeni”nin peşinde olan, kendisini imkanlara tasarlayan insan / tasarımcı için engel oluşturmaktadır.

Bu bağlamda tasarlama eyleminde eğitimci ve öğrenci arasında kurulan ilişki tasarımcı adayını baştan tahakküm altına alma tehlikesiyle ortaya çıkmaktadır. Özgünleşebilmenin potansiyeli üzerine inşa edilen tasarlama eylemi, öznenin nesneleştirilmesi ile “yeni” bir imkanın meydana getirilmesini örtmektedir. Geleneksel yaklaşım içerisinde olan eğitimci, mutlak gücü elinde tutma sanrısıyla, ucu açık anlamlandırmaları barındıran tasarlama eyleminin hakikatini yani kendi varlığına uygun olan olumsal anlamı sabitlemektedir. Bu bağlamda tasarlama eyleminin öz bilgisi, eğitimcinin soruşturmada ya da mutlaklaşma sanrısına düşecek kadar emin ve huzurlu bilgisinden hareketle kurulmaktadır. Öğrenci boş bir kap olarak eğitimcinin dolduracağı bilgiyi beklemektedir. Zaten hali hazırda öğrenci, üniversite öncesinde aldığı eğitim (pozitif bilimsel tavır) çerçevesince bilginin hazır sunulmasını beklemektedir. Dolayısıyla eğitimci efendileşmekte, öğrenci ise müridileşmektedir. Bir “yeni”nin, ifade edilen iklimin çerçevesi içerisinde, güvenli, tutarlı durumun bilgisinden hareketle inşa edilemeyeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla aynı düzenin hüküm sürdüğü yani eğitimcinin kodladığı tasarım bilgilerinin eminliğinin, *tekinsiz bir çatışma*, eleştiri alanına çekilmesi gerekmektedir. Tasarım stüdyosunda eleştirel bir ortamın oluşması öncelikle eğitimcinin sorumluluğundadır. Eğitimci ve öğrenci arasında gerçekleşen sınır tutum bir anlamda heterotopi mekanıdır. Marjinal ve anti düşüncülerin yapılaşmış mutlak düşüncüleri devirebilme potansiyeli, tasarımcı adayının “yeni” imkanlara ulaşabilmesine zemin oluşturmaktadır.

Bu bölümün çalışmanın 1. bölümü olma nedeni, tasarlama eylemine yönelen bireyin önündeki çevresel, tarihsel, kısacası kültürel ön kabullerin, tahakkümlerin var olduğunu okuyucuya gösterme arzusudur. “Yeni” imkanların doğurulduğu bir habitat olan tasarlama eylemi, tasarımcının yaşantılarından, gözlemlerinden, deneyimlerinden hermenötik görüş ile eylemleştirebilme imkanına erişebilir.

Bu bağlamda tasarımcı aday, kendisi ve birlikte var olduğu diğer var olanlar ile kendi varlığına uygun bir şekilde nasıl ilişkiye girmelidir? Tasarımcının bilinci, tahakkümlerden veya değerini yitirmiş alışkanlıklardan nasıl sıyrılabilir? Tasarımcı, var olanların varlığına uymayan diğer bir ifadeyle gayri sahih anlamalarından hangi tavırla kurtulabilir? Birey / tasarımcı, var olanların anlamlarıyla nasıl ilişki kurabilme imkanına sahiptir? Tasarlama eyleminin muhtaç olduğu özgün saha fenomenolojik tavırla kurulabilir mi? Anlamın mevcut algılanışının terk edilmesiyle, var olmanın

anlamından hareketle, özne-nesne, tasarımcı-tasarlanan arasındaki ilişki nasıl kurulabilir?

Bu sorulara yönelik soruşturma 2. bölümde fenomenoloji üzerinden ele alınacaktır. Heidegger'in Husserl'in fenomenolojisine yönelttiği “mutlak bilinç” gibi temel konularda haklı eleştiriler getirse de Husserl'in ortaya koyduğu *fenomenolojik tavır* tüm fenomenologları etkisi altına almıştır. Dolayısıyla çalışma tasarlama eylemini, özellikle Husserl'in fenomenolojik yöntemi üzerinden okunmaya çalışacaktır.

3. FENOMENOLOJİ

Tasarım disiplinine yönelik felsefi yaklaşımlar tasarlama eylemini belirli bir mesafeden okuyabilir. Tasarım disiplinin yeni bir var olanın yaratma eylemi olması nedeniyle onu soruşturmak için hakikati arayan felsefeye ihtiyacı var mıdır? Ya da tasarlayan özne hali hazırda “yeni” bir var olan üzerinden ürettiği imkanların sorumluluğunu bir filozof gibi omuzlarında taşıması gerekmez mi?

Bu minvalde çalışma, tasarımcının ifade edilen sorumluluğu omuzlarında taşıdığı için felsefeyle birlikte düşünmeyi onunla bir arada durabilmeyi kertenezine almıştır. Diğer taraftan her iki disiplin de birbirlerinin oluş alanlarını tahakküm altına alabilir, ancak her iki disiplini de bir arada düşünmek bereketli bir çatışma ortamı yaratacaktır. Ancak bu durum tasarlama eyleminin felsefe disiplinden ödünç bir bilgi aldığı anlamına gelmemektedir. Bilgi, disiplinlerin kategorik farklılıklardan dolayı hazır da değildir. Peki tasarım yaklaşımı felsefi yaklaşıma evriltilebilir mi? Eğer evriltirse tek bir disiplin (felsefe) üzerinden tüm disiplinler aynı düzene çekilme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir. Peki tasarım disiplini ile felsefe hangi minvalde birlikte var olabilmektedir? Bu ortaklık, her iki disiplinin de var olanın hem somut hem de soyut katmanlarına yönelmesiyle, her iki disiplinin de mesele ettiği kavramların birbirleriyle kesişmesiyle (techne, praxis, inşa etme vb.) kurulmaktadır. Her iki disiplin de “yeni”yi arzulaması nedeniyle birbirleri ile ilişkilendirilebilir. Her bir ortaklık birbirine angaje olan disiplinlerin bereketli zeminini oluşturmaktadır. Ancak çalışma bu ortaklıkların dışında başka bir ortaklığı görülemeye çalışmıştır. Esasen bu ortaklık “yeni”yi meydana getiren devinimin gerçekleşmesinin de kaynağı olabilir. Bu ortaklık, var

olanların mevcut durumlarını askıya alarak üzerlerinde tekrardan düşünebilme imkanındır. Diğer bir ifadeyle insanın, olumsal olan dünyanın işleyişinin özüne paralel olarak bir tavır değişikliğine yönelmesidir. Çalışma, tasarlama eyleminin ontolojik yapısını, anlamla ilişkisini bu ortaklık üzerinden okumaya çalışacaktır. Buna imkan veren felsefi bakış ise Husserl fenomenolojisi. Yukarıda ifade edilmiş olsa da bir kez daha hatırlatmakta yarar vardır. Fenomenoloji ve tasarım disiplini arasında kurulan köprüler genellikle kurucu (Husserl) düşünümünden sonra gelen anlayışlardan beslenerek gerçekleşmektedir. Ancak tavır değişikliğini, epokhe kavramını, bilinci yani fenomenolojinin ön koşullarını soruşturmadan sadece Heidegger'in fundamental ontolojisi veya M. Ponty'nin algı ve beden üzerine geliştirdiği fenomenolojik bakışlardan hareketle tasarım disiplinine bakmak isabetli de olsa doğurgan olmaacaktır. Çünkü Husserl'den sonra gelen Heidegger, M. Ponty, J.P. Sartre, Gadamer, Foucault kendilerine özgü fenomenolojik yaklaşımlarını sergilese de bu özgürlüğü Husserl'in, özellikle 1913 yılında kaleme aldığı *Ideen I-II* (İdealar) kitaplarında kurduğu felsefeden edinmişlerdir. Husserl'in felsefesi, bilinci merkeze alan bir felsefedir. Husserl var olanların hangi zeminde anlaşılır hale geldiğini, var olanları anlam veren bilinç yapısında görülemeye çalışmakta ve aynı zamanda bilincin kendi çalışma yapısını refleksif soruşturmalarla öznel bir tavırla incelemektedir. Dolayısıyla bilinci nesne, olay, durum, algı, imgelenecek şeylerden hareketle anlamaya, yapısını çözmeye çalışmaktadır. 21. yy. da kurduğu fenomenolojinin izleri nörobilim alanında, nöro felsefede ve psikolojide görülmektedir. Husserl'in amacı, tüm bilimlere temel oluşturacak bir görüş kazandırmaktır.

Bununla birlikte Husserl'in kendisinden sonra fenomenoloji temelinden gelen düşünürler tarafından bazı düşünceleri eleştirilmiştir. Husserl'in öğrencisi ve asistanı Heidegger mutlak bilinç üzerinden, Derrida dil üzerinden Husserl'e yönelttiği haklı eleştiriler vardır. Ancak Husserl'in fenomenolojisi felsefeye yeni bir bakış kazandırmıştır. Hatta yukarıda ifade edilen çoğu filozof Heidegger'den etkilenmiş olsa da Heidegger'in baş yapıtı olan *Varlık ve Zaman* kitabı Husserl'e ithafen kaleme alınmıştır.

Tasarlama eyleminde genellikle özne, tasarlayacağı nesnenin (mobilya, mekan, çevre, evren, vb.) ontik kılıfına (yapı, kategorik, somut hal) yönelik tanımlarda, çıkarımlarda bulunmaktadır. Çünkü tasarım nesnesi özne ile nesnelleşebildiği ölçüde ilişkiye girmektedir. Ancak tasarlanan nesnenin ontik yapısından hareketle kavranıldığında ve

anlamlandırıldığında öz bilgisi diğer bir ifadeyle varlık nedeni, anlamı -tasarlanma nedenini- örtmektedir. Fenomenoloji bu minvalde tasarlama eyleminde örtük kalan, unutilan anlamları düşünmeye ve onu bilinçte görülemeye yardımcı olabilir.

Çalışma yöntemleşebilme tehlikesine düşen bir bakış üzerinden beslense de kendi yöntemini tekrar eden dizgeci anlayıştan uzaklaşmaktadır. Çünkü fenomenolojinin yöntem olarak ifade edilmesi, alışlagelen doğal düşünme kalıplarından sıyrılmak için bilinci eğitme gereksiniminden kaynaklanmaktadır.

Öktem'in (2005) ifade ettiği gibi fenomenoloji, bir çırpıda değil, uzun ve karmaşık bir hazırlık aşamasından sonra gerçekleşebilmektedir. İnsan kendi bilincinden hareketle var oluşunun özgürlüğünü ve özgünlüğünün farkına varmasıyla oluşu, olumsuzluğu ve habitusunu kavradığında mutlaklaşan, yapılaşan, yöntemleşebilen bir dizge inşa etmeyecektir. Diğer taraftan fenomenoloji, her ne kadar 20.yy. başlarında ortaya çıkmış olsa da kendisini deviren, yıkan imkanlılık boşluğunu hep özünde taşıdığı için günümüzde birçok filozof tarafından halen soruşturulmakta, incelenmekte, derinlemesine ve enlemesine büyümektedir.

3.1 Husserl'in Fenomenolojisi

Fenomenoloji, Heidegger'in ifadesine göre "... kendini gösterenin (kendini kendisi gibi gösterenin) bizatihi kendinden hareketle görünür kılınmasıdır." (Heidegger, 2021)

M.Ponty'e göre "Fenomenoloji özlerin incelenmesidir ve ona göre bütün sorunlar özleri tanımlamayla ilişkilidir... aynı zamanda "yaşanan" mekanın, zamanın ve dünyanın hesabının verilmesidir. Fenomenoloji, deneyimimizi olduğu haliyle doğrudan betimleme girişimidir." (Ponty, 2017)

Manav'ın (2020) ifadesine göre Grekçe 'de görüngü ya da görünüş alanına gelen fenomen ile akıl, söz, bilgi, konuşma gibi anlamlara gelen logos kavramının bir araya gelmesiyle oluşturulmuş bir kavramdır. Yani fenomenoloji fenomen üzerine gerçekleştirilen bir sorgulama ve araştırmaya karşılık gelmektedir.

Bochenski'ye (2008) göre fenomenoloji özel bir bilme yöntemidir. Var olanların (nesne, mekan, olay vb.) bilinçte görülmesinden oluşur. Erkipçak'ın (2017) ifadesine göre fenomenoloji, kendisini ne türden olursa olsun fenomenin kendisiyle sınırlandıran ve onları betimleyerek yapılandıran bir felsefedir. Şan'ın (2017)

ifadesine göre fenomenoloji, tanımını itibariyle kendisiyle değil fenomenlerle ilgilenen bir felsefedir. Fenomenolog, kendisinden önceki filozofların ya da fenomenologların fenomenlerle ilgili söylemleriyle meşgul olmadan fenomenlere saf bir biçimde yönelendir. Fenomenoloji eyleyicisinden zihinsel bir çıplaklaşma talep eder.

Mengüşoğlu'nun (2002) Husserl'den aktarımıyla fenomenoloji “şeylerin kendisine dönmeyi” rehber edinmiştir. Burada ifade edilen “şey” fenomenlerin kendisidir. Fenomenolojinin fenomenleri tamamen görünürde olan, fizik realiteye ait, somut yapılar değildir. Husserl'in “şey” olarak ifade ettiği var olanların a priori olan özlerdir. “Fenomenolojinin fenomenleri” olarak ifade edilmesinin sebebi ise Husserl'in (2020) ifadesiyle tüm bilimlerin fenomenleri birbirinden ayırır. Örneğin; tarih, tarih fenomenlerinden, fizik, fizik fenomenlerinden, psikoloji, psişik fenomenlerden bahsetmektedir. Ancak fenomenolojinin bahsettiği fenomenlerle yukarıda ifade edilen fenomenler arasında bir fark vardır. Bu fark, fenomenolojinin fenomenlere yönelik tavrı ile pozitif bilimin kendi fenomenlerini ele alış tavrı arasındaki farktır. Husserl'in kurduğu felsefeye kadar fenomenler; nesne, olay, durum vb. şeyler “burada ve şimdi” olarak düşünülürken yani esasen somut yapıya yönelik duysal verilerden hareketle kavranırken, fenomenolojiyle birlikte fenomen kavramı irrealite, öz fenomenleri olarak kavranmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda Woodruff'un ifadesine göre fenomenolojinin görevi “Kant'ın ‘fenomenler’ adını verdiği şeylerin, yani deneyimimizde görüldüğü biçimiyle şeylerin üzerine düşünümde bulunmak ve böylece deneyimimizde söz konusu olan şeylerin taşıdığı anlamı veya göndergeyi araştırmaktır.” (Woodruff, 2019).

Bu minvalde fenomenoloji yaşanan deneyimin üzerine yönelen bir felsefi yaklaşımdır. Husserl'in (2020) ifadesine göre fenomenoloji, a priori yani önsel ve betimsel bir “öz” bilimidir. Ancak fenomenoloji kendisini teoriden, kapalı uçlu bir teorik algılamadan uzak tutmaktadır. Çünkü yaşam dünyasının içinde var olan bilincin / insanın bilimsel tavırdan hareketle teorileştirme arzusu, var olanın öz fenomenlerini görünüşe getirecek bir tavır değildir. Fenomenler, somut yapının varlık kaynağı diğer bir ifadeyle öz olduğu için sadece deneysel (ampirik) bir yaklaşımla elde edilemezler.

Aynı zamanda bilim kendi nesnesine yönelirken tündengelimli bir tavırla yaklaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle teorinin ileri sürüldüğü yerde kendisinden önce bir temel ilke aranır. Dolayısıyla bilim, doğrusal bir nedensellik ilişkisi içerisinde

kendisini destekleyen deneysel kanıtlarla birlikte yol almaktadır. Fenomenoloji, bilimi yadsımamaktadır. Ancak bilimsel tavırla kendi nesnesine yaklaşım tarzı ve o nesneden hareketle ortaya çıkan bilgi, fenomenolojinin ulaşmak istediği öz bilgisine göre yetersizdir. Husserl'in (2020) ifadesine göre fenomenoloji, var olanların temel bağılıklarını, onların kendi özüne yönelik bağlamını görülemeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle varlık nedenlerini somut ya da soyut var oluş tarzlarından hareketle kavramaya çalışmaktadır. Bu minvalde fenomenoloji İnam'ın (2019) ifadesine göre bilinç alanında yaşantıların üzerine kendi ışığını tutarak anlama çabasıdır. Ancak fenomenoloji salt öznel, tek bencilik (solus ipse) değildir. Fenomenoloji, varlıkların kaynağındaki ilk ve asıl anlamında *yapılandırıcı özünü* ele geçirmeye çalışır. Varlığın bu kaynak yapısı ne sadece öznenen ne de sadece nesneden gelmektedir. Her ikisini de içine alan, öznenin kendisinde görü ve deneyim yoluyla keşfettiği nesnel (ön yargısız) bakışla birlikte ortaya çıkmaktadır. Varlığın kaynak, doğurgan yapılarına yönelik betimleme ya da yargıda bulunma ilgili varlığın zihinde düzenlenmesi değil, dünyanın bir parçasının huzura çıkışını ifade etmektedir.

Fenomenoloji, var olanın, bilinç içerisine alınmasıyla onun anlamını ifşa edecek fenomenlerinin ortaya çıkartılması anlamına gelmektedir. Ancak, bilinç şimdi olduğu gibi o dönemde de bilimin bir nesnesidir. Fakat bilimin kendi nesnesini ele alış biçimi bilinci nesneleştirmiştir. Bilinci mekanik bir şeymiş gibi ele alan bilim, bilinci bir anlamda “herkes”in ortalama olan yaşam anlayışına indirgeyerek onu nesne haline getirmektedir. Şan'ın (2020) ifadesine göre fenomenoloji, bilincin “şeyleşmesi” veya “doğallaşması” tehlikesine karşı insan olmanın anlamına dair bir tavır halidir. Bilinç, doğallaştırıldığı yani doğada bulunan herhangi bir nesneymiş gibi ele alındığında, insan kendi bilincine / bilince mesafe alması ve kendisine yabancılaşarak bilincini / bilinci tanımlamasına neden olmaktadır (ontik kavrayış). Bu durum insanın düşünme, imgeleme vb. edimlerinin gerçekleştiği bilince yaklaşımını derinden etkilemektedir. Aynı zamanda bütün bilim evreni insani ölçekte yaşamın gerçekleştiği “yaşam dünyası”nın üstüne inşa edilmiştir. Bu bağlamda, bilimin yöntemleri üzerinden edinilen bilgilerin yaşantıya aitliği soruşturulmalıdır. Örnek vermek gerekirse; bir akarsuyun veya bir ormanın ne olduğunu öncelikle insana duyumsatan manzaradır, içinde olmaklıktır, coğrafya (bilim) ise o manzaradan edinilen deneyim bilgilerinden başka aşkın bir bilgi verir ama verdiği bilgi gerçekliğin kendisini tam kapsayamaz

hatta o akarsu üzerinden edinilen sahih bilginin kendisini dahi bilimselleştirme uğruna örter.

Fenomenoloji, bilincin ve var olanların özünü irdeleyen ve nesnel bir şeymiş gibi mekanikleştirmeyen her birini anlam varlıkları olarak ele alan bir soruşturma pratiğidir. Woodruff (2019) ifadesine göre fenomenoloji, bilincin “yönelimsellik” yapısını ortaya koyar ve bunu araştırır. Fenomenolojiye göre, bilinç, yöneldiği nesneyi anlam vererek kurmakta / konstitute etmektedir. Bilinç, var olan her şeye anlam verendir. Nesne, olaylar, durumlar vb. tüm şeylere anlam veren bilincin yapısını araştırmak ya da bunu felsefi açıdan insan ölçeğinde soruşturmak duyulan ve duyumsanan mekan tasarımı için oldukça önemlidir.

Nesnenin kategorik, ontik yapısını kümelere ayırmak ve bir veri seti oluşturmak da şüphesiz bir anlamda var olanın bilgisidir. Ancak nesnenin tezahürü (üzerindeki dış katman, malzeme vb.) üzerinden edinilen tasarım bilgisi, ontolojik bir veri değildir. Ontolojik veri, yaşantının, deneyimin, ilgili halin, durumun yapısına büründükten sonra edinilen oluşun verisidir. Tasarımda ifşa edilecek olan örtük bilgi ilgili nesnenin “arka odasında” yani anlamlılığında, varlık nedenindeki bilgidir. Tasarlama eyleminin en başında, eylemin varlığına uymayan yani bir “yeni” imkanı var etme arzusunu örten, ontik bir anlayışla var olanlara yönelinirse bu yönelim ezberlenmiş ya da çerçevelenmiş bir bakışın ürünü olmaktan öteye geçemeyecektir.

Bu bağlamda Husserl, “Fenomenoloji a priori-betimsel bir ‘öz’ bilimidir. Fenomenoloji böyle bir bilim olarak kendisini her türlü teoriden uzak tutar.” (Mengüşoğlu, 2020) şeklinde ifade etmiştir. Buradaki “a priori-betimsel” ifadesi ve “teori”den uzak durma düsturu birbirlerinin karşıtı olarak kullanılmıştır. A priori sözü (TDK) önsel anlamına gelir. Cevizci’ye (2019) göre a priori kavramı aklın faaliyetinden türetilen bir bilgidir. A priori, var olanın görünüşünün ardında temel bağılıklarını akıl yoluyla görüleyebilenin bilgisidir. Bu bilginin beyanı fenomenolojide betimleme ile gerçekleşir. Betimleme, teori gibi tüm dengeli empirik bir bilgi aktarımdan öte öz betimlemesidir. Betimleme, hermenötik bir eylemdir. Husserl a priori olanı öz olarak ifade etmektedir. Ancak a priori bilgi eğer bir öz bilgisi ise deneyimle kazanılan bilgiyi de kapsaması ve gözetmesi gerekmektedir. Zaten Husserl de kinestetik yani bedensel hareketle edinilen bilginin niteliğini fenomenolojik bir veri olarak kullanılması gerekliliğini ifade etmiş, bunun üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Bu bağlamda çalışma, tasarlama eyleminin a priorisine yani onun özüne, anlamına yönelik soruşturma içerisindedir. Tıpkı yukarıda ifade edilen efendi-mürit ilişkisinde olduğu gibi tasarlama eyleminin özüne yönelik bir eylemde bulunmadığı için eğitmen lakırtı girdabına düşmüştür. Bu bağlamda bilgi zemini lakırtı olan tasarlama eylem-i-sizliği, imkanı tasarlaması minvalinden uzaklaşmakta, “yeni” bir var oluşun anlamlı uğraşını süslü dekorlarla örtmekte ve “yeni”yi var etmeyi imkansızlaştırmaktadır. Bu nedenle tasarlama eylemi ve onun angaje olduğu tüm insani durumlara yönelik alışlagelen tavır üzerinde durmanın ve onun değişmezliğini değiştirmeye yönelik bir çabanın peşinde olmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Husserl’in ifadesine göre “(...) felsefe yapan kendi ‘Ben’inden yola çıkar” (Husserl, 1994) ifadesinden de anlaşılacağı üzere, insan üzerine düşündüğü “şey”lerde kendi “Ben”i bir şekilde “şey”lere *angaje* olmuştur. Burada ifade edilen “Ben” Husserl’in felsefi bakışı üzerinden olabildiğince soyulacaktır. Ancak özneler arası bir değer ya da bir eylem üzerine düşüncüler gerçekleştirmek için hakiki bir bilgi edinilmesi gerekiyorsa refleksif düşünme yani o “şey”e dair tekrar tekrar, tarafsız bir düşünme içerisinde olmak gerekmektedir. Hele ki muhatabı insanlar olan mekan tasarımı eyleminde anlamlı veriye ulaşmak için fenomenolojinin “özneler arası” kavramı (örneğin; tasarım stüdyoları-eğitmen ve öğrenciler) bu yaşantıya rehber olabilir. Diğer bir ifadeyle tasarlama eylemi, öznenin güzel, çirkin, iyi, kötü vb. yargılarını oluşturan “psşik ben”inin tahakkümüne bırakılamayacak kadar değerli bir eylemdir. Çünkü yukarıda ifade edildiği üzere özne, örnek olarak verilen güzel, çirkin veya iyi, kötü değerlerini bir “başka”sından hareketle edinmiş olabilir. Bu bağlamda Zahavi’nin (2019) ifadesine göre fenomenolojinin görevi var olanlara yani nesne, olay, durum vb. “şey”lere yönelik *önyargısız* bir dönüş gerçekleştirmektir. Burada önyargısız ifadesi oldukça önemlidir. Husserl tarafından atfedilen “Şeylerin kendisine dönme” görevi önyargısız bir biçimde gerçekleşmek zorundadır. Çünkü “kendisine” ifadesi “şey”lerin kendisinde, özünde ne olduğunu imlemektedir. Önyargısız bir biçimde ele alma “şey”leri olduğu gibi nasılsa öyle betimleme icrasıdır. Sözer’in (1976) ifadesine göre fenomenoloji nesneyi nasıl verilmişse öyle ve bir bilinç yaşantısı olarak ele alır. Nesnenin bireysel özellikleri ile ilgilenmez onun özünü ele geçirmeye çalışır.

Ancak şüphesiz ki bir nesnenin ya da bir olayın özü, anlamı bireyin ön anlamalarıyla birlikte kurulmaktadır. Ön anlamalar, yani bir nesneye veya bir olaya yönelen bireyin, yöneldiği nesneden veya olaydan önce o konuyla ilgili deneyimlerinden edindiği

anlamalardır. Dolayısıyla konuyla ilgili ön anlamaların da sahih olması önemlidir. Bu bağlamda önyargısız olmak, ön anlamayı dışlamaz. Gayri sahih anlamayı dışlar ve geleneğe dahil etmez savında bulunulabilir.

Zahavi'nin (2019) ifadesine göre fenomenoloji, sadece var olanların kendisinde ne olduğunu ayrıntılı bir biçimde betimlemek değildir. *Onun amacı, var olanların (nesne, özne, dünya, bilinç vb.) birbirleriyle ilişkisini ve korelasyonunu araştırmaktır.* Mallgrave ve Goodman'ın (2011) ifade ettiği gibi, fenomenoloji, algılanan, anlamlandırılan haliyle çevreyi, var olanları, insan deneyimleri üzerinden ve insani ölçeği gözeterek gerçekliği derinlemesine araştırma uğraşıdır.

Çağlıyan'a (2018) göre fenomenoloji, kendisini icra eden bireyden tüm yargılarını bir kenara bırakmasını şart koşmaktadır, daha da önemlisi bu yönde bir umut barındırır. Fenomenolog, anlamlarının bulanıklaştığı düşünülen kavramların özünü ifşa etme çabasını sürdürür. Çünkü fenomenolojiye göre var olanın anlamı bilincin ışığında görülenmektedir. İnam'ın (1995) Husserl'in baş yapıtı olan *Ideen* eserinden doğrudan aktarımına göre "Bütün gerçeklikler anlam vermeyle varlıktır." ifadesinden anlaşılacağı üzere nesnenin anlamının kurucusu bilincin kendisidir. Diğer bir ifadeyle bilinç, düşünme, imgeleme, arzulama, sevmeye, anlama vb. edimlerin deneyimlendiği, gerçekleştiği yerdir. Bilincin edimlerinin yönelimselliği sayesinde var olanın varlığı yani gerçekliği bilincin onu nasıl anlamlandırdığıyla kurulmaktadır. Anlamın, insan için ne kadar önemli bir yerde olduğunu M. Ponty'nin ifadesiyle belirtmek yerinde olacaktır. "Dünyada olduğumuz için anlama mahkumuzdur." (Ponty, 2017)

Uygur'un Husserl'den aktarımına göre "Nesneler benim içindirler ve yalnızca gerçek ve olabilen bir bilincin nesneleri olarak benim için neyseler odurlar." (Uygur, 2016). Bu ifadeye göre bilinç ile bireyin karşısında beliren hem fiziksel hem de soyut var olanlar arasında bir ilişki vardır. Var olanlar bilinçte anlam kazanmaktadır.

Fenomenoloji Husserl tarafından kesin bir bilme arzusunda ilerleyen bir düşünme pratiği olsa da Zahavi'nin ifadesini tekrar hatırlatmakta yarar vardır. Zahavi'ye (2019) göre fenomenoloji bilimin değerini tartışmaz, bilimsel araştırmalar insanın gerçekliğe dair anlayışını, yeni görümlere genişletmektedir. Şüphesiz ki fenomenoloji bunu reddetmez ancak fenomenologlar sadece pozitif bilimin ya da doğa biliminin, gerçekliğin kapsamlı bir açıklamasını verebileceği fikrini reddeder.

Bu bağlamda fenomenoloji, bilme edimini alışıldık halinden soymaktadır. Var olanların kendi varlıklarına uygun bilgisine ve aynı zamanda bilinç içinde görülerek, insani ölçekte ne anlama geldiğine ulaşmaya çalışmaktadır. Şan'a (2017) göre bugün fenomenoloji hareketi kendi görevlerini birçok alanda yerine getirirken o, *kendi imkanını ve/veya imkansızlığını hesaba katan, kurucu paktını sorgulayan ve sınırlarını irdeleyen bir eylemdir.*

Bu bağlamda fenomenoloji, alışılmış olan kalıpların, kodlanmış anlayışların, soruşturmasız kabullerin engellerini aşmaya çalışan sahil bir düşünme eskizidir. Bu minvalde “yeni” imkanları yaratacak olan tasarlama eylemi kendi kurucu unsurlarını sürekli ve birçok bakış açısından soruşturmak zorundadır. Tasarlama eylemi sadece mekan, nesne, grafik, sanat vb. eylem alanlarıyla ilintili değildir. Tasarlama eylemi imkansızlaşan her durumun imkanını yaratan imkandır. Onun özünde, eyleyenin var olma imkanı yatar. Eyleyenin yönelimi sayesinde tasarım varlığa getirilir. Tasarlama eylemi, eyleyenin arzuladığı imkana yönelmesiyle, hatta *yoksun kalması* (Nietzsche/bengi dönüş) nedeniyle var olmaya başlar. Dolayısıyla tasarlama eylemi, bireyin var olma istenci, var oluş tarzı üzerinden okunabilir. Tasarlama eylemi ya da sanatı, bilimsel yöntemlerin ışığında bütünüyle kavramaya, anlamaya çalışmak anlaşılacağı üzere yetersiz kalacaktır.

Tasarlama eyleminde, deneyimden, düşünümünden, arzulananından, yoksunluklardan, mekandan, nesneden hareketle, eyleyici için anlamlı olan, duyumsananın görünür kılınabileceği ve onun nasıl kurulabileceğine dair bir düşünme pratiği olarak fenomenolojik bakıştan faydalanılmalıdır. Bu çalışmada fenomenolojik bakıştan kalkarak var olmanın, oluşun, yaşam dünyasının tasarlama eylemiyle ile hangi minvalde ilişkili olduğu üzerinde soruşturma yapılmaya çalışılmıştır.

Bu nedenle çalışma, mekan tasarlama eylemini, fenomenolojiyi yani özünde bir tavır değişikliği yaratan kavrayış tarzının rehberliğinde irdelemeye çalışacaktır.

3.2 Fenomen

Fenomenolojinin açığa çıkarmaya çalıştığı şey var olanların özü, anlamıdır. Fenomenoloji, var olanlara yönelik almış olduğu tavırla (fenomenolojik redüksiyon) kendi anayasasından hareketle bahsedilen özler alanını ifşa etmeye çalışmaktadır. İfşa edilmeye çalışılan özler, fenomenlerden hareketle anlaşılır hale gelmektedir. Bu

bağlamda fenomen özle ilişkilidir. Özü, fenomenlerinden hareketle anlamak, var olanı anlamaktır. Öktem'in (2005) ifadesine göre Husserl'in salt öz dediği şey, bütünlüğü ile varlığın özünü mümkün kılan kaynaktır. Sözer'e (1976) göre fenomen her bilinç yaşantısında ele alınması gereken içkin (immanent) öğelerin somut özsel birliğidir. Çiler'e (2013) göre öz, kendini fenomen olarak gösterir veya açılar. Fenomenolojiye göre öz, kendisini ortaya çıkardığı, ifşa olduğu zaman (deneyim üzerine düşünme ve akıl yolu ile) öz, fenomen olur. Diğer bir ifadeyle fenomen var olanın görülen özünün temas edilen veçhesidir.

Geleneksel felsefede fenomen ve öz kavramları birbirlerine taban tabana zıttır. Çünkü öz değişmezken fenomen görünen değil bir görünüştür. Görünüş esasen tezahürdür. Tezahür eden değişkendir hatta ontiktir. Örneğin bir hastanın acısı, hastalığının tezahürüdür. Hastalığın kendisi görünüşe getirilirse, o hastalığın acısı da hastalığın tezahürü olacaktır. Mekanın teknik çizimdeki hali o mekanın görünüşüdür ancak o mekanın özü değildir. İlgili mekanın 2 boyutlu düzlemdeki tezahürüdür. Dolayısıyla tezahür eden ile fenomen arasında fark vardır. Fenomenolojinin ele aldığı fenomenler öz fenomenleri yani var olanın kaynağı, doğurgan kökenidir. Çünkü fenomenolojik tavırla nesne bilince alındığında (nesne, soyut ya da somut olabilir) öz, fenomen olarak görünüşe getirilir (Eidetik indirgeme). Heidegger'den aktaran Zahavi (2019), fenomenin ardında sanki başka bir kaynak varmış gibi o kaynaktan söz etmek fenomenolojik olarak saçmadır, çünkü fenomen zaten kaynağın kendisi olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla var olanın, varlığı, kökü, kaynağı, doğurgan olan şey fenomene karşılık gelir.

Fenomenolojinin ilgilendiği fenomenler ile bilimin ilgilendiği fenomenler arasında fark vardır. Öktem'e (2005) göre fenomenolojinin ilgilendiği fenomenler irreal yani transendent, göreceli ve real olmayan fenomenlerdir. Diğer bir ifadeyle öz fenomenleridir. Ancak bu ifadeden, fenomenoloji, real nesneden hareketle icra edilemez yargısı çıkarılmamalıdır. Aksine, fiziki var olanın özünü ya da özünden hareketle fenomenini ortaya çıkarmak için realite sferinin askıya (epokhe) alınması gerekir. Real olmayan fenomenlerden kasıt o nesnede değişmeyen anlam birliğinin açığa çıkarılmasıdır. Çünkü real olan fiziki nesne, özneye kendini perspektifler aracılığıyla açmaktadır. Ancak nesne kendisini sadece perspektiflerle özneye açmamaktadır (ontik). Çünkü nesneye fiziki olarak yönelen özne, algıladığı veriyle nesneyi tam anlamıyla kavrayamaz. Algının verileri aynı zamanda düşünümle

birleştirilerek nesnenin anlamı ifşa edilebilir. Algının verileriyle birlikte bellekte var olan deneyimle bir arada düşünüm gerçekleşmez ise algının boş ya da ölü verileri insan için ampirik deneylerde edinilen verilerden farksız hale gelir.

Öktem'in (2000) Husserl'den aktarımına göre algılanan şey bir eşya veya bir nesne olduğu zaman, bütünüyle, algılanamamaktadır. Çünkü özne, nesnelerin daima bir yönünü (perspektif aracılığıyla profillerini) görebilmektedir. Fenomenolojiye göre, nesnenin özü, işte bu perspektiflerden hareketle başlayan ve sonrasında görü ile devam eden bir sürecin sonunda ifşa edilebilir. Dolayısıyla fenomen, hem algının verileri hem de üzerinde akıl yolu (görü) ile ifşa edilen kaynaktır.

Manav'a (2020) göre fenomen Husserl'le birlikte bilinen klasik anlamının (Platon, Kant) dışına çıkmış hatta karşıt bir anlamda tanımlanmıştır. Buna göre fenomen, insanın duyuları yoluyla algıladığı, değişim içindeki şeylerin içindeki, değişmeyen özlere karşılık gelmektedir. Dolayısıyla ifadeden anlaşılacağı üzere fenomenolojinin görevi "değişmeyen kendisini" ifşa etmektir. *Ancak var olandaki "değişmeyen şey" öz ise bu özün değişmezliğini, anlamını mutlak olarak sabitlemek doğru/doğurgan bir yaklaşım değildir.* Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, yaşamın kendisi hali hazırda olumsal ve değişkendir. Özleri veya fenomenleri yaşamın değişken ikliminden kopartıp mutlakçı anlayışa teslim etmek doğru değildir. Burada değişken, var olanın kabuğudur. Görünüş olan kabuğun ardında henüz fark edilmemiş, unutulmuş ya da deneyimlenmediği için henüz ortaya çıkmamış bir öz vardır. Var olanın kendi özünü ve çevresiyle arasındaki bağı, bağlamı betimlemek fenomeni ifşa etmek demektir. Var olanın çevresiyle ilişkiye giriş biçimi yani bağlamı var olanın anlamını hatta değer anlamını ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla var olanın özü birçok düşünsel ve fiziksel perspektiften deneyimlendikçe öz derinlemesine bir yolculuk üzerinden ifşa edilir. Dolayısıyla değişmez öz esasen onunla etkileşime giren bireyin deneyimi üzerinden yeniden ve yeniden betimlenir.

Husserl'e (2020) göre fenomenler real varlık değillerse (ancak real varlıkların özünden hareketle ifşa ediliyorlar) onlar doğrudan "görü" (öz görü) ile upuygun kavranabilen özlerdir. Diğer bir ifadeyle fenomenoloji özü görülemek için bilinçte var olanın kaynağına yönelik düşünüm gerçekleştirir, öz görüşünden hareketle fenomenler betimlenir. "Görü" ifadesi "akıl yoluyla" ifadesini imlemektedir. Akıl yollarıyla a priori (önsel/temel/kaynak) olanın ifşa edilmesi önyargısız bir tavrı da beraberinde getirecektir.

Levinas'a (2016) göre var olanın var olduğu dış dünya (bilincin dışı) vardır ve o dünyada fenomeni görülemek, dünyanın varoluşunun anlamını aydınlatmaktır. Çünkü o var olanın habitusu dünya ise o dünya içinde var olanın (dünya-var olan nesne, olay vb.) birbirleriyle olan ilişkisinden hareketle hem dünyanın hem de var olanın anlamı, fenomenleri ifşa edilebilir. Diğer bir ifadeyle bir örüntü içinden alınan biyopsi bütüne göre küçük bir parça olsa da bütünün örüntüsünü kendinde taşır.

İnsanın çevresinde olup biteni, var olanları, yaşadığı dünyayı vb. anlamaya çalışması anlam veren bir bilinci gerektirir. Husserl, bilincin temel edimini yani anlam veren yapısını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Hatırlanacağı üzere dünyada olmak anlama mahkum olmak demektir. Fenomenolojiye göre, var olanın anlamı (noema), onun fenomenidir. Şan'ın (2018) Husserl'den aktarımıyla, tüm real birimler, var olan şeyler birer anlam birlikleridir. Var olanın real, göreceli, transendent varlık yapısı anlam veren bilince alınarak (epokhe) var olan fiziki kılıfından soyulacak ve var olanın bir anlam birliği olduğu betimlenecektir.

Bununla birlikte fenomenoloji varlıkları immanent (içkin) varlık, transendent (aşkın, göreceli, reel) varlık olarak ikiye ayırmaktadır. Transendent varlıklar (masa, bina, ağaç, fiziki var olan vb.) dış dünyaya ait olan varlıklardır. İmmanent varlıklar ise bilinç içerisine alınan, bilincin nesnesi haline getirilen varlıklardır. Örneğin özne bilincini ağaca yönelttiğinde, ağaç bir kavram olarak bilinçte düşünülebilir hale gelir ve ağaç üzerinde refleksif (düşünülenin üzerine yeniden düşünme) düşünme pratiği ile ağacın özü ifşa edilebilir. Dolayısıyla fenomenler immanent alandan yani bilinç alanından elde edilir. Erkipçak'ın (2017) ifadesine göre fenomen ancak fenomenolojik redüksiyon / epokhe sonrasında diğer bir ifadeyle kendisini tüm dış unsurlardan kurtarıp bilince içkin (immanent) hale getirildiğinde, fenomenolojik araştırmanın nesnesi haline getirilir.

Tasarlama eylemi, anlamlı olan imkanı, değer anlamı yaratma faaliyetidir. Bu bağlamda tasarlama eyleminde sözü edilen fenomenler de tasarımcının ulaşmak istediği yaşantının fenomenleridir. Fenomenolojide var olanın fenomenleri betimlenirken tam tersi tasarlama eyleminde de tasarımcı ulaşmayı arzuladığı yaşantının fenomenlerini betimlemelidir. Tasarlama eyleminin “kavramsal düşünme” temeli tasarlayan özne tarafından arzulanan yaşantının fenomenlerinin betimlenmesidir. Dolayısıyla tasarlanacak mekanın, nesnenin, durumun özü, tasarlayan öznenin hem yaşam dünyasını kavrayış temelinden (ontik ve ontolojik) hem

de çevresindekileri deneyimleme biçiminden meydana gelmektedir. Tasarlayan özne tasarlayacağı nesneyi deneyimlediği yaşantıların fenomenlerinden hareketle meydana getirmektedir. Bu bağlamda çalışma fenomenolojiyi (nesneden bilince (fenomenoloji)), ters yüz ederek bilinçten nesneye (tasarım) yönelik eylemleştirme imkanını da ortaya koymaya çalışmaktadır.

Real olan varlıkların irreal olan özleri bilinçte görünüşe getirildikten sonra var olan somutların varlık nedenlerine yönelik eleştiriyi, yorumlamayı (hermenötik) yapabilme imkanına sahip olma, tasarlayan özne için oldukça önemlidir. Bu eleştirel çalışma, alışkanlıkların ve “başka”larının dayattığı normlar nedeniyle nesneleşen tasarlayan özneyi kendi özgürlüğüne, özgünlüğüne dolayısıyla var oluşuna/varlığına dönmesine imkan olmak için ortaya konmuştur.

Var olanlar bilinç için birer anlam birlikleri ise tasarlayan bilinç, ifşa ettiği anlam birliklerinden hareketle “yeni” anlamlar, imkanlar tasarlama potansiyelini varlığında taşımaktadır. Tasarlanan şey her ne kadar, somut, bir var olan olsa da, tasarlanan nesnenin varlık nedeni, tasarımcının arzuladığı yaşamı mümkün kılan anlam birliğinden başka bir şey değildir. Çünkü tasarlayan özne, tasarladığı var olanın yaşamıyla kuracağı imkanlar üzerinden bir “yeni” deneyimi hem kendine hem de muhataplarına var etmelidir.

3.3 Yaşantı

Fenomenolojideki yaşantı kavramı Almanca’da “erlebnis”, İngilizce’de “experience” olarak karşılanmaktadır. Dolayısıyla yaşantı bir deneyim durumudur. Yaşantı, bilincin nesneyi algılamak, anımsamak, arzulamak, hayal ederken yaşadığı deneyimin kendisidir.

Fenomenolojide yaşantı kavramıyla kastedilen bilinç alanında gerçekleşen, bilinç edimlerinin (sevme, arzulama, anımsama, algılama, hayal etme vb.) yönelimsel yaşantılarıdır. Bilincin nesnesi, gerçek yaşamda olsun ya da olmasın diğer bir ifadeyle hayal ürünü bile olsa deneyimlenen şey yaşantının kendisidir. Topkaya ‘ya (2009) göre bilincin yöneldiği nesnenin kendisi yaşanan şey değildir. O nesneye yönelmiş olan yönelimsel edimler yaşantının kendisidir. Çünkü bilinç ileride de görüleceği üzere yönelimseldir. Bilinç her zaman “bir şeyin bilinci” dir. Diğer bir ifadeyle bilinç, her zaman bir nesneye yönelmiş vaziyettedir. Yönelinen nesnenin gerçek (real) olup

olmadığı önemli değildir. Bu bağlamda yaşantı, bilincin yönelmiş olduğu nesnedeki yaşadığı, deneyimlediği şeydir. Husserl'in (1994) ifadesine göre sevmeye yaşantısında bilincin yöneldiği şey psikofizik gerçek varlığıyla sevgili değildir. Sevmeye ediminin yöneldiği şey bireyin sevgili aracılığıyla sevdiği şeydir. Yani birey tarafından sevilen şey sevgilide görüldüğü özellikler nitel ya da nicel durumlardır. Bu bağlamda bilinç her yaşantıda; arzuda arzuladığı şeye, anımsamada anımsadığı şeye yönelmektedir.

Tarhan'ın Husserl'den aktarımına göre “bir nesneye yönelik olma, edim yaşantısının özüdür ve yaşantılar, yönelimsel yaşantılar ya da edimler olarak tanımlanırlar.”(Tarhan, 2018). Bu bağlamda edimlerin yaşantısı nesneye yönelmiş bir bilinç yaşantısıdır.

Topkaya'nın ifadesiyle “Her türlü yaşantı her şeyden önce bir şeyin yaşantısıdır. Bu yaşantılar, real, ideal ya da psikolojik olabilir.” (Topkaya, 2009).

Levinas'a (2016) göre yaşantı hem yaşantılanmış durumları hem de yukarıda ifade edilen bilinç edimlerinin yönelimselliğini ifade eder. Gözcü'ye (2016) göre geçmiş bir yaşantı, bilinçte olmuş bitmiş bir şeymiş gibi anımsanmaz, tersine geçmiş bir yaşantı bellekten çıkarılarak tekrardan yaşantılanabilir.

Diğer yandan fenomenolojiye göre dışsal / kozmos zamanı bilincin zamansallığından farklıdır. Fenomenolojiye göre bilincin kendi *içsel zamanı* vardır. Husserl “retensiyon” (akılda tutma), “protensiyon” (gelecek, beklenti) kavramlarıyla bilincin yaşantısını da mevcut zaman anlayışının ötesinde çözümlemeye çalışmıştır. Heidegger'in baş yapıtı olan Varlık ve Zaman eserinde de zaman kavramı, zamansallıktan hareketle Dasein'in yaşantıladığı zaman olarak ortaya çıkar. Heidegger'de zaman ekstazları ontolojik bir zaman anlayışı içinde yorumlanır. Dasein için “gelecek”, *oldum olasılaştırıcı* ve Dasein'in “kendi uğrunalığı”ndan dolayı kendini seçmesi anlamındadır. “Şimdi” ise bir şimdileştirici *karar verme, seçme durumudur*. Her iki durumda da bilincin kendine has yaşantısı zamandan hareketle de ifade edilmeye çalışılır. Bilincin kendine has içsel zamanını, temel yapısını ortaya çıkarma niyeti diğer bir ifadeyle fenomenolojinin varlık nedenlerinden biri, bilinci mevcut durumdan “doğal tavırdan”, “hergünlükten”, pozitif bilimin ampirik deneysel nesneleştirmesinden soyarak, varlığın hakikatini ifşa etmektir. Dolayısıyla fenomenolojinin betimlediği yaşantıyı da ontik (kozmos zaman) değerlendirilmemesi gerekmektedir.

Yaşantı kavramından hareketle fenomenolojide, bilincin merkeze alınmasının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Var olanlara yönelen, temas eden, anlam veren bilinç, fenomenolojinin aradığı zemindir. Husserl'in fenomenolojisine göre, her varlığın anlamını bulduğu, tesis edildiği, yapılandırıldığı bilincin, kendine has yapıları (bilimsel nesneleştirme olmadan) ifşa edilmelidir. Fenomenolojiye göre bilincin kendi yapısı ortaya çıktıktan sonra ise bilincin yöneldiği nesnelerin özü, apaçık (alethia), upuygun (sahih) bir şekilde görülenebilecektir.

Bu minvalde İnam'ın (2018) ifadesine göre fenomenoloji, bilinçte oluşan yaşantıdan hareketle görülen nesnenin özünün betimlenmesidir.

Yaşantı kavramı, bilimin yöntemleri ile ortaya çıkan (deneysel, ampirik) bilgiden deneyim yolu ile ayrılmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi yaşantı kavramı deneyim, tecrübe anlamına gelmektedir. Örneğin bilimsel yöntemler kullanarak bir eylem olan kürek sporunun teknik bilgisini edinmek ile (Teknenin hızını etkileyen unsurlar, ivme, kürek palasının suya giriş açısı, sporcunun kürek sporuna göre optimum fizik yapısının belirlenmesi vb.) bir sporcunun tekneye binmesiyle başlayan yaşantının, zamansallığın içinde, bedensel ve zihinsel bir aradallığıyla edildiği bilgi birbirinden farklıdır. Bu bağlamda deneyim / yaşantı bilgisinin, teknik bilgiye göre ontolojik, teknik (araçsal) bilginin ise deneyime / yaşantı bilgisine göre ontik kaldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

İnam'a (2019) göre bilinenin yaşantısına sahip olma, toplum olarak maalesef öğrenilememiş bir durumdur. Çünkü öğrenilen ve öğretilen şey dizgeci anlayışın sistemsal kodlarıdır. Ezberlenecek olan bilgi(!) yöntemlerle belirlenir, matematik evrende defalarca kanıtlanır ve muhatabına sunulur. Anlayışın bu olduğu ortamda, bir durumun yaşantısından bahsetmek oldukça zordur. Halbuki yaşantı, deneyim olarak hakiki bir bilgi zeminidir. Çünkü deneyimlenmeyen bilginin yaşantısı olmaz, ezberi olur. Bilginin yaşantısına sahip olmak için ilgili durumun *yapısına bürünmek* gerekebilir. Bilgiye ulaşmak, yapının kendisine bürünmek, onu yaşamak, onunla hemhal olmak, içinde olmak gibi birtakım eylemlerin özne tarafından yerine getirilmesiyle deneyimlenebilir. Soyut ve somut nesneler, hem bedensel hem de zihinsel yaşanılan zeminlerdir. Soyutun ve somutun yaşantılanması, hem yaşayan öznenin hem de yaşanan nesnenin anlamını, var olma nedenini ifşa edebilir. Bu bağlamda öznenin deneyiminden hareketle nesnenin anlamı anlaşılır hale gelebilir.

Nesne ve öznenin etkileşime geçtiği ara kesitte özne de kendi var oluşuna yani özüne yönelik fenomenlerini nesneden hareketle anlaşılır kılabilir.

Aydınlı'ya (2002) göre Heidegger'in felsefesindeki yaşantı tikel olanın genelleştirilmesini barındırır. Bu sayede birey yaşam dünyasındaki olup bitenleri anlayabilir ve yorumlayabilir. Aynı minvalde Gadamer'in yaşantı anlayışı da Heidegger'in yaşantı kavrayışı ile benzerlik göstermektedir. Anlama ve yorum bilgisini elde etme imkanı yaşantı sayesinde mümkün olmaktadır.

Yaşantı yaşamın içerisinde nesnelerin, öznelere, yani var olanların varsayılan belirsizliği ardındaki değişmezi ifşa etmeye yarayan bir deneyimdir (şüphesiz ulaşılan öz mutlak değildir, her şey olumsal, belirsizdir). Bununla birlikte özne ve nesne arasında gerçekleşen yönelimsel yaşantının öznenin önyargısını oluşturan psişik durumlarından etkilenmemesi gerekmektedir. Çünkü fenomenolojiye göre deneyim bilgisinden “ben”in psişik olan yanı çıkartılır, askıya alınırsa, elde edilen bilgi ilgili durumun öz bilgisi olarak görülenebilir. Çünkü var olana yönelik saf bir görü elde etme arzusu fenomenolojinin varlık nedenlerindendir. Bu alanda var olanın özünü betimlemekte yön şaşırtacak veya ön anlamaları, yönelinen anlamı manipüle edecek bireyin (iyi, kötü, güzel, çirkin vb.) yargılarına yer yoktur.

Dolayısıyla fenomenolojiye göre yaşantının kendisini kavramak için *tavır değişikliğine* ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Husserl'e göre yaşantılanan nesnenin öz bilgisi immanent / saf bilinç alanda görülenebilir. Husserl'e (2020) göre yaşantı fenomenolojik redüksiyondan sonra ulaşılan saf bilinç alanında gerçekleşir.

Diğer bir ifadeyle Husserl, yaşantılananı apaçık bir biçimde görmek için tarafsız bir saha kazanmak istemektedir. Husserl'e göre deneyim olarak bilinen yaşantının bilgisi ancak ve ancak tarafsız bir alanda (eidetik görü) görülenebilirse öz bilgisi elde edilebilir. Fenomenolojik redüksiyon'a ya da diğer adıyla epokhe'ye ve eidetik görüye ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Yaşantı, yukarıdaki ifadelerin ışığında tasarlama eyleminin bilgi zeminlerinden biridir. Şüphesiz ki bir nesnenin veya bir mekanın statik bilgisini etkileyen malzeme teknik bir bilgidir. Tasarlayan öznenin değer anlama ulaşması için ifade edilen teknik bilgi ontolojik zemine çekilmelidir. Çünkü tasarımcı el altında olan malzemelerin varlık nedenlerini yani yaşamdaki var olma ilintililiklerini anlayabilirse yorumlayabilir, yorumlarsa “yeni” bir durumun imkanı tasarlayan özne tarafından meydana

getirilebilir. Dolayısıyla öznenin algıladığı nesnenin ontik katmanı askıya alınmalı ve ontolojik kaynağına gidilmelidir. Tasarlayan özne eninde sonunda yaşantılanan bir mekan, nesne tasarlayacaktır. Her halükarda yönelimsel bilinç, karşısında duran nesnenin yaşantısına sahip olacaktır. Dolayısıyla tasarlama eylemine angaje olan erkelerin kurucu edimi yaşantıdır. Diğer yandan tasarlayan özne sadece kendisi için bir şey tasarlamamaktadır. Aynı zamanda o, tasarladığı mekanı ya da nesneyi bir başkasının, ötekinin kullanımına, yaşantısına sunar. Başkasına sunulan “yeni” imkanın sahih bir biçimde deneyimleniyor olması için tasarlanan imkanın / anlamın bir başkası tarafından da yaşantılanabiliyor olmasını gerektirir. Bu bağlamda öze ulaşmak için birden fazla fenomenoloğun bir arada öz tasviri yapması Husserl’in fenomenolojisinde *özneler arası* kavramıyla karşılanır. Husserl’in fenomenolojisinde öze yönelik betimlemeler ne kadar çoğalırsa öze ulaşma imkanı da bir o kadar artmaktadır çünkü var olanın deneyim perspektifi (profiller) çoğalmaktadır. Ancak hiçbir var olan kendi özüyle tam anlamıyla özdeş tanımlanamamaktadır. Yani var olan kendi tanımlarınca tüketilememektedir. Bu da var olanın özünün kendi içindeki imkansızlığı ifşa eder niteliktedir.

Öznelerin arasında gerçekleşen fenomen ifşası tasarım eğitiminde eğitmen ve öğrenci arasında gerçekleşen anlama yönelik soruşturmalar açısından fayda sağlayabilir. Çünkü tasarımcı adayının tasarlayacağı yaşantı ifşa ettiği fenomenlerden hareketle yapılandırılır. Var olanların derin strüktürüne hakim olması beklenen ya da fenomenlere yönelik düşünmeye yönelen eğitmen ise tasarımcı adayını özneler arasında gerçekleşen ifşalardan hareketle eleştirebilir, yorumlayabilir.

Aynı zamanda özneler arası, tasarlayan ve kullanıcı arasında da bir köprü görevi görebilir. Tasarlayan özne, kullanıcısının (başkası) verdiği anlamı özneler arası düşünme pratiği ile (tasarım ofislerinde ekip üyeleri arasında, tasarım stüdyolarında öğrenciler arasında) anlamaya çalışabilir. Kullanıcının beklentisini, onun yaşamındaki değer anlamını görebilen, fenomenini kavrayan tasarımcı, fenomenden edindiği bilgiyi somut bir varlığa dönüştürebilir.

Bu bağlamda özneler arası yani aynı deneyimi birden fazla öznenin kendi yaşantılarından hareketle betimlemesi ve ortaya çıkan özlerin de kaynağına ulaşma eylemi tasarlama eyleminde hem eğitim hem de profesyonel meslek hayatında kullanılabilir.

Tasarlayan öznelerin kendi yaşantı deneyimlerine yönelmesi ve yaşantılanının üzerinde refleksif düşünme edimini gerçekleştirilmesiyle tasarlama eyleminin yönünü, nasıl gerçekleşeceğini tayin etmesi açısından yaşantı kavramı oldukça önemlidir.

Bu bağlamda yaşantıyı oluşturan bilincin temel edimi yönelimsellik kavramını soruşturmak önemlidir.

3.4 Yönelimsellik

Fenomenoloji bilinci öznel bakış üzerinden araştırır. Husserl'in "bilinç bir şeyin bilincidir" mottosunun anlamını bulduğu bilinç fenomeni yönelimsellik kavramıdır. Şan'a (2020) göre yönelimsellik sözcüğü, bir okun belli bir hedefe doğrulması gibi belli bir istikamete nişan almak anlamına gelir. Yönelimsellik bilincin kendisini kendi ötesinde, belli bir şeye yönelmiş olarak bulmasıdır. Zahavi'ye (2019) göre bilincin yönelimsel karakteri bilincin kendini aşan bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Tarhan'ın (2018) Husserl'den aktarımına göre bilincin yönelimselliği bir nesneye yönelik olma, edim (sevme, arzulama, hayal etme, algılama, tiksime vb.) yaşantılarının özüdür. Yönelimsel yaşantılar bilinçteki edimlerin yaşantılarıdır. Çünkü insanın sevmeye yaşantısında sevilen şeye yönelik olma hali vardır. Sevmeye (noesis) sevilen şeye / yönelimsel nesneye (noema) yönelir. Zahavi'ye (2014) göre yönelimsellik anlamla ilintilidir. Bilince alınan soyut veya somut nesneye onun hakkında bir şeyi kastetme suretiyle yönelilir. Bir şeyi kastederek bir nesneye yaklaşma, edimin yaşantısıdır. Örneğin düşünme edimi gerçekleştirilirken bilincin düşünülen şey ile ilgili yaşantısıdır. Zahavi yönelimselliği "Aslında yönelimsellik bilincin karakteristik kendi-ötesini-işaret etme özelliğini anlatan bir üst kavramdır (...) şeklinde ifade etmiştir. Yönelimsellik bilincin nesneye (real, irreal, kavram, olgu vb) doğrultulmuş olmasıyla alakalıdır. Başka bir deyişle algıladığımız ya da yargıladığımız zaman, hissettiğimiz ya da düşündüğümüz zaman, kendimizi bir şey hakkında ya da bir şeye yönelik bir zihin durumu içinde buluruz." (Zahavi, 2014) şeklinde ifade etmiştir.

Bu bağlamda bilinç dünya ile ben arasında kurulan köprüdür. Bilincin temel karakteri olan yönelimsellik sayesinde özne nesneye yöneliktir. Özne hem kendi bilincinde yaşantılanan (soyut) nesneye, hem de an itibarıyla karşısındaki (somut) var olana yönelir. Şan'a (2017) göre Husserl'in yönelimsellik teorisi, bir yaşantının / deneyimin dünyadaki belli bir nesneye / var olana doğru içeriği aracılığıyla nasıl yönlendiğini

ortaya koymasıdır. Bu ifadeye göre edimler / aktlar (öznenin düşünmesi, yargılaması, anımsaması, sevmesi, iğrenmesi vb.) nesnenin anlamına ya da içeriğine doğru yönelir. Nesnenin anlamı zaten sevmeye ediminde sevilen şeydir. Diğer bir ifadeyle özne edim yaşantısında, nesnenin kendisini ilgilendirdiği, etkileşim kurmak istediği anlama yönelir. Zahavi'ye (2014) göre yönelimsellik kavramı üzerinde durmak, bilinç ile dünya arasındaki korelatı, ilişkiyi, münasebeti aydınlatmaktır.

Bilincin yönelimselliği sayesinde öznenin yöneldiği var olanın anlamı, öz bilgisi elde edilebilir. Ontolojik ölçekte sahil bir bilgi edinmek için yaşantı gibi yönelimsellik fenomeni de ancak fenomenolojik redüksiyon / epokhe'den sonra asıl işlevine kavuşmaktadır. Fenomenolojiye göre, bilinç ve var olan olarak nesne bilinç içerisinde alındıktan ve bilincin psikik ben'inin askıya alınmasından sonra yönelinen nesnenin anlamı ve yönelme edimi ön yargısız saf bilinç alanında betimlenecektir. Sözer'e (1976) göre bilincin yönelimselliği sayesinde, nesneler saf bilinçte anlam verilerek tesis edilmektedirler. M.Ponty'nin "Dünya bütünüyle içeridedir ve ben de bütünüyle kendimin dışındayım" ifadesinden de anlaşılacağı üzere var olan nesneler bilinç içerisinde anlamlandırılırlar. Zaten bilinçte dışsal olana yöneliktir.

Yönelimsellik kavramı Heidegger'in fundamental ontolojisinde bahsettiği *el altında olan var olanlarla ilgilenme* kavramı ile ilişkilendirilebilir. Heidegger'in (2015) ifade ettiği gibi yönelimsellik merkezi bir sorunun başlığıdır. Birçok açıdan genişletilebilir. Ancak bilincin temel karakteri yönelimsellik anlama yönelmiş olma halidir. İnâm'a (1995) göre de yönelimsellik bilince alınan nesnenin özünü görülemek için yönelmektir.

Edimin yaşantısı, yönelimseliktir. Tasarlayan özne kendi çevresindeki fizik nesnelere ya da bilincinde (belleğinde) deneyimlere tekrardan yönelebilir. Onları tekrar tekrar ele alabilir, düşünebilir, hayal edebilir, arzulanabilir, haklarında yargı verebilir. Tasarlayan öznenin var olanlar üzerine yönelmesinden hareketle nesnelerin anlamı ifşa edilebilir. Tasarlayan öznenin "yeni" bir deneyim tasarlaması, bilincinde ele aldığı anlam birliklerine yönelerek yaşantılanır. Yaşantılanan yönelimsel yaşantılardan hareketle anlamlı olan ifşa edilebilir. Sonrasında tasarlayan özne ifşa ettiği fenomeni varlığa getirebilir. Fenomenlerden hareketle "yeni" yani henüz örtük olan anlam, tasarlayan özne sayesinde somutlaşabilir. Bir başkasının kullanımına, yaşantısına sunulan onun yönelimsel nesnesi olabilir. Tasarlanan mekan, tasarlayanın yaşantısını, deneyiminin izini kendi özünde taşır. Ancak tasarlayanın yaşantısı, ön yargısız,

tahakkümsüz, doğal tavırdan, hergünlükten sıyrılmış bir bilincin yaşantısı olduğu (olması gerekir) için, tasarlanan nesne de bu bağlamda kullanıcılarına yaşantı ölçeğinde temas eden ve onlara var olma imkanı yaratan bir aracı haline gelebilir.

Çalışmaya göre bilincin ana karakterini ele almak tasarlama eylemi için oldukça önemlidir. Bilincin yönelimsel olduğunun farkına varılmasıyla, var olanlarla bilinç arasında kurulan ilişki alışıldık olmaktan çıkar. Çünkü günümüzde anlamın kapital erkler tarafından dayatıldığı, ihtiyaç piramidinin otoriteler tarafından tasarlandığı, her geçen gün çerçevelendirilmiş düzenin normlaştığı, makinalaşan yaşam dünyasında bilincin yönelimsel karakterinden hareketle var olanların anlamlarının ifşa edilebilmesi, müritleştirilmekten, mutenalaştırılmaktan kurtulma imkanlarından biri olabilir. Aynı zamanda yönelimsellik kavramı tasarlayan özneye “farkında ol!” uyarısında bulunmaktadır. Mekan veya fizik nesne her ne kadar dışsal bir dünyaya ait olsa da yaşantıyı ve dolayısıyla bilincin yönelimsel karakterini bilen özne, dış dünyanın dayattığı biçim, malzeme, anlayış, sınırlar vb. okumaları kendi öznel ve tarafsız yaşantısı içerisinde düşünme fırsatı bulabilecektir.

Bu bağlamda yönelinenin ne olduğu (noema) ve yönelmenin ne üzerinden gerçekleştiğini (noesis) irdelemek oldukça önemlidir.

3.5 Noesis ve Noema

Fenomenolojide yaşantı ve yönelimsellik kavramları bilince ait deneyimlerdir. Yaşantı edimlerin yönelimsel yaşantılarıdır. Bilincin edimleri, sevmek, arzulama, anlama, yargılama, üzülmek, tiksiniş vb. olmak üzere nesneye yönelen anlam verme kipleridir. Sevmekte sevilen, arzulamada arzulanan şey, anımsama da anımsanan, tiksinişmede tiksinişilen şey birer yönelimsel nesnedir. Fenomenolojide yönelinen nesne noema olarak ifade edilir. Edimin kendisi ise noesistir. İnam'ın (2018) ifadesine göre noesis ve noema bütündür, ayrılmazdır. Çünkü noesis en temelde bilincin edimi, eylemin kendisi olduğundan yöneldiği noemadan (anlam) ayıramamaktadır. Levinas'a (2016) göre arzu, “arzulanın nesne” olmadan bir şeydir. Bu ifadede arzu noesis, arzulanan şey ise noema'dır. Erkıpçak'ın (2017) ifadesine göre cogito (düşünme), cogitatumdan (düşünülen nesne) bağımsız yaşantılanamamakta ve karşılıklı bağı içinde değerlendirilmelidir. Fenomenolojinin en büyük ödevi yönelimsel yaşantı içerisinde nesnedeki özü ifşa eden noesis ve noema yapılarını betimlemektir (eidetik indirgeme, öz görüşü). Bu bağlamda fenomenoloji basit bir bilgi teorisi olmaktan oldukça uzaktır.

Çağlıyan'ın (2018) ifadesine göre noesis kavramı nous yani düşünceyle ilgili kısım noema ise düşünülen şeyi imlemektedir. Diğer bir ifadeyle fenomenolojide noesis, bilincin yöneldiği nesneye anlam veren yapısıdır. Sözer'in aktarımıyla Husserl noesisi “ ilk kez bu anlam vermeyle nesne benim için var olmakta, ilkin böylece kendisi olmakta, kendi varoluşunun anlamıyla ortaya çıkmakta, görünmektedir”. (Sözer, 1976).

Nesnelerin insan için anlam taşıması, bilincin edim yaşantısı yani yönelimselliği (algılama, hayal etme, arzulama vb.) sayesinde gerçekleşir. Fenomenolojiye göre edimlerin yaşantısı ya da yönelimsellik yani *noesis ve noema yapıları dünya ile bilinci birbirlerine bağlayan yapılardır*. Bu bağlamda Follesdal'ın (1998) ifadesine göre noesis bilincin kendi edimi olmasıyla birlikte bilince içkin, noema ise yönelinen bir nesne olması nedeniyle bilince aşkın bir varlıktır.

Ritter'den aktaran Topkaya'nın (2009) ifadesine göre bilinç, bilince konu olan yönelinen nesneyi anlamlandırır. İşte bilincin akıl anlamında anlam veren bu işlevine Husserl noesis demektedir. Noesis ve noemanın birlikte ele alınması gerekliliği ile ilgili ise Topkaya “Her anlam ona anlam veren edimsel yaşantı içerisinden elde edilir” (Topkaya, 2009) şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda, fenomenolojide anlamın, bağlamla, korelatı ile yani ona yönelen edim (noesis) ile ilgili olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla bir nesnenin yaşantısı, o yaşantıyı kuran nesnenin anlamı ve ona yönelen edimlerle ilgilidir. Fenomenolojide nesnenin anlamı, o nesneye yönelen edimlerden hareketle fenomenleri ifşa edilir. Örneğin ağacı algılamak, anımsarken, hayal ederken, ağacın özü değişmez ancak çeşitli edimlerle özün farklı yüzleri ifşa edilir. İşte noema ağaç nesnesinde tüm bu edimsel yaşantılarda ortak olan, değişmeyen yani özün, anlamın kendisidir. Ağaç edimsel yaşantılardan hareketle betimlenir ve fenomeni ifşa edilir. Husserl'in (1994) ifadesine göre betimleme noemaların (anamların, özün) ait oldukları, korelatları olan noesisle ilişkisi içinde çözümlenmesidir. Husserl'in (1983) ifadesine göre noemadaki en küçük farklılık ya da ayırım özsel olarak gerisingeri noesis'deki farklılığı işaret etmektedir.

Öz bilgisinin elde edilmesi bilincin bilgi yaşantısı içinde olması demektir. Husserl'in ifadesiyle “Bilgi yaşantıları, özleri gereği bir yönelim taşırlar, bir şeyi kastederler, şu veya bu türdeki bir nesneyle bağlantı kurarlar. Nesne bilgi yaşantılarına ait olmasa bile, bir nesneye yönelmek, bilgi yaşantılarının bir özelliğidir.” (Husserl, 2015) Bu ifadenin ışığında yaşantılanan edimsel yaşantılar esasen bilgiyi ifşa eden yaşantılardır.

Bilinç içerisinde düşünölen, hayal edilen, anımsanan, algılanan nesnenin noemasını yani anlamını açığa çıkarma eylemi bilgi yaşantısıdır. Çünkü fenomenolojinin görevlerinden biri de nesnenin özünün ifşa edilmesidir.

Çağlıyan'ın (2018) ifadesine göre noema, Husserl'in "bilinç bir şeyin bilincidir" ifadesindeki deki "bir şey"e tekaböl etmektedir. Fenomenolojide noema ve noesis bütününi düşünme yani refleksiyonla ele alma ancak ve ancak "fenomenolojik redüksiyon" veya "epokhe" yaptıktan sonra gerçekleşmektedir. Husserl'in (1973) ifadesine göre refleksiyon kavramı, bilincin daima yönelimsel bir yaşantı olduğunu açığa çıkartır. Refleksiyon, doğal tavırla yaşanan bir durum değildir. Öktem'in (2005) ifadesine göre esasen refleksiyon yaşantılanan şeyin üzerine derinlemesine düşünme durumudur. Sözer'e (1976) göre refleksiyon düşünme üzerine düşünme edimidir. Ancak fenomenolojiye göre refleksiyon da ancak saf bilinçte yani fenomenolojik indirgeme / redüksiyon ya da diğör adıyla epokhe'den sonra tam anlamıyla gerçekleştirilir.

Noema ve noesis yani yönelimsel edimlerin yaşantılarındaki yapıların varlığı üzerinde düşünmek, algılananın, anımsananın, düşünölenin ya da *tasarlanılanın* noemasının ne olduğunu soruşturmak, tasarlama eylemi çerçevesinde önemlidir.

Tasarlama eyleminde, tasarlanan nesnenin (örn. mekan) fizik varlığından ziyade önce tasarlanan mekanın anlamına, noemasına yönelmek, onu hayal etmek, yaşantılamak gerekmektedir. Fenomenoloji, nesnenin noemasını ifşa etmenin felsefesi iken tasarım ise hem soyut/somut varların anlamından beslenen hem de tasarlayan özne tarafından düşünölen, duygulanımların yaşantılarını varlığa getiren bir eylemdir. Bu bağlamda, tasarlama eyleminin fenomenolojiyi aştığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bilincin tasarlama edimi ile nesneye yönelmesi, kuracağı anlamlı yeninin zeminidir. Nesnelerin noeması ona yönelen bilincin noesis ile korelatıdır. Dolayısıyla nesnenin noemasının ifşası, tasarlayan bilincin bulunduğu iklimin, yaşam dünyasının, habitusunun da bir anlamda ifşasıdır. Anlamı gör-ö-leyebilen bilinç, "değer anlama" ulaşmak için ifşa ettiğı anlamlardan hareketle bir yeni imkanı, deneyimi tasarlamaktadır. Bu bağlamda tasarlama eylemi "yeni"nin anlamını veren" bilincin eylemidir.

Aynı zamanda Topkaya'nın "herhangi bir nesneye ait farklı algılar, algının konusu olan bir nesnenin algıları olmak durumundadırlar." (Topkaya, 2009) ifadesi önemlidir. Başka bir deyişle sevmeye "sevilen şeyi", anımsarken, hayal ederken (edimlerin

çeşitliliğinden hareketle) “sevilen şeyin” öz de aynı ama çeşitli yüzleri ifşa edilir. Tasarlayan özne tasarlama edimi ile meseleye yöneldiğinde ise tasarlayacağı nesneyi sadece tasarlama ediminden hareketle gerçekleştirmemelidir. Çünkü bu durumda tasarlama edimi sadece farklı olmak için yapılan bir eyleme dönüşebilir. Halbuki hangi anlam / noema / kavram varlığa getirilecek / tasarlanacaksa o anlama yönelen edimlerde çeşitlendirilmelidir. Diğer bir ifadeyle tasarlayan özne *tasarladığı yaşantıyı yani yaşantısındaki yöneldiği anlamı (henüz tasarlanmamış) çeşitli edimler aracılığıyla kuşatması, düşünmesi gerekmektedir*. Varlığa getirilecek anlamı arzulama, hayal etme, hoşlanma vb. edimlerden hareketle ele alınmasının da önemli olduğu düşünülmelidir.

Tasarlanacak olan herhangi bir var olanın noeması, tasarlayan özne tarafından bilinçte ifşa edilmelidir. Tasarlanan mekanın, nesnenin noeması, tasarlayan öznenin bilincinde yöneldiği, yaşantıladığı noemanın somut izdüşümüdür. Mekanda ya da nesnede kurulan deneyimin yaşantısı, *noemanın tasarlanmasıyla* mümkündür. Çünkü mekan deneyimlenirken (noesis) deneyimlenen şeyin (noema) ne olduğunu mekanı tasarlayan özne kurmaktadır.

Bu bağlamda fenomenolojide bilincin kurma edimi olan “konstitüsyon” kavramını incelemek gerekmektedir.

3.6 Konstitüsyon

Fenomenolojide konstitüsyon, edimlerin yönelimsel yaşantısında ortaya çıkan noema (anlam) ve noesis’in (anlam veren) betimlenmesi, nesnenin bilgisinin bilinçte kurulması, konstitüe edilmesidir. Nesnelerin (ireal ya da real) bilinçte kurulması ifadesi bilince alınan nesnelerin yaşantıda deneyimlenen anlamlarının apaçık bir biçimde görülmesi anlamına gelmektedir.

Woodruff’un (2013) ifadesine göre nesneler bilinçte “kurulur” ancak Woodruff’un bu ifadesi, nesnelerin bilinç aracılığıyla varoluşa / varlığa gelmesi anlamına gelmemektedir. Nesneler ancak bilinç sayesinde anlam kazanır ve bilinç sahibi olan için anlamlı hale gelir anlamına gelmektedir.

Zahavi’ye (2019) göre konstitüsyon kurma, yapılandırma, yaratma anlamına gelmektedir. Bilinç nesnelerin kaynağı değildir. Ancak konstitüsyon nesnelerin

anlamlarının anlaşılmasına, görünmesine ve onun kendisini sunmasına izin veren bilincin edimidir.

Kurulma, yapılaşma, konstitüsyon kavramları *nesnenin kendi özüne uygun şekilde bilinçte görülmesi*, ifşa edilmesidir. Husserl'e göre konstitüsyon "Yapılaşma (konstitüsyon), dünyanın ve içindeki varlıkların bilincimize içkin (immanent) olarak, ama yine de birer nesne olarak nasıl özsel bir yapı kazandığını anlatır." (Husserl, 1994). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere konstitüsyon, doğal tavırla ele alınan nesnenin immanent alana yani saf bilinç alanına götürülerek nesnenin özünün, anlamının, noemasının ifşa edilmesi işlemidir.

İnam'ın (1995) Husserl'den aktarımıyla bilinç ve dışsal /real gerçeklik benzer biçimde düzenlenmiş varlık türleri değildir. Fenomenolojiye göre bilinç ve gerçekliğin arasında anlam uçurumu vardır. Çünkü biri anlam veren (bilinç) diğeri ise anlamlandırılan (doğa, şey vb.) varlık türleridir. Nesnenin bilgisinin bilinçte temellendirilmesi, bu anlam uçurumunun kapatılması bilincin yöneldiği nesneyi konstitüe etmesiyle gerçekleşir. Hatırlanacağı üzere konstitüsyon, nesnenin kendi varlığını, özünü nesnenin kendisinde yakalanmasıdır. Konstitüsyon nesnenin apaçık bir biçimde yani kendi özüne upuygun bir biçimde görülmesi (akıl yolu) ile algının verilerinin birlikte düşünülmesi işlemidir.

Konstitüsyon bilincin yöneldiği nesneden edinilen duyu verileri ile varlık nedenlerini soruşturan refleksif düşünme ediminin elde ettiği verileri yan yana getiren örtüştüren, çakıştıran anlam verme/kurma eylemidir.

Bilince alınan var olan ya da henüz var olmamış nesne, özünün izinde yeniden yapılandırılmakta, kurulmakta, konstitüe edilmektedir. İnam (2018), nesnenin yaşantılarından edinilen temel ilkesinin onun anlamı olduğu, varyasyonlarla özüne inilen nesnelerin bilinçte kurulduğunu ve bu yaşantıya konstitüsyon denmekte olduğunu ifade etmiştir.

Konstitüsyon Husserl'in içsel zaman bilincinden hareketle açıklanırsa, beklentiler (gelecek şimdileştirme) ve algılar (şimdi) ve yeniden anımsamalar (bellekteki deneyimler, geçmişi şimdileştirme) ve çağrışımlar birlikte düşünülerek, elde edilen verilerin nesne üzerinde üst üste çakıştırılmasıyla kesişen ortak alanların görülmesidir. Ortak kesişen veriler, her türlü edimsel yaşantıda da nesnenin

neredeyse değişmeyen özlerini vermektedir. Nesneden hareketle bu temel kaynak fenomenlere ulaşan bilinç, nesneyi bilinçte sahih bir biçimde kurabilmektedir.

Nesneye yönelirken en başta duyu verilerinin de iş başında olması gerekliliği Sözer'in ifadesiyle daha iyi anlaşılmaktadır. "Konstitüsyon, dünyanın, nesnelerin kurulması ise, (...) tüm dünyanın, immanent öğrelerden yüksek dereceden bireşimler yaratan transendental bilinç aktlarıyla (aşkın bilinç edimleri;arzulama, tasarlama, imgleeme, sevmeye, hoşlanma, tikslenme, düşünme vb.) kendi özüne uygun olarak teorik bir biçimde kavranması demektir." (Sözer, 1976). Buradaki transendental bilinç aktları yani aşkınsal bilinç edimleri, algı gibi dış nesneye doğru yönelen edimlerin ulaştığı duyu verilerinden (nesnenin, biçim, malzeme vb. özellikleri) hareketle nesnenin bilinç içerisinde ön yargısız düşünülmesiyle, hayal edilmesiyle, nesnenin özünün ortaya çıkarılması ve bu verilerin üst üste getirilerek nesnenin apaçık bir biçimde görülmesi konstitüte edilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla dışsal bir nesne bilince alındığında sadece deneyimler üzerinden ele alınmaz aynı zamanda dışsal gerçekliğiyle de (biçim, malzeme vb.) yaşantının içerisinde dahil edilirler. Bu anlamda bilinç alanı dış dünyadan varlık türü bakımından her ne kadar uzaksa da bu bilincin / insanın / canlının dünyadan ayrı bir var olan olduğu anlamına gelmez. Bilinç, dışsal gerçekliğin içindedir. Bu minvalde anlam veren bilinç aracılığıyla dünya anlamlanır, yaşantılanır, kurulur. Örneğin hiçlik, ya da ölümsüzlük gibi kavramlar da insan bilincinin konstitüsyonlarıdır.

Yukarıda ifade edilen nesnenin üzerinden elde edilen birden çok verinin bir araya getirilerek nesnenin noematik anlamı kurulmuş olur. Çağlıyan'a (2018) göre konstitüsyon *nesnenin objektif birliğinin* açığa çıkmasıdır. Fenomenoloji yani fenomenlerin bilimi kesin bir bilim olma arzusunda olduğu için objektif bir bilgi elde etmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu objektiflik bilimin ampirik, deneysel yaklaşımlarından elde edilen bilgi gibi değildir. Fenomenoloji hatırlanacağı üzere bilimin bilgi elde etme yöntemini kullanmaz. Fenomenoloji nesnenin bilgisini bilinç alanında (immanent) görüleyerek bilimin yöntemleriyle elde edilen veriyi aşar. Dolayısıyla fenomenin bilgisi de betimlenir, teorikleşmez.

İnam'ın (2018) ifadesine göre bilgiyi birey kurar. Bilgi bilincin inşasıdır. Yaşanırlar karşısında insanlar edilgin varlıklar değildir. Bireyler yaşadıklarını biçimlemekte, düzenlemekte ve yorumlamaktadır. Bilinç, bir fotoğraf makinası gibi olup biteni

kaydetmez. Dolayısıyla bireyler yaşadıklarının üzerine katkı yapmakta, yorumlamaktadır.

Tasarlama, yaşam dünyasının ve var olanların yaşantı deneyimlerinin duyumsanmasıyla başlayan, henüz var olmamış arzulananın özüne uygun (noema) bir şekilde varlığa getirilmesi, kurulması (konstitüsyon) ile sonlanan bir eylemdir.

Tasarlayan özne hem nesnelerin anlamlarını, çeşitli yaşantılardan hareketle okuma hassasiyetine erişen hem de irreal kavramları real yani somut gerçekliğe dönüştürme kabiliyetinde olandır. Tasarlayan özne, kendi bilincinde bilgiyi yapılandırıp kurarken, tasarlanacak nesne ve mekan da öznenin bu yaşantısından hareketle tesis edilecektir. Tasarlama eylemindeki konstitüsyon, ulaşılması istenen sonucun tasarlayan öznenin bilincinde kurmasıdır. Tasarlayan özne, arzuladığı mekanın yaşantı deneyimini bilinçte kurmalıdır. Tasarlayan özne arzu ettiği yaşantının anlamı ile tasarlayacağı var olanları birbirlerine konstitute ederek ilişkilendirmektedir. Tasarlayan öznenin yaşamın olumsallığı içinde “yeni” bir durumun inşasını gerçekleştirmesi, öznenin deneyimlediği yaşantının var olanlar aracılığıyla konstitüe edilmesiyle gerçekleşmektedir. Tasarlayan özne tarafından tasarlanan anlam birlikleri (nesne, mekan, olay vb.) öznenin fenomenal düzlemde karar verdiği somut yaşantıların izidir.

Real nesne için konstitüsyon kavramı, nesnenin özü, anlamı ile nesnenin reel yapısının örtüştürüldüğü bir görüdür. Bu bağlamda Husserl’in fenomenolojisinde bu durum eidetik indirgeme (eidos, öz) üzerinden soruşturulacaktır. Nesnenin anlamının açığa çıkartılması için kendi içinde daha hassas olan bu konu epokhe başlığının altında incelenecektir.

3.7 Epokhe ve Tasarlayan Öznenin Soyumu; “Saf Ben”

Fenomenoloji bilince alınan nesnenin özünü apaçık bir biçimde görme, konsitute etme, ifşa etme, betimleme eylemidir. Fenomenoloji varlığı anlamak için bilimin kendi nesnesini ele alma yöntemlerini yeterli görmemektedir. Bilimsel bakış her şeyi fizik doğanın bir parçası olarak görmekte ve bilinci doğallaştırarak onu nesneleştirmektedir. Halbuki fenomenolojiye göre saf bilinç Çağlıyan (2018) dünyanın özünü kendisinde taşır ve onlara ilişkin anlamı konsitute eder. Zaten bilim de bilincin var olanlara anlam vermesiyle mümkündür. Bilimin bilinci şeyleştirilmesi, fizik varlığa indirgemesi, ona mesafe alarak bilimsel yöntemler kullanarak incelemesi (nörobilim vb.) bilincin

mekanığını / malumat bilgisini verebilmektedir. Ancak fenomenoloji bilinci ilk elden deneyimleyen bireyin subjektif kavrayışının öznelar arasında kabul gören veriler elde etmesiyle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda fenomenoloji daha ilk elden bilinci deneyimleyen gözünden hareketle kavrama amacında olduğu için bilimsel bakıştan ayrılmaktadır.

Fenomenoloji, bilinç yaşantılarında görülenleri betimlemeyi ödev edinmiştir. Ancak bilinç sahibi birey, genellikle normlara uyan, alışkanlıklarından yani huzurlu düzeninden vazgeçemeyen, derinlemesine soruşturmayan, lakırtı ve müphemlik içerisinde var olmaktadır. Bu minvalde var olan bireyin bilinci uyduğu normlar uyarınca anlam veriş tarzı kurulmakta ve dolayısıyla nesnenin özünü ifşa etme imkanı bulunamamaktadır. Çünkü kurucu bilince sahip olan, dünyaya anlamını veren yani dünyanın anlamını kendi bilinci üzerinden görüleyebilme imkanına sahip olan birey, doğal tavrın eminliği ya da hergünlük sorumsuzluğu üzerinden sessiz bir işgal altındadır. Dolayısıyla bu düzende, birey özgünlüğünü ve özgürlüğünü yitirmektedir. Yitirilen özgürlük, yaşamın eylemselliğini yok etmekte ve deneyim imkanlarını ortadan kaldırmaktadır. Yaşamın derin strüktürünü görmezden gelen, onu deneyimleyemeyen bireyin yaşantısı, tecrübesi çoraklaşmakta, kendisinden olmayanı kendisine çizilen sınırın dışına itmektedir. Dolayısıyla birey, kendisi gibi olanlarla homojen, izotopik bir sanrı cennet içerisinde yaşamayı muhafaza etmek istemektedir. Bu bağlamda bireyin yöneldiği var olanların anlamları da yukarıda ifade edilen yaşantının psişik izlerince kurulacaktır.

Fenomenolojik tavır, Husserl'in (2020) ifadesine göre doğal olmayan, refleksiyonlu bir tavidir. Özne, refleksiyonu düşünülen şeyin üzerine tekrar tekrar düşünmek) saf bilinç alanında gerçekleştirir. Diğer bir ifadeyle refleksiyon, nesneye yönelen edimsel yaşantıların noema ve noesis bütününe olabildiğince her açıdan ele alacak biçimde düşünmedir. Bu, bireyin doğalında deneyimlediği bir yaşantı değildir.

Bilincin özleri (refleksiyonla) görülemedi, ifşa etmesi için mevcut doğal tavrından ayrılması, *tavır değiştirmesi* gerekmektedir. İşte tam da burada fenomenolojiyi bilimsel yöntemlerden ayıran temel bir bakış farklılığı ortaya çıkmaktadır. Bu epokhe'dir. Epokhe, antik Yunan'da "ayraca alma", "yargıdan kaçınma", "vazgeçme", "askıya alma" anlamlarına karşılık gelmektedir. Fenomenolojideki epokhe ise bilincin nesneye yönelirken, dış dünyaya ait bütün bilgilerin, inançların, ruhsal hallerin askıya alınması ve dolayısıyla bir çırpıda yargı vermekten çekinmesi anlamına gelmektedir.

Erkıpçak'a (2017) göre epokhe'den sonra bilimsel tümdengelimli ve tümevarım ile elde edilen, varsayımlardan türeyen dolaylı bilgiler vb. her Şey bir yana bırakılır ve bilincin dünyayı fenomenalleŐtirmesine uygun zemin hazırlanır. Her Şey immanent alana (içkin) yani saf bilinç alanına götürülür ve nesneye ait fenomenler bu alanda edimler aracılığıyla görülenmektedir. Fizik gerçekliğin verileri duysal veriler aracılığıyla bilince alınır ancak duyu verilerinin bilince verdiği bilgi ontik bilgidir ve öz görüsü için yetersizdir. Örneğin fenomenolojiye göre real nesnenin (masa, a a , mekan vb.) sadece malzemesinden ya da biçiminden hareketle anlamını ya da özünü ifşa edilememektedir. Yönelinen nesnenin varlık nedenini ifşa etmek fenomenolojinin amacıdır. Dolayısıyla nesnenin dış dünyaya ait olan tarafı bilince alınırken fizik gerçekliği soyulur. Uygur'a (2016) göre epokhe uygulandıktan sonra esasen değişen tek Şey, fenomenal dünyanın birey için taşıdığı anlamdır.

Epokhe esasen  ze ulaşmak için gerçekleştirilen bir soyma eylemidir. Soyma eylemi olan epokhe'yi soyutlama ile karıŐtırmamak gerekmektedir. Epokhe nesnenin dış dünyaya ait olan yani rastlantısal olan kısmını askıya alırken aynı zamanda o nesneye ait daha önceden bilimsel, estetik, duysal yorumları da askıya alır. Çünkü bu tanımlamaların, yorumlamaların her biri nesnenin özünü görmeye çalışan fenomenologun düşünme edimini bulandırabilir. Bilince alınan nesne Erkıpçak'a (2017) göre yönelinen nesne dünyaya ait günlük bilgilerin yargılarından azade tutularak betimlenecektir. Sözer'e (1976) göre epokhe'nin amacı "doğal tavır almayı" yani onun genel savını nesneye yönelirken y r kl kten çıkarmaktır. Çünkü fenomenolojiye göre bilinç alanında yönelinen nesnenin özü dışında her Şeyi askıya almak ve özü orada görülemek mümkündür. Öktem'e (2005) göre epokhe uygulanırken doğa ve evrene ait bilgilerle birlikte onların dayandığı doğruluk inançlarının da askıya alınmış olması, onların gözden çıkartılmıŐ olduğu anlamına gelmemektedir. Sadece onların dayattıklarını etkisiz bırakarak, nesnenin anlamına yönelik araŐtırmalarda iŐlemez hale getirmektir. Dursun'a (2013) göre nesneye uygulanan epokhe'de nesnenin dış dünyaya ait özellikler yani değişen nicel durumları dışarıda tutulmaktadır. Husserl epokhe'yi "Epokheyi tekrar y neltiliŐinde hiçbir Şey yitirilmez ilgilerini ve yaşam dünyasının ereklerinin hiçbir ve dolayısıyla da bilgi ereklerinin de hiçbiri. Ancak tüm bu Şeyler için onların esas öznel korelatları gözler önüne serilir." (Zahavi, 2019) Şeklinde ifade etmiştir.

Zahavi'ye (2019) göre epokhe, fenomenolojik araştırmalarda en önemli tavır değişikliğine götüren ilk adımdır. En başta doğal tavrı askıya alarak, gerçekliği basitçe sorgulanmamış bir çıkış noktası olarak kabul etmeden, dünyaya ait olan nesnelerin bilince nasıl ve ne olarak verildiğine dikkat edilir. Ancak epokhe'den sonra nesne öznel eylemlerle değerlendirilir ve dünyaya ait nesnelerin oldukları gibi taşıdıkları anlamı ifşa edebilmek için iş başında olan yönelimsellik ele alınabilir. Diğer bir ifadeyle epokhe'den sonra nesne bilinç alanında  n yargısız bir şekilde g r lenecek ve o nesneye yönelik edimlerin yaşantısından betimlemeler yapılacaktır.

Diğer yandan epokhe hem nesneyi soymakta hem de epokhe'yi icra eden fenomenoloğu soymaktadır. Fenomenolog kendi kendisini ruhsal durumlarının etkisinden, o nesneye ait geçmiş  n yargılarından soymaktadır.

“Fenomenolojik epokhe yaparak yaşamı düşünmekle kendimizi sınırlayarak bir şekilde kendi kendimizden ayrılırız, tabiri caizse, düşündüğümüz teze inanç katmayız.” (Levinas, 2016) şeklinde ifade etmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere nesneye yönelen bilincin “psiişik ben”i de epokhe aracılığıyla askıya alınır. Çünkü Husserl'e göre nesnenin özü g r lenecekse, o nesne tamamen saf bir bilinçten hareketle görünmeli, yani nesneye anlam veren bilinç saf olmalı, kendi duygusal durumlarını da paranteze alıp kenara bırakmalıdır. Saf bilinç alanı ya da artık psiişik Ben'in olmadığı alan “saf ben”in ortaya çıktığı alandır (residium/kalıntı). Çünkü epokhe ile elde edilen saf bilinç alanında kalıntı olarak kalan “saf ben” paranteze alınamaz. Epokhe ile kazanılan saf bilinç literatürde “transendental bilinç” olarak da yer almaktadır. Husserl saf bilince “residium” yani kalıntı demektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere psiişik özelliklerden ayrılan saf bilinç / Ben transendental yani aşkınsaldır. Transendental demek aşkınsal demektir ve bilincin temel karakteri olan yönelimselliği sayesinde kendi alanından dışarı çıkararak nesneye doğru hedeflenmesidir.

Aslında epokhe, var olan irreal ya da real nesnelerin varlık nedenlerini/ anlamlarını / özlerini / fenomenlerin soruşturmasını yapmak için zorunlu bir arınma eylemidir. Epokhe, birçok insanın da bir konuya, olguya yönelirken farkında olmadan gerçekleştirdiği öznel alanda kendi tarafsız bilincinden hareketle nesnel düşünme eylemine benzetilebilir. Ancak fenomenolojik epokhe hakiki anlamda yapıldığında öznenin kendi psiişik durumlarından da olabildiğince ayrılması gerekmektedir. Bu,

fenomenolojinin doğal tavırdan uzak olmasını da imler. Epokhe, saf bilinç alanında nesneyi saf bir biçimde görmek için atılan en önemli ve radikal adımdır.

Diğer bir yandan epokhe, hem yönelinen nesneyi bilince alırken dış dünyaya ait özelliklerinden soyması hem de öznenin kendisini psişik durumlarında soymasıyla elde edilen saf alanın tamamen çıplak bir tenin yine çıplak bir ten ile temasına benzetilebilir.

Ten teması olmadan, ten deneyimlenmeden, onun yaşantısı kazanılmadan, yaşantıya ait sevmeye sevilen, hoşlanmada hoşlanılan, arzu da arzulanan ifşa edilmeden tenin anlamı nasıl ifşa edilir?

Bu minvalde epokhe deneyim öncesi şeffaflaşmak anlamına gelebilir. Epokhe'den sonra yapılması gereken o tene (nesne) ait olan ön yargılardan (soruşturmada güzel ya da çirkin yargısı) arınarak yeniden ve tekrar tekrar (refleksiyon) üzerine yaşantıyı deneyimlemek tenin izini öznel yaşantılarda değişmezliğini aramak, özünü betimlemektir.

Bu minvalde tasarlayan öznenin epokhe'yi gerçekleştirmesinden sonra tasarlayacağı deneyimin öze ait fenomenlerin betimlemesi çalışmanın varlık nedenlerinden biridir. Özellikle mekan tasarlama eyleminde tasarlanan mekan üzerinden 'yeni' imkanların bir "başkası"nın kullanımına, yaşantısına sunulması nedeniyle kullanıcısı tarafından özümsemesi, benimsenmesi beklenir. Bu bağlamda tasarlayan öznenin epokhe'yi uygulaması aracılığıyla tasarlayan özne ile muhatabı olan kullanıcı sahih bir zeminde, anlam zemininde buluşabilir. Tasarlayan özne kendi yaşantı deneyiminden, duyumsamalarından, elde ettiği kavramlardan hareketle henüz ifşa edilmemiş bir anlamı var ederken diğer yandan muhatabının da aynı yaşam dünyasında var olması nedeniyle ilişki kurabilir.

Çalışma, tasarlayan öznenin içinde bulunduğu çerçevelendirilmiş, yapılaşmış, dogmatik alışkanlıkları *epokhe* aracılığıyla aşmayı önermektedir. Epokhe her ne kadar fenomenolojik soruşturma için gerekli bir 'yöntem' olarak algılansa da esasen epokhe yukarıda ifade edildiği üzere ön yargısız bir biçimde deneyimlenen şeyin *içinde olma*, o şeyin *yapısına bürünme*, o şeyle hemhal olmak için atılmış önemli bir adımdır. Yaşam dünyasının içinde olan ve onu yorumlayan tasarlayan öznenin tasarlayacağı herhangi bir şeyle/var olan/var olmayan ilişkisi de bu ölçekte kurulmalıdır.

Epokheden sonra bilincin yöneldiği nesne geçmiş deneyimlerde “yeniden anımsanarak” bellekte bıraktığı izlerin/yaşantıların üzerine refleksiyon yapılabilir ve bu alandan daha önce edinilmiş olan yanıltıcı çıkarımlar askıya alınabilir. Çünkü geçmiş kozmos zamanda yaşanılmış ve bitmiş bir şey olsa da *içsel zaman bilinci* yani zamanın insandaki yaşanış şekli açısından geçmişte yaşanan durumlara verilen değer, anlam anın şimdinden hareketle değişikliğe uğratılabilir. Bellek bir anlamda şimdinin deneyimlerinden hareketle yeniden konstitute edilebilir. Bu bağlamda tasarlayan özne geçmiş yaşam tecrübelerine yönelik bilgiyi “yeni” yaratacağı imkan için yeniden anımsayarak çıplak tenle tarafsız bir bakışla da soruşturabilir. Burada da esasen epokhe iş başındadır.

Özetle epokhe tasarlayan öznenin kendisini başka ben’lerden arındırması ve kendi geçmiş anlayışlarından, psişik yargılarından soyması anlamına gelmektedir. Epokhe’yle tasarlayan özne hem her şeye anlamını veren kendi saf ben’ine ulaşır hem de kendisinde deneyimlediği saf ben’den hareketle öteki ben’leri anlama, onlar için bir imkan yaratma ihtimali oluşturabilir. Ulaşılan saf ben alanı öznel arası empatinin de gerçekleşme imkanını yaratan zemindir.

3.7.1 Tasarlayan öznenin ‘otantik’ varoluşu

Birey kendi varlığının anlamını, yaşam dünyasından hareketle, dünyayla etkileşiminin ara kesitinde, ilişkisinde bulabilir. Heidegger Varlık ve Zaman eserinde bireyin yaşantısını onun var oluşundan hareketle ele almıştır. Onun Dasein’ı esasen fenomenolojik bir Ben’dir. Dasein kendi varlığının anlamını sorgulayabilen tek var olandır ya da varlığın anlamına ulaşabilme imkanını sağlayan tek köprüdür. Çünkü insan, dünyayı başka bir var olanın kavrayışıyla kavrayamamaktadır. İnsan, insanca var olmayı deneyimler. Bu bağlamda çalışma mekan olgusunu da insanın var oluş ölçeğinden ele almaya çalışmıştır. Hatırlanacağı üzere bilimden devşirilen yöntemlerden hareketle mekan, ona anlamını veren insandan uzaklaştırıldığında, mekan nesneleşmekte, boşluğun imkanı ölçülerle ifade edilmektedir. Halbuki mekan 1/1 ölçekte ne anlama gelir sorusu üzerine düşünmek gerekmektedir. Sahih olan da burada anlamını bulmaktadır. Sahih olan, kendi varlığına uygun anlamına gelmektedir. Gayri sahih ise kendi varlığına uymayan demektir. Diğer bir ifadeyle kendi varlık nedenine uygun davranıp davranmamasının gözlemlenmesinden hareketle var olan ya kendini bulmuş, kendi hakikatiyle birliktedir ya da hakikatsizlik içindedir. Oluş, yani

var oluş tarzı, insanın ikame ettiği hatta fırlatıldığı sahne olan dünyayla kurduğu ilişkide saklıdır. Dolayısıyla anlam kavramı da ancak ve ancak dünyaya fırlatıldıktan sonra insanın bilinci tarafından tesis edilmiştir. Bilincin anlam veren temel yapısından hareketle de nesneler anlam kazanmaktadır. Bir nesneye anlam veren bilincin tahakküm altında olması, o nesnenin anlamını ifşa etmenin önünde engel oluşturabilir. Bunlar tahakküm, inanç, ön yargı, duygusal durumlar ve bilimsel tavır gibi birçok unsur olabilmektedir. Dolayısıyla birey ve nesne arasına giren bu engelleyici ya da manipüle edici dayatımlardan kurtulmak o nesneye yönelen birey için oldukça önemlidir.

Tasarlama eylemi ise var olunan dünya zemininde “yeni”nin deneyimine imkan tanımak için eylemleşmiş bir konstitüsyondur. Anlam, tasarlanan imkanlar aracılığıyla nesneyi aşmakta ve insanın var oluşunu doğrudan etkilemektedir. Bu etkinin vurgusunu yaşam ölçeğinde arttırmak için ise tasarlayan öznenin önce nesne olmaktan çıkması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle kendi varlığına uygun bir var oluşa yönelmelidir. Çünkü tasarlayan öznenin tasarlayacağı “imkan” ya da kuracağı “yeni” deneyim muhatabını nesneleştirmekten öte özneleştirebilmelidir. Bu bağlamda tasarlayan öznenin 1/1 ölçekte yaşam dünyasıyla teması oldukça önemlidir. Var olduğu habitatı ön yargısız anlamaya ve kendi var oluşunu apaçık kavramaya çalışan öznenin tasarlayacağı “yeni” kendisinden hareketle muhatabına 1/1 ölçekte temas edecektir.

Herkesleşen, lakırtı, belirsizlik ve boş meraka düşen Dasein Heidegger’e (2021) göre hakikatsizlik içinde var olmakta yani gayri sahih var olmaktadır. Var olduğu dünyayı öte bir yerden kavramaya çalışan Dasein, dünyanın, eylemselliğin zemini olduğunu da kavrayamamaktadır. Çünkü kendisine yabancılaşmış Dasein, kendi deneyim ve yaşantısına yönelememiş, herkes üzerinden nesne haline getirilmiştir. Heidegger’e (2021) göre bu da bir var olma tarzıdır ama eminliğin ve huzurun tekin duygusuyla sınır içinde kalınan “başkası”yla aynı düzende homojen bir var oluş tarzıdır. Heidegger’e (2021) göre bu varlık türü Dasein’in kendisine en yakın varlık türüdür. Herkesleşme, huzur içinde ortalama olana indirgenmiş, ancak farkında olunmayan, öteki ile farkın gözetilmediği, Dasein’in kendi varlığına isabet edemediği bir eminlik alanı haline gelmektedir. Burada Dasein kendisinin yapıp ettiği şeylerin de sorumluluğunu “ötekine” yüklemektedir. Diğer bir ifadeyle kendisini “herkes” üzerinden temize çekmekte ve “herkes”in otoritesini de sessizce sağlamlaştırmaktadır.

Bu bağlamda hergünlüğün en gerçek öznesi “herkes”tir. Dolayısıyla belirsizliktir hatta başkaları olup hiç kimse olmaktır. Bir bakıma Dasein kendisinden, kendi varlığından kaçmaktadır. Heidegger’e (2021) göre Dasein hergünlükte kendi ölümünü bile görmezlikten gelir. Ölümün tamamen gerçek bir olgu olduğunu bilmesine rağmen Dasein sanki kendi başına hiç gelmeyecekmiş gibi yaşar. Ölümün her an olabilme mümkünlüğünü örtmek, ölümün fenomenini örtmek demektir. Yani bir anlamda Dasein sadece ölüm olgusuna değil kendisine de yüz çevirmiştir. Dasein, ölüm olgusunda olduğu gibi meselelerin hakikat (alethia), apaçık yüzlerini örtebilir. Dasein herkes benliğinde yaşadıkça Husserl’in felsefesindeki saf ben’den uzaklaşmaktadır. Herkesleşmek ya da herkes benliğinde var olmak Dasein’a huzur verir ancak bu huzur Dasein’ın münferitleşmesinin, otantikleşmesinin önündeki çelici engeldir. Bu bağlamda huzur, Nietzsche’nin “Böyle Buyurdu Zerdüş” adlı eserinde Zerdüş’ün peşinden gidenler için hazırlanmış engellere benzetilebilir.

Heidegger’e (2021) göre Dasein, gayri sahih bir biçimde var olarak kendi varlığının ontolojik karakterine uzak kalmaktadır. 1/1 ölçek kavrayışından uzaklaştıkça kendisini başka ölçekler üzerinden antropoloji, biyoloji, metafizik gibi bakışlardan tanımlamaya başlamaktadır. Dasein herkesleştikçe kendini öte bir yerden tanımladıkça yaşam yaşanılabilir bir minvalden çıkmakta yaşam bir işe dönüşüvermektedir. Çünkü her şey hesap edilebilir ve bilinebilir olması (pozitif bilimsel tavır vb.) yaşamın fenomenini onun rastlantısallığını da örtüverir. Dasein kendini pozitif bilimin ışığında tanımladıkça kendi Ben’ini şeyleştirme tehlikesine düşmekte kendisini ontik olarak kavramaktadır. Bu bağlamda ontik kavrayışın bilimsel doğal tavrı nedeniyle insanın tensel ölçekte nasıl var olduğu da örtülmektedir. Seçme, karar verme gibi yaşamı yönlendiren temel edimler herkesleştikçe ortadan kalkmaya başlar.

Dasein esasen zamanı da gelecek, şimdi ve geçmiş zaman olarak alelade kavramaktadır. Hatırlanacağı üzere Husserl’in içsel bilinç zamanı yani insanın zamansallığı Heidegger’de de ele alınmıştır. Dasein’in zamansallığı onun zamanı nasıl yaşantıladığından hareketle münferitleştirilir. İnsana öğretilen nesnel zaman öznel alanda zamanın fenomenlerinin açığa çıkartılmasıyla deneyimlenir ve yaşantılanır.

Sahi var olmak ise Heidegger’e (2021) göre hergünlük içerisinde var olan Dasein’in kendisi olmaya çağırın vicdanın sesine kulak vermesi ile başlar. Dasein kendisini kendi sahih benliğine çağırmaktadır. Dasein’in sahih var olması, kendi varlığını mesele eden bir var olan olmasından kaynaklanmaktadır. Heidegger’e (2021)

göre Dasein kendini önceleyerek kendine ihtimam gösterir. Dasein her ne kadar hergünkülüğün içinde herkesleşse de kendi sahih benliğine dönebilme imkanı olan bir var olandır.

Yaşam içerisinde alınan seçimler ve kararların sorumluluğu ölüme giden bir var olan olarak Dasein için oldukça önemlidir. Her bir seçim ve karar kendi zamanı sonlu olan bir var olan için oldukça değerlidir. Bu minvalde Heidegger'in Dasein'i ölüme giden var olan olarak tanımlaması hergünkülükteki Dasein'a tabiri caizse soğuk düş etkisi yaratmaktadır. Dasein'in kendi zamanının sonlu olduğunun bilincinde olması onu kendi yaşamının sorumluluğunu almasına götürecektir. Brock'a (2008) göre Dasein zaten kendisi uğruna var olan olarak yaşamı deneyimlemektedir. Kendisini öne koşar. Çünkü Dasein vicdanın çağrısına kulak verirken esasen kendinde var olan saklı imkanına doğru kendini tasarlamaktadır. Brock'a (2008) göre Dasein kendisinin hep önündedir. Diğer bir ifadeyle Dasein kendisini geleceği tasarlar dolayısıyla da kendisini gelecekteki imkanlara taşıyabilme özgürlüğüne sahip olması gerekir. Bu minvalde kendi varlığına uygun bir şekilde var olan Dasein düşünme edimini özüne uygun bir şekilde gerçekleştirebilme imkanına erişmektedir. Gray'e (2008) göre düşünme kişinin kendini bir konuya bırakması ve ona katılmasıdır. Kendini bırakma esasen var olan şeye kulak vermeyi ve konuya karşı gösterilen dik başlılığı, direnci ortadan kaldırma anlamına gelir. Dolayısıyla bu minvalde Gadamer'in yapıya bürünme kavramına yaklaştığını da ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yukarıdaki ifadeler Dasein'in kendi varlığına uygun olarak var olmayı seçmesidir. Diğer bir ifadeyle herkesleşmekten sıyrıldığı, münferitleştiği, otantikleştiği bir var olan olarak var olduğu anlamına gelmektedir.

Çalışma sahih var olmayı tasarlanılası bir yaşamın farkında olma çağrısı olarak yorumlamaktadır. Tasarlama eyleminin eyleyicisi kendisine dayatılan herkesleşmenin huzurlu eminliğinden çıkarak kendisini münferitleştirmelidir. Çünkü tasarlayan özne yaşam dünyasında henüz ortaya çıkmamış "değer anlamı" tasarlaması için kendisine dönmesi gerekmektedir. Kendi içinde bulunduğu dünyayı etkileşimi, ilintiliği üzerinden anlama imkanına sahiptir. Meselelerin derin strüktürlerini birçok açıdan kavramaya çalışan tasarlayan öznenin tasarladığı imkanla temasa geçen "başka"sı da sahih bir dünya yorumunu deneyimleme imkanına erişebilir.

Tasarlama eylemi, otantik birey için hali hazırda temel bir var oluş biçimidir. Yaşam dünyasına içkin bir eylem olan tasarım faaliyeti ölçek, durum fark etmeksizin yaşayan

insanlara kendi sesini tıpkı vicdanın sesi gibi duyurmaya çalışır. Yaşam, doğa esasen insanı otantik olmaya davet eder. Bu minvalde tasarlayan özne de diğerleri ile aynı dünyada olduğu için bu çağrıya kulak vermelidir. Aksi takdirde yaşamı ve nesneyi (irreal, real) tasarlayan özne, nesneleşecek, herkes benliğinde hiçkimseleşecek, kendi potansiyelini fark etmediği, lakırtıya, belirsizliğe, boş meraka düşecek ve sanrılara dayanacaktır. Çünkü nesnenin potansiyelinin yani onun yaşam dünyasındaki imkanının ne olduğu kendi imkanlılığına ulaşabilen bir özne tarafından ifşa edilebilecektir. Bu bağlamda otantik olma yani sahil benlikte var olma kendini öncelleyen, kendine ve dolayısıyla yaşama kulak veren, kendi ve çevresindeki herhangi bir var olanın kapalılığını açan, kendini geleceğin imkanlarına tasarlayan, imkanlara tasarladığı sürece kendisine zemin olan, dolayısıyla tasarladığı imkanlar, nesneler, durumlar üzerinden yeni'yi yaratan, sonlu bir var olandır. Dolayısıyla tasarlama eyleminin erki önce kendisini herkesten soymak zorundadır. Dolayısıyla tasarım stüdyolarında tasarlanılabilir somut nesneden (proje) önce öğrencinin kabuklaşmış alışkanlıkların soyulması gerekmektedir. Tasarım stüdyosunda öğrencilerin kendini soyarak çıplaklaşmasından hareketle ortaya çıkan otantik yorumlamaların ışığında değer anlamı olan “yeni”nin var edilmesi mümkünleşebilir. Nesneye ontolojik bir kavrayışla yönelen yani onun kendisi ile ya da kendisinden hareketle (empati, gözlem vb.) bir başkası ile ilintililiğini düşünen, kendisini ilgili nesneye veya imkana bırakan, yapısına bürünen tasarlayan özne kendisine dayatılan ontik katmanların anlamsız ölü verilerini askıya alarak tasarlayabilecektir.

Tasarlayan öznenin otantik var olması, tasarlanan nesnenin veya mekanın zaman kavramıyla ilişkisini de ontik bir anlayışın ötesine taşıyacaktır. Çünkü tasarlayan öznenin zaman kavrayışı öznel bilincin zaman anlayışıdır. Geçmiş, gelecek veya şimdi yaşantı içinde değişime uğrar. Öznenin deneyimlediği zaman, öznenin zamansallığına dönüşür. Gelecek, şimdide yaşanan bir beklenti edimine, geçmiş ise yeniden anımsanarak yaşantılanmaya, şimdi ise karar vermenin, seçmenin zemini olmaya başlar. Öznenin mekanı, mekan kullanıcısının zamansal var olacağı bilgisinden hareketle tasarlanmalıdır. Mekan esasen zamanla adım adım karşılaşmalarla, beklentiyle deneyimlenmektedir. Bu bağlamda mekanı tasarlayan özne, kullanıcının zamansal var oluşunu da göz önünde bulundurarak mekanı tasarlamalıdır. Tasarlayan özne mekanın kullanıcısına mekan üzerinden “geçmiş” yeniden şimdileştirebileceği, yeniden anımsanabileceği o yaşantı içinde var olabilme imkanını tanımalıdır. Aynı

zamanda tasarlayan özne mekanı an an yaşanan, kurulan ve bir sonraki beklentinin şimdileştirildiği zamansal ufkun bilincinde olarak tasarlamalıdır. Dolayısıyla “herkes”in zaman kavramı (kozmos) otantik bir yaşantının içine çekilerek 1/1 ölçekte apaçık bir biçimde kurulmakta, konstitüe edilmekte ve yorumlanmalıdır.

Diğer yandan uzam da zaman gibi 1/1 ölçeğe çekiliverir. Mekanın fizikselliği, ontik yanı askıya alınır. Mekan, öznenin yönelimselliğinden hareketle mekansallaşır. Dolayısıyla özne, mekanı sadece fizik varlığı üzerinden yaşamamaktadır. Özne mesafeleri (alışıldık anlamda ölçüsel) kaldırır. Öznenin yöneldiği nesne (irreal, real) ile kendisi arasındaki fiziksel uzaklığın gerçekliği aşarak mesafe öznenin ilgili nesneyle ilintililiği üzerinden yeniden kurulur (konsitute). Örneğin ayakların bastığı zemin mi daha yakın yoksa öznenin 10 metre ötede öznenin yöneldiği yaşantısını deneyimlediği, odaklandığı içine çekildiği bir sanat eseri mi ya da potansiyel bir aşk mı daha yakındır? Bu bağlamda mekan, fizik mekandan soyularak otantik bir ben üzerinden yeniden kurulur. Mekan fizik varlıktan soyularak öznenin mekansallığından hareketle betimlenebilir bir imkana kavuşmakta ve mekanın fenomeni ifşa edilebilir olmaktadır. Dolayısıyla öznenin içinde olduğu (sadece fiziksel değil zihinsel bir yaşantı dahil edilmeli) mekan, “karşılaşmanın zemini” olmaya başlamaktadır. “Karşılaşmanın zemini” olan mekan, öznenin zamansallığından hareketle (beklentiyle geleceğe yönelen, var olan olarak) tekrar tekrar kurulabilmektedir. Çünkü özne karşılaşmanın zemininde yani mekanda kendisiyle ilintili ya da ilintisiz bir takım imkanlarla karşılaşmaktadır. Bu imkanlar esasen öznenin var olma motivasyonunu temelden etkileyen duygu durumlarını tetikleyebilir, baskılayabilir, var oluş motivasyonunu, duygulanışlarını azaltabilir, çoğaltabilir. Bu bağlamda mekan, var oluşta bir artış ve azalışın (duygu durumları minvalinde) zemini ve imkanı olarak ifade edilebilir.

Otantik tasarlayan özne herkes benliğinden kendi sahil benliğine dönme ile ortaya çıkmakta kendisi için bir imkan olan olarak var olmaktadır. Çünkü onun imkanlılığı kendi var oluşunda saklıdır. Kendisini imkana tasarlayan tasarladıkça anlayan devingen bir özne olarak tasarlayan özne tasarladığı her durum, nesne, olay, mekanda bu minvalde var olmaktadır. Öznel arası ilişkisinden dolayı tasarladıkları üzerinden başka’larıyla 1/1 anlam-yaşam ölçeğinde “birlikte var” olabilmektedir.

Tasarlayan öznenin kendisine dayatılan tasarım paradigmaları bu bağlamda Dasein’in hakikatsizlik içinde var olmasına neden olabilmektedir. Egemen geleneğe ait

yapılaşmış tasarım paradigmaları tasarlayan özneyi tahakküm altına alabilir. Yalnızca tasarım paradigmaları değil tasarım stüdyosu dersini yöneten eğitmenin de egemen otoriter görüşü tasarlayan özneyi müritleştirebilir, herkesleştirebilir dolayısıyla hiçkimseleştirebilir. Bu bağlamda otantik olabilmek herkesleşmekten sıyrılmak, öznenin kendisini herkesten soymasıyla yani esasen epokhe'yle mümkünleşebilir.

3.7.2 Tasarlayan öznenin “kendilik politikası”

M. Foucault “kendilik politikası” kavramını öznenin soykütüğünü inceleyerek özneyi iktidarla kurduğu ilişkide aldığı var oluşsal konumları üzerinden anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Öznenin bir tarihi vardır. Ancak özne tarihten bugüne kadar değişmeyen bir özne kavramı üzerinden okunmamalıdır. Özne tarihsel bir var olandır. Öznenin tarihsel oluşu geçmişi ile bir biçimde ilişkili olduğu anlamına gelir. Foucault’nun öznenin soy kütüğünü araştırması, öznenin o döneme ait paradigmalar ışığında nasıl var olduğunun soruşturulması anlamına gelmektedir. Öznenin değişen şartlara göre nasıl var olduğunun ifşa edilmesinin amacı, öznenin özünde ne olduğu, onun potansiyelini, eylemselliğinden hareketle var oluşu üzerinden anlamaya çalışmaktır. Geleneksel tarih anlayışı özneyi zamansız ve çevresindeki var olanlarla etkileşimi gözetilmeyen bir kavrayışla ele almaktadır. Dolayısıyla özne hiç değişmeyen matematiksel bir nesneymişçesine kavranmaktadır. Bu bağlamda soy kütük araştırmalarının, ontolojik kavrayış için sahîh bir bilgi zemini oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü soy kütük araştırması, yaşantıyı, deneyimleri ve durumu çevresel unsurlar bağlamında soruşturmaktır. Herhangi bir olguyu, kavramı, olayı duruma ve koşullara göre incelemektedir. Bu bağlamda her şey değişkendir. Var olanı zaten o değişkenliği içinde anlamaya çalışır.

Foucault’nun öznenin soy kütüğü araştırmalarıyla ortaya koyduğu öznenin kendilik teknikleri, tasarlama eyleminin eyleyicisi olan tasarlayan öznenin var oluşuyla yakından ilintili olduğu düşünülmektedir. Çünkü özne/tasarlayan özne kendisini tahakküm altına alma potansiyelinde olan iktidarla yaşam boyu etkileşim halindedir.

Foucault’nun ifadesiyle kendilik teknikleri, “Kendilik tekniklerine, yani bireylere kendileri aracılığıyla ya da başka kişilerin yardımıyla kendi bedenlerini, kendi maneviyatlarını, kendi düşüncelerini, kendi davranışlarını gerçekleştirme izni veren tekniklere verilecek ve bu da kendilerinin dönüşmesi, kendi kendilerinin değişmesi ve belli bir mükemmellik, mutluluk, saflık, doğüstü güçlere sahip olduğu bir konuma

erişmeleri şeklinde gerçekleşecektir.” (Foucault, 2018) Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere birey ya kendi kendini gerçekleştirecek ya da başkasının aracılığıyla bu gerçekleştirme mümkün olacaktır.

Öznenin tarihsel ontolojisi iktidarın dahil olduğu bir süreci ortaya koymaktadır. Öznenin kendisiyle ilişkisi esasen *hakikatle* ilişkisinden hareketle okunabilmektedir. Foucault’ya göre hakikat; “insanın varlığını tarihsel bir biçimde deneyim olarak, yani düşünülebilecek ve düşünülmesi gereken bir şey olarak kuran; başka bir deyişle sorunsallaştıran şey hakkında belli hakikatlerin üretilmesi için kullanılan bir kurallar bütünüdür.” (Foucault, 2021)

Toplumu yöneten ya da bireyin özgürlüklerini kısıtlayarak tahakküm altına alan iktidarlar hakikatleri tasarlayan erkler olarak özneyi özneleştirmektedir. Burada özneleştirme Foucault’ya (2020) göre batı kültürlerinde iktidarın yönetimi sağlamak için bireyleri bir anlamda nesneleştirmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda nesneleştirme, öznenin öz denetimini yani kendisiyle kurduğu hakikat ilişkisini ele geçirerek ya da onu manipüle ederek oluşturduğu düzendir. Dolayısıyla özne, kendi eylemlerinin etik öznesi olması gerekirken, iktidar ilişkilerinin nesnesi haline gelmektedir.

Özne iktidar ilişkilerinde Foucault 3 ayrı dönemi incelemektedir. Foucault’ya göre öznenin kendisini kuran hakikatle ilişkisi stoacılar döneminde yani henüz Hristiyanlık inancının topluma yayılmadığı antik dönemde farklı, kilise ve manastır öğretileri (exomologesis / exagoreosis) ışığında farklı, günümüz kapital erklerin yönetimlerinde ise daha farklıdır. İfade edilen dönemlerde özne kendisiyle kurduğu ilişkide kendi özneliğini içinde bulunduğu zemin üzerinden kurmaktadır.

Seneca’nın yazılarından yararlanan Foucault, antik dönemde (stoacılar) insanın kendisiyle kurduğu ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Bu ilişki, Foucault’ya (2019) göre insan kendi kendisinin muhasebesine yapan ancak kendisini hatalarından dolayı cezalandırmayan yani kendisine karşı adli bir tutum sergilemeyen kendisini idari bir tutumla ele alan bir yaklaşımdır. Antik dönemde insanlar, kendilik durumunu gözden geçirmekte, hataların basitçe yerine getirilmemiş iyi niyetler olduğunu düşünmekte, kurallara uymanın doğru bir davranış olduğunu ve doğrular üzerinden geçmişin yargılanmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Antik dönemde insanlar

kendileriyle kurdukları ilişkide ceza kesen bir yargıç değil bunun yerine durum değerlendirmesi yapan ve kendilerini idare eden, yöneten konumdadır.

Foucault'ya (2019) göre antik dönemde insanlar, hakikati açığa çıkarmakla değil hakikati hatırlama ve unutulana yeniden anımsayarak kavuşmaya motivedirler. Diğer yandan özne kendisini, doğasını ve kendi hakkındaki metafiziksel kavrayışını da unutmamaktadır. Onun için hatırlanması gereken şey hakikate göre nasıl davranacağıdır. Özne yapması gerekenle, yapılan arasında gündelik yaşamını sürdürmekte, kendisini daima yapılması gerekene yönlendirmektedir. Özetle antik dönem kendilik tekniği insanın kendini çözümlemesi ya da bir öz ifşası olmamakla birlikte ne yapıldığının ya da ne yapılması gerekliliğinin *hatırlanması*dır. Foucault'ya (2019) göre antik dönemde yaşayan öznenin amacı, yeni bir gerçekliğe hazırlanma değil, yaşadığı dünyanın gerçekliğine erişebilmektir. Dolayısıyla yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere özne, mutlak, değişmeyen bir dünya anlayışının içinde ve davranışsal yönlerinin daha ağır bastığı bir yaşantıyla var olmaktadır.

Antik dönemde insanın kendisiyle kurduğu ilişkiden sonra MS 4.yy.'da kilise ve manastır öğretisi ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık diğer yazılı dinler gibi kurtuluş içeren dinlerdendir. Diğer dinler gibi Hristiyanlık da insanı bir gerçeklikten diğerine, ölümden yaşama, sonludan sonsuzluğa taşıyacağını beyan eden bir inanç sistemidir. Din, insanın dünyayı, evreni, nesneyi, yaşamı, olayları kavrayışında anlamasında oldukça yönlendirici bir etkiye sahiptir. Bu minvalde Foucault kilisenin Hristiyanlık inancı aracılığıyla özneyi nasıl özneleştirdiğini incelemiştir. Foucault'ya (2019) göre Hristiyanlık, belli sorumluluklar dizgesini ödevleştiren, hakikat meselelerinde otoritenin kararlarına boyun eğdiren, inanma dışında inanıldığının da gösterilmesini inananlardan talep eden bir dindir.

Foucault'ya (2019) göre inananlar kendi içlerinde ne olup bittiğini, neler yaşadığını, kusurlarını, onları baştan çıkartan arzularının kaynaklarını çözmeye çalışmak zorundadır. Aynı zamanda inanan, kendi içinde yaşadığı tüm bu yaşantıları veya olguları Tanrı'ya ve içinde bulunduğu topluma açıklamakla sorumludur (exomologesis, exagöreusis). Çünkü inanan kendisindeki olup biten şeyleri ifşa etmeden, kendisini tanımadan ruhunu arındırabilmesi Hristiyanlık inancına göre imkansızdır. Foucault (2019), o dönemlerde arı bir ruha sahip olmayan bir Hristiyanın Tanrı'nın ışığıyla aydınlanamayacağını belirtmiştir. İnanan saf ruha sahip olmazsa onu var eden hakikatin ışığına erişemeyecektir.

Antik dönemden hemen sonra Hristiyanlar kendi hakikatlerine yakın durmak için belli ritüellere, yorumlamalara, öğretilere angaje olmuşlardır. O dönemde bu ritüeller exomologesis ve exagoreusis gibi öğretilerdir. Foucault'ya (2019) göre exomologesis, kişinin hakikatin ışığına ulaşmak için kendisinin günahkar ve tövbekar olduğunu kabullendiği bir ritüeldir. Exomologesis günahkar insanın nasıl oruç tutması gerektiğinden, nasıl giyineceğine ve nasıl cinsellik yaşayacağına dair kuralları barındıran bir hristiyanlık öğretisidir. Hatta günahkar insan yukarıdaki ödevlere uymuş olsa dahi toplumda statüsünü kaybetmekte bazı yasaklarla yaşamaya zorlanmaktadır.

Foucault'ya (2019) göre exomologesis inananın toplumda kaybettiği statüyü yeniden kazanması için yaptığı teatral bir tövbekarlıktır. Günahkar kilisenin papazına tüm günahlarını ifşa etmiş olsa dahi statüsü için toplum önünde kendisinin işlediği günahları da ifşa etmesi hatta bu ifşa sürecinde dramatik bir oyun sergilercesine azabını göstermesi gerekmektedir. Antik dönemde kişiye özel soruşturulan şeyler yani insanın kendisiyle hakikat ilişkisi exomologesis'de halka açık hale dönüşüvermiştir.

Exomologesis'de günah temizlenirken günahkar açığa çıkmaktadır. “Bağışlanma hareketinin daha büyük bir kısmı günahın hakikatini anlatmaktansa günahkarın gerçek, günah dolu varlığını ortaya koymaktan oluşuyordu.” (Foucault, 2019) Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere exomologesis, günahkarın günahlarını hakikatle yorumlanarak açıklama ve anlama zemini değil günahkarın kendisini günahları aracılığıyla sergilediği bir sahnedir.

Günahkarın kendisini sergilemesi ve günah dolu bir var olan olduğunun halka bildirmesi ile insan kendiliğinden vazgeçmeye itilmektedir. Bu vazgeçiş ona Tanrı'nın ışığıyla aydınlanmaya layık olduğu anlamına gelmektedir. Günahkar ancak bu hazırlıklardan sonra hakikate, yani Tanrının ışığını karşılayabilmekte, temas edebilmektedir.

Aslında günahkar kendisini kiliseye adayarak kendi var oluşsal imkanlarından, özünden vazgeçmektedir. Vazgeçerek boşaltılan yeri şüphesiz iktidar olan kilise doldurmaktadır.

Bir diğer Hristiyanlık ritueli ise exagoreusis'tir. Foucault'ya (2019) göre “exagoreusis”te inananın düşüncelerini sürekli dile getirmesi ve üstadına yani müridi olduğu efendisine her durumda ve şartta itaat etmesiyle gerçekleşen öğretilerdir. İnanan

kendisinden üstte gördüğü keşişe tüm düşüncelerini söylemek ve itaat etmek zorundadır. Çünkü müridin düşüncesine şeytani veya kötülük karışmış olması olasıdır. Foucault'ya (2019) göre mürit düşüncelerini daima Tanrı'ya doğru yönelttiğinden ve içinden geçenleri, ruhunu, kalbini Tanrı'ya ulaşabilecek kadar saf tuttuğundan emin olmak zorundadır. Ancak bu eminlik efendisi aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla mürit kendisiyle ve hakikatle kurduğu ilişkiyi kendisinden üst mertebede olan efendisine aktarmalı devamlı kendisini efendisinin aracılığıyla arındırmalıdır. Müridin, efendisinin izni olmadan yaptığı her şey hatta ölüm bile hırsızlık olarak tanımlanmaktadır.

Foucault'ya (2018) göre her iki Hristiyanlık rituelinde (exagoreusis ve exomologesis) Tanrı'dan dolayı inananın ruhunda gizli ve saklı kalan ancak unutulmuş olan kutsal bir parıltı olduğu düşünülmektedir. Ancak müridin içinde her daim kutsallığı bozan bir öteki, şeytan olması muhtemeldir. Bu rituellere kendini adayan insan teatral bir tarzda manastır halkına ya da sözel olarak efendiye günahlarını ifşa etmekte kendiliğinin en gizli yanlarını açığa çıkartarak kendinden vazgeçmektedir. Ancak o zaman inanan Tanrı'ya yani mutlak hakikate ulaşabileceğine inanmaktadır. Dolayısıyla özne/inanan iktidar olan anlayış/klise tarafından bir anlamda hakikat oyununa çekilmekte ve inanan bu minvalde iktidarın tasarladığı yaşam tarzı üzerinden nesneleştirilmektedir (özneleştirme). Bu oyunun kuralı ise inananın hakikate ulaşması için kendiliğini kurban etmesidir.

İktidarlar tarafından tasarlanmış bir hakikat sanrısının, insanın anlam veren bilincinin yerine geçmesi ve otoritenin tahakkümü altına girmesi onun kendisini inşa edememesine, kendisini imkanlara tasarlayamamasına neden olmaktadır. Var oluşun temelinde yatan hakikatin (habitusun özü) başkası üzerinden tasarlanmasıyla özne kendi yaşamını tasarlama imkanına sahip olamamaktadır. Çünkü o kendi yolculuğunda bulacağı hakikatten uzaklaşarak ona dayatılan hakikatin(!) içinde hapsolmuştur.

Yaşamın kavrayış biçimine müdahale eden otorite, hatırlanacağı üzere tasarlama eyleminin erkleri arasında da bulunmaktadır. Tasarım eğitiminde tasarım eğitmeni tasarımcı adayının ilintili olduğu nesneleri (irreal ve real) anlamlandırma, kavrayışını etkileyen bakışını tasarlamaktadır. Tasarımcı adayının anlam verme diminin temelinde yatan doğruluk hakikat zerinden şekillendirilmektedir. Bu bağlamda eğitmenin doğru olarak öne sürdüğü yargılar (sanrılar) öğrencisi/mürit için bir hakikattir. Eylem

tasarlama olduğu için “yeni”yi yaratma faaliyetin zaten özündedir. Ancak yeni’nin yaratıldığı bu eylem sahasında adayları yönlendiren eğitmen kendisini yukarıda ifade edilen otoritenin yerine koyarak efendileşme sanrısına kapılmaktadır. Eğitmen efendileştiğinde, tasarımcı adayına kendi bildiğini dayatmaktadır. Var oluşun yaşantısından süzülen deneyim bilgisi, eğitmenin efendi olma arzusuna yenik düşmekte, örtülmektedir. Tasarım stüdyosunda gerçekleşen bu özne iktidar oyunu efendi-mürit ilişkisini radikalleştirmektedir. Proje tesliminin sonrasında verilecek olan not eğitmenin tabiri caizse öğrenciye gösterdiği bir sopadır. Eğitmen kendi efendiliğini adayın müritleşmesiyle inşa etmekte, elindeki not gücüyle tahakküm altına almaktadır. Tasarım eğitmeninin efendiliğini kurması, içinde olunan eylemin kendisiyle ilişkilidir. Çünkü tasarım ve sanat pozitif bilimlerin teknik ve kanıtlanabilirliğinden farklı bir eylem sahasıdır. Mühendislik disiplinde eğitmenin yorumundan ziyade formüller iş başındadır. Sağlık alanında yürütülen çalışmalar kanıtlanabilirliği üzerinden anlam kazanır. Ancak tasarım ve sanat disiplinleri sadece teknik alandan pay almamaktadır. Gerçekliğin bireydeki iz düşümü olan yaşantının, yorumlanarak 1/1 ölçekte yeni’ye dönüştürülmesiyle meydana gelmektedir. Dolayısıyla tasarlama eyleminde adayın kendi anlam veren bilincini taze ve yeni tutması, ona dayatılan “universalis mathematica”nın izini süren yaklaşımlardan ya da kendi efendiliğini inşa etmeye çalışan eğitmenden uzaklaşması, onları askıya alması, epokhe yapması gerekmektedir.

Aksi takdirde tasarımcı adayının tasarlayacağı nesne, efendisinin / eğitmeninin beyan ettiği hakikat sanrısının izdüşümü üzerinden meydana gelme mecburiyetindedir. Eğitmen hakikatin yani konuyla ilgili olan bilginin sadece kendisinde olabileceğini sessizce iddia etse de ve tasarımcı adayına mutlak bir güven tesis etse de sadece kendi beyan ettiğinin projelendirilmesi doğrultusunda adayın hakiki bir tasarımcı olabileceğini söyleyebilir. Tasarımcı adayının kendisini sessizce çerçeve içine alan bu yaklaşım efendi mürit ilişkisi minvalinde gerçekleşirken, tasarımcı olmanın kutsal ışığı da adaya sadece bu çizilmiş olan çerçevenin içinde kalmasıyla doğrultulacaktır. Bu bağlamda tasarımcı adayının tasarlayan bir özne olabilmesi için kendi var olma imkanına müdahale eden yapıdan çıkması, kendisini esir alan yaklaşımı soruşturması oldukça önemlidir. Bu bağlamda Foucault’nun kendilik politikası, bireye dayatılan bu hakikat sanrısının içinden çıkmayı gösteren bir reçetedir.

“Ve bu teknolojiyi değiştirmeyi denemek, olduğumuz şeyin biçiminden, bizim için, yapmanın ya da kabul etmenin imkansız olduğu şey sonucunu çıkarmayan “fakat” olduğumuz şeyi bizim için var olduran olumsuzluktan, olduğumuz, yaptığımız ya da düşündüğümüz şeyi artık olmama, yapma ya da düşünme olanağı” ortaya çıkaran soy kütüğüne ilişkin eleştiri anına bağlıdır.” (Foucault, 2018)

Sonuç olarak iktidar olanın özne ile ilişkisi her durumda değişkendir. Bu bağlamda zamansız bir özne veya zamansız bir iktidar topluluğundan bahsedilemez. Dayatılan “mutlak hakikat” (dinsel, metafiziksel, sanrısal vb.) Foucault’ya göre oyundan ibarettir. Çünkü yaşam olumsaldır, rastlantısallığını kaybetmez. Dolayısıyla öznenin, içinde bulunduğu tahakküm çemberinden çıkması kendi elinde, imkan dahilindedir. Bu minvalde bireyin kendilik politikasını inşa etmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda Foucault kendilik politikasını kurmayı “Bugünkü hedef belki de ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi *reddet*mektir. Modern iktidar yapılarının eř zamanlı olarak bireyselleştirmesi ve bütünleştirmesi olan bu siyasi ikili kısıtlamadan kurtulmak için ne olabileceğimizi tahayyül etmek ve bunu gerçekleştirmek zorundayız. Sonuç olarak şu söylenebilir: günümüz siyasi, etik, toplumsal ve felsefi sorunu, bireyi devletten ve devletle ilintili kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil; kendimizi hem devletten hem de devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden kurtarmaktır. Yüzyıllardan beri zorla dayatılmakta olan bu tür bireyselliği *reddederek* yeni öznellik biçimlerine geçerlilik kazandırmak durumundayız” (Foucault, 2021) şeklinde ifade etmiştir.

İfadeden de anlaşılacağı üzere antik dönem ve sonrasında kilise ve manastır öğretileriyle ortaya çıkan hakikat oyunları, modern iktidarların bireyleri dispotifler üzerinden şekillendirilmesine dönmüştür. Değişmeyen tek şeyin toplum üzerinde dayatılan bir yönetim olduğudur. Dayatılan hakikatler özneyi özneleştirmekte yönetilebilen hatta özgürlükleri elinden alınarak tahakküm altına alınabilen bir nesne haline getirmektedir. Bu nedenle öznenin kendi bulunduğu durumun farkında olup öncelikle bir anlamda kendisine ulaşmak için kendi bulunduğu iklimden çıkması onu *reddetmesi* gerekmektedir. Foucault’nun bireyin öznelliğini kurması için çağrıda bulunduğu reddetme mottosu, Husserl’in doğal tavırdan çıkarak saf ben’e ulaşılmasındaki epokhesine benzemektedir. Diğer yandan *reddetmeyi* takiben Foucault bireylere dayatılan normlardan çıkmak için kendilik politikasına “merak” ve

“yenilik” kavramını da yerleştirir. *Ret, merak ve yenilik* Foucault’ya göre öznenin kendisini özgünce tasarlayabildiği bir imkan sunmaktadır. Bu imkan Foucault’nun kendilik politikası dediği şeydir. Foucault’nun çalışma eylemi üzerinden yenilikle ilgili ifadesi ise “Bir gün gelip söylemek isteyeceklerimin neler olduğunu önceden bileceğimi ve kalan işin onu ifade etmekten başka bir şey olmayacağını düşünüyordum. Bu bir yaşlanma belirtisiydi. Nihayet yapılması gereken her şeyin kafamda tüm berraklığıyla şekillendiği bir yaşa gelmiş olduğumu hayal ediyordum. Bu hem bir tür ukalalıktı hem de artık teslim bayrağını çekmekti. Oysa bana göre, çalışmak daha önce düşünülmüş olanları dışında bir şey düşünmeye girişmek demektir.” (Foucault, 2021) şeklindedir. Yenilik kendini dönüştürme, kendini tazeleme hatta bazen de yeniden başlamaktır. Foucault’nun okurları tarafından eleştirilmesi de tam da bu minvaldedir. Bu değişkenliği Foucault “(...) yoksa benim yıllarca aynı şeyi söyleyip hiç değişmemek için mi böyle çalıştığımı sanıyorsunuz? İnsanın bilgisiyle kendi kendisini dönüştürmesi, bence estetik deneyime çok yakın bir şey. Bir ressam kendi resmiyle dönüşüme uğramıyorsa niçin çalışsın ki?” (Foucault, 2021) sorusunu okurlarına sormaktadır.

Bu bağlamda tasarımcı adayının iklimini tasarlayan erkleri tasarlayan özne olmak adına reddetmek, merak etmek ve yeniliğe yönelmek, kendini dönüştürmek gerekmektedir. Foucault her ne kadar soy kütük araştırmalarıyla öznenin özneleşme inşasının değişkenliğini ortaya koyarken saf ben / transendental ben’in değişmez öznesine karşı dursa da esasen kendilik politikasını kuran öznenin bu bağlamda epokhe yapmasını ifşa eder gibidir. Tasarlayan özne tasarlama eyleminin varlığına uygun bir yaklaşımla eylemesi için bu yaşantıyı kendi içselliğinde ve pratiğinde deneyimlemesi şarttır. Aksi takdirde yeni bir imkan tasarlanamamakta, kalıplaşmış yargıların esiri olan özneleştirilmiş tasarımcı adayı da “başka”sının nesnesi olmaktadır. Kendini yaşamın imkanına tasarlayamayan bireyin, kendisi için ya da başkaları için yeni bir imkan deneyimi olan mekanı, nesneyi tasarlaması da imkansızlaşmaktadır.

3.7.3 Tasarlayan öznenin “kendi için varlık” olması

Tasarlama eylemi, eyleyicisinden özgün olmayı talep etmektedir. Aksi takdirde yeni olan bir deneyimin ortaya çıkması, ifşa edilmesi imkansızlaşmaktadır. Bu bağlamda eyleyici olan tasarımcı adayının nesne değil özne olması gerekmektedir. Sartre’ın varoluşçu felsefesinde insan 3 farklı tarzda var olmaktadır. 3. varlık tarzı “başkası için

varlık” (insanın başkasının nesnesi olma hali) “kendi için varlık” (insan) olanın “kendinde varlık” (nesne) olmasıyla ortaya çıkmaktadır. MacIntyre’e (2001) göre ilk varlık tipi şeylerin, nesnelerin varlık tipidir. İkincisi ise insanların varlık tipidir. Şeylerin yani nesnelerin varlık tarzı kendilerinde tamdır yani öz ve varoluşları birbirleriyle boşluksuz uygundur ancak insan ise kendi özü ile varoluşu arasında daima eksiktir. İnsan kendisini tamamlamak için geleceğe doğru açıktır.

Magill’e (1992) göre “kendinde varlık” kendinde olması nedeniyle “kendi için varlık”tan öncedir. Her iki varlık tipinde öncelik sıralamasının olması insanın (kendi için varlık) kendisi için hedeflemiş olduğu tamlığa ermesinden kaynaklıdır.

Çelebi’ye (2014) göre “kendinde varlık”ın, özü varoluşundan önce gelmektedir. Bu ifade varoluşçuluk felsefesinin bir anlamda temelidir. Çünkü Sartre var olmak ile özü birbirinden ayırarak özün tasarlanabildiğini düşünmektedir.

Sartre Varlık ve Hiçlik eserinde “kendinde varlık”ı “Kendinde varlık, özdeşliğinin mutlak bütünlüğü içinde ne ise odur. Bulut ‘saklıgüç halindeki yağmur’ değildir, kendindeliği içinde, belli bir ısıda ve belli bir basınçta tamı tamına olduğu şey olan belli bir miktar buhardır. Kendinde varlık edim halindedir” (Sartre, 2014) şeklinde ifade etmiştir.

Sartre’ın (2014) diğer bir ifadesiyle “kendinde varlık” yapılmış, üretilmiş bir nesnedir. Örneğin bir kağıt keseceği onu ortaya koyan zanaatçısı, tasarımcısının kavramsal düşünümü ve teknik bilgisinden hareketle meydana gelmiştir. Dolayısıyla kağıt keseceği nesnesi onu tasarlayan tasarımcısının bilgisiyle var olmaktadır. Bu bağlamda kağıt keseceğinin özü tasarımcısı tarafından tasarlandıktan sonra somutlaşmaktadır. Öz, bu örnekte olduğu gibi kağıt keseceğinin var olmasından önce belirlenmiş ve sonra var olan olarak somutlaşmıştır.

Sancar’a (2016) göre kendinde varlığın kendinde olması nedeniyle varoluşsal anlamda bir eksiklik yaşamaz. Onun tek eksikliği olması gereken şey olmadığı içindir. Yani kağıt keseceği kendi varlık nedenini yerine getiremiyorsa (kağıdı kesemiyorsa) o nesne bu minvalde eksiktir. “Kendinde varlık” neden sonuç ilişkisine bağlı bir amaç doğrultusunda varlık gösteren varlıklardır.

Aşar’a (2014) göre kendinde varlık kendinde tam ve eksiksiz olması nedeniyle bütün halde ve oluşun dışındadır. Oluş kendinde varlığın varlık yapısını etkilememektedir. “Kendinde varlık”ın ne kendisiyle ne de kendisi dışındakilerle bir bağlantısı vardır.

Oluş yani bir anlamda yoksunluğu tamamlama, ne ise o olmayan halini öne koşan, geleceğe yönelme ile var olma, kendinde varlık'ın yapısı değildir. “Kendinde varlık” aynı zamanda “kendi için varlık olma” imkanını kendinde taşıyan insanın arzuladığı bir durumdur.

Sartre’a (2016) göre “kendi için varlık”, kendisinde yeterli ve tam olma hissiyatını elde etmek ister. Halbuki bu durum “kendi için varlık”ın varlık yapısına aykırıdır ve “kendi için varlık” olan insan bu aşamada kendini aldatır.

“Kendi için varlık” sadece insanlar için var olmanın tarzıdır. Heidegger’in Dasein’inin “kendi uğruna oluşu”, kendine “suçlu borçlu” oluşu, “ihtimam göstermesi” gibi yaşantıları ile Sartre’ın insanın kendisi için olması yani “kendi için varlık” olma tarzı birbirlerine anlam olarak yakınlaşmaktadır. Sartre insanı (kendi için varlık) “ne değilse o olan ve ne ise o olmayan bir varlık” (Sartre, 2014) olarak ifade etmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere insan daimi bir eksiklik halidir. İnsan kendi zeminini inşa ederek ileriye atılan ve sonra o zeminden bir başka zemine kendini tasarlayandır.

Demirdöven’in (2006) ifadesine göre insanın daima bir eksiklik varlığı olması, insanın bunu görebilmesiyle kendi dünyasını tesis etmesine, yeni değerlerin inşa edilmesine, yeni imkanların kurulabilmesine imkan sağlar.

İnsanın kendi için varlık olma imkanına ulaşabilmesi için var oluşunun özden önce geldiğinin farkında olması gereklidir. Sarılioğlu’na (2013) göre varoluş felsefesinde insani eylemler bilinçsiz bir belirsizliğe bırakılmamalıdır. Çünkü var oluşun özden önce geldiğinin anlaşılmasından sonra birey kendi özünü inşa edebilmenin imkanına erişebilecektir. Bu bilinçle kazanılan bir durumdur.

Sartre’a (1968) göre insan hiçbir kabahati olmadan atılmıştır dünyaya, kendi değerlerini kurması gerekmektedir ve o bu nedenle özgürlüğe mahkumdur. Bu ifade de tıpkı Dasein’in dünyaya fırlatılmış olmasıyla yakınlaşmaktadır. Çünkü Heidegger ve Sartre insanın kendisini metafiziksel yaklaşımlardan (töz, cevher, ruh vb.) arındırmasını önemli olanın bu dünyanın eylemselliği olduğunu vurgulamaktadırlar. “Kendi için varlık” olabilme Nietzsche’nin felsefi yaklaşımlarının da okunabildiği bir olma halidir. Çünkü eğer Tanrı varsa öz belirlenmiş olmakta, ona uygun var olmak için mutlak hakikate uymak, upuygun yaşamak gerekmektedir. Ancak Foucault’nun öznenin soy kütük araştırmalarından da anlaşılacağı üzere mutlak hakikat insanı

müritleştirmekte kendi imkanlarını tasarlayamayan bir insan / nesne topluluğu yaratmaktadır.

Çelebi ve İnal'a (2019) göre "kendi için varlık", bilincin doğası olduğu şey olmamak olmadığı şey olmaktır. Yani bilinç kendinde varlıkmiş gibi düşünülmemesi gerekmekte tıpkı Husserl'in felsefesinde bilincin doğallaşması, şeyleşmesi tehlikesinde olduğu gibi bilinç bu şeyleşme tehlikesinden yönelimsel karakteri sayesinde nasıl çıktıysa Sartre'a göre de kendi için varlık olma 'her ne ise o değil her ne değilse o olan olarak' mottosu yani bu var oluş tarzından hareketle okunmalıdır. "Kendi için varlık" tıpkı Dasein'in düştüğü hergünlükte kendisini kendine çağıran vicdanına kulak vermesi ve kendine dönmesiyle sahîh olarak var olması gibi hiçliğin içinden çıkmakta ve kendini aşmaktadır.

İnsanın özü ve onun özgürlüğü ile ilişkisini Sartre "insanın özgürlüğü insanın özünden önce gelir ve onu mümkün kılar, insan varlığının özü, onun özgürlüğü içinde askıdadır". (Sartre, 2014) şeklinde ifade etmiştir. İnsanın özgürleşebilmesi için insan kendi hiçliğini yani ne ise o olmayan, ne değilse o olan yapısını anlayarak ve ona uygun bir tarzda var olarak kendi geçmişini oyunun dışına çıkarmasıyla mümkünleşebilir. Bu ifadeye göre özgürlüğe mahkum olan insanın özgürleşebilmesi için insanın bir anlamda epokhe yapması gerekmektedir.

Diğer bir varlık tarzı ise başkası için varlık olma tarzıdır. Başkası için varlık, Sancar'a (2016) göre kendisine nesne edinen bir gözle bakan ve dolayısıyla kendisini dışsal etkilere bağımlı olarak yaşayan insanın kendisini nesne konumuna indirgemesidir. Dışsal etki (başkası, öteki, çevre, otorite, normlar, kodlanmış yaşamların erkleri vb.) sürdüğü müddetçe insan kendi özünü tasarlayamamakta, kendi varlığının belirleyicisi olamamaktadır. İnsan tıpkı "hergünlük"te, "doğal tavır"da ya da iktidarların tahakkümü altında kendisini örtmekte, herkesleşmenin huzurlu eminliğinin sorumsuzluğunu kazanırken, kendisini yitirmektedir.

Çelebi ve İnal'a (2019) göre "başkası için varlık" olma hali esasen ben'in bilinçten bağımsızlaştığı ve dış dünyaya ait bir nesne haline geldiği bir durumdur. Bu durum Husserl'in felsefî yaklaşımındaki doğal tavırdan hareketle okunduğunda bilincin şeyleştirilmesiyle aynı anlama gelebilmektedir. Var olmak için başkasının nesnesi olmamak gerekmektedir. Aksi takdirde sahîh anlamda varoluş gerçekleşmemektedir.

Dolayısıyla “başkası için varlık” olma hali esasen Heidegger’in “gayri sahil var olma” halidir.

Ancak öznenin kendi özünü tasarlayabilmesi için başkası’ndan sıyrılması bencilce bir yaklaşım gibi gözükse de, Sartre insanların kendi imkanlarını “kendi için varlık” modusunda olması ile anlayabileceklerini ve ancak bu sayede insanlığa katkı sağlanabileceğini savunmaktadır. Kısacası başkasını sahil bir biçimde anlamak için kendi habitusunu kavramak ve kendi uğruna var olmak gerekmektedir. Hümanizm bu minvalde gerçekleşmektedir.

Yukarıdaki ifadelerin ışığında, tasarlama eyleminin öznesi kendi özünü tasarlama imkanına erişmeden herhangi biri için yeni bir imkanı da tasarlaması beklenemez. Tasarımcı adayını başkası için varlık olma minvaline iten yani onu nesneleştiren; egemen alışkanlıklar, üniversite öncesi almış olduğu eğitim, aile, kamu, ahlak vb. anlayışların çerçevelenmiş, kodlanmış bakış tarzı, tasarım eğitmenin efendiliği vb. unsurlar bulunmaktadır. Bahsedilen bakışın sahibi Sartre’ın felsefi yaklaşımında başkası’dır. “Kendinde varlık”a anlamını veren, özünü tasarlayan, tasarımcı aday, “kendi için varlık” olma imkanından uzaklaşmakta, kendisine (habitusuna) yabancı kalmaktadır. Dolayısıyla tasarımcı aday başkası’nın nesnesi olma tehlikesine düşmektedir. Kendisini imkanlara tasarlayamayan, yaşamın imkansızlığını görüleyemeyen, duyamayan bir aday yeni imkanlara kendini koşması ve tasarlaması için kendisini başkasından soymak zorundadır. Bu minvalde özne esasen bir anlamda kendi “transendental ben/saf ben”e, “otantik/sahil ben”e ya da “kendilik politikasını kuran özne” yaşantısına dönmek zorunda yani “kendi için varlık olmak” zorundadır.

Bu bağlamda tasarlanan nesnenin özü, yeni imkanlara koşan ve onu yaratan tasarımcı tarafından tasarlanıp varlığa getiriliyorsa, tasarımcının var oluş tarzı tasarlanan mekanın, nesnenin, olayın vb. olguların özüne, oluş tarzına etki etmektedir.

Tasarlayan özne, varoluşunu özgünce deneyimleyebildiği her an bir başkası için imkan olmaya başlamaktadır. Tasarlayan öznenin varoluş tarzı, yöneldiği nesneleri tasarlama tavrına etki ederken aynı zamanda diğer insanların Zerdüş’tü olma imkanına erişebilir.

3.8 Epokhe; Nesnenin Soyumu

Fenomenolojide epokhe, sadece doğal tavırda, hergünlük içinde var olan bireyin saf bilince erişmesi için uyguladığı bir icra değildir. Fenomenoloji bir öz araştırması olduğu için hem bilincin hem de nesnenin özünü araştırmaktadır. Husserl fenomenolojisinde nesnenin özü eidetik indirgeme ile ifşa edilmekte ve ortaya çıkarılan özün fenomenleri betimlenmektedir.

Yapay varlıkların varoluş biçimini belirleyen özü veya varlık nedenini insan/tasarlayan özne tasarlamakta, anlamlandırmakta, varlığa getirmekte, tesis etmektedir. Çalışmanın da varlık nedenlerinden biri olan; var olanın özünü tesis eden diğer bir ifadeyle henüz varlığa getirilmemiş nesneye anlamını, varlık nedenini veren tasarlayan özne özler alanını soruşturmak zorundadır. Tasarlayan özne henüz var olmamış bir olayı, yaşantıyı, deneyimi, kavramı vb. bilincinde düşünmekte, hayal etmektedir. Henüz var olmamış bir düş, arzulanan yaşantı vb. tasarımcının bilincinde görülenmekte sonrasında kendisi ve bir başkası için betimlenmekte (hermenötik, logos) ve varlığa getirilmektedir (projelendirme). Tasarlama eylemi bu bağlamda tasarımcının bilincinde yöneldiği, düşündüğü, arzuladığı anlamın / özün betimlenerek varlığa getirildiği bir eylem sahasıdır.

Diğer taraftan tasarlama eylemiyle ilk kez temasa geçen tasarımcı adayı / öğrenci genellikle doğal tavırda nesne veya mekanla birçok kez karşılaşmış, içinde bulunmuş temas etmiştir. Ancak bu temasın derinliği yani tasarımcı adayının ne ile karşılaştığını okuma kabiliyeti genellikle gelişmemiştir. Kavrayışın gelişmemiş olmasının sebepleri hatırlanacağı üzere doğal tavır, hergünlük, efendi mürit yaşantısı, başkası için varlık olma, egemen geleneğin sessiz tahakkümü, her şeyi homojenleştiren modern özneleştirme politikaları vb. olarak yukarıdaki bölümlerde incelenmeye çalışılmıştı.

Bu bağlamda özneyi tahakküm altına alan ve varoluş biçimini tasarlayan yaşam alışkanlıkları tasarımcı adayını etkilemekte, ifade edilen tahakküm ikliminin içinde var olan tasarımcı adayı henüz tasarlanmamış durumları, nesneleri, mekanları kendi varlık nedenlerine uygun bir kavrayışla okuyamamaktadır. Öğrenci kendi varlığının potansiyelini kavramamış vaziyette ve “başkası”nın tasarladığı hakikat üzerinden dünyayla ilişkiye geçmektedir.

Tasarımcı adayı eğer yeni bir deneyimin imkanını tesis eden özne ise karşılaştığı nesnenin, mekanın, durumun potansiyelini, imkansılığını duyumsaması, farkına

varması gerekmektedir. Dolayısıyla tasarımcı adayı karşılaştığı var olanların anlamına isabet eden fenomenleri ifşa etmesi için genelleşmiş kabullerin dışına çıkması gerekmektedir. Nesne alışılmış olan tanımlamalarından soyuldukça tasarımcı adayı soyduğu nesnenin esasen ne olduğunun bilincine varabilecektir. Nesnenin (irreal, real) ne olduğu genellikle ampirik bir bakışla teorikleştirilse de ve ontik kavrayışla tanımlansa da onu ontik-ontolojik bakışla kavramak için epokhe'nin uygulanması gerekmektedir. Çünkü imkanların tasarlandığı tasarımcı adayının (herkes benliğine ait olduğu için) bilincinde genellikle mutlak, sabitlenmiş, teorikleşmiş bir kavramlar yığını bulunmaktadır. Halbuki tasarlanan imkan kendisini inşa edecek olan mutlak kavramlardan ayrı düşünülmediği müddetçe imkanın imkansızlığı ortadan kalkmaktadır.

3.8.1 Fenomenolojide eidetik indirgeme ve nesnenin özü

Eide, Levinas'a (2016) göre insanı çevreleyen bireysel nesnelerin kendi somutluklarında düşünülen, 'görü'len özlerdir. Husserl fenomenolojisinde eide yani öz nesnenin soyulmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ancak bu öz platonik idea dünyasına ait olan metafizik bir öz değildir. Fenomenolojik öz bireyin yaşam dünyasında karşılaştığı nesnenin bir anlamda varlık nedenidir. Diğer bir ifadeyle nesnenin zorunlu yapısıdır. Nesnenin a priori genel geçer koşullarının bir anlamda ortaya çıkmasıdır. Husserl birincil tekil şahıstan hareketle yani kendi bilincine refleksif bir tavırla yaklaşarak (fenomenolojik tavır) hem bilinci hem de bilincin yöneldiği nesnelerin özünü eidesini ifşa etmeye çalışmıştır. Fenomenolojiye göre bilincin saf ben'e yani transendental ben'e indirgenmesi hatırlanacağı üzere fenomenolojik bir redüksiyon yani epokhe'yi gerektirmektedir. Yine hatırlanacağı üzere bilince yapılan epokhe yani yargıdan çekinme, psişik ben'in askıya alınması, bilincin kendisini doğal tavırdan, herkes'ten soyması anlamına gelmekteydi. Bilince yapılan epokhe'nin amacı var olanlar ya da varlık hakkında saf bir görüş elde etmektir. Çalışmaya göre, tasarlayan öznenin kendisini doğal tavırdan yani alışılmış olan anlam verme biçiminden kendi psişik ben'ini soymasıyla başlayan epokhe, tasarlayan öznenin var olanlara yönelik yeni deneyimleri imgeleme imkanına eriştirebilir. Şimdi ise somut var olanların eidesine yani özüne yönelik soruşturmanın yapılması gerekmektedir.

Peki nesnenin soyulan tarafı neresidir? Nesnenin aşkın (transendent) tarafının yani fizik gerçekliğe ait olan tarafı soyulacaktır. Çağlıyan'ın (2018) aktarımıyla,

fenomenolojide özün idrak edildiği alan bilinç alanıdır. Bu alanda nesnenin özü, öz idrakı yani öz görüşü ile ifşa edilmektedir. Bahsedilen alan hatırlanacağı üzere “transendent” (aşkın) değil “immanent” (içkin), yani bilincin alanıdır. Dolayısıyla varlık hem transendent hem de immanent varlık olarak 2’ye ayrılır. Fenomenolojiye göre bilinç, varlığa anlam veren temel ediminden dolayı kendisini fizik gerçekliğe ait olan değişken transendent varlıktan ayırır. Eidetik indirgemedede amaç bilincin fizik gerçekliği askıya almasıyla nesnenin noemasının (anlam) ifşa edilmesidir. Hatırlanacağı üzere noemanın ifşa edilmesi aynı zamanda bilinç nesnesinin anlamının yani özünün betimlenmesi demektir. Peki bilinç, nesnesinin noemasına /anlamına yönelmeden önce ne yapması gerekmektedir? Fizik realiteye ait olan (masa, duvar, boya, araba, kalem, tual, sanat eseri vb.) var olanı bilince ait kılması gerekmektedir. İşte burada transendent varlığın bilinç alanına yani immanent varlığa evrilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle fizik gerçeklik, bilince alınarak düşünüm nesnesi haline getirilir. Nesne bilinçte düşünüm nesnesi haline getirildiğinde ona edimler/bilinç aktarı (imgeleme, arzulama, tiksime, düşünme, algılama vb.) aracılığıyla yönelmek mümkündür.

Birey var olan nesneyi henüz bilincine almadan, üzerinde düşünmeden, soruşturmadan önce onu algılamaktadır. Çağlıyan (2018) göre, ifade edilen algı fenomenolojiye göre *empirik algıdır*. Ancak öz yani nesnede hep var olan değişmeyen taraf kendisi değişken ve yanıltıcı payı olan empirik algıyla ifşa edilememektedir. Çünkü fenomenolojiye göre epokhe yapılmamış doğal tavırdaki bireyin algısının verisi hem ölü hem de yanıltıcı olabilir. Bu bağlamda epokhe sayesinde empirik algıda *öz algısına* evrilir. Yani artık var olan nesne bilince alınarak bir düşünüm nesnesi haline getirilerek nesnenin özü bilinç yaşantısında akıl yolu ile görü’lenmeye hazırdır. Böylece transendent nesnede görünen taraf değişken olsa da onun varlığının özü, anlamı, varlığının nedeni bilinçte düşünülerek ve imglenerek ifşa edilecektir. Bu işleme fenomenolojide “eidetik indirgeme” denmektedir. Burada Husserl’in “şeylerin kendisine dönelim” mottosundaki şey, bilince alınan nesnenin bilinç yaşantısında görü’lenen fenomenidir.

Sözer’e (1976) göre eidetik tasvir yani eidetik indirgemelerden sonra özün betimlenmesi “maddesel nesnenin algısının” üzerine *refleksiyonla* eğilerek yani düşünülen şeyin üzerine tekrar düşünerek bu yaşantının özünün ortaya çıkarılmasıdır. Çağlıyan’a (2018) göre eidetik indirgeme; nesnenin saf haliyle ifşa edilebilmesi için

dünyanın varoluşu ve gerçekliğinin askıya alınması sonrasında nesnenin kendi yapısının incelenmesidir.

Levinas'ın (2016) aktarımıyla Husserl Mantık Araştırmaları eserinde nesnenin fizik değişkenliği ve değişmeyen özü hakkında; dünyanın olumsal olması nedeniyle fizik nesne sınırsızca çeşitli varyasyonlarda var olabilmekte ancak o nesnede yine de değişmeyen bir öz bulunmakta olduğunu belirtmiştir.

Levinas'a göre eidetik indirgemeyeyle ortaya çıkan öz; 'Biz maddi bir nesnenin biçimini imgelemde (bilinç yaşantısında) sınırsızca değiştirebiliriz; bu nesneyi farklı mekanlarda ve zamanlarda da imgeleyebiliriz. Bu durumda imgelememiz mutlak olarak özgürdür, hiçbir şey onu durdurmaz, nesne somut kalır, yani var olabilir. Ancak eğer biz nesneyi onu biçimden bütünüyle mahrum bırakıncaya kadar çeşitlemek istersek, nesnenin somut karakteri, var olma imkanı kaybolur. Oysa, nesnenin içeriğinin çeşitlenebileceği sınırların aralığını belirleyen, bağımsız nesnenin özüdür. Öz tarafından konmuş bu sınırı aşacak bir çeşitleme nesnenin somut karakterini, bağımsızlığını, yani bu nesne için var olma imkanını silecektir. Böylece nesnenin özü, nesnenin varoluşu mümkün olsun diye gerçekleşmesi gereken koşulları ifade eder'' (Levinas, 2016) şeklinde ifade etmiştir.

İfadeden de anlaşılacağı üzere birey (saf ben'e ulaştıktan sonra) karşılaştığı, algıladığı (real, irreal) nesneyi (transendent) bilince alarak (immanent) düşünüm nesnesi haline getirir ve imgeleme ile o nesnenin bilinçte varyasyonlarını oluşturur. Yani birey karşılaştığı nesneyi örneğin masayı çeşitli biçimlerde, malzemede özgürce değiştirerek imgelemektedir. Bu işlem ta ki bilinçte yönelinen masanın, masa olmaktan çıkana kadar devam etmektedir.

Düşünme ve imgelemeyle masaya sorular yöneltilir. Bireyin bilinçte kendine sorduğu örnek soru olarak; gördüğüm bu masa malzemesi doğal taş olsaydı hala ona masa diyebilir miyim?

Gördüğüm bu masanın bir ayağı olmasa ona hala masa diyebilir miyim?

Gördüğüm masanın yüksekliğini 20 cm'e düşürsem ona hala masa diyebilir miyim?

Masanın tablası oval formda olsa ona hala masa diyebilir miyim?

Masaya bilinçte bu minvalde sorular sorulur. Bu sorular esasen masayı masa yapan özelliklerin (eide) ortaya çıkmasına yani fenomenlerinin ifşa edilmesine yaramaktadır.

Masanın özü zaten onun hangi yapıda var olabileceğini sınırlamakta diğer bir ifadeyle öz, varoluşunu biçimlendirmektedir.

Eidetik indirgeme, masanın eidesi'ni (öz) masanın aşkın realitesine yöneltilen sorularla ve imgelemde (bilinç edimi, immanent alan) sorulan sorulara göre varyasyonlarının oluşturulmasıyla özü ortaya çıkarma yaşantısıdır.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Örneğin beton malzemesinin teknik olarak; çimento, su, agrega gibi kimyasal ve mineral katkı maddelerinin karıştırılmasından oluşan bir yapı malzemesi olarak tanımlanabilir.

Ancak bu ifade hatırlanacağı üzere ontik kavrayışa ait bir tanımdır. Halbuki betonun özü veya varlık nedeni sadece ontik kavrayışla ifşa edilememektedir.

Beton malzemesinin özü, bireyin psişik ben'ini ayraca aldıktan (epokhe) sonra beton malzemesiyle kurduğu deneyimlerin yeniden ön yargısız bir tavırla yeniden anımsayarak ya da an için de deneyimleyerek ve bilincin ışığında refleksif gerçekleştirilen düşünümle ve imgelemde oluşturulan varyasyonlara sorulan sorularla (betonu metalden ayıran özellik ne olabilir? Beton kalıplanabilir mi? vb.) görülenmektedir. İşte bilinçteki bu görü aynı zamanda betonun yaşantı deneyimidir yani bilinç yaşantısıdır. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen kavrayış ontolojik kavrayış üzerinde temellenir. Beton malzemesini, kullanmamış, deneyimlememiş bir insan imgeleminde de betona soru yöneltemeyecek ve varyasyonlarını oluşturamayacaktır. İlgili malzemeyi ya da var olanı deneyimlememiş insan doğal olarak herkes'in ortalamada yaptığı gibi teorik bir çerçeve üzerinden ilgili var olanı ifade etmeye çalışacak ya da lakırtıya düşecektir. Dolayısıyla bu kavrayış nesnenin ontik bilgisine isabet edecek ve aynı zamanda yönelinen var olanın ontolojik kavrayışla anlaşılabilen kaynağı yani özü örtülecektir. Diğer yandan ontik bilgiye düşmek yönelinen nesnenin yaşantısına yani yapısına bürünmemiş, onunla hemhal olmamış insan yaşantısıdır. Çünkü ilgili var olan ona yönelen insan tarafından var oluşsal zeminde deneyimlenmemiştir. Bu nedenle hatırlanacağı üzere tasarlayan öznenin kendi deneyim yaşantısından edinmiş olduğu bilgi ontik kavrayışın bilgisinden bu bağlamda farklı ve oluşun, etkileşimin derinlemesine soruşturulmasıyla elde edilen bir bilgidir.

Tasarlayan özne temas ettiği var olanları öz görüşüyle eidetik verisine sahip oldukça (ontik-ontolojik kavrayış) tasarlanan her deneyim de yaşamın iklimine, örüntüsüne uygun ve var oluşa, var olmaya imkan tanıyan yaşam yorumlarını var edecektir.

Burada hatırlanması gereken bilincin psişik ben'inin, egemen geleneğin ya da bilimsel tavrın (betonun kimyasal tanımı) askıya alınmasıdır. Aksi takdirde betonun imgelememizde serbestçe değiştirmek pek mümkün olamamaktadır. Çünkü bilince alınan ve hayal edilerek özü araştırılan nesneye, bilimsel tavır o nesne ile ilgili kimyasal, biyolojik vb. özellikleri, psişik ben de o nesneye dair duyulan tiksinti ya da hoşlanma vb. halleri, egemen gelenek ise o nesneye ait 'herkes' deneyiminin tanımını yani ortalama olanı dayatacaktır. Bu bağlamda nesnenin özü, yukarıdaki tahakkümlerden sıyrılmadıkça apaçık betimlenememekte ve bilgi ben'in bilgisi olamamaktadır. Çünkü bilgi, bilgiye ulaşmaya çalışan ve onu kendi öznelliğinde sahih bir biçimde deneyimleyenin bilgisidir. Bu tür kazanılan bilgiler muhatabına da aynı özgürlükte düşünebilmenin imkanını açmaktadır. Dolayısıyla önce bilinç saf ben'e indirgenmeli sonra da bilinçte yönelinen nesne kendi özünde yakalanmaya, kavranmaya çalışılması gerekmektedir.

Genellikle ve özellikle tasarlama eylemine ilk kez temas eden tasarımcı adayının nesneye yönelik bilgisi, yukarıda ifade edilen egemen anlam veriş minvallerinde kurulmaktadır. Tasarımcı adayı ilk kez temas ettiği tasarlama eyleminde herkes'in ortalama anlam veriş tarzından hareketle kendisiyle ve sonrasında tasarlamak için karşılaştığı, yöneldiği mekan ve nesne ile ilişkiye girmektedir. Bu çerçeve üzerinden bakış diğer bir ifadeyle hazır alınan bakış, tasarımcı adayından beklenen yeni deneyimlerin var olma imkanını kapatmaktadır. Çünkü yukarıda verilen örnek üzerinden hareket edilirse, tasarımcı adayı masa nesnesinin özünü bilmeden tasarlamaya çalışacak, bugüne kadar deneyimlediği, algıladığı masa biçimlerinden, malzemelerinden öteye geçemeyecektir. Tasarımcı adayının geçmiş deneyimlerindeki masa (evindeki, kafedeki, çevresinde deneyimlediği masa) kendi yapısını tasarımcı adayının deneyimlediği kadarıyla (ki bu deneyimin sahih mi yoksa gayri sahih mi olduğu da soruşturulmalıdır) tasarımcının bakışını çerçeveleyecektir. Adayın tasarlamaya çalıştığı masa süreç içerisinde algıladıklarından (empirik görü) hareketle tasarlanacaktır(!) Şüphesiz tasarımcının deneyimi, belleğindeki bilgiler tasarlama eylemi için başat roldedir. Ancak bu deneyimlerin apaçıklığı yani öze yönelik soruşturmanın yapılarak gerçekleşmesi anlaşılacağı üzere oldukça önemlidir. Çünkü aday daha önceden deneyimlediği masanın kendi yapısını, özünü fizik gerçekliğinin yanı sıra aynı zamanda düşünsel, imgesel olarak da ulaşmasıyla yaşam zeminine

ekebilmekte, masanın varlık nedeni yani özü, anlamı, fenomenleri de bu minvalde açığa çıkabilmektedir.

Masanın kaynağı yani açığa çıkan fenomenleri ile ona ilinekle hale getirilmiş takıları / yüklemleri arasında bir ayırım ortaya çıkmaktadır. Fenomenlerin dışında kalan ilinekleler esasen öz değil nesnenin özü sayesinde ona iliştirilmiş yklemlerdir. rnek vermek gerekirse; masanın masa olabilmesi için masanın 4 ayağı (alışılmış hali) olmak zorunda mıdır? sorusu, adayın masa tasarlariken masa ayaklarını askıya almasına ve bilindik bir taşıyıcı sistemin yerine başka bir yeni'yi tasarlamasını imkanklı hale getirebilir. Çünkü masa denilen araç/malzeme, onunla etkileşime giren bireyin eylemine *imkan* sağlaması nedeniyle var olmaktadır. Yani özünde masa bir *imkandır*. Bu durumda ayak olsun ya da olmasın masa denilen bu araç/malzeme/imkan bu etkileşime imkan verip vermemesinden hareketle yorumlanmalıdır. Yani masa özünün izinde grlenmeli, eleştirilmelidir.

Diğer bir örnek olarak hali hazırda yaşamda oldukça deneyimlenen ıslak hacim elemanından lavabodan bahsedilebilir. Masada olduğu gibi lavabo'nun da özünde ne olduğu soruşturulduğunda yani ona yönelik eidetik bir indirgeme yapıldığında görülecektir ki lavabo'nun özü, varlık nedeni, anlamı, bireyin kullandığı temiz suyun drene edilmesine kadar ki geçen süreçte akan suyun kullanıcıyla etkileşime girebilmesine imkan tanıyan bir *imkan*, eylem destek elemanı olmasıdır. Diğer bir ifadeyle var olanların eide'si yani değişmeyen özü esasen onların bir *imkan* olmasıdır.

Peki nominal olarak lavabo ifadesi yukarıda özü ifade edilen deneyimin anlamının göndergesi midir?

Cevap evet olsa da stüdyo dersinde eğitmenin öğrencilerden lavabo tasarımı talep ettiğinde yukarıda ifade edilen lavabo'nun özü, adayın alışık olduğu anlam verme alışkanlığından dolayı örtük kalmaktadır. Çünkü tasarımcı doğal tavır içinde n anlamaları ve kavrayışı herkes'in ortalama olan anlayışı ve kavrayışı üzerinden kurulduğu için lavabo nesnesini onların tanımladığı kadar tanımlayabilecektir. Dolayısıyla ğrenci yeni bir deneyim imkanını zihninde kalıplaşan lavabo'dan hareketle inşa edemeyecektir. Lavabo'nun akla gelen ilk biçimsel hali öğrencinin ulaşması gereken lavabo'nun varlık nedeninin önüne geçerek örtmektedir. Bu bağlamda lavabonun kendisinden önce tanımlanmış ve ervelendirilmiş biçimlere

ve malzemeye hapsolduğunu ve muhatabına kendisini bilindik ara yüzleri üzerinden okuttuğunu savlamak yerinde olacaktır.

Dolayısıyla öğrencinin kullanıcıya sunacağı yeni deneyim imkanı yönelinen nesnenin öz tasviriden hareketle kurulmalı, tesis edilmeli, konstitute edilmelidir. Çünkü tasarlanacak olan nesnenin biçimi değil, tasarlanacak olan, o nesnenin anlamı, özü, varlık nedeni dolayısıyla da kullanıcıya sunduğu deneyim, *imkandır*. Aksi takdirde lavabo öğrenci tarafından soyulmadan, anlamına ulaşılmadan tasarlandığında (!) lavabonun aşkın fizik gerçekliği deyim yerindeyse makyajlı hale getirilmekte dekoratifleşmekte, yeni'nin aksine hali hazırda mevcut olanın türevleri meydana gelecektir. Lavabo ne kadar makyajlanırsa aday tasarladığı sanrısına düşüverecektir. Lavabo denilen potansiyel etkileşim malzemesi daha önceki kalıplaşmış lavaboların aile seceresine eklenecektir. Lavabo ile kastedilen öz yine alışılmış olan bakış nedeniyle örtük kalacaktır. (şekil 3.7.1)

Şekil 3.7.1: Herkesleşmiş öğrencinin tasarladığı lavabo örnekleri

Tasarımcının 'herkes'in beklentisini karşılayan lavabo tasarımı (!) (şekil 3.7.1) derinleşmeyen merakı doyurmaya yetse bile metalaşmanın ötesine geçemeyecektir. Dolayısıyla nesnelerin, mekanların varlık nedenlerinin ne olduğunun düşünülmesi, soruşturulması, fenomenlerinin ifşa edilmesi bu minvalde önemlidir.

Epokheden sonra eidetik indirgeme gerçekleştikten sonra lavabo'nun varlık nedeni, özü, anlamı yani onun neye imkan verdiği ifşa edildiğinde Şekil 3.7.2 de verili olan yeni deneyim tasarlanabilir.

Şekil 3.7.2: Yazar tarafından tasarlanan “lavabo”(!)

Lavabo (Şekil 3.7.2) artık lavabo değildir. Lavabonun özü su ile kullanıcının etkileşime girdiği var olan olarak imkandır. Lavabonun var olma anlamı epokhe ve eidetik indirgeme sayesinde görüldükten sonra etkileşimin yeni veçheleri tasarlanabilir. Tasarlanan, nesnenin sadece kabuğu değil etkileşimin, yeni deneyimin var oluşa imkan verenin kendisidir. Nesnenin kabuğu (aşkın hali) kullanıcının var oluşuna imkan verdiği ölçüde biçimlendirilmektedir.

Eidetik indirgeme fenomenolojik bir yöntemdir, ancak ortaya çıkarmaya çalıştığı öz pozitif bilimsel yöntemlerin empirik yaklaşımlarıyla ifşa edilememektedir. Yani nesnenin veya mekanın fenomenlerini ifşa etmek sadece metrik ölçümlere

dayandırılmamalıdır. Çünkü mekan, insanın diğer var olanlarla karşılaşmasının bir zemindir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere mekanın eidesi onun aynı zamanda var olanlarla karşılaşma zemini olmasıdır. Ancak yukarıda ifade edilen mekan tanımı (metrik) insanın içinde olmadığı ve oluşsal kavrayışı örten matematiksel bir evrenin bakış açısından tanımlanmaktadır. Esasen bu ontik kavrayışın temelinde mekanın herkes tarafından objektifleşmiş matematiksel tanımı “sınırları kullanıcıları tarafından algılanabilen bir uzay parçasıdır” yatmaktadır.

Bu bağlamda ontik olarak doğrulanmış ancak var olunmamış, deneyimlenmemiş, yapısına bürünülmemiş bir mekan (pozitif bilimsel mekan tanımı) anlamını insani temaşadan, duyumsamadan, oluştan, olaydan uzak nasıl inşa edebilecektir?

Bu tanım mekanın eidesi midir?

Matematiksel bakışın mekan tanımı her ne kadar insansız ve zamansız olsa da akıl yolları ile tanımlanmasından hareketle şüphesiz insanidir. Ancak herkes’in kavrayışını ve insanın içinde bulunduğu doğal tavır’ı yapılaştıran şey de tam olarak ontolojik olarak deneyimlenmemiş, yaşanılmamış olmasındandır. Yani herkes’in sadece matematiğin sunduğu tanımın tatminkarlığına sığınmasıyla yaşanılmayı bekleyen mekan veya nesne örtülmekte ve unutulmaktadır. Dolayısıyla mekanın eidesini ifade eden fenomenlerde dile getirilememektedir. Bu bağlamda da Husserl’in fenomenolojisinde eidetik indirgeme her ne kadar fenomenolojide yöntem dahi olsa da esasen eide’nin görülenmesi insanın/tasarlayan öznenin sorumluluğu olmalıdır. Aksi takdirde nesnesinin veya mekanın özüne yönelik insani ölçekte şeffaf bir tenle soruşturma yapmayan tasarımcıların yeni’yi imkanlaştırmalarından bahsedilemeyecektir.

3.8.2 Fundamental ontolojide nesnenin ilintililik tümlüğü

Heidegger’in fundamental ontolojisinde Dasein dünyanın dünyasallığı içinde var olmaktadır. Heidegger’in felsefesine göre fenomenolog insan / Dasein (orada olan) dünyaya fırlatılmadan önce herhangi bir mekanda var olup olmadığı belirsizdir. Diğer bir ifadeyle insanın özü varoluşundan önce belirlenmemiştir. Sartre’ın özellikle “kendi için varlık” üzerinde durduğu ve felsefesinde oldukça önemli bir yeri olan “var oluş özden önce gelir” mottosu Heidegger’in Dasein’ninin dünyaya fırlatılmışlığına benzer bir bakışa isabet etmektedir. Özün var olmadan önce belirli olduğunu savlayan

düşünümler dinsel veya metafiziksel iddialardır. Diğer taraftan Heidegger'in dünyaya fırlatılmış olan Dasein'inin sahih var oluş tarzı "kendine ihtimam göstermesi", "kendi uğruna oluşu" da Nietzsche'nin felsefi bakışına dayanmaktadır. Özetle dünyaya fırlatılan insanın yaşamı kendi sorumluluğundadır. Bu bağlamda var oluşu Tanrı vb. mutlak yaratıcıların bilinemezliğinden (numen) hareketle tanımlayan savların, düşüncelerin de yersiz olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla insanın yani Heidegger'in fenomenolog insanı Dasein'in fırlatıldığı dünya'nın da metafiziksel erkler tarafından tasarlandığı da söylenemez.

Fundamental ontolojide dünya ve var olanlar Dasein'in onlarla etkileşimi üzerinden anlamlandırılmaktadır. Heidegger'e (2021) göre dünya fenomenal bakışla irdelendiğinde onun dünyasallığı açılanmaktadır. Dünyanın dünyasallığı Dasein'in varoluşu üzerinden yani ontolojik kavrayışından hareketle tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Heidegger'e göre dünyanın dünyasallığı, eylemselliktir. Dünya Dasein'in var oluş minvaliyle kendini açıklamaktadır. Dünya öyle bir zemindir ki hem Dasein'in sahnesi hem de onun var olma imkanındır. Dünyanın eylemselliği Dasein'in ontolojik kavrayışla anlaşılabilen varoluşunun imkanındır. İçine fırlatıldığı dünya Dasein'in kendini imkanlara tasarladığı bir eylem sahasıdır.

Var olanların anlamı, anlam veren bilince (Husserl fenomenolojisi) sahip olan Dasein'dan hareketle ifşa edilmektedir. Dünyanın eylemselliği Dasein'in dünya ile kurduğu ilişki üzerinden ortaya çıkmaktadır. Çünkü Heidegger'e (2021) göre Dasein'nin da karakterinde eylemsellik vardır. O kendi uğruna dünyayı bir tarla gibi eyleme, sürme imkanına sahip bir var olandır.

Heidegger'e (2021) göre Dasein birlikte var olduğu (gayri sahih ya da sahih) insanlara ihtimam, itina göstermekte, nesnelerle (el altında) ise "bir şey için bakışsal" karakteriyle etkileşime geçmektedir. Dasein'in "bir şey için bakışsal" karakteri onun nesnelerle "ilgilenmesini", "muamele etmesini" açıklamaktadır. Dasein nesnelerle (diğer var olanlarla) bu minvalde (bir şey için bakışsal; ilgilenme, muamele etme) temas etmektedir. Diğer taraftan Heidegger'e (2021) göre Dasein'in ilgilenmediği, muamele etmediği nesneler, var olanlar da bulunmaktadır. Doğal olarak Dasein "bir şey için bakışsal" karakterinden hareketle ilgi gösterdiği, muamele etmeyi istediği nesneyle etkileşime girmektedir. Burada Dasein'in ilgilenmediği, muamele etmediği, yönelmediği var olanların olduğunu belirtmenin amacı Dasein'in ilgilendiği ve

ilgilenmediği şey'in ne olduğunu ortaya koymak içindir. Demek ki Dasein bir şey için bakışsal karakterine uymayan nesneyle ilgilenmemekte, etkileşime girmemektedir.

Fizik gerçekliğe ait olan eşyalar, şeyler gibi var olanlar esasen Heidegger'e (2021) göre ontik var olanlardır. Ancak bahsedilen fizik olgular ontolojik kavrayışla, var oluşla, etkileşimle, deneyimle anlaşılabilir. Somut var olanlarla deneyime giren Dasein, yöneldiği "malzeme"nin (daktilo; yazı yazma malzemesi) anlamını deneyimleyerek görülmektedir. Fundamental ontolojide "malzeme" el altında var olan somut nesnelerdir. Malzemenin özü ise ilintililiktir. Malzeme esasen el altında var olan nesnelerin bir anlamda ontolojik kavrayışa isabet eden özüdür. Yani daktilo olarak bilinen (herkes, kamu vb.) nesne esasen özünde yazı yazma aracıdır. Malzeme kavramı tüm var olanların genel eidesi'dir. Husserl fenomenolojisindeki eide kavramı ile Heidegger'in fundamental ontolojisindeki malzeme kavramı bu bağlamda örtüşmektedir. Malzemenin bu fenomeni Dasein'in yaşam dünyasındaki var oluşuyla (ontoloji, etkileşim vb.) açığa çıkmaktadır. Peki nesnenin özü neden "ilintililik" olarak tanımlanmıştır? Hatırlanacağı üzere nesnenin varlığa getirilişi Dasein'in var oluşuyla, ihtiyacıyla dolayısıyla onunla ilgilenmesiyle, muamele etmesiyle ilişkilidir. Nesnenin ilintililiği esasen onun "bir şey için oluşunda" yatmaktadır. Zaten Dasein'da nesnenin ne için oluşuna çekilmekte, yönelmektedir. Heidegger'e (2021) göre dünyada karşılaşılan somut var olanların özü kendilerinin ne-içinliği ve ne-amaçlılığı'ndan hareketle keşfedilmektedir. Dasein "ilgilenici bakış"ından (bir şey için bakış) hareketle nesnenin "ilintililik tümlüğü"ne, diğer bir ifadeyle "olanaklı hallerin bütünü"ne yönelmektedir. Nesnenin özü olan "olanaklı hallerin bütünü" zaten bir şeyin "bir şey içinliği"ni ifade etmektedir. Nesne, Heidegger'e göre "bir şey için"dir. İfade edilen "şey" nesnenin varlık nedeni yani özüdür. Dasein "bir şey için bakışsal" karakteriyle, nesnenin o "şey"ine yönelmektedir. Esasen buradaki "şey"in Husserl fenomenolojisindeki noema kavramına isabet ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Heidegger'e (2021) göre Dasein "kendi uğruna"dır. Kendi uğruna var olabilen, kendini kendine çağırabilme imkanına sahip olan Dasein "sahih benlik" yle (otantik olma, münferitleşme) var olabilmektedir. "Kendi uğruna olma" anlaşılacağı üzere Dasein'in kendi varlığına uygun bir şekilde var olmasıdır. Dasein'i "kendi uğruna olma" ve "bir şey için bakışsal" karakteri üzerinden anlamak onun kendi imkanına yönelebileme potansiyelini açıklamaktır. Dolayısıyla Dasein'in "bir şey için bakışsal" karakterinden gelen "ilgilenici ve muamele etme" yönelimi ("ilgilenici ve muamele

etme” kavramı Husserl fenomenolojisindeki “yönelimsellik” kavramıyla ilişkili olduğu düşünülebilir.) onun karşılaştığı var olanlara yönelmesine ve o var olanlardaki *olanaklarla* etkileşime girmesine, temas etmesine imkan tanımaktadır. Bu bağlamda şu çıkarım yapılabilir; Dasein var olanın olanaklarına, var olanın kendisi için sunacağı olanaklara yönelmektedir.

Dolayısıyla Dasein’ın dünyada karşılaştığı var olanlarla kurduğu temasın var olanlardaki *imkan* olduğunu ifade etmek bu bağlamda yerinde olacaktır. Diğer taraftan örnek üzerinden bu bakış desteklenecek olursa; var olanın kendi yapısına uygun var olmaması halinde yani özünü kendinde yerine getirememesi halinde Dasein tarafından kullanılmamasına, dolayısıyla deneyim yaşantısına (bilinç alanında gerçekleşen yaşantı/erlebnis) sahip olmamasına neden olmaktadır. Örneğin; “yazı yazma malzemesi” olan daktilonun kendi işlevini yerine getirememiş olması, onun varlık nedeninin ortadan kalkmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Özetle nesnenin ilintililik tümlüğüne yönelme esasen Dasein’ın yaşam dünyasındaki var oluşu, yaşamı dolayısıyla da kendisini kavrayışı, anlamlandırması ile ilgilidir. Bu bağlamda bu kavramdan hareketle tasarlama eyleminin ne olabileceği üzerine yeniden düşünüldüğünde ifade edilen felsefi bakış ve tasarlama eylemi birbirlerine yakınlaşacaktır.

Çalışmaya göre, tasarlayan özne tasarlama eylemini gerçekleştirirken öncelikle çevresindeki var olanları ontolojik kavrayışla bu minvalde (köken, kaynak, doğurgan) soyması gerekmektedir. Var olan ile etkileşime girerek hermenötik açık uçlu betimlemeli (açık uçlu çünkü her ne kadar sahih bir deneyim de olsa tek bir bireyin deneyiminden hareketle öz ifşa edilmekte, kurulmakta) ve yeni tasarlayacağı imkanı da yine aynı derinlikte yaşantı deneyiminden açığa çıkartarak tasarlamalıdır.

Fenomenoloji ya da fundamental ontoloji var olan olguların özüne yönelik çıkarımlar yapmaya imkan tanımaktadır. Ancak tasarlama eylemi yeni bir deneyimin, yaşantının imkanını yaratmaktır.

Bu bağlamda tasarımcı adayı yeni bir deneyimin imkanı olan somut gerçekliği nasıl tesis edecektir?

Fenomenoloji ve fundamental ontolojiye göre soyulan nesnelerin özü var olanın hakikatidir. Hatırlanacağı üzere var olanın hakikatine isabet eden, onu ifşa etmeye çalışan söylemler logostur (tefsir, hermenötik). Yaşantılanan deneyimin özüne yönelik

hermenötik söylemler (yorum, özün betimlenmesi), sembolik mantığı aşan metaforların kullanıldığı dil ile açığa çıkar. Bu bağlamda tasarlayan öznenin yaşamayı arzuladığı, var etmeyi istediği imkanı edindiği sahih deneyimler üzerinden bilinçte yaşaması onu deneyimlemesi gerekmektedir. Tasarımcı arzuladığı, imgelediği yaşıntıyı stüdyoda ya da muhatabına betimlemesi (hermenötik) ile henüz tasarlanmamış olan imkanın özünü ifşa edebilecektir. Özetle fenomenolojik yaklaşım (var olan real nesnenin özünün ifşası) tasarlama eyleminde (tasarlanacak olan ama henüz var olmayan yeni imkanın özünün ifşası) ters yüz edilebilir.

Tasarlanan var olanlar üzerinden yeni bir deneyim imkanıyla sonlanacak tasarlama eylemi, başlangıçta tasarlayan öznenin bilincinde düşünüm nesnesi (immanent) olarak var olmaktadır. Tasarlayan özne bilincinde olduğu bu imkanı ön yargısız (epokhe) bir şekilde görebilecek, özüne (eide) keşfedecektir. Tasarlayacağı imkanı bilincin edimleri üzerinden kuşatarak (noesis) onda var edeceği anlamı (noema) muhatabının deneyimine sunabilecektir.

Diğer taraftan yukarıdaki felsefi bakışların ışığında şu sorular sorulabilir.

Henüz var olmamış olan 'şey'lerin (yaşıntı, deneyim, eser, değer anlam vb.) var olmasına imkan tanıyan tasarlama eyleminin özü, var olma nedeni nedir?

Tasarlama eylemi kendisinde var olan hangi özün izini takip ederek dünyalaşmakta, somutlaşmaktadır?

Bu sorular ancak dünyayla sahih bir şekilde etkileşime giren insanın, var oluşsal anlama yönelmesinden hareketle cevaplanabilir. Bu bağlamda insanın tasarlama eylemini nasıl icra ettiği, onun var oluş tarzı (sahih ya da gayri sahih var olma) ile korelatif bir ilişkidir. Dolayısıyla bu çalışma, mekanın ya da nesnenin nasıl tasarlanması gerektiğini açıklayan bir yöntem değildir. Çalışma bu bağlamda tasarımcı adayının tasarlama eyleminden önce yaşam dünyasındaki var olma biçimlerini soruşturması gerektiğini (tasarım eğitimi öncesi eğitim, hergünlük, doğal tavır, başkası'nın nesnesi, müritleşme, mutenalaşma, modern özneleştirme vb.) ve kendi sahih var oluşuna uygun (insan-yaşam ölçeğinde) olanı tasarladıktan sonra yani kendisine var olma imkanı yaratabilmesinden sonra bir başkasına var olma imkanı tasarımıyla ifade etme çabasıdır. Bir anlamda Dasein'in kendisine seslenen vicdan çağrısı olabilmeye ya da Nietzsche'nin Zerdüşt'üne öykünmedir.

Bu bağlamda çalışma okurlarına; tasarlama eylemine insan-yaşam ölçeğinde varoluşsal bir minvalde bakmayı yani “münferitleşmeyi”, “kendini hatırlamayı”, “saf ben”ine yönelmeyi, “reddetmeyi” ve “yeni”yi “merak etmeyi”, “sınır tutumunda” var olmaya cesaret etmeyi, “kendi için varlık” olmayı öğütlemektedir. Çünkü mekan, nesne ya da insanın içinde var olduğu tüm olguları tasarlamak, yukarıda ifade edildiği üzere tahakkümün, egemen geleneğin, kodların, normların dışına çıkabilen bireyleri talep etmektedir. Aksi takdirde yaşam dünyasında sadece var oluş ve kavrayış nedeniyle örtük kalan birçok imkan ifşa edilemeyecek, yaşanamayacaktır.

3.9 Bölüm Değerlendirmesi

Fenomenoloji’nin kurucusu Husserl ve sonrasında bu felsefi zeminden hareket eden Heidegger, Foucault ve Sartre’ın felsefi bakışları tasarlama eylemi minvalinde incelenmeye çalışılmıştır. Tasarlama eyleminin öznesi olan tasarımcı adayı tasarım eğitimi öncesinde “doğal tavır”da var olmakta, “hergünlük” girdabına düşerek herkesleşmekte, hakikatini tasarlayan var oluşunu biçimlendiren iktidar yapılarının, “başka”larının tahakkümü altında var olmaktadır. Oluşan tahakküm çerçevesini sorgulamadan kabul eden tasarımcı adaylarının (öğrenci) öncelikle kendi yaşamlarının sorumluluğunu ele almaları ve kendi var oluşlarının özgünlüğünü mesele etmeleri, gerekmektedir. Tasarımcı adayının var oluşsal özgünlüğü ve özgürlüğü tasarlama eyleminde beklenen özgünleşmenin ön koşuludur.

Tasarımcı adayını tahakküme alan çerçeve nasıl ortadan kaldırılacaktır? sorusunun cevabı Husserl’in fenomenolojik kavramından hareketle “epokhe”dir. Epokhe, yani fenomenolojik redüksiyon (indirgeme) fenomenlerin/kaynağın/özün ifşa edilmesi için fenomenoloji için zorunlu/gerekli bir soyma işlemidir. Epokhe, yargıdan çekinme, askıya alma anlamına gelmektedir. Fenomolog, irreal ya da real nesnenin fenomenine, kaynağına ulaşmak için önce kendi bilincine epokhe uygulamaktadır. Epokhe sayesinde ulaşılan “saf ben” yani fenomenolojik literatürde “transendental ben” bireyin tarafsız bir biçimde var olanın özüne yönelik soruşturma yapmasına imkan veren “saf bilinç alanı” / ”kalıntı”dır (residum). Çünkü fenomenolojiye göre tüm var olanlar anlamları/özleri bilinç alanında anlamlandırılmaktadır (konstitüsyon). Bireyin kendi bilincini saf bilince dönüştürmesinin ardından, bireyin yöneldiği nesnede (transendent varlık) bilinç alanına götürülerek bilince içkin bir nesne (immanent

varlık) haline dönüşmektedir. Yani somut nesne, bilince alınarak *düşünüm* nesnesine dönüştürülür.

Bilinç saf ben'e indirgendikten sonra sıra bilince alınan nesnenin kendisindedir. Nesneye epokhe uygulanır. Nesne ile ilgili herkesleşmiş tüm tanımlar, bilimsel yöntemler üzerinden elde edilen teoriler, lakırtılar, betimlemeler askıya alınır. Çünkü bilincin yöneldiği nesne bilinç alanında hem refleksif tavırla (düşünülen şeyin üzerine tekrar tekrar düşünme) düşünülecek hem de nesnenin bilinçte imgelenecek varyasyonları oluşturulacaktır. Tamamen ön tanımlardan soyulmuş nesnenin özü görülenmeye, fenomenleri ifşa edilmeye çalışılacaktır.

Husserl'in "noema" ve "noesis" olarak ifade ettiği kavramlar ise bilince alınan nesne üzerine yönelen edim ve nesnedeki yönelinen anlamdır. Nesnenin görülen anlamı (noema) yani öz betimlenerek ifşa edilecek ve nesne ifşa edilen öz üzerinden "konstitute" (kurma, tesis etme, yapılandırma) edilecektir.

Nesnenin (irreal,real) fenomenlerini ifşa etmek için fenomenolog bilinçli bir şekilde epokhe'yi uygulaması gerekmektedir. Epokhe bir hazırlık aşamasıdır. Birey epokhe'yi uygulamaya başladığında yöneldiği nesnenin yapısına bürünmeye hazır hale gelmektedir. Bu nedenle çalışma özgün ve yeni deneyimleri ifşa etme faaliyeti olan tasarlama eylemi için epokhe'nin uygulanmasını önermektedir. Epokhe tasarımcı adayına kendisiyle baş başa sahîh bir zeminde temaşa edebilmesine, ön yargılarından arınmış, inanç, kültür vb. çerçevelerden sıyrılmış bir ölçekte var olabilmesinin imkanını sunmaktadır.

Dünyaya anlamını veren bilincin epokhe aracılığıyla özgürleşmesini, tasarımcı adayının sahîh bir biçimde deneyimlediği bilinç yaşantısından hareketle yeni bir imkan yaratabilmesi mümkünleşebilmektedir.

Bu minvalde öznenin soyumu öncelikle Husserl'in fenomenolojisinden hareketle ortaya konulmuştur. Ardından Heidegger'in hergünkölüğe düşmüş Dasein'ının herkes benliğindeki kendi varlığına uymayan bir minvalde var olma alışkanlığı aşmaya, otantik olma, münferitleşme, sahîh benlik'te var olma imkanına erişebilmesi incelenmiştir. Lakırtı, derinleşmeyen merak ve belirsizlik içinde var olan insanların vicdanlarına kulak vererek kendilerine kendi benliklerini borçlu olduklarının, ölüme doğru varlık olması nedeniyle yaşamının sorumluluğunu kendi üzerlerine almalarının

ve dünyanın eylemin zemini olduğunun hatırlatılması Heidegger'in fundamental ontolojisi üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

Tasarımcı adayının herkes benliğinden sıyrılarak sahil bir ben olarak var olmasıyla, kendisini kamudan ayırmasının gerekli oldu ifade edilmiştir. Birlikte var olma imkanları ellerinden alınmış ancak bir arada mevcut olabilmeye (temas etmeden, matematik evrenin nesneleri gibi) zorlanmış insanların birbirine geçirimsiz yaşantısının huzurlu evi, münferitleşmeyi bilen, sınır taşı gibi tekinsizliği ve hiçliği yaşamayı göze alan tasarımcılar tarafından yıkılmasının gerekli olduğu savlanmıştır. Bu bağlamda tasarımcının tasarlayacağı imkan, onun dünyayı eyleme tarzıyla, varoluşsal süreciyle ilgili olduğu belirtilmiştir.

Sonrasında Foucault'nun özne ve iktidar ilişkilerinden hareketle öznenin özneleştirilme ve kendilik teknikleri, tasarlama eylemi bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Foucault'nun soy kütük araştırmalarında özne, antik dönemde (stoacılar dönemi 4.yy.'a kadar), kilise ve manastır döneminde (4.yy.'dan 17.yy.'a kadar), modern dönemde (17. yy.'dan günümüze kadar) kendisiyle, hakikat arasında kurduğu ilişki ve onu yöneten iktidar güçleri ile nasıl ilişkiye girdiği aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada öznenin hakikatle arasındaki ilişkinin konu edilmesinin amacı, öznenin ulaşmayı arzuladığı hakikatin iktidar güçleri tarafından düzenlenmesinin hatta tahakküme alınmasının bir başka yüzünün gösterilme arzusudur. Foucault'nun soy kütük araştırmaları göstermektedir ki iktidarlardan tasarlanan hakikat öznenin kendisiyle ve dünyayla ilişkisini düzenlemekte tek tip bireylerin yetişmesine, var olmasına neden olmaktadır. Şüphesiz bir iktidar, toplumu oluşturan bireyleri yönlendirilmeli belki de yönetmelidir. Ancak özgürlüğün yok edildiği yönetimler tahakküme evrimde ve özellikle bu minvalde özne nesneleşmektedir. Bu bağlamda Foucault tıpkı Husserl'in "doğal tavır"dan "fenomenolojik tavıra", Heidegger'in "hergünlük"ten "otantik" olmasına, benzer bir biçimde "kendilik politikası"nı kurmaktadır. Bu politika mevcut düzen içinde iktidar güçleri tarafından tasarlanmış bir var olan olduğunun bilincine varılmasıyla kurulmuştur. Özne kendi içinde bulunduğu durumların her birini huzurla kabul etmesinin tersine öncelikle reddetmeli, merak etmeli, yeni'yi aramalıdır. Ancak bu var oluş tarzında özne kendi özneliğini inşa edebilecektir. Özne kendi hakikatini, gerçekliğini, var oluşunu kurma imkanına eriştiği anda kendi yeni'sini inşa etmiş olacaktır. Bu var oluş biçimine sahip olan tasarımcı şüphesiz ki henüz farkına varılmamış yaşam imkanlarını kaynaklarından ifşa

edecek, tasarlayacak ve muhatabına deneyimletebilme imkanına erişebilecektir. Her ifşa yani tasarlanan her deneyim tekrardan tasarımcının kendisini ve kullanıcıların kendi hakikatlerini kurabilme kendi politikalarını tesis edebilme imkanını verecektir. Şüphesiz ki duyumsayabilen tenlere...

Foucault'nun felsefi bakışının tasarlayan özne ile kurduğu ilişkinin irdelenmesinin ardından Sartre'ın varoluşçu felsefesinin varlık tipleri “kendinde varlık”, “kendi için varlık” ve “başkası için varlık” tasarlayan özne ile ilişkilendirilmiştir. Sartre'ın varoluşçu felsefesinde “kendi için varlık” esasen insanın sahih olarak var olduğu minvaldir. “Kendinde varlık” ise nesnenin yapısını ifade etmektedir. “Başkası için varlık” ise insanın varoluşsal tarzını başkası'nın tasarladığı bir var olma biçimidir.

Tasarlama eyleminin faili olan insan kendi yaşantısına müdahale eden, çevre, kültür, inanç, toplum, iktidar, aile vb. otoriterler üzerinden kodlanmıştır. Diğer bir ifadeyle tasarlama yetisine sahip olması, yeni imkanları yaratmaya kabil olması beklenen tasarımcı başkası'nın nesnesi haline gelmiştir. Çünkü maalesef insan insanı yetiştirirken nasıl bir öze sahip olacağını henüz o insan doğmadan önce bir anlamda tasarlamaktadır. İnsan şöyle var olur (...) şu ahlaka sahip olmalıdır (...) vb. yargılardan hareketle var oluşları kurulmaktadır. Şüphesiz ki örnekler çoğaltılabilir ancak insanın çevresindekiler üzerinden nesneleştirildiği sonucu değişmemektedir. Bu bağlamda tasarlayanın önce özne olabilmesi Sartre'ın felsefi bakışı üzerinden ifade edilecek olursa “kendi için varlık” olabilmesiyle mümkünleşmektedir. Tasarımcı adayı henüz farkında olmasa bile başkası onun varoluş tarzını etkilemiş belki de sınırlandırmıştır. Dolayısıyla kendi yaşamındaki imkanları ve en başta kendi malzemesini anlaması, deneyimlemesi için kendisini başkası'ndan soyması gerekmektedir. Şüphesiz ki yaşam dünyasında insanın “öteki” ile teması yaşamın neredeyse değiştirilemez bir olgusudur. Ancak başkası tarafından nesneleştirilmiş bir insanın sahih anlamda ne kendisiyle ne de başkasıyla birlikte var olabileceğini ifade etmek de bu bağlamda yerinde olmayacaktır.

“Kendi için varlık” olmaya yönelen tasarımcı adayı kendi varoluş tarzını tasarlarken edindiği deneyimler, kendini tasarladığı imkanların yaşantısıdır. Bu bağlamda öznenin başkası'ndan soyumu tasarımcı adayının bir anlamda kendi bilincine epokhe yapmasına benzer bir durumdur.

Nesnenin anlamı, fenomenleri ise Husserl'in "eidetik indirgemesi" ve Heidegger'in el altında var olan nesnelerin" ilintililik tümlüğü" bağlamında incelenmeye çalışılmıştır.

Eide, öz anlamına gelmektedir. Nesnenin eide'sine ulaşmak için fenomenolojik indirgemenin yani epokhe'nin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü "eide" doğal tavırla yani alışık olunan varoluş tarzıyla görülememektedir. Dolayısıyla tasarlayan özne doğal tavırdan fenomenolojik tavra geçmek zorundadır.

Husserl fenomenolojisinde, nesne hatırlanacağı üzere transendent (göreceli, real varlık) varlık ve immanent varlık (bilinç alanına ait) olarak 2'ye ayrılmaktadır. Epokhe'nin bilinçte uygulanmasından sonra algılanan transendent varlık, immanent varlık alanında görülebilmektedir. Birey hem kendisini psişik ben'inden, ön yargılarından, etik değerlerden vb. yargı veren hallerinden soymakta hem de yöneldiği nesneyi ona verilmiş olan tanımlardan, kodlamalardan, normlardan soymaktadır.

Dolayısıyla birey kendi saf ben'inde yöneldiği nesnenin özüyle ve somutluğu arasındaki ilişkiyi apaçık bir biçimde deneyimlemesine ve fenomenleri betimlemesine yönelik imkana ulaşmaktadır. Nesnenin bilinç alanında imgesel varyasyonları oluşturulmakta ve nesnenin kendi yapısının sınırları yani özün sınırları betimlenmektedir. Ortaya çıkan betimleme (hermenötik), yönelinen nesnenin noeması yani anlamıdır. Bireyin bilinç alanında görüldüğü öz, nesne ile ilgili tüm yaşantı deneyimlerinde değişmeyendir. Bu esasen nesnenin a priorisini açığa çıkarmaktır.

Husserl'in eidetik indirgeme kavrayışından sonra Heidegger'in fundamental ontolojisi bakışı üzerinden el altında var olan nesne incelenmiştir. Nesne ile etkileşime giren Dasein nesnenin ilintililik tümlüğüne yönelmektedir. Nesne, ona bir şey için bakışsal karaktere sahip olan Dasein tarafından çözümlenecektir. Bir şey için bakış karakteri Dasein'ın yaşadığı dünyanın dünyasallığı yani eylemselliği ile ilgilidir. Dünya tüm var olanlar için eylemin zeminidir. Dünyaya fırlatılan Dasein var olurken karşılaştığı var olanların kendisi ile ilintili olan yüzlerine yönelmektedir. Başka bir ifadeyle karşılaşılan nesneler sadece ontik kavrayışla değil ontolojik kavrayışla çözümlenmektedir. Hali hazırda sahih ben'likte var olan yani kendi uğruna, vicdanın sesine kulak vermiş Dasein, var olanları, kendi varoluşuna uygun bir biçimde deneyimlemesi üzerinden karşılaşmakta, temas etmektedir. Sahih ben'likte varolan Dasein'ın ilgili olması, muamele etmesi, bir şey için bakış karakterinde olması nesnenin Dasein'la ilintili olduğu özü ifşa etmesine ve nesneyi kendi ontolojik

varoluğu üzerinden anlamlandırmasını mümkün kılmaktır. Nesne, Dasein'ın etkileşiminden hareketle kendi yapısını ifşa etmektedir.

Tasarlama eyleminin eyleyicisi olan tasarlayan özne genellikle nesnenin anlamını nesneye mesafe alarak ontik tanımlamaların çerçevelerinden hareketle tanımlamaya çalışmaktadır. Bu durum nesnenin bireye sunduğu imkanın okunamamasına neden olmaktadır. Tasarlayan özne yöneldiği nesneyi ya da mekanı olabildiğince sahih bir biçimde, yapısına bürünerek deneyimlerse kendisini ve var olanla arasındaki ilişkiyi bir çok unsur üzerinden okuyabilecektir. Bu bağlamda sahih olmak şartıyla deneyim oldukça önemlidir. Var olanların özüne yönelik bu soruşturmalar sayesinde tasarlayan özne içinde bulunduğu, yöneldiği, yapısına büründüğu tasarlama eyleminin ne anlama ve ne imkana geldiğini, tasarım, sanat ve yaşam arasındaki ilişkinin derin strüktürünü okuyabilme imkanına erişecektir.

4. VAROLUŞ VE TASARLAMA EYLEMİNİN İMKANI

Tasarlama eylemi sadece var olanların aşkın biçiminin değıştirilmesini ele alan bir eylem değildir. Yukarıda ifade edilen felsefi bakışların ışığında tasarımın esasen eyleyici olan tasarımcının varoluş tavrı ile yakından ilişkisi olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Varoluş, oluşun deneyimidir. Oluş her daim yolda olmaktır. Yolda olmak, insanın kendisine zemin olması, sahih deneyimlerin ışığında yeni imkanlara yönelmesidir. Varoluş insanın kendi özünü inşa edebildiği özgürlüğü bulmakla başlamakta ve ölümle sonlanmaktadır. Bu bağlamda yaşam / yaşamak bireyin ön görebildiği imkanı soruşturması ve imkana kendini tasarlama eylemidir.

Çalışma felsefi yaklaşımların ışığında tasarlama eyleminin var olanlarını yani hem nesne ve mekanın imkanlılığını hem de tasarımcının var olma imkanlılığını incelemeye çalışmıştır. Fenomenoloji (bilinç felsefesi), fundamental ontoloji ve varoluşçu felsefe özellikle bireyin var olma tarzına yönelik yargılar üretmektedir. Bu bağlamda bahsedilen felsefi bakışların tasarlayan özne ve tasarlama eylemi üzerindeki izdüşümleri irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma eidetik indirgeme ve nesnenin ilintililik tümlüğü'nden hareketle ortak olan özün her var olanda imkan olduğu sonucuna ulaşmıştır. Birey bahsedilen felsefi bakışların ışığında var oluşuyla kendisine bir imkandır. Birey kendisini imkana tasarlayan ve imkan yaratandır (tasarımcı). Onun özü henüz belirlenmemiş olduğu için yöneldiği yer/imkan onun nasıl var olacağını seçtiği, karar verdiği yerdir/imkandır. Diğer bir ifadeyle o henüz belirlenmemiş, kendi içinde askıda olandır. Onun varoluşunun devingenliği kendine eksik olmasıdır. Bir anlamda bitmek bilmeyen bir var olma sürecinde kendi sonuna ilerleyen bir varlıktır. Varoluşu, onun kendisine, diğer var olanlara ve yaşam dünyasına gösterdiği ihtimamla kurulmaktadır.

Tasarımcı adayının proje kapsamında hali hazırda var olanların anlamını betimlemesi, kendisini karşılaştığı var olanlarla birlikte düşünmesi ve hepsinin bir imkan olduğunu anlayabilmesi çalışmanın varlık nedenlerindedir. Tasarlama eyleminin varlık nedeni de insanlar için yeni bir deneyimin imkanını yaratmasında saklıdır. Dolayısıyla tasarlayan özne imkanı tasarlayandır. Bu imkan en temelde var olmanın imkanıdır. Tasarlayan özne muhataplarına arzuladıkları var oluşun imkanını sunabilme potansiyeline sahip olandır.

Mekan tasarlama eylemi var olanlarla karşılaşmanın zemini olarak muhatabının karşılaşacağı var olanları (nesne, boşluk, manyetik alanlar, etkileşim vb.) tasarlayarak muhatabının varoluşunu açan ve onun yaşam deneyimlerine bir yenisini eklemesine imkan tanıyan imkandır.

Ancak somuta dair herhangi bir iz bile yokken yani mekan projelendirilmemişken tasarımcı mekanı nasıl tasarlayacak, nereden başlayacaktır?

Bu sorunun cevabını hatırlanacağı üzere (fenomenolojinin tasarlama eylemiyle ters yüz edilmesi) Husserl fenomenolojisinden faydalanarak vermek mümkün olabilir. Çalışmanın yararlandığı Husserl'in fenomenolojik bakışı göstermiştir ki var olanın özü, anlamı, fenomeni, kaynağı bilinç alanında görülenmektedir.

Peki görülen nedir?

Yaşantıdaki özlerdir.

Peki ne betimlenir?

Noema yani bilincin yöneldiği nesnenin deneyimsel yaşantısı, konstitute edilen anlam betimlenir.

Bilinçte transendent varlık yani göreceli, aşkın, real varlık öyle bir soyulur ki onun dünyaya ait fizik gerçekliği askıya alınır. Geriye kalan ise fenomenlerin betimlenerek ifşa edilmesidir. Betimlenen şey teorileşmez, o yaşantının tasviridir. Dolayısıyla tasarımcı imkanlaştırmak istediği, somutlaştırmayı arzuladığı, hayal ettiği imkanın yaşantısını imgelemelidir. Diğer bir ifadeyle fenomenolog transendent varlıkları, immanent varlığa çevirir, tasarımcı ise immanent varlığı (bilincindeki yaşantıyı, anlamı) transendent varlığa çevirebilir. Bu bağlamda tasarımcının muhatabı için arzuladığı yaşantı mekandan hareketle somutlaşabilir. Eğer tasarımcı muhatabının var olmasına sınırlar çizmek istiyorsa (hapishane vb.) onu da şüphesiz bu minvalde gerçekleştirecektir.

Özetle fenomenoloji var olanların anlamlarını ifşa etmek için bir imkanken fenomenolojinin *ters yüz* edilmesiyle yani anlamın var olana dönüştürülmesiyle tasarlama eylemi gerçekleşmektedir. Bu bağlamda tasarlayan özne hem var olanı okuma hem de yaratmayı arzuladığı değer anlamı, imkanı yaratma yetisine sahip olacaktır. Zaten her iki yetide birbirini karşılıklı beslemektedir.

Tasarımcı kendine bir mekan, yeni bir deneyim alanı tasarlamak istiyorsa kendisinin sahîhçe var olabildiği yerin yaşantısına, anlamına fenomenlerine yönelmelidir. Bu bağlamda “epokhe” kavramından tekrar söz etmek yerinde olacaktır.

Tasarımcı adayı kendine epokhe’yi neden uygulamalıdır?

Çünkü tasarımcının bir var olan olarak farkında olmadan tahakküm altına alınmış bir yaşantıya sahip olması muhtemeldir. Çünkü bahsedilen tahakküm tasarımcının karşılaştığı var olanlara yönelik anlam verme yapısını da ele geçirmiştir. Mekan ya da nesne tasarımı tasarımcının var olanları anlamlandırmasından hareketle gerçekleşeceği için başkası’nın tahakkümü altında olan tasarımcı özgün ve kendi yenisini tasarlayamayacaktır. Aynı zamanda tasarımcı kendisini başkası’nın nesnesi olarak göreceğinden özgürce kendi var olma imkanına da erişemeyecektir.

Tasarımcı adayı epokhe’yi uyguladıktan sonra kendisini “psişik ben”inden ayırmaya, başkası’ndan soymaya başladığında kendisine borçlu olduğu vicdanının sesini duyabilme imkanına erişebilecektir. Epokhe’den sonra kendini apaçık bir biçimde tanımlayan tasarımcı adayı kendisine var olabileceği yaşantıyı, deneyimi, imkanı düşünmeye, imgelemeye ve tasarlamaya yönelerek kendi var olma imkanlarını mekanlaştırmaya başlayacaktır.

Çalışmada tasarımcı aday / öğrenci 1. sınıf 2. dönemi Tasarıma Giriş II dersinde kendine mekan tasarlamaktadır. Dolayısıyla tasarlayan ile mekan kullanıcısı aynıdır. Dolayısıyla epokhe bu bağlamda tasarımcısı tarafından uygulandığında aynı zamanda kullanıcı için de uygulanmış olmaktadır. Tasarlayanın özne olabilmesi, anlam veriş tarzının özgürce sahih deneyimlerden hareketle kurulması sayesinde mekanın kullanıcısı da tasarlanan mekanda kendi iklimine, otantikliğine, özgünlüğüne uygun bir biçimde var olabilme imkanına erişebilmektedir.

Lavabo örneğinde olduğu gibi lavabonun anlamı onunla etkileşime giren kullanıcısına verdiği imkanda yatmaktadır. Tasarımcı aday mevcut lavaboyu bilincinde soyduktan sonra kendi arzuladığı imkanı “lavabo”nun özü üzerinden tasarlamaktadır. Epokhe’den sonra lavabonun “eidesi” tasarımcının bilincinde kurulacak olan yaşantıyla yeniden anlam verilmekte, “konstitute” edilmektedir. Dolayısıyla tasarımcı aday, lavabo nesnesini esasen temiz suya temas edebilen bir var olan olarak düşünmeye başladığında yani onun bir imkan olduğunun farkına vardığında yeni yaşantı deneyimlerini bu imkan nesnesinde var edebilmektedir. Tasarlanan yeni deneyimin imkanı olan nesne artık bilindik “lavabo” değildir. Tasarımcı arzuladığı etkileşimi, deneyimi yani imkanı nesneleştirerek yeni deneyimin nesnesinin bilindik adını da ortadan kaldırmaktadır. Lavabonun yüksekliği, genişliği, drenaj yapısı, malzemesi, çevresindeki diğer nesnelerle ilişkisi, suyun aktığı bataryası yeniden anlamlandırılabilir. Dolayısıyla lavabonun soyulmasıyla ve yeniden arzulanan deneyim üzerinden kurulmasıyla nesne biçimlenmektedir. Başka bir deyişle tasarımcı adayının bilinçte düşündüğü, imgelediği potansiyel irreal nesneye (henüz var olmamış) verilen anlamlarla, nesne yeniden konstitute edilmiş olmaktadır. Aynı zamanda bu minvalde tasarlanacak olan nesne, özünü tasarlayan tasarımcıya ait olduğu kadar başka kullanıcılara da anlam, deneyim, yaşantı üzerinden birçok imkan sunabilmektedir. Mekanın veya nesnenin somut gerçekliğinden önce ilgili somut var olanların bir imkan olduğu farkındalığıyla yeni yaşantılar, imkanlar tasarlanabilir.

Yeni bir deneyimin imkanına yönelik soruşturmanın, yapılandırmanın gerçekleştiği tasarlama eylemi bu minvalde muhatabına çağrıda bulunmaktadır. Bu çağrı tıpkı Dasein’in vicdanının sesi gibidir. Kullanıcı, tasarımcı tarafından yeniden anlamlandırılarak yeni bir temasın, deneyimin imkanı ile karşılaştığında kullanıcının beklentisi ve kullanıcının anlam verme yapısı ters yüz edilebilir. Kullanıcı daha önceden görmediği, deneyimlemediği bir lavabo ya da bir mekanla karşılaştığında yeni

bir imkanın kurulabildiğini fark ettiği kadar kendi sahilliğine, özgürce var olabilmenin politikasını kurabilme gücünü kendinde yaratabilir. Çünkü nihayetinde yaşam dünyası karşılaşmaların zeminidir ve insan karşılaştıkları deneyimledikleri üzerinden kendisini, yaşamı yeniden yorumlamaktadır. Başka bir deyişle mekanın ya da lavabonun tasarımcısı tarafından tasarlanan imkanlar kullanıcısının anlam verme yapısını kendisine sorgulatabilir. Aksi takdirde tasarımcı zaten ortalama olanı, herkes'in beklediğini var ettiğinde (var olanın var edilmesi, çelişki), muhataplarını herkes ben'liğinde tutarak huzurlu hapishaneler yaratacak, herkes'in yaşadığı ve kabul ettiği normatif iklime bir yenisini daha ekleyecektir.

Özetle karşılaşılan nesnelerin tasarımcı tarafından başka türlü kurulabilme imkanını düşünmesi, hayal etmesi mevcut düzenin dayattığı sınırların dışına çıkmayı göze almakla mümkünleşebilir. Tasarımcı özgünce var olabilmenin imkanına erişebildiği bir eylem (tasarlama eylemi) içerisinde olduğu için dayatılan çerçevelerin yetersiz imkanlarına karşı sınır tutumunda olmalı, reddetmeli, merak etmeli ve yeni'nin peşinden gitmeli, otantik olmalı, kendi için varlık olabilmeli, doğal tavrını soruşturabilmeli, herkes benliği'nden kurtulabilmelidir. Aksi takdirde tasarlama eyleminin özünün izi yaşam dünyasında okunamamakta, onun varlık nedeni eyleyicisinin kapalılığı ve kapatıcılığı nedeniyle örtülmektedir.

Bu bağlamda imkan hem nesne hem de o nesneye yönelen insanda saklıdır. Tasarlanacak bir yaşamın imkanı insandadır. Dünya tüm var olanların kendi habitusuna yönelmeleri, kendi varlığını duyumsayabilmeleri için imkanıdır. Henüz tasarlanmamış olan ise insanı kendisine çağıran, varlığın var olmayan hiçliği ile temasa ederek ifşa edilen imkandır.

4.1 Mekan ve Nesne Tasarımının Varoluşa İmkanı

Mekan, bu çalışmada var olmanın imkanı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Var olmanın sahilliği diğer bir ifadeyle insanın kendisini kendi alışık olduğu anlam verme tarzından soymasıyla, var olmak istediği yere kendini tasarlamasıdır. Mekan tasarımı ise tasarlayan özne tarafından kullanıcının var olmak istediği yerin, imkanın tasarlanmasıdır.

Mekan, merdiven, duvar, döşeme, pencere, kapı, mobilya vb. unsurların kompozisyonundan oluşmaktadır. Bu somut öğelerin bir araya gelişi, kendilerini

kullanıcıya sunuş tarzları kompozisyonu kuran bilincin verdiği anlam, deneyimlediği yaşantı, arzuladığı fenomenlerle ilgilidir. Tasarlanan fenomenler yukarıda ifade edildiği üzere tasarlayan öznenin hayalinde var etmek istediği yaşantı deneyimleridir. Bu bağlamda tasarlanan mekanın anlamı yani özü de o mekanı yaşamayı arzulayan insanın varoluş tarzıyla ilgilidir.

İnsan varoluş biçimine imkan veren mekanı kendisi için veya bir başkası için somutlaştıracaktır. Ancak tasarlanan herhangi bir mekan veya nesne (reel ya da irreal) yeni deneyime imkan vermelidir. Aksi takdirde tasarlama eylemi zanaate dönüşmekte, anlam duyu verilerinin ölü verileri üzerinden yaşanmak zorunda kalmaktadır. Halbuki tasarlama eylemi değer-anlamı inşa etmekte bu açıdan da sanatla iç içe olan bir eylemdir. Bu bağlamda tasarlama eylemi, muhatabının varoluşuna dokunan, ona temas eden, beklentisinin ötesine geçen belki de onun alışkanlıklarını ters yüz eden, yeni bir deneyimin imkanını sunabilen bir devinimdir. Bu bağlamda tasarlama eylemini yaşamın, yaşamanın aritmetiğiyle paralel olduğunu savlamak yerinde olacaktır.

Mekan ve nesne tasarımı insanın varoluşunu yönlendiren ve hatta onu kendi yaşamını soruşturabilmesine neden olan bir vicdan çağrısında bulunabilir mi?

Yaşamı olabildiğince birçok perspektiften deneyimlemiş, şeffaf bir tene sahip tasarımcı tarafından arzulanan yaşantının ortaya çıkardığı somut mekan ve nesne, onunla karşılaşan muhatabına yaşamanın yeni bir yorumunu deneyimletebilir mi?

Tasarlanan eserin muhatapları, mekan ve nesneyi kendi ön anlamalarının çerçevesince, ontik kavrayışla, herkesleşerek yani doğal tavrın alışkanlığı üzerinden okuması muhtemeldir. Ancak tasarlayan özne tasarladığı mekan ve nesne üzerinden muhatabının alışık olduğu yaşam yorumunu, beklentisini tersyüz edebilme imkanına sahiptir. Bu bağlamda tasarlanan mekan ve mekan ile karşılaşan kullanıcı arasında manyetik bir temas olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Dolayısıyla tasarlayan özne bu karşılaşmayı ve zaman içinde yaşanacak olan karşılaşmaları, yani manyetik alanı tasarlayan bir özne değil midir?

Tasarlayan özne tasarladığı mekan ve nesne üzerinden muhatabının varoluşuna yeni bir imkan tanıyarak, onun kendi alışık olduğu 'yaşamı, dünyayı anlamlandırma, kavrama' tarzını sorgulatabilir mi?

Bu bağlamda tasarlayan özne ortaya koyduğu imkanlar (mekan ve nesne vb.) üzerinden muhatabının kendisini soymasına bir çağrı değil midir?

Yaşamı, yaşamayı yeniden şeffaf bir tenle ifşa edebilen, yaşamın unutulmuş ya da hali hazırda bilinmeyen yüzlerini yorumlayabilen öznenin ortaya koyduğu eser, muhatabını doğal tavrından çıkartıp kendi varlığının anlamını duyumsayabilecek bir biçimde var olabilmesine imkan tanıyabilir mi?

Her yeni deneyim gibi tasarlanan mekan ve nesne muhataplarının varoluşlarına yönelik bir çağrı olabilme potansiyeline sahiptir. Tasarlanan mekan üzerinden insan / kullanıcı kendini kendisine çağırabilir. Örneğin yukarıdaki lavabo örneğinde olduğu gibi tasarlayan özne su ile gerçekleşecek olan yaşantıyı, etkileşimi, deneyimi tasarlamaktadır. Tasarlanan lavabo artık herkes'in bildiği lavabo yaşantısına sahip değildir. Çünkü ona anlam veren tasarımcı da artık geçmiş kabullerden hareket etmemektedir. Tasarlanan yeni deneyime artık lavabo denilmesinin bir anlamı kalmayacaktır. Çünkü herkesleşmiş lavabo işaret ettiği anlam üzerinden yapılaşmış, kalıplaşmıştır. Lavabonun herkesleşmiş algısı esasen lavabonun bir anlamda ontik verisinden hareketle somutlaşmıştır.

İfade edilen özgünlükte lavabo'nun yeniden somutlaştırılmasıyla etkileşime geçen kullanıcının arasında gerçekleşmesi muhtemel alışkanlıkların ters yüz edilmesi kullanıcı için bir epokhe imkanı yaratabilecektir. Bu bağlamda tasarlanan yaşam yorumunun soyut, somut hallerinden (nesneler, mekanlar, eserler) hareketle kullanıcı herkes'in düşündüğü gibi düşünmemeyi kaçınılmaz ters yüz edici manyetik alan üzerinden anlayabilme, okuyabilme, soruşturabilme imkanına erişebilecektir. Aksi halde hali hazırda tasarlandığı sanılan ancak sadece biçimsel olarak birbirinden farklı mekan veya nesneler üzerinden yeni deneyim imkanları hatta yaşamın imkansılığı örtülecek, kalıplaşmış, huzurlu bir veri seti olarak metalaştırılacaktır.

Var olmanın rastlantısallığı ve dolayısıyla var olmanın her daim tasarlama eylemi ile ilgili olduğu bilincine erişmemiş hatta hiç mesele etmemiş tasarımcılar sorumluluğu almadıkları huzurlu sistemlere, ortalama olanın istatistiki verilerine dayanarak yaşamın, yaşamının, tasarımın, imkanını ontik yaklaşımlar üzerinden örtmektedir. Çünkü yaşamın ontolojik kavrayışından hareketle tasarlama eylemine yönelik söz söyleme, sav üretme, sahih bir yorum yapabilme, objektif olanı, ortalama olanı, herkes tarafından soruşturulmadan kabul edileni askıya almaya cesaret etmekle mümkünleşebilmektedir.

Ortalama olanın üzerinden edinilen tasarım bilgisi bireyi toplum üzerinden çerçeve içerisine alıp bireyin yönelimselliğini, arzusunu, yaşamaya dair olan bağımsız yorumunu örtmemekte midir?

Tasarım insanın var olma arzusuna yönelik yaşam yorumlarının varlığa getirildiği bir eylem değil midir?

Şüphesiz ki mekana dair olan somut yapısal öğeler, malzeme, strüktür gibi teknik unsurlar bilimsel yöntemler üzerinden araştırılmalıdır. Bu özellikler bilimsel yaklaşımlarla test edilir. Ancak boşluğun, yaşantının tasarlanmasından hareketle yeni bir deneyimin imkanının mekan üzerinden var edilmesi, sadece herkes'in kabul ettiği ve dayandığı, bireyi herkesleştiren vasat olanın istatistiki bilgisi üzerinden kurulamamaktadır.

4.2 Yeni Bir Deneyimin İmkanı Olan Mekanı Tasarlamak

Çalışma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü 1. sınıf öğrencilerinin mekan tasarlama eylemiyle ilk kez temas ettiği Tasarıma Giriş dersi üzerinden ele alınmıştır. Bu dersin 2. 3. 4. 5. ve diploma proje derslerine göre farkı öğrencinin kendisine mekan tasarlamasıdır. Öğrenci proje derslerinde kurguladığı başkası'na mekan tasarlamaktadır.

Bu çalışmanın Tasarıma Giriş dersi üzerinden yapılmasının amacı, öğrencinin kullanıcı (öğrenci) üzerinden kendisinin varoluşunu, anlam veriş yapısını sorgulama imkanı, kendine imkan olabilecek bir mekanı yaratabilme ihtimalidir. Proje derslerinde ise bu kavrayış ile kendini tanımlayan öğrenci başkasının var oluşuna imkan tanıyan yeni bir deneyimin imkanı mekanı yaratabilir.

Öğrenci stüdyo dersinde seçtiği mekanda tasarlayacağı imkanları kendisinin var oluşundan hareketle betimlemek, kavramlaştırmaktadır. Mekanın bir imkan olduğunun bilincinde olan öğrenci kendisine tasarlayacağı imkanları mekan aracılığıyla somutlaştıracaktır. Somutlaştırdığı her imkan mekanın kullanıcısının var olmak için ilintili olduğu imkanlardır.

Diğer taraftan mekanı tasarlayan öğrenci kendisine bir imkan yaratabilmesi için kendini “herkes ben”liğinden soymak zorundadır. Çünkü öğrenci genellikle mevcut durumu kendi deneyimlerinden edindiği yaşantının üzerine refleksif bir tavırla eğilmemiş, yaşadığı deneyimlerin özüne yönelik soruşturma gerçekleştirilmemiş,

herkesleşmiş yargıları soruşturmadan belleğine almıştır. Öğrencinin ortalama olan hergünlük anlayışı üniversite öncesi eğitim müfredatlarınca yapılaşmıştır. Bu nedenle öğrenci yukarıda ifade edilen felsefi bakışlara göre kendi yaşam imkanlarını görememiş, kendine kapalı kalmıştır.

Dolayısıyla öğrenci kendisine huzur veren alışkanlıklardan ve anlam veriş yapısından uzaklaştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde öğrenci genellikle kendi var oluş politikasını kurmadığının farkında olmadığı, başkası'nın nesnesi olduğu için arzuladığı, istediği yaşantı bir başka'sının (herkesin) güzel, çirkin, iyi, kötü, estetik, anlamlı, anlamsız vb, yargılarıyla kurmaya çalışacaktır.

Bu durumda öğrenci yaşamının, var olmanın imkanlarını apaçık görebilmek için kendisini çerçeve içene alan 'başka'sının tasarladığı psişik ben'inden soymalıdır (epokhe). Dolayısıyla öğrencinin uygulayacağı tavır değişikliği yani epokhe öğrencinin henüz arzuladığı mekana yönelik yaşantının betimlenmesinin öncesinde gerçekleşmektedir. Öğrenci epokhe yapmaya başladığında daha önceden alışık olduğu anlamlandırma kavrayışından uzaklaşarak tekinsiz bir ortama çekilmektedir. Bu durum öğrencide genellikle var oluşsal bir "bulantı" yaratabilmekte "hiçliğin" tecrübesini kaygı üzerinden deneyimlemektedir. Çünkü kendisine egemen olan anlayışı radikal olarak soruşturmaya başladığı bir süreci deneyimlemektedir.

Psişik ben'ini askıya alan öğrenci kendi "saf ben'ine eriştiğinde öğrencinin anlam veren bilinci özgürleşmekte, ona dayatılan çerçevelerden sıyrılmakta epokhe aracılığıyla kendisine ait olduğunu düşündüğü başka'sının iç sesini askıya almaktadır.

Kendisini başkası'ndan soyan öğrenci kendisi için var olabilmenin imkanını süreç içerisinde görebilmekte, herkes'in kendisi üzerinden örttüğü yaşamın imkanlılığını kavrayabilmektedir.

Öğrenci arzuladığı yaşantıyı ve onunla nasıl etkileşime girebileceğini düşünmeye, arzuladığı yaşantının varyasyonlarını imgelemeye, eskizler üretmeye, dolayısıyla tasarladığı anlam (noema) itibarıyla yeni deneyimlere imkan veren mekanı var etmeye başlayacaktır. Hatırlanacağı üzere "lavabo" örneğinde olduğu gibi öğrenci imgelediği yaşantının (noema) somut var olanlarla birlikte kurulmasının kararını verirken el altında hali hazırda kalıplaşmış nesneleri soyarak onların esasen özünde var olmak için bir "imkan" olduğunun bilincine varacaktır. Dolayısıyla arzuladığı yaşantı deneyimine imkan tanıyacak şekilde var olanları tesis edecektir. Tasarlanan mekan, nesne

tasarlayan öznenin sahip ben'inin varoluş imkanı olan mekandır. Tasarlanan mekanda karşılaşılan var olanlar/nesne öğrencinin etkileşime girdiği kendisine / kullanıcıya tasarladığı imkanlardır.

Mekan neyin imkandır? Var olmanın imkandır. Var olmak nedir? Bireyin kendi varlığına / özüne, fırlatılan dünyanın iklimine (dünyasallığına), bu imkan zemininde herkesleşmenin anlayışından çıkarak kendi vicdanının sesine kulak vermesiyle, kendi uğruna var olabilmesidir. Bu bağlamda mekanda yaşantılanacak olan anlamda bu anlayış doğrultusunda somut var olanlar üzerinden konstitute edilir.

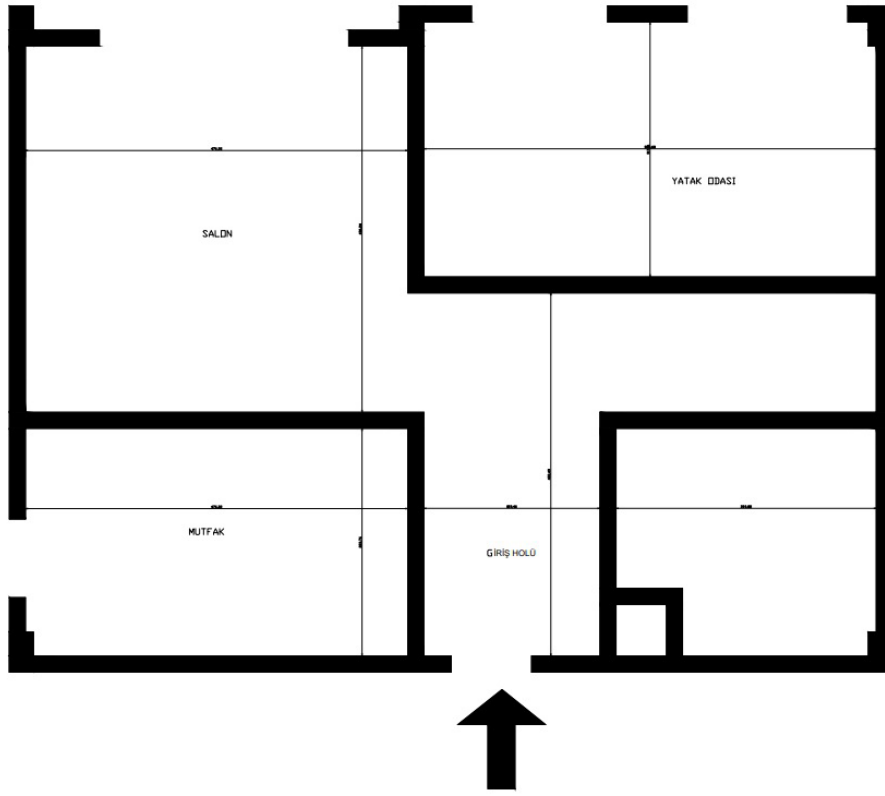
Tasarlanan mekan öğrencinin var olma motivasyonunu, kendi kapalılığını açan imkanlara yönelmesini, dolayısıyla temelde bu motivasyonu sağlayan duygu durumlarının oluşmasını sağlayan ortamların kurulduğu zemindir. Dolayısıyla mekan, onu tasarlayan öğrenci için yukarıda bahsedilen yaşantıların kurulabilme imkanır.

Bu minvalde tasarlayan özne olabilmek herkes'in kendi olabilmesine imkan tanıyan bir oluş tarzını tasarlamak, yaşamak ve yaşatmak için var olmaktır. Bu bağlamda mekanı tasarlayan öğrenci kendi arzusunu ilintili olduğu imkanlar dahilinde gerçekleştirecektir.

4.3 Tasarıma Giriş Dersi; Konut Projeleri

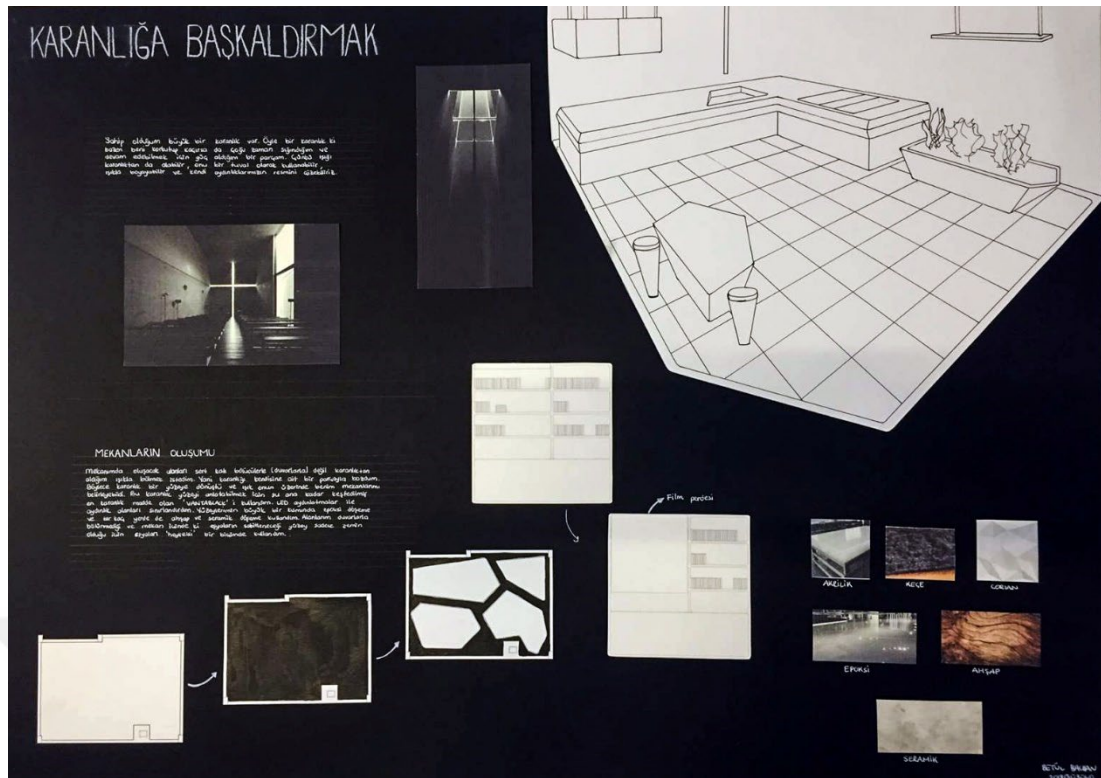
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık bölümünün Tasarım Giriş II dersinde öğrencilerin kendilerine tasarladığı konut projeleri yukarıda ifade edilen felsefi bakışın izdüşümünde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Tasarıma Giriş II dersi 1. sınıfın 2. dönemin ön koşullu dersidir. Tasarıma Giriş II dersi öğrencilerle birlikte haftada 1 gün 3 saat olmak üzere toplamda 12 hafta boyunca işlenmektedir. Ders kapsamında öğrencilere 4 farklı konut planı sunulmaktadır. Öğrenci üzerinde çalışmak istediği planı kendisine sunulan konut planları arasından seçmektedir. Aşağıda öğrencilerin seçtiği planlar ve öğrencinin tasarladığı projelerin görselleri bulunmaktadır.

Tasarıma Giriş II dersinde öğrenci (şekil 4.3) planını seçmiştir.

Şekil 4.3.1: Öğrencinin seçtiği plan

Verili planın mevcut halinde bölücü duvarlar ve mahal isimleri verilmiştir. Dolayısıyla verili planda konut kendi içinde basitçe kodlanmıştır. Öğrenci konutun taşıyıcı strüktüre, dış duvarlara ve pencere vb. dış cephede açılmış boşluklara müdahale etmeyecektir. Verili planın bu hali bölünmüş mahalleri üzerinden kullanılabilir. Ancak hali hazırda sunulan bu imkan öğrenciye kendi işleyişini, yaşantısını dayatmaktadır. Dolayısıyla yeni bir deneyim için öğrenci kendi yaşantısını betimlediği bir kavram paftası oluşturmuştur. (şekil 4.3.2)

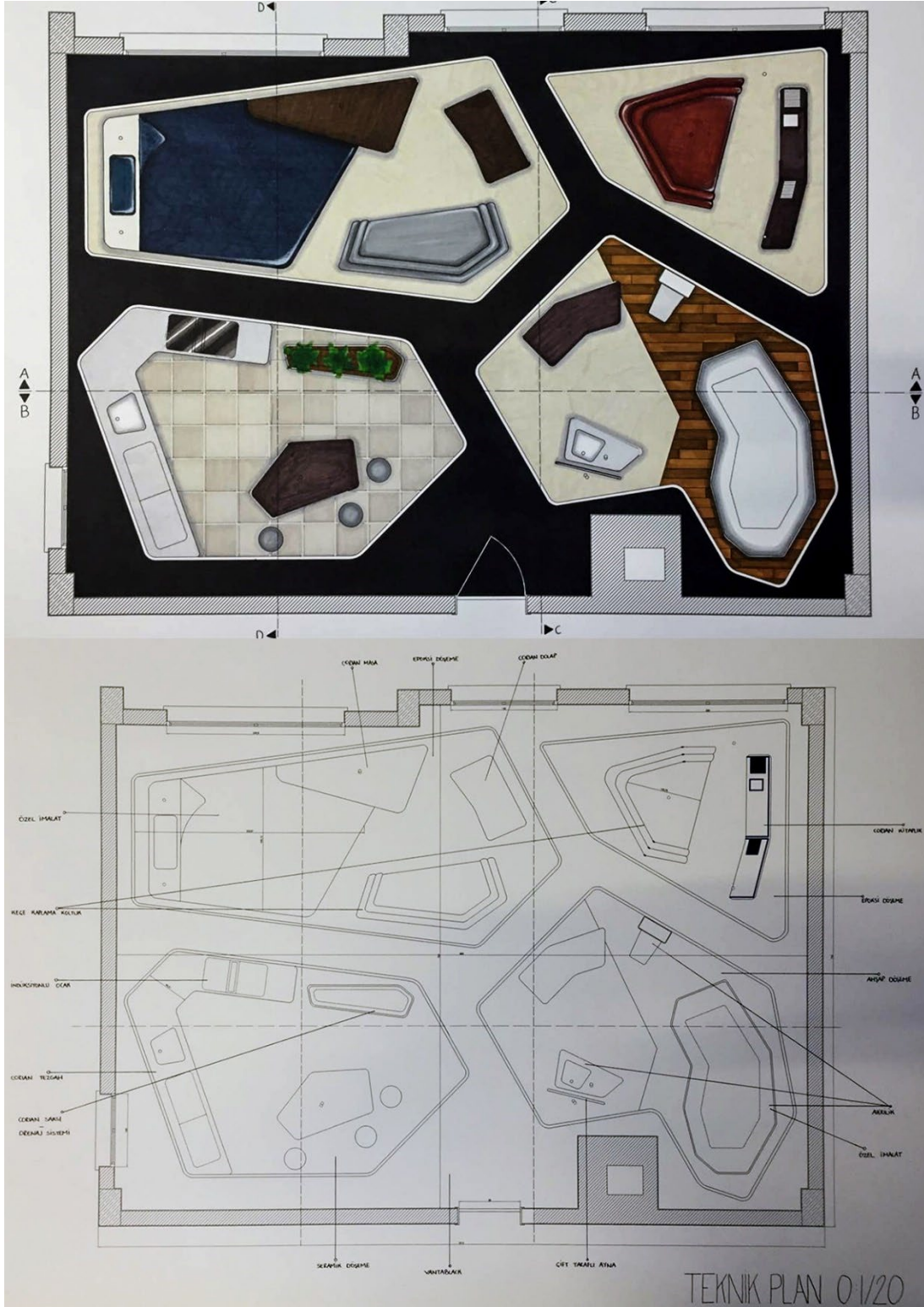

Şekil 4.3.2: Öğrencinin kavram paftası

Öğrencinin kavram paftası kendi varoluşuna imkan tanıyan yaşantının betimlenmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Çünkü mekanın tasarımcısı olan öğrenci kendisine bir imkan tasarlayacaktır. Öğrencinin ilgili mekanda nasıl var olacağının söylemi (kavram paftası), öğrencinin epokhe yaptıktan sonra bilinç alanında yöneldiği yeni yaşantının imgeleminin betimlenmiş halidir.

Öğrencinin mekanlaştırmak istediği imkan;”Sahip olduğum büyük bir karanlık var. Öyle bir karanlık ki bazen beni korkutup kaçırsa da çoğu zaman sığındığım ve devam edebilmek için güç aldığım bir parçam. Çünkü ışığı karanlıktan da alabilir, onu bir tuval olarak kullanabilir, ışıkla boyayabilir ve kendi aydınlıklarımızın resmini çizebiliriz” bu şekilde betimlenmiştir.

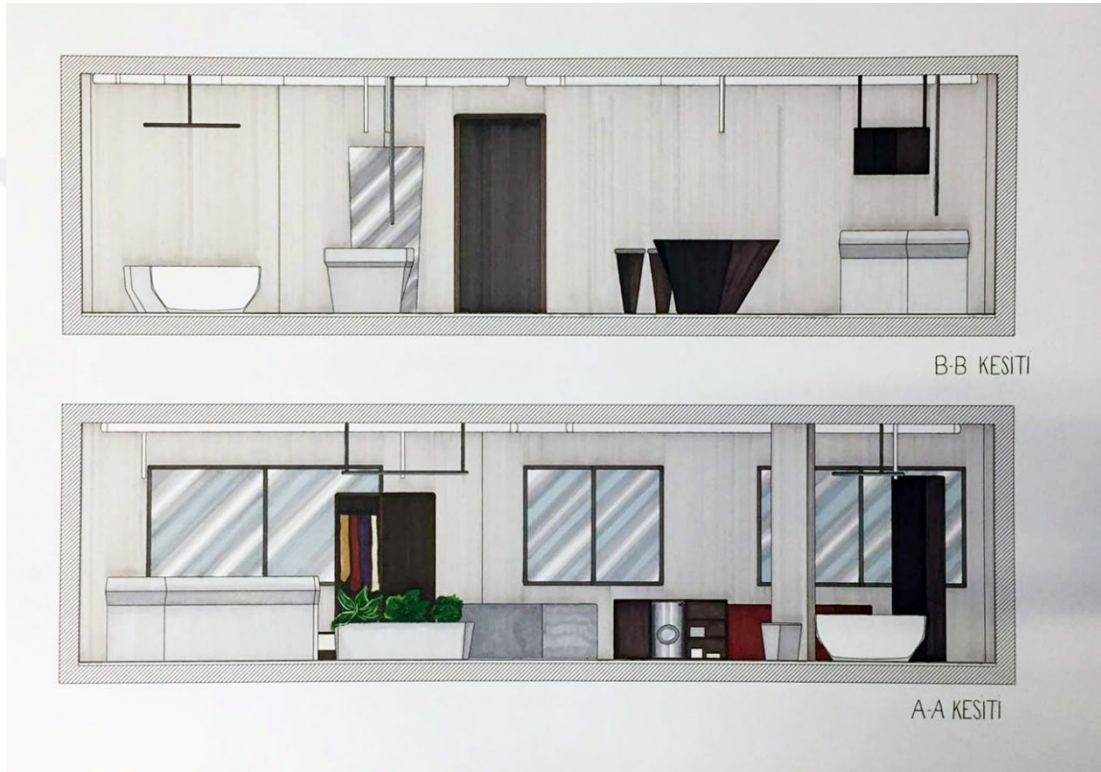
Öğrenci kavram paftasında betimlediği yaşıntıdan hareketle verili planda hali hazırda bulunan hiçbir bölücü duvarı kullanmamıştır. (şekil 4.3.3) Konutun içindeki mahaller duvarla değil döşemede ve tavanda konumlandırılan led aydınlatmalar ile bölünmüştür. Öğrencinin arzuladığı karanlığın mekanda oluşturulması için döşeme ve tavan en karanlık renk olan vantablack rengiyle boyanmıştır.

Şekil 4.3.3: Öğrencinin tasarladığı mekan

Verili planın öğrenciye dayattığı mekan öğrencinin kendi arzuladığı yaşantı ile yıkılmaktadır. Öğrenci kavram paftasında sahip olduğu karanlıktan bahsederken yine aynı karanlıktan aldığı pay ile mekanın mahallerini oluşturmaktadır. Mahaller öğrencinin etkileşime girdiği yaşantı üzerinden hacimlenmiştir. Herkesleş’miş konut

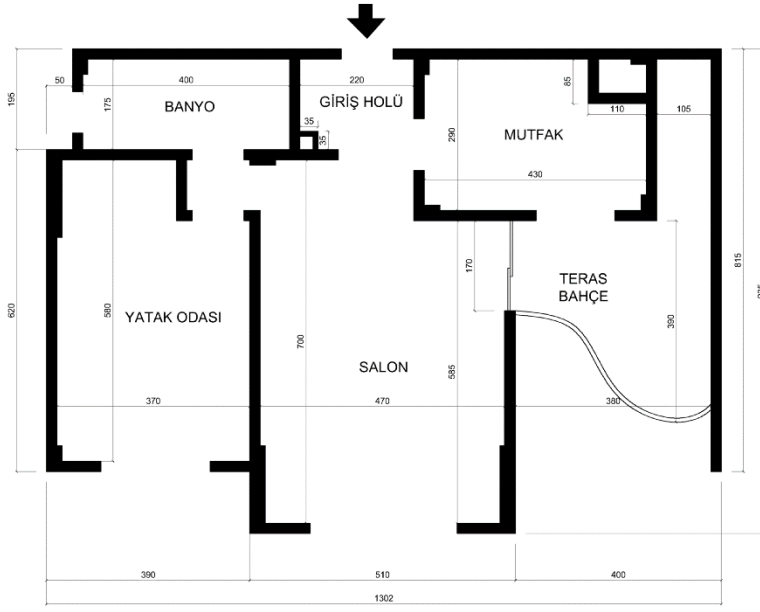
yapısı öğrencinin mekanda nasıl var olması gerektiği üzerinden yeniden yorumlanmış, adım adım karşılaştığı var olanlar olabildiğince ezber konut yaşantısından uzaklaşmıştır. Bu bağlamda mekan, kullanıcısının sahip ben'inin mekanı olmaya başlamıştır. Öğrenci kendisini doğal tavırdan çıkartıp kendisi için, kendi uğruna bir yaşantı kurma imkanına zaten hali hazırda var olanları soyarak ve yeniden yorumlayarak erişmiştir. Kesitlerde görüleceği üzere ıslak hacimlerin bataryaları tesisat bacasından çıkıp tavandan eviye, lavabo ve küvet alanına erişmiştir. (şekil 4.3.4)

Şekil 4.3.4: Kesitler

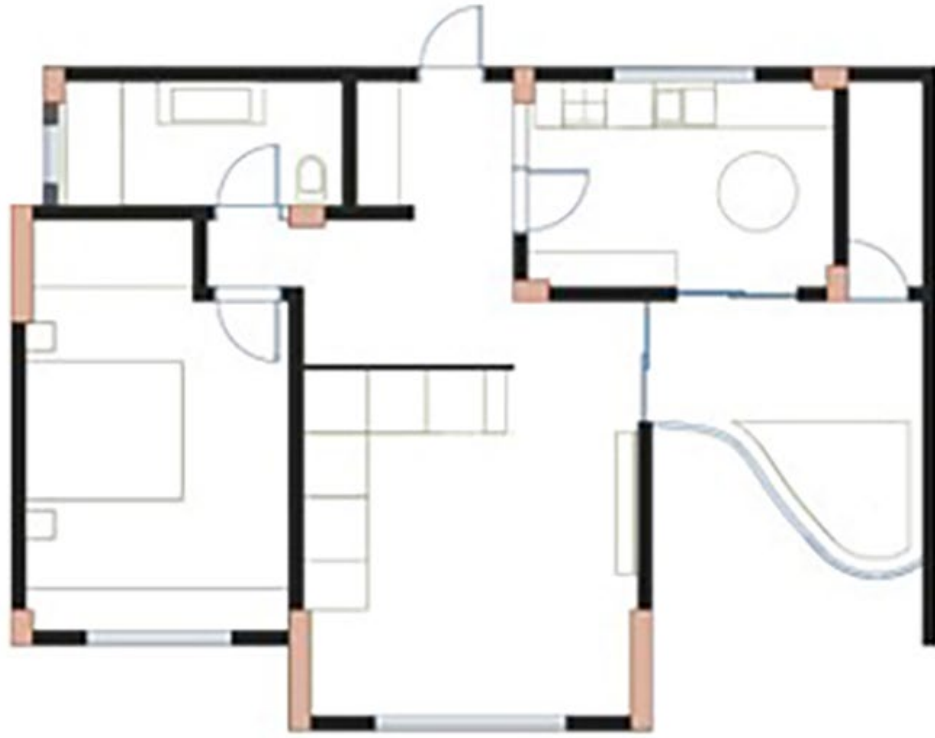
Kullanıcı hangi mahalde ise o mahal aydınlatıldığında diğer mahaller vantablack siyahla (ışığı %97 oranında emen) boyandığından dolayı görünmemektedir. Dolayısıyla mahaller duvarsız bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Hali hazırda verili planda kullanılan duvarın anlamı öğrenci tarafından bu minvalde ifşa edilmiş ve sonrasında öğrenci yeniden kendisine özgü bir “duvar” tasarlamıştır.

Diğer bir konut projesinin öğrenci tarafından seçilmiş planı aşağıda verilmiştir. (şekil 4.3.5)

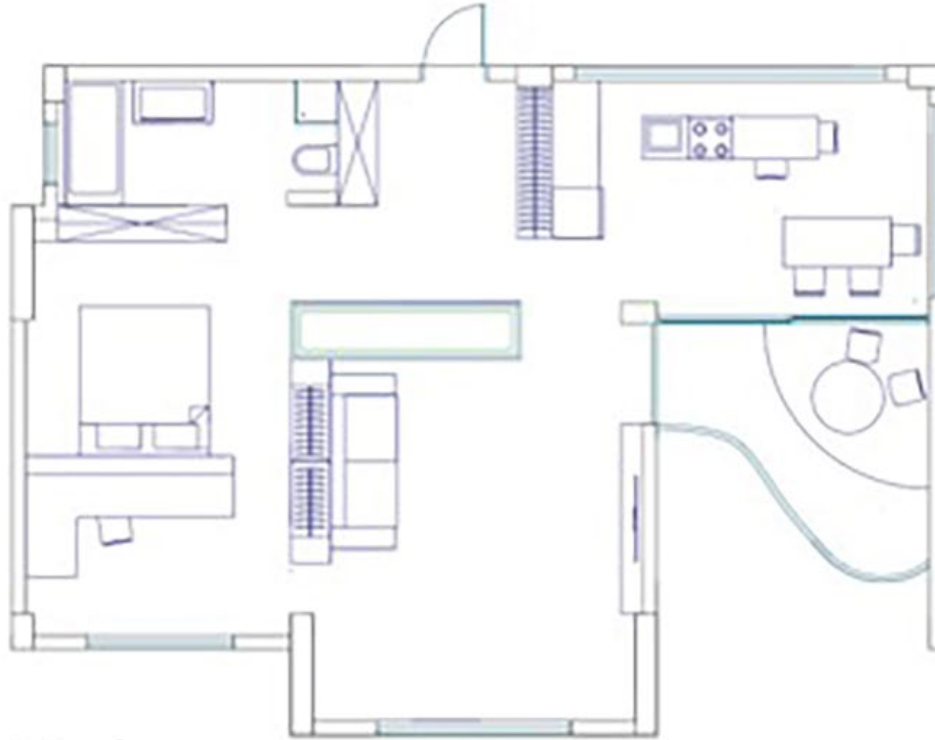

Şekil 4.3.5: Öğrencinin seçtiği plan

Diğer verili planlarda olduğu gibi bu planda da mahal ve bölücü duvarlar belirlenmiştir. Mekanın 2 boyutlu temsili olan bu plan, herkes'in ortalama kabulüne uygun bir yaşantı imkanıyken öğrencinin sahih ben'liğinden hareketle bu mekan öğrencinin kendisi için tasarladığı imkana evrilecektir. Belirli mahaller ve sınırlar aracılığıyla dayatılan yaşantı hem kullanıcıyı hem de tasarlayıcıyı çerçeve içerisine almaktadır. Öğrencinin final teslimi öncesinde yapmış olduğu öneriler aşağıda verilmiştir. (şekil 4.3.6)

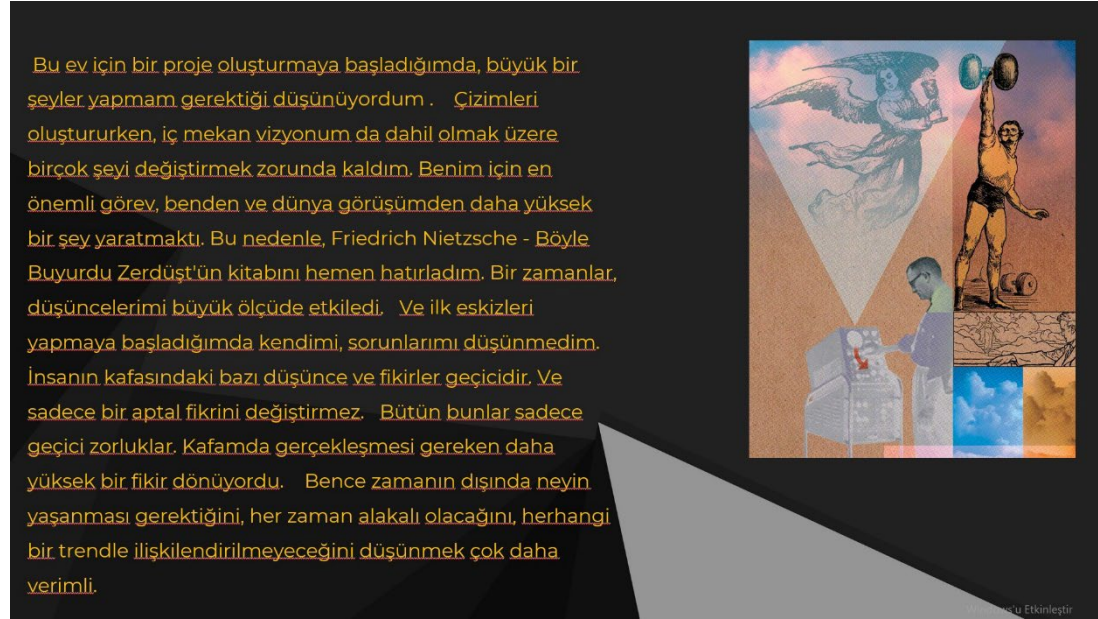
1. öneri

2. öneri

Şekil 4.3.6: Öğrencinin mekan önerileri

Dikkat edileceği üzere her iki plan önerisi verili planın dayattığı yaşantıya uygun bir paralellikte ilerlemiştir. Süreç ilerledikçe öğrenci verili planın tanımladığı alanları yeniden anlamlandırmıştır. Öğrencinin kavram paftası aşağıdaki gibidir.

Şekil 4.3.7: Öğrencinin kavram paftası

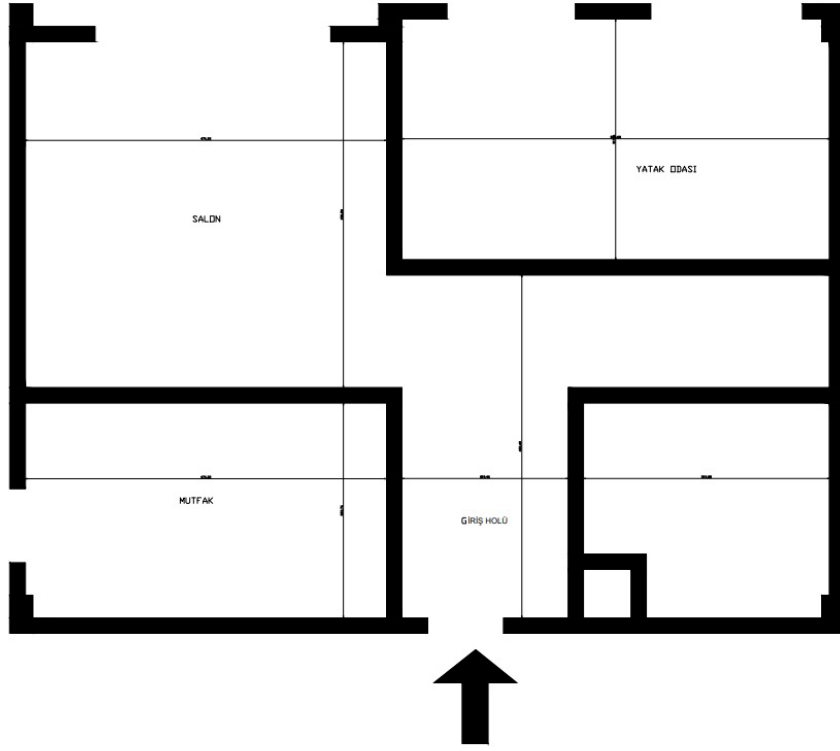
Öğrenci kavram paftasında ifade ettiği üzere beğenilen, moda haline gelen ve bu nedenle insanları etkisi altına alan herkes'in onay verdiği çerçeveyi kabul etmemektedir. Öğrenci kendisini başka'sının nesnesi olmaktan (kapital sistem, moda, eğitmen vb.) çıkartıp kendisi için bir mekan tasarlamaya çalışmıştır. (şekil 4.3.8)

Öğrencinin tasarladığı yeni bir deneyimin imkanı olan mekan kendi yaşantısına almış olduğu tavırla ilişkilidir. Bu tavır öğrencinin kendisini beyan ettiği kavram paftasında beyan edilmiştir. Öğrenci epokhe yaptıktan sonra alışık olduğu doğal tavıra karşı mesafe almıştır. Tasarladığı mekan üzerinden kendisinin yeni ben'ine sağladığı mekan öğrenci için kendi varlığına uygun olarak inşa edilmiştir. Dayatılan sınırları yeniden ele alan öğrenci kendisini soyduğu kadar mekanı da soymuştur. Sonrasında öğrenci sahih ben'ininden hareketle mekansal yaşantısını yeniden konstitute etmiştir. Mekanın bu yeni hali yukarıda da ifade edildiği üzere esasen öğrencinin varoluş tarzı ile ilgilidir. Bu nedenle verili mekan öğrenci tarafından yıkılabilmekte ve mekanın imkanı öğrenci tarafından görülenebilmektedir. Görülenen imkan ontolojik olarak bilinç alanında düşünülmekte ve sonrasında etkileşim ve deneyim alanları öğrencinin varolmayı seçtiği minvalde yeniden anlamlandırılmaktadır.

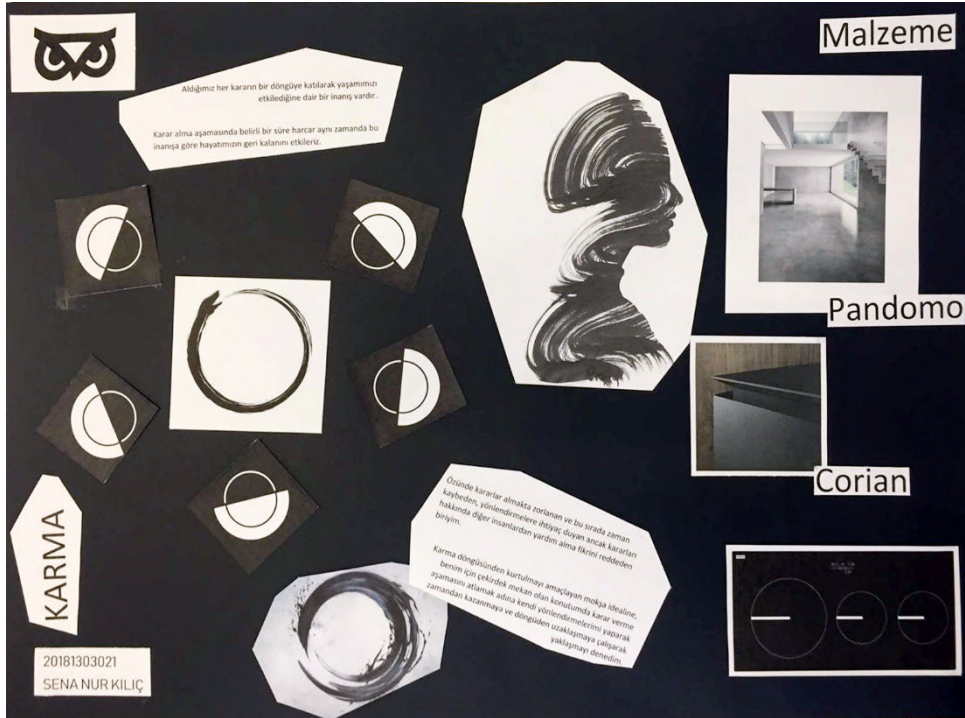
Şekil 4.3.9: Kesitler

Diğer bir konut projesinin öğrenci tarafından seçilmiş planı aşağıda verilmiştir. (şekil 4.3.9)

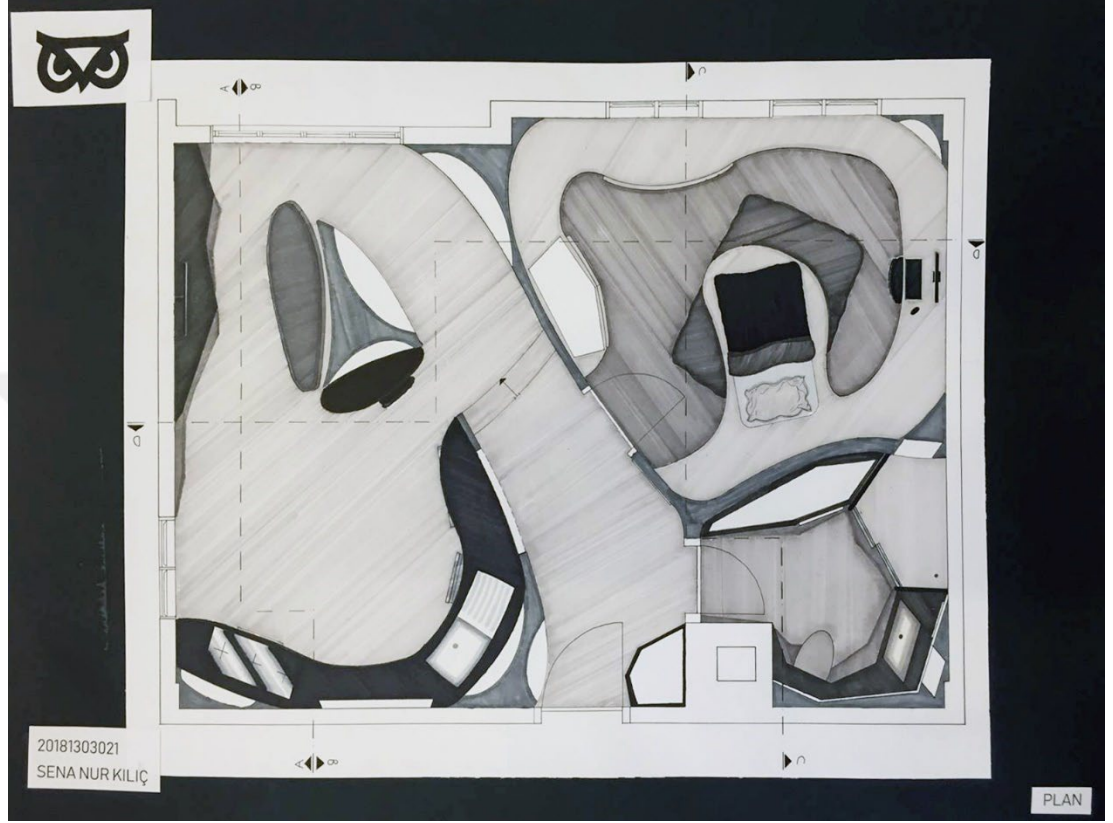
Şekil 4.3.10: Öğrencinin seçtiği plan

Verili planın dayattığı yaşantı imkanları ya da imkansızlıkları öğrencinin yeni, sahîh ben'i üzerinden yıkılacaktır. Öğrenci kavram paftası aşağıda verilmiştir. (şekil 4.3.9)

Şekil 4.3.11: Öğrencinin kavram paftası

Öğrenci kavram paftasında, yaşamını yönlendiren döngüden kurtulmak için kendi yaşam döngüsünü mekan üzerinden oluşturmaya çalışmıştır. Arzuladığı yaşam döngüsüne göre kendisi için yeni etkileşim alanları tasarlamış, konut yaşantısını kendisi için tasarlayarak mekanı kendi varoluş yapısına büründürmüştür.

Şekil 4.3.12: Öğrencinin tasarladığı mekan

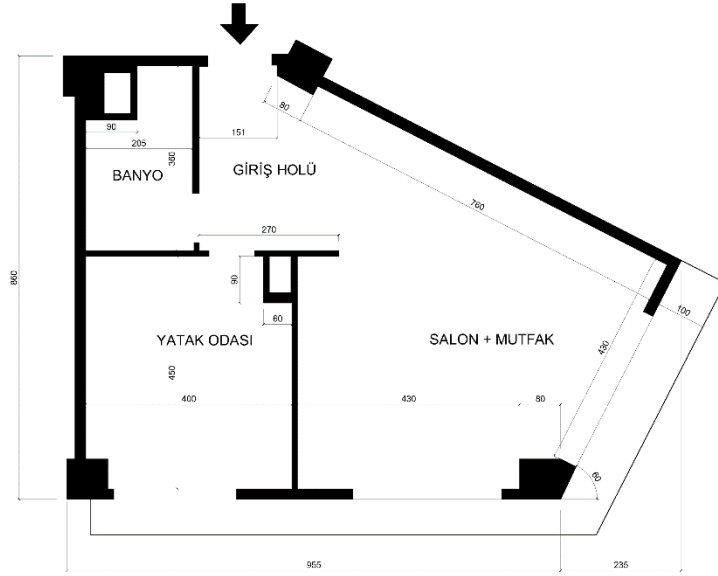
Ortalama olanın varoluş tarzı kendi varlığını kendisine ifşa etmiş bir var olan tarafından herhangi bir eylem üzerinden yıkılabilir. Bu bağlamda tasarlanan mekan üzerinden tasarlama eylemi herhangi bir eylemdir. Öğrenci, herkesin birlikte mevcut olduğu döngüden kendisini tasarladığı mekan üzerinden kurtarmaya çalışmıştır. Tasarlanan mekan bu anlamda öğrencinin içinde olmak istediği, var olmanın imkanını tasarladığı yaşantıdır. Aksi takdirde öğrenci genel kabullerin alışıldık mekan yaklaşımının izini sürmüş olsaydı, öğrencinin varoluşu için gayri sahih bir zemin somutlaştırılmış olacaktı.

Şekil 4.3.13: Kesitler

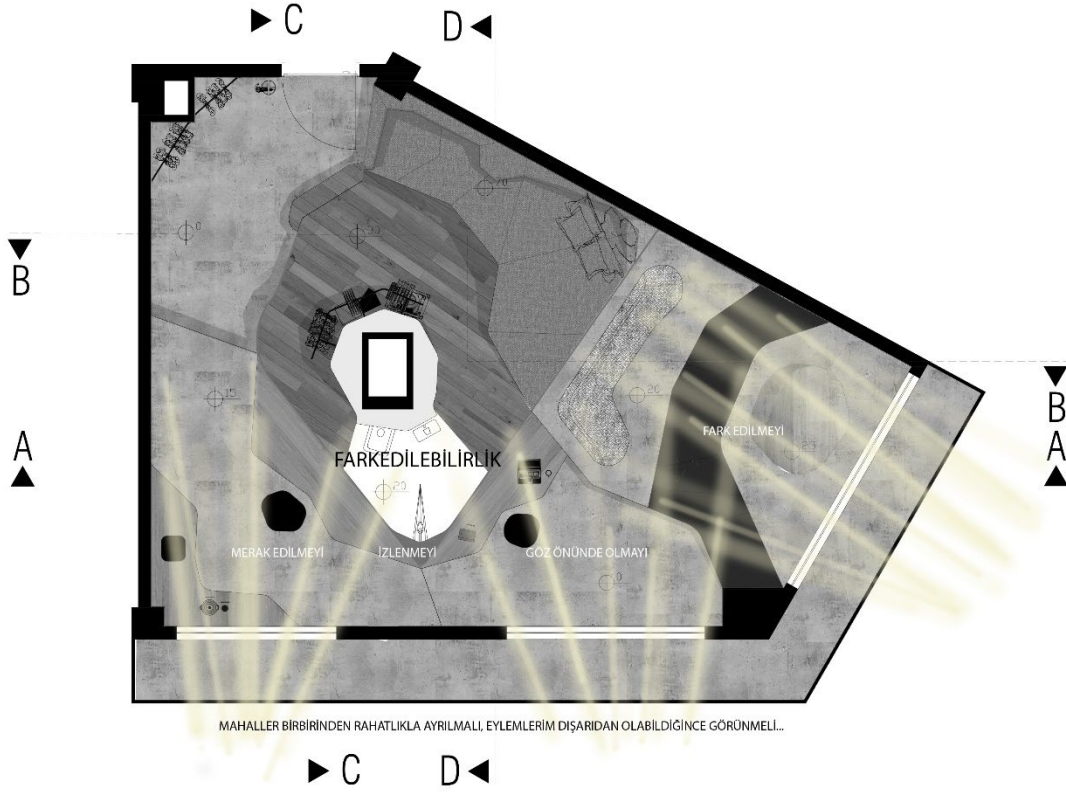
Bahsedilen yaşantı, henüz ortada somut bir eskiz bile yokken önce öğrencinin bilinç alanında deneyimlenmektedir. Yaşantı daha önceden de (noema-noesis) ifade edildiği üzere noema ve noesis'in tümlüğüne yönelik bir yaşantıdır. Öğrenci kendisi için tasarlayacağı imkanı, bilincinde görülemekte, ifşa etmektedir. İfşa edilen noema (sevme ediminde sevilen şey, arzu ediminde arzulanan şey vb.) tasarlanacak mekanın anlamı, özü, fenomenidir. Ancak bilinç alanında deneyimlenen bu yaşantı öncesinde öğrenci kendi psişik ben'ini, ön yargılarını, çevrenin etik, estetik anlayışını askıya almakta yani epokhe'yi uygulayarak tavır değiştirmektedir. Bu bağlamda öğrencinin tasarladığı mekan başkası için var olan olmaktan çıkmaktadır. Tasarlayanın kendi tasarladığı varoluşuna bir imkan olabilmektedir.

Diğer bir konut projesinin öğrenci tarafından seçilmiş planı aşağıda verilmiştir. (şekil 4.3.12)

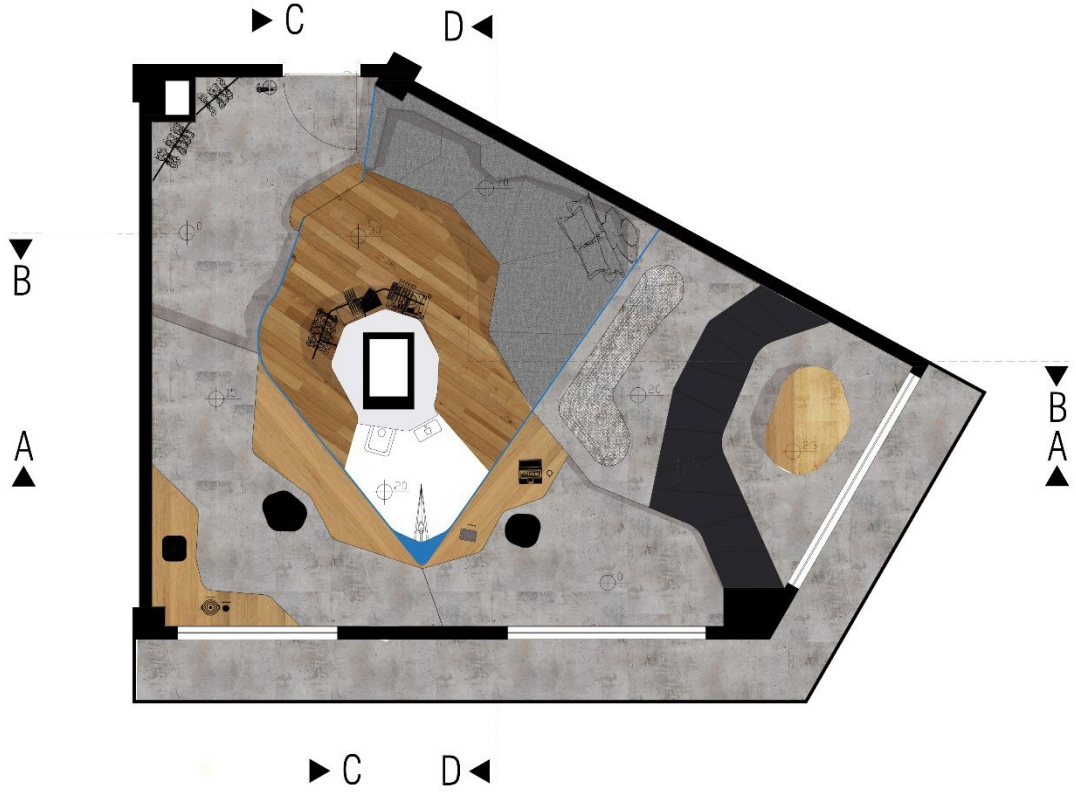
Şekil 4.3.14: Öğrencinin seçtiği plan

Öğrenci epokhe'yi gerçekleştirdikten sonra nasıl var olacağını kavram paftasında belirtmiştir. Mekan öğrencinin çıplaklaştığı, seyredildiği, fark edildiği, göz önünde olduğu bir başkasına kendisini sergilediği bir imkan olarak tasarlanmaya çalışılmıştır. Öğrenci kavram paftasını tasarladığı plan üzerinden göstermiştir. (Şekil 4.3.13)

Şekil 4.3.15: Öğrencinin kavram paftası

Kavram paftasından görüleceği üzere öğrenci mekanını kendi yaşantısını, başkasıyla temas ettirecek şekilde tasarlamaya çalışmıştır. Cepheden mekanın içine sızan ışıklar aynı zamanda dışarıdakilerin içeriye temas edebildiği temsili vektörlerdir. Öğrencinin kendine tasarladığı mekan alışıldık olan izolasyonu tersyüz etmektedir. En mahrem olan mahallerin olabildiğince öteki tarafından okunabilmesi için zamanının çoğunu geçirdiği mahaller pencerenin kenarlarında konumlandırılmıştır. (şekil 4.3.14)

Şekil 4.3.16: Öğrencinin tasarladığı mekan

Yeme pişirme alanı, çalışma alanı, yoga ve ortak yaşam alanı dışarıyla temas halindedir. Aynı zamanda cepheden mekanın girişine doğru mahallerin (arınma ve uyuma alanı) dışarıdan okunabilmesi için cam bölücü ile şeffaf hale getirilmiştir. Öğrenci kendisine var olacağı bir imkan tasarlamaya çalışmıştır. Mekan kullanıcısının yaşantısı öteki'nin gözlemine muhtaç olsa da bu kararı özgürce tasarlayan özne vermektedir. Dolayısıyla öğrencinin yaşantısını temelden etkileyen 'öteki' tasarlayıcı nesneleştirilen bir 'başkası', 'öteki' değildir. Öğrenci kendi varoluş tarzına uygun bir yaşantıyı mümkünleştirirken, 'öteki' öğrenci tarafından bu mekana dahil edilmiştir. Herkesleşmiş konut yaşantısının dayattığı izolasyon, tasarlayıcının kendisini var edeceği mekan-imkan üzerinden yıkılmıştır. Mekanın perspektif çalışmaları aşağıda verilmiştir. (şekil 4.3.15)

Şekil 4.3.17: Mekan perspektifleri

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Egemen gelenekler üzerinden radikalleşen alışkanlıklar, çerçeve içerisine alınmış yaşam tarzları, doğallaşan ve dolayısıyla normalleşen, normlaştıkça sınır çizen ve kendisine benzemeyeni marjine sürükleyen bir iklimin varlığı insanın var olduğu dünyayı, var olanları, başkası'nı, ötekini ve kendini anlamlandırmasını etkilemektedir. Anlayış tarzına etki eden unsurlar yönelinen var olanın, nesnenin (real, irreal) anlamını, fenomenlerini, özünü zaman zaman örtmektebilmektedir. Her anlam, var olanın varlık nedeni onunla etkileşime sahip olan tarafından ifşa edilmediği sürece anlam mutlaklaştırılmakta, mutlaklaşan anlam üzerinden muhataplar da herkes'leşmektedir.

Mutlak olanı aramak insanın tüm deneyimlerinde arzu nesnesi haline dönüşmüştür. Mutlaklığın varlığına duyulan inanç, doğrusal nedensellik anlayışını doğurmuştur. Doğrusal dizgeci mantık ve bu mantığın kabulü üzerinden oluşan yaklaşım mutlak olanı soruşturulamaz derecede yapılaştırmıştır. Dolayısıyla insanın fırlatıldığı dünya ve içinde var olan her şey dizgeci bir anlayışın formülleri üzerinden evrenselleştirilmeye çalışılmıştır. Matematik sayesinde var olanın biçimsel üslubu ifşa edildikçe ve kendi sistemi içinde kanıtlandıkça doğa matematikleştirilmiştir. Var olanın yani yönelinen nesnenin bilgisi kanıtlar üzerinden temellendirilmiş ve bilinir hale getirilmiştir. Doğanın, var olanın anlamı ya da onun işleyişinin ne olduğu bu konu üzerinde çalışan pozitif bilim yöntemlerinin tavrına bırakılmıştır. Şüphesiz bilim var olanı kendi yöntemleri üzerinden incelemektedir. Ancak bu yöntemler var olanın hangi sferini ifşa etmektedir? sorusu 20.yy. ortalarına kadar sorulmamıştır. Bilimsel yöntemler üzerinden var olanın ne olduğunun ifşa edilmesi sadece ilgili var olanın ontik yüzlerini ortaya çıkartırken, ontolojik olan unutulmuş örtük kalmıştır. Bilim, yöneldiği nesneyi kendi varlık nedenine uygun bir biçimde incelerken ilgili nesneye karşı doğal olarak mesafe almaktadır. Bilimin nesnesine karşı aldığı mesafe bilimsel bilginin elde edilmesi için zorunludur. Var olanı mesafe üzerinden anlamaya çalışmak ve nesnel kanıtlar üzerinden okumak doğal olarak emin olunan güvenli bir saha oluşturmaktadır. Bahsedilen eminlik, inşa edilmeye çalışılan güvenli saha insanın aynı zamanda kaygısından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan güvenli bir zemin inşası insanın yaşam dünyasında var olurken bilinmezliğe karşı aldığı bir önlemdir. Bu bağlamda insanın yapıp etmeleri her durum ve şartta olduğu gibi esasen yaşamla, yaşamakla ilgilidir.

Dünyanın olumsuzluğu içinde var olan yani rastlantısallığı deneyimleyen insan bahsedilen kaygıyı doğal olarak bilinmezliği bilerek sabitleme arzusundadır. Ancak yaşamak için elde edilen güvenli saha sadece bilimsellik üzerinden ya da mutlaklık arayışından hareketle kurulduğunda insan kendi var oluşunu yukarıda bahsedilen kurucu, egemen anlayışlardan hareketle kavramaya yönelmekte, düşmektedir. İfade edilen emin ve güvenli saha yaşamda sabitlenemeyen ve esasen tek sabitin oluş, olay olduğu anlamı örtmektedir.

Bilimsel yöntemler üzerinden ortaya çıkartılan gerçeklik muhatabına bu minvalde bir eminlik verirken esasen bu eminlik arayışı kendisini hakikat, mutlak olarak insanlık tarihinde göstermektedir. İnsan, kendi politikasını yani kendi var oluş tarzını kendisinden ve doğadan başka sanılaşmış bir gerçekliğin izinde inşa etmeye çalışmıştır. Çünkü insan kendisini bir şekilde güvenli bir zemine sabitleme ihtiyacı hissetmekte, bilinmeyi bilmek istemektedir. Bildiğinden emin olduğu 'şey'in yasasına göre yaşamaya çalışmaktadır. Ancak insanın doğal olan bu yoksunluğu ona güvenli bir zemin tesis edeceğini iddia eden ya da bundan emin olan iktidarlar tarafından manipüle edilmiştir. Dolayısıyla insanın yoksun kalmışlığı ve kendisini devindiren hiçliği otoriteler tarafından doldurulmuş, insan var oluşunda kendinde varlık tarzına yani nesne haline getirilmiştir. İnsanın bu minvalde nesneleştirilmesi insanın kendisine, temaşa ettiği doğaya, var olanlara mesafe almasına, yabancılaşmasına neden olmuştur. Çünkü insan başkası için varlık olarak, herkes benliğinde, doğal tavrın alışkanlığında, müritleşerek, modern özneleştirmelere maruz kalan bir yaşantıya mahkum bırakılmıştır. Esasen insan kendi imkansızlığının farkında olmadığı için bahsedilen yaşantıya düşmüş, maruz bırakılmıştır. Hazır sunulan hakikatler insanı simülasyon varlığına dönüştürmüş, dolayısıyla bu yaşamın gerçekliği ve hakikati metafizik mutlak hakikatler tarafından ele geçirilmiştir. Her durumda değişmeyen tek şey, insanın kendi var oluş anlamını araştırmaya yönelik motivasyonu olan hiçliğin (devrimci kutsal boşluk) iktidar (ülke, aile, çevre, kültür, egemen gelenek, öteki vb.) tarafından doldurulmuş olmasıdır. Bu bağlamda insan kendi var oluşuna yönelik temas ettiği, deneyimlediği yaşamı otoritelerin kavrayışı üzerinden anlamlandırma tehlikesine düşmektedir.

Çünkü her tahakküm kuran iktidar, insanın özgünce ve özgürce var olmasını aygıtlar üzerinden ortadan kaldırmaktadır. Her ne kadar iktidar ile tahakküm kuran erk arasında fark olsa da bahsedilen iki kavramın birbirine dönüşmesi özgürlüğün ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla iktidarların özgürlükle olan ilişkisi

tahakküme yakınlığı ile doğru orantılıdır. Güç sahibi otorite genellikle bu bağlamda muhatabını nesneleştirmektedir. İnsanın nesneleştirilmesi insanı “kendinde varlık” olan yani özü varoluşundan önce tasarlanmış olan nesneye dönüştürmektedir. İnsanın “kendinde varlık”(nesne) olma hali “başkası için varlık” olmasıyla gerçekleşmektedir. Başkası için varlık olma hali aynı zamanda alışılmış olan doğal tavrın soruşturulmaması ile ilgilidir. Başkası için varlık olma doğal tavrı oluşturan ve normlaştıran herkes’in genel kabullerine dayanmaktadır. Herkes benliği’nde var olan insan yukarıda ifade edilen egemen anlayışla homojenleşmekte ve kendi var olma minvalini kurma imkanına erişememektedir. Esasen insan kendi varlığına uygun minvalde var oluşundan yoksun bırakılmıştır.

Saf ben’in psişik ben’den soyulmasıyla, kendi uğruna var olma, kendi için varlık olma, kendi politikasını kurabilme imkanı insanın varlığında unutulmuş, örtük kalmıştır. Bu bağlamda var olmanın sahilhiğı yani kendi varlığına uygun bir minvalde var olma imkanı vicdanın insanı kendisine çağırmasıyla mümkündür. Dolayısıyla var olmanın anlamına yönelik yukarıda ifade edilen felsefi bakışlar zamansal ve mekânsal olarak insanı her durum ve şartta vicdan üzerinden yakalamaktadır. Vicdanın çağrısı döneme, duruma, zamana göre değişken bir olgu, durum değildir. Bununla birlikte öze, anlama, fenomene yönelik düşünömler her daim kaynağına yönelik bir soruşturmanın gerçekleştirilmesini eyleyicisinden talep etmektedir. Var olma, deneyim, etkileşim vb. yaşantıların sahil bir biçimde gerçekleşmesi için insanın kendi varlığına uygun bir biçimde var olması gerekmekte, var olmanın kökenini, kaynağını soruşturması ve ifşa edebilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yukarıda ifade edildiğı üzere insan başkası’nın nesnesi olmaktadır. Ancak insanın kendi varlığına uygun olarak var olamamasının diğler bir faktörü insanın psişik ben’inin bilince dayattığı yargılardan, ait olduğı költürden ve geçmiş ben inşalarından kurtulamamasıyla gerçekleşmektedir. Yani bir yanda öteki (iktidar, herkes, başkası vb.) insanın var oluşunu kapatan bir engel iken diğler yandan da insan kendi yaşanmışlıkları, deneyime uzaklığı, geçmiş tavrında ısrarcı oluşundan dolayı da kendi var oluşunu kapatmaktadır.

Bu bağlamda insanın kendi bilincini apaçık deneyimleyebilmesi ve felsefi hakikati görebilmesi için kendisini ve yöneldiğı var olanların kalıplaşmış yanlarını askıya alması ve hemen yargıda bulunmaması gerekmektedir. Fenomenolojik epokhe ifade edilen askıya alma işlemidir. Yapılan fenomenolojik redüksiyon (epokhe) aracılığıyla bilinç saf bilince indirgenirken, psişik durumlar askıya alınmaktadır. Epokhenin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi, pürüzsüz bir şekilde yaşanabilmesi oldukça zordur,

hatta belki de imkansızdır ancak epokhe esasen yargıdan çekinme anlamına geldiği için insanın kendisini tahakküme alan egemen anlayışlara karşı mesafe almasına, kendi bilincine yönelik olabildiğince apaçık bir soruşturma yapabilmesine, var olanların özünü psişik yargılardan arındırmasına ve var olanı var olduğu gibi görmesine imkan tanıyan bir tavır değişikliğidir.

Epokhe gerçekleştirilmediğinde yani yaşama yönelik bir tavır değişikliği gerçekleştirilmediğinde insan, herkes'in, vasat iklimine düşmekte, angaje olmaktadır. Ortalama olan, objektifliğin yani nesnel bakışın öznel olanı askıya almasıyla ortaya çıkmaktadır. Ancak ortalama olan her ne kadar herkes'in onayını almış olsa da var olanın kaynağının, anlamlarının, özünün farklı yüzlerinin ifşa edilmesini örtmekte aynı zamanda insanın otantikleşmesini, kendi politikasını kurmasına engel olabilmektedir. Bu durum subjektif olanın objektif olana kıyasla örtülmesi anlamına gelmektedir. Bu çalışmada objektiflik ontik bir kavrayışa, öznel olan ise ontolojik bir kavrayışa karşılık gelmektedir. Ontik kavrayış aşkın olanı kategorik tanımlamaya, ontolojik kavrayış ise aşkın olanla kurulan yaşantıyı anlamaya yöneliktir. Dolayısıyla yaşam içerisinde 1/1 ölçekte var olan insanın yaşamı eylerken kendi deneyimlerini askıya alarak baştan objektif olan veriye kendini bırakışı bir anlamda herkesleşmektir.

Tasarlama eylemi genellikle arz talep boşluğunu dolduracak şekilde ortalama olanın yapılaşmış, kalıplaşmış kavramlarından hareketle icra edilmektedir. Dünyaya fırlatılan insan ortalama olanla çerçevelendikçe tasarlama eyleminin "yeni" ile ilişkisi de ortadan kalkmaktadır. Hali hazırda doğal tavır içinde var olan tasarımcı ve/veya tasarımcı adayı içinde var olduğu dünyayı ezberlediği, alıştığı, çerçevelendirilmiş ve normlaştırılmış verilerden hareketle anlamlandırmaktadır. Ancak tasarlama eylemindeki "yeni", dünyaya fırlatılan insanın var olanlardan hareketle ortaya koyduğu, ifşa ettiği bir yaşam, yaşantı yorumudur. Çünkü her bir var olan (insan, mekan, nesne vb.) var olmayı sürdürmeye yönelik insan için imkandır. Dolayısıyla tasarımcı tasarlama eyleminin varlık nedenini kendi var oluşu üzerinden kavradığında "yeni" bir deneyime ulaşabilmesi için öncelikle kendisini yenilemek zorunda olduğunu fark edecektir. İfade edilen yeni ontik bir yenilik değil ontolojik bir yaşantı yeniliğidir. Tasarlama eyleminin yenisi onun yeni bir deneyim olmasında yani etkileşiminde, cisimsiz kısmındadır. Tasarımcı bir başkasının var oluşunu açan, var olmadaki duygulanışı artıran ya da azaltan yeni deneyimin imkanına karar vererek var olanlardan hareketle yaşamı yorumlama becerisi kadar arzuladığı var olanı meydana getirmektedir.

Var olanlar ona yönelen tasarımcı tarafından bu minvalde tesis edildiğinde “yeni” ile karşılaşan muhatapların kendi vicdanlarına kulak vermesi mümkünleşebilir. Çünkü nihayetinde karşılaşılan eserin fenomeni esasen tasarımcısı tarafından yaşanılan, yapısına brnlen, deneyimlenen bir yaşam, yaşantı yorumudur. Tasarlanan, sanatlaşan bu yaşam yorumuyla karşılaşan insan, okuyabildiği, duyabildiği, grleyebildiği kadar kendi var oluş tarzına yönelik soruşturma yapabilme imkanına erişebilir, kendi yaşam yorumunu, anlamlandırma biçimini alışkanlıklarından soyabilir, soruşturabilir. Çünkü eser mekan, nesne olay vb. var olanlar tasarlayıcısı tarafından anlamlandırılmış yeni bir deneyimin imkanıdır. Tasarlanan deneyim, hali hazırda alışıldık olanın dışında yeni bir yaşam yorumu olduğundan muhatabını karşılaştığı andan itibaren alışık olduğu yaşantıdan çekip ıkartabilmenin imkanını yaratabilmektedir.

Çalışmanın var oluş nedeni olan ve tez sürecinin başından sonuna kadar halen dşnlen birkaç soru ile bitmek bilmeyen sona doğru uzanmanın yerinde olacağı düşünülmektedir.

İnsan yaşamı nasıl anlıyorsa kendisine ya da başkasına olan imkanı, mekanı, nesneyi, zamanı, olayı bu anlayışla tasarlamıyor mu?

Ortalama olanların tercih edildiği bir iklimde tasarlama eyleminin varlığının nedeni olan yeni’yi var etmenin gerçekleştirebilmesi mümkün müdür?

Ortalama olanların tercih edildiği bir iklimde insanın dolayısıyla tasarımcının var oluşunun zgnleşebilmesi mümkün müdür?

Ortalama olanın tercih edildiği, bilimsel yöntemlerle tasarımın tesis edildiği ve tasarım eğitmeninin herkes’leştiği ve efendileştiği yerde tasarlama eylemine bakış yntemleşerek bir kalıba sokulmuyor mu ?

Ortalama olanın ikliminde her şeyin bir formülü olduğu zannedilen bir anlayışla mekana bir sorun tasarıma ise bir çözüm olarak yaklaşılmıyor mu?

zme ulaşma arzusu üzerinden mekan matematiksel evrenin bir nesnesi haline getirilmiyor mu?

Yeni deneyimlerin, zemini olan yaşam dünyası insanlara tüm imkanları sunan bir mekanken mekanın fizik realite ve psişik yargılar arasında sıkışıp kalmasıyla mekan ve yaşam dünyası atışmıyor mu?

Mekanın tüm rastlantısallıklara ve karşılaşmalara imkan tanıyan fiziksel boşluğuyla, insanı var olmaya, eyleme, yaşamaya yönelten devindirici hiçliğin (boşluk) bir ilişkisi yok mu?

Kendi için imkan olan insan kendi yaşamını var olmanın imkanına nasıl tasarlıyorsa mekanın boşluğu da tüm bu imkanların sesinin duyumsanmasıyla tasarlanabilmesi mümkün değil mi?

Tasarım eğitmeni, öğrencilerinin yeni bir deneyimin imkanını tasarlaması için onları hali hazırda var olan alışılmış tasarım yöntemlerinden, herkesleşmiş kavramlardan, not ve müfredat tahakkümünden, düşünmeyi çerçeveleyen normlardan ve alışkanlıklarından soyamak mecburiyetinde değil mi?

Var olma ve tasarlama eylemi ön kabullerin, alışkanlıkların mutlaklaşmasıyla kısırlaşırken tüm bu kalıpların yıkılmasından ve soyulmasından (epokhe) sonra insan tasarlama eylemi üzerinden “birlikte var olma”ya başlama imkanına erişemez mi?

Yaşam dünyasındaki tüm eylemler gibi tasarlama eylemi de var olmaya yönelik bir eylem değil mi?

Yeni bir deneyimin imkanını tasarlayan tasarımcı muhatabını “kendi olma” minvaline çağıran bir Zerdüşt değil mi?

Bu bağlamda tasarlama eyleminin eyleyicisi öncelikle saf ben’in, kendi uğruna var olmanın vicdan sesinin, kendi politikasını kurma imkanının, kendi için varlık olmanın kutsal eksikliğinin çağrısına kulak vermek durumundadır. Hali hazırda alışkanlıkların yapılaşmış hapisanesinde kendi varlığının anlamını unutan insan / tasarım öğrencisi kendisinin bir imkan olduğu bilincine var(dırıl)malıdır. Epokhe üzerinden soyulan “ben” kendi potansiyelini duyumsadığında yaşam dünyasını yeniden okuma, anlamlandırma imkanına erişebilmektedir. Öğrenci var olduğu zemini ve oraya ait olan var olanların nasıl bir imkan olduğunu kendisini başkasından soydukça (epokhe) kavrayabilecektir. Özü imkan olan mekan, nesne var olmanın imkanına yönelik tasarlandığında ve muhatabına temas ettiğinde mekan tıpkı yaşam dünyasında olduğu gibi başka var olanlarla, duygu durumlarıyla karşılaşmanın zemini olabilmektedir. Dolayısıyla tasarlanan mekanın bir kavram ile tüketilemeyecek kadar yaşamın zenginliğini içinde barındırdığı da ortaya çıkacaktır.

Fenomenolojinin ya da fundamental ontolojinin ışığında insan kendisini imkana tasarlamaktadır. Bahsedilen felsefi yaklaşımlar insanın yaşamında potansiyel imkanlarının olduğunu beyan etmektedir. Bu felsefi bakışların öznelere (“Dasein”, “saf ben”, “kendi için varlık olan” vb.) yaşamın hali hazırda var olan imkanına kendilerini tasarlar. Ancak çalışmanın beslendiği felsefi bakış ve tasarlama eyleminin arasında esasen önemli bir fark olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Bu fark, tasarlama eyleminin öznesinin henüz var olmamış bir imkanı yaratabileceği, kurabileceği,

tasarlayabileceğidir. Bu bağlamda çalışmanın beslendiği felsefî bakış, tasarımcı deneyimi üzerinden de yeniden yorumlanmış olmaktadır. Tıpkı yaşam gibi iç içe geçmiş bu kompozisyonun kategorize edilerek yöntemleştirilmesi doğru dolayısıyla doğurgan değildir.

Tasarımcı yaşamın imkanını, eylemselliğini, oluşa tabi hamurunu çıplak teni ile değil egemen anlayışlar üzerinden kavradığı müddetçe var olmanın özgünlüğüne ve özgürlüğüne erişememekte kendisine, doğaya yabancılaşmaktadır.

Yapısına bürünülemeyen yaşam deneyiminin sanrısı üzerinden tasarlananlar tasarımcının hem kendisini hem de muhatabının var oluşunu örtmektedir.

Tasarımcı esasen içinde var olduğu yaşamın en sahih yorumcusudur. Tasarlama eylemi var oluş minvalinde yeni bir deneyim için imkanların bir araya getirilmesi, kurulmasıdır.

Tasarımcı tüm var olanlar gibi kendisinin de imkan olduğunu duyumsayabilirse kendine ve başkasına yeni deneyimin imkanını tasarlayabilecektir. Tasarlama eyleminin hakikati, tasarımcının içine doğduğu doğanın var oluşunda gizlidir.

Üzerinde herkesin genel geçer yargılarda bulunduğu tasarlama eylemine dair yapılan bu çalışma, okurlarına, içine fırlatıldıkları yaşamın özünü özgünce ve özgürce duyumsayabilmeleri ve hem kendilerinin hem de başkalarının şeffaflaşabileceği bir biçimde var olabilmeleri için imkan olan mekanı, nesneyi, zamanı, olayları vb. var olanları tasarlamlarını önermektedir.

KAYNAK

Aktok, Ö., (2021) Heidegger'in Tekniğe Yönelik Düşüncesinde Ontik-Ontolojik Ayırımı Tekniğin Teknik Olmayan Özü'' Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi Güz Sayı s. 205-231

Alasdair M., (2001). Varoluşçuluk, Çev.: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları; İstanbul, s. 38

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Tezsiz Uzaktan Eğitim Yüksek Lisans Programı (2013). Haberi Anlamak, Dursun, Ç. (PowerPoint sunum)

Aşar, H., (2014) Heidegger ve Sartre Felsefesinde “Kaygı” ve “Bulanıtı” Kavramlarının Analizi, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi sayı:17, ss.85-100

Aşer, K., (2022). Mekân Tasarımı Eğitimine Sartre’ın Varoluşçuluk Perspektifinden Bir Bakış Önerisi, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, cilt:12, sayı:1, s:156-176

Aydınlı, S., (2001). Mimarlık Eğitiminde Öncelikler, Mimar-ist, s. 116-120

Aydınlı, S., (2002) Epistemolojik Açından Mekan Yorumu, Mimarlık ve Felsefe Yem Yayınları, 1. Baskı, s. 41

Aydınlı, S., (2004). Günümüz Mimarlık Ortamında Eleştiri. Mimar-ist, sayı:11, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, s. 29-36.

Aydınlı, S., (2014). Paralaks Oda: ‘Öğrenmeyi öğrenme’ Ortamı Olarak Stüdyo, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi, s.10-31.

Aydınlı, S., (2015). Tasarım Eğitiminde Yapılandırıcı Paradigma: ‘Öğrenmeyi Öğrenme’, Tasarım Kuram, sayı:20

Aydınlı, S., Aydınlı, Y. (2015). ‘Mimarın Eğitimi’ Üzerine Spekülatif Bir Deneme Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 31(1):17-23

Badiou, A., (2022). Wittgenstein’in Anti-Felsefesi, çev. Melis Aktaş, Ketebe Yayınları s. 48

- Barret, W.**, (2008) Heidegger: Toplu Bakış, Heidegger, Say Yayınları, çev.: Ahmet Aydoğan 1. Baskı s: 41-77
- Barthes, R.**, (2005). Göstergebilimsel Serüven, Çev.: Rifat, M., Rifat, S. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s:229
- Bartky, S. L.**, (2008). Geç Heidegger Felsefesinde Kökensel Düşünme, Heidegger, Say Yayınları, çev.: Ahmet Aydoğan 1. Baskı s: 289
- Bauman, Z.**, (1998). Postmodern Etik, Çev.: Türker, A. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.262
- Bert, J.F.**, (2020). Foucault, Sel Yayıncılık çev. Emrullah Ataseven 1. Baskı, s:27-36
- Bochenski, J.M.**, (2008) Çağdaş Düşünme Yöntemleri, Bilgesu Yayıncılık, çev.: Mustafa Irmak, Talip Kabadayı
- Bozkurt, N.** (1998). 20. Yüzyıl Düşünce Akımları. Sarmal Yayınevi, İstanbul, 413 s.
- Brock, W.**, (2008) “Bir Yaklaşım Denemesi” Heidegger 1. Baskı Say Yayınları s. 127
- Capra, F.** (2000). Yaşamın Örgüsü: Zihin ve Maddenin Yeni Bir Sentezi, Çev.: Kuryel, B. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, s.327
- Cevizci, A.**, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, 7. Baskı, s. 38
- Curtis, W.**, (1996). Modern Architecture Since 1900. Phaidon Press, Oxford, p.736
- Çağlıyan E. Ç.**, (2018). Ortak Bir Anlam Zemini Kurmaya Yönelik Bir Çaba Olarak Edmund Husserl’in Fenomenolojik Yöntemi, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Dergisi Kaygı, say.31 279-298
- Çavdar, R. Ç.**, (2018). Farklılığın Mekanı: Foucault ve Lefebvre’deki Heterotopya ve Heterotopi Ayrımı, Kent Araştırmaları Dergisi, Sayı:25, s.941-959
- Çelebi, V. ve İnal, A.**, (2019). J. G. Fichte, J.P. Sartre ve E. Levinas’da Ben ve Ben-Olmayan / Öteki İlişkisi Bağlamında Diyalektik Süreç, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi sayı 65 s.600-610
- Çelebi, V.**, (2014). Jean Paul Sartre’ın Varoluşçuluk Düşüncesi Beytulhikme An International Journal of Philosophy s.63-76
- David, W. S.**, (2019). Husserl, Alfa Yayınları, Çev: Seçim Bayazit, 1. Baskı, İstanbul, s.55-125

Demirdöven, İ. H., (2006). Filozof Olarak Jean-Paul Sartre. Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi Kaygı, Güz (7), s.7-20.

Eco, U., (2001). Açık Yapıt, Çev.: Savaş, P. Can Yayınları, s. 245

Ergül, Ö., (2003). Heidegger'in Varoluşçu Ontolojisi, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Dergisi, Kaygı, Bahar

Erkıpçak, H. T., (2017). Husserl ve Fenomenolojisi: Bir Özet, Arkhe-Logos Felsefe Dergisi, Sayı 4, s:247-258)

Etil, H., (2013) Badiou'nun "Felsefe Kavgası": Varlık-Olay-Özne-Hakikat, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Cilt 18 sayı 35, s:243-275

Follesdall, D., (1998). "Edmund Husserl", Edward Craig – Routledge Encyclopedia of Philosophy, s. 3724-3738, USA:Routledge

Foster, H., (2011). The Art-Architecture Complex. Verso Pub., s.316

Foucault M., (2021). Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2, Ayrıntı Felsefe Yayınları, 7. Baskı, s.

Foucault, M., (1980). Hermenötiğin Kökeni Kendilik Hakkında – Darmouth Konferansları, Ayrıntı Yayınları 2. Basım s. 17,18

Foucault, M., (1994).The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences (org. 1966, Les Mots et les choses). Vintage, s. 416

Foucault, M., (2019). Kendini Bilmek Bir M. Foucault Semineri, Profil Kitap 1. Baskı s.

Gadamer, H. S., (2009). Hakikat ve Yöntem, Paradigma Yayıncılık, 2. cilt., 1. Baskı s.65-75

Gadamer, H. S., (2017). Güzelin Güncelliği Oyun, Sembol ve Festival Olarak Sanat, Çev. Fatih Tepebaşı Çizgi kitabevi s. 38

Gausa, M., Gualart, V., Müller, W. Soriano, F., Porras, F., Morales, J., (2003). The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture: City, Technology and Society in the Information Age, Ed.: Cros, S. Actar Pub., Barcelona, s.688

Gözcü, S., (2016). Husserl'de Retensiyon ve Anımsama Ayrımı, Felsefe Arkivi Dergisi, Sayı:44, s.13-23

- Gray, J. G.,** (2008) Heidegger'in Varlık'ı, Heidegger, çev.: Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, 1. Baskı s: 23-31
- Harries, K.,** (1997). The Ethical Function of Architecture, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Heidegger, M.,** (2021). Varlık ve Zaman, Alfa Yayınları, çev. Kaan Harun Ökten 5. Baskı, s.10-455
- Heidegger, M.,** (1998). Bilim ve Düşünüm, Bilim Üzerine Ders, çev.: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, s: 40-44
- Heidegger, M.,** (1998). Modern Bilim, Metafizik ve Matematik, Bilim Üzerine Ders, çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, s:50-52
- Heidegger, M.,** (2008). Düşünmek ne demektir, Heidegger çev.: Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, 1. Baskı, s: 307-311
- Husserl, E.,** (1973). Cartesian Meditations, çev.: Dorion Cairns, Martinus Nijhoff, Fifth Impression s.145-147
- Husserl, E.,** (1983). Ideas I: General Introduction To A Pure Phenomenology, (F. Kersten, Çev.). The Hague&Boston&London: Martinus Nijhoff Publishers s: 56-60-307
- Husserl, E.,** (1994). Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe, Afa Yayıncılık, Çev.: Ayça Sabuncuoğlu / Önay Sözer s.90-91
- Husserl, E.,** (2015). Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, Çev. Harun Tepe, Ankara Bilgesu Yayıncılık, s: 45
- Husserl, E.,** (2015). İçsel Zaman Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine, Çev.: Mesut Keskin, Derleyen: Martin Heidegger, Avesta Yayınları, s: 10
- Husserl, E.,** (2020). Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe çev: Tomris Mengüşoğlu, Yapı Kredi Yayınları 3. Basım s. 25
- Hüseyin, E.,** (2013). Badiou'nun''Felsefe Kavgası'':Varlık-Olay-özne-Hakikat Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi sayı:2 243-275
- İnam, A.,** (1995). Edmund Husserl Felsefesinde Mantık, Vadi Yayınları 1. Baskı s: 45-85

İnam, A., (2018). Prof. Dr. Ahmet İnam ile Düşün Yolcularının Edmund Husserl'in Fenomenoloji Üzerine Beş Ders Metninin Okumaları 2/9, <https://www.youtube.com/watch?v=GuibJ4gjDxE>

İnam, A., (2018). Prof. Dr. Ahmet İnam ile Düşün Yolcularının Edmund Husserl'in Fenomenoloji Üzerine Beş Ders Metninin Okumaları 9/9, <https://www.youtube.com/watch?v=cqKWRvRh7Ro>

İnam, A., (2018). Prof. Dr. Ahmet İnam ile Düşün Yolcularının Edmund Husserl'in Fenomenoloji Üzerine Beş Ders Metninin Okumaları 5/9, <https://www.youtube.com/watch?v=iKI116Qjwj4&t=1s>

İnam, A., (2019). Martin Heidegger ‘‘Düşünmek Ne Demektir’’ https://www.youtube.com/watch?v=4t_umLhHlu8&t=26s

Kwinter S., (1998). Ortaya Çıkış: ya da Mekânın Yapay Hayatı, Any Seçmeler, Haluk Pam.

Lakoff G., Jhonson M., (2015). Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil çev. Gökhan Yavuz Demir, İthaki Yayınları

J. M. Bochenski (2008). Çağdaş Düşünme Yöntemleri, Bilgesu Yayıncılık, çev.: Talip Kabadayı, Mustafa Irmak, Ankara, s.26

Levinas, E., (2016). Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi, İthaki Yayınları 1. Baskı, çev.: Yağmur Ceylan Uslu, s.160, 102, 171

MacIntyre, A., (2001) Varoluşçuluk, Paradigma Yayınları, çev.: Hakkı Hünler, 1. baskı

Magill, F. (1992). Egzistansiyalist Felsefenin Beş Kласığı, çev.: V. Mutal, İstanbul: Dergâh Yayınları. S:35-45

Mallgrave, H. F., (2011). An Introduction to Architectural Theory: 1968 to the Present. Wiley-Blackwell, 208 p.

Manav, F. (2020), Fenomenoloji Nedir? Dr. Faruk Manav Anlatıyor Felsefe Sözlüğü, <https://www.youtube.com/watch?v=h7uPfo7dNw4&t=1s>

Mengüşoğlu, T., (1945), Fenomenoloji Felsefesi, Felsefe Arkivi, cilt 1, sayı 1

Mengüşoğlu, T., (2020). Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann, Doğu Batı Yayınları s.45-65

Norberg-Schulz, C., (1988). *Meaning and Place: Selected Essays*, Rizzoli International Publications, New York.

Öktem, Ü., (2000). Descartes, Kant, Bergson ve Husserl’de Sezgi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt: 40, sayı:1-2, s:159-186

Öktem, Ü., (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl’de Apaçıklık Evidenz Problemi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 45,1 27-55

Özden, Y., (2013) *Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm*, A Pegem Akademi, Ankara

Öztürk, Ö. B., (2018)., Sürdürülebilirlik Algısının Olgusal Sürdürülemezliği Üzerine Bir Tenkit Denemesi, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, cilt:8, sayı:1, s:61-66

Ponty, M. M., (2017). *Algının Fenomenolojisi*, İthaki Yayınları, çev.: Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, 1. Baskı s: 9-85

Sancar, K. M., (2016). Jean-Paul Sartre’ın Varoluşçu Felsefesi ve Bir “Kendinde Varlık” Olarak Çoğunluk’un Mertkan’ı, Akdeniz İletişim Dergisi, Sayı:26, s:69-84

Sarılioğlu K. (2013). *Sartre Felsefeye Adanmış Bir Yaşam*, Omnia Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, s: 104

Sartre, J. P., (1968). *Sanat, Felsefe ve Politika Üzerine Konuşmalar*, çev.: Alev Ulvi, İstanbul Çan Yayınları, 1. Baskı, s:45-75

Sartre, J. P., (2014). *Varlık ve Hiçlik*, çev: Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, 8. Basım, s.:78-155

Sartre, J. P., (2016). *Sartre Ego’nun Aşkınlığı*, çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu, Hil Yayınları, s: 21-22

Sayın, T., (2007). *Mimari Tasarım Eğitimine Bütüncül Metaforik Bir Yaklaşım*, (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Sözer, Ö., (1976). *Edmund Husserl’in Fenomenolojisi ve Nesnelerin Varlığı*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, s: 31-78

Şafak, U., (200). *Mimari Bir Objenin Felsefi Açından Yorumu* Mimarlık ve Felsefe, Mimarlık ve Felsefe, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, s:24-39

- Şan, E.,** (2017). Çağdaş Fransız Felsefesi ve Fenomenoloji Hareketi, Pinhan Yayıncılık, 1. Basım, s: 102-155
- Şan, E.,** (2020). Felsefe Seminerleri- Fenomenolojik Tavır, Akbank Sanat Felsefe ve Fark, <https://www.youtube.com/watch?v=XZoAWJDT0XE&t=1s>
- Tatar, B.,** (1999). Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti, Vadi Yayınları 1. Baskı s: 20 -55
- Tarhan, D. E.,** (2018). Bilincin Seçime Dayalı Dikkat Yöneliminin Fenomenolojik Analizi, Kutadgubilig, sayı 38, s: 79-91
- Tarhan, D. E.,** (2019). Husserl'in Transzendental Fenomenolojisinde Zaman Bilincinin Kuruluşu ve Bilincin Süreç Kipleri Üzerine, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Dergisi Kaygı, s:58-74
- TDK.** Türk Dil Kurumu İnternet Sözlüğü <https://sozluk.gov.tr/> (A priori)
- Topkaya, A.,** (2009). E. Husserl'de Noema ve Noesis Kavramları, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi say:7, s:121-136
- Tschumi, B.,** (1976). Theory: Architecture and Transgression, Oppositions, winter; 7, 55-63.
- Uluoğlu, B.,** (2000). Design knowledge communicated in studio critique, Design Studies, 21(1), s.33–58.
- Uygur, N.,** (2016). Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu, Yapı Kredi Yayınları İstanbul s:55
- William, B.,** (2008). Heidegger: Toplu Bakış, Heidegger, çev.: Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, 1. Baskı s: 67
- Yıldız, Ö. H. T.,** (2014). Anlam Kavramını 21. Yüzyıl Mimarlığı Üzerinden Okumaya Yönelik Bir Yaklaşım, (Doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa
- Yıldızdöken, Ç.,** (2017) Heidegger'de Dasein'ın Varlığının Zamansal Serimlenişi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)
- Yurekli, İ. ve Yurekli, H.,** (2004). Informality in architectural design education, Itüdergisi/a Architecture, Planning, Design, 3(1), s. 53–62.

Yürekli, H. ve Yürekli, F., (2004). Mimarlık Entelektüel Bir Enerji Alanı, Birinci Baskı, İstanbul: YEM Yayınları. S:15-25

Yürekli, Hülya, (2007). The Design Studio: A Black Hole, 1st Edition, İstanbul: YEM Yayınları, ss. 17- 34.

Zahavi, D., (2014). Yönelimsellik ve Bilinç, çev.: Çağlar Koç, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Dergisi Kaygı, sayı 22, s:167-182

Zahavi, D., (2019). Fenomenoloji: İlk Temeller, çev.: Seçim Bayazıt, Ayrıntı Yayınları, s: 44-45-64

